KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

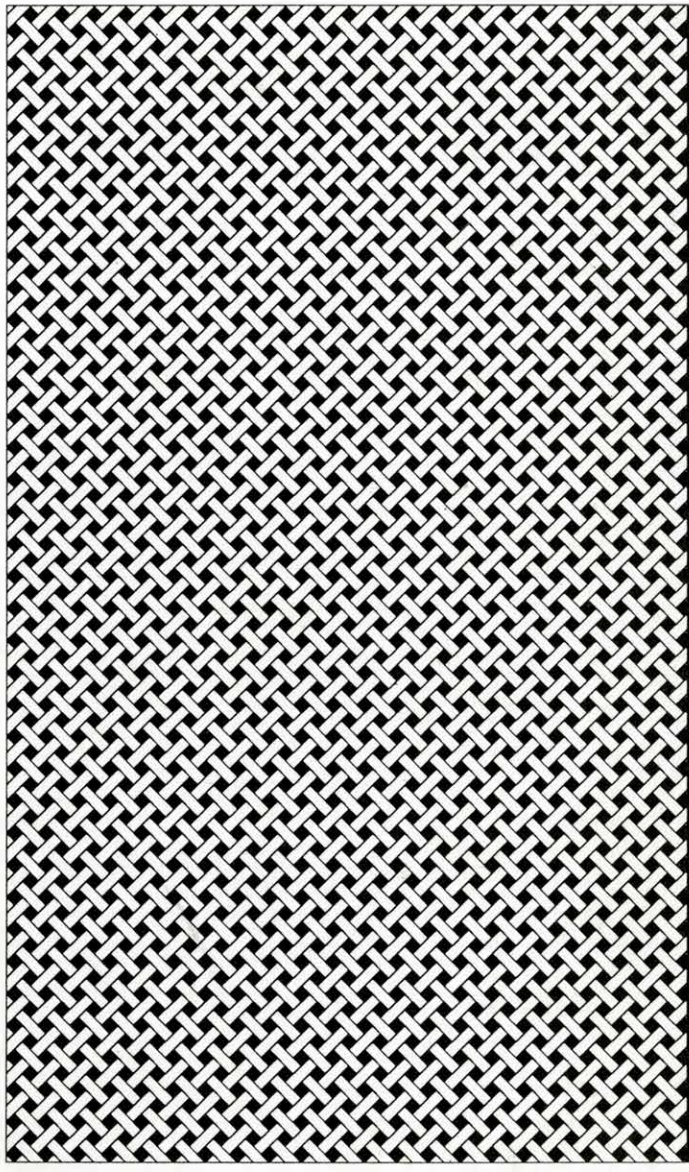

ÚJ FOLYAM

1997
1

A tartalomból:

A magyar könyvtári szaksajtó története 2.r.

Könyvtár-informatikai képzés; Használóképzés; Posztgraduális képzés szakdolgozatainak jellemzése

Könyvtárhasználati szokások változásai

USMARC – UssMARCON – HUNMARC

KSZK TÖRÖLVE

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges
a Micro-ISIS program
min. 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA**. Az aktualizálást lemezen szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk:
A tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára: 8000.- Ft + ÁFA.

További információkért forduljon a MANCI szerkesztőihez a 175-06-86-os telefonon, vagy a H8604NOV@ella.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:
Hegedűs Péter

Főszerkesztő-helyettes:
Kovács Katalin

Szerkesztők:
Feimer Ágnes
(Külföldi folyóirat-figyelő)
Kovács Katalin
(Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle)
Novák István
(Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület:
dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszti Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Pálvölgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna

Műszaki szerkesztő:
Posta Éva

Szerkesztőség:
OSZK KMK
Budapest I. Budavári Palota F épület 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517
Telefax: 202-0804
E-mail: h2244Kon@ella.hu

Megjelenik:
Negyedévenként
Ára: 400,- Ft + postaköltség
Éves előfizetési díj:
1500,- Ft + postaköltség
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: az OSZK KMK
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Poprády Géza
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: 22,22 ív terjedelemben
Munkaszám: 97.117

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
7. (43.) ÉVFOLYAM
1997. 1. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lapban olvasható írások szerzőik véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
Sciences de l'information documentation

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts
Inhaltsangaben 6

Tisztelt olvasó! 11
Hegedűs Péter

A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története 2. Rész 13
POGÁNY György

Kovács Máté mint a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója 26
KOROMPAY Gáborné

Könyvtár-informatikai képzés a Kossuth Lajos Tudományegyetemen 33
BODA István – JUHÁSZ István

A kiegészítő és posztgraduális tagozaton 1987-1996 között készített szakdolgozatok számbavétele és jellemzése. ELTE BTK könyvtártudományi tanszék 43
HANGODI Ágnes

A hallgatók könyvtári-informatikai képzése az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában 53
CSEREY Lászlóné – TAPOLCAI Ágnes

A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben 59
VIDRA SZABÓ Ferenc

USMARC – UseMARCON – HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatcsere-formátuma és a konverzió 73
SIPOS Márta

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

A könyvtárak jövőjéről - a British Library szemszögéből 83
LANG, Brian (Töm.: Mándy Gábor)

A jövő nemzeti könyvtárai Quebecből nézve 88
SAUVAGEAU, Philippe (Töm.: Mándy Gábor)

A francia nemzeti könyvtár: egy nagykönyvtár kifelé nyit 91
BELAVAL, Philippe (Töm.: Mándy Gábor)

Az ukrán parlamanti könyvtár – a megalakulás problémái és a növekedés perspektívái 94
ALEKSZANDROVNA, Elena (Töm.: Mándy Gábor)

Információs és könyvtári tevékenységek privatizálása. Szemle 96
MIKULÁS Gábor

Könyvszemle

Petrik-emlékkötet. Szerk. Nagy Anikó 103
(Ism.: Kertész Gyula)

Internet a könyvtárakban
The Internet Library: case studies of library Internet management and use. Ed. Julie Still 106
(Ism.: Halasiné Wittinghoff Judit))

Egy könyv a tartalmi feltárás mélyebb szintű megközelítéséhez
PINTO, Maria – GÁLVEZ, Carmen: Análisis documental de contenido 109
(Ism.: Koltay Tibor)

Válogatás a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

113

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	119
Könyvtár- és tájékoztatásügy	122
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	138
Munkafolyamatok és szolgáltatások	145
Tájékoztatási rendszerek	162
Vezetés, irányítás	173
Felhasználók és használat	181
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	185
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	189
Kapcsolódó területek	195

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Novák István

A szám szerzői, közreműködői: ALEKSZANDROVNA, Elena (Ukrán Nemzeti és Parlamenti Könyvtár, Kijev), BELAVAL, Philippe (Bibliothèque National de France, Párizs), BÍRÓ Júlia (MTA Könyvtár, Bp.) BODA István (Kossuth Lajos Tudományegyetem Matematikai és Informatikai Intézet, Debrecen), CSEREY Lászlóné (Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtár, Bp.), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), HALASINÉ WITTINGHOFF Judit (Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. Műszaki Könyvtár, Bp.), HANGODI Ágnes (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Könyvtártudományi tanszék, Bp.), HEGEDŰS Péter (OSZK), HEGYKÖZI Ilona (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Bp.), JUHÁSZ István (Kossuth Lajos Tudományegyetem Matematikai és Informatikai Intézet, Debrecen), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KERTÉSZ Gyula (OSZK), KOLTAY Tibor (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtár), KOROMPAY Gáborné (Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtár, Debrecen), LANG, Brian (British Library, London), LOVÁSZ Katalin (Kanizsai Dorottya Gimnázium, Szombathely), MÁNDY Gábor (FSZEK), MIKULÁS Gábor (Kecskeméti Tanítóképző Főiskola Könyvtára), MOHOR Jenő (ny. könyvtárvezető, Bp.), NAGY Lajos, Sz. (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, Bp.), NOVÁK István (OSZK KMK), POGÁNY György (ELTE, Tanárképző Főiskolai Kar, Könyvtári-informatikai tanszék, Bp.), SAUVAGEAU, Philippe (Nemzeti könyvtár, Quebec), SIPOS Márta (OSZK), TAPOLCAI Ágnes (Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtár, Bp.), VIDRA SZABÓ Ferenc (OSZK-KMK).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

Inaugural address of the new editor-in-chief

HEGEDŰS Péter

(pp. 11)

An outline of the history of Hungarian library journals. Part 2. (1946-1996)

POGÁNY György

The reorganisation of library literature after World War II, started in the fifties. Könyvtártudományi Beszámoló (Reports in Librarianship) served as an abstracting journal in the field of documentation, while Könyvtárügyi Szemle (Review of Librarianship) contained studies. Both of them ceased after a few issues. Another, partly library journal entitled Könyvbarát (Book fellow) was published by the National Book Distribution Company, which was the journal of the book trade as well. Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója (Bulletin of Technical Librarians) was started in 1954 by the National Technical Library. In 1955 Magyar Könyvszemle (Hungarian Book Review) was re-started as the journal of the Hungarian Academy of Sciences. Könyvtári Tájékoztató (Bulletin of Librarianship), later Könyvtári Figyelő (Library Observer) was started by the Centre for Library Science and Methodology. By the late 1960s the profiles of journals had become marked: Könyvbarát entitled Könyvtáros (Librarian) served public libraries in the first place, Könyvtári Figyelő had become the journal of social science libraries, technical librarians were provided for by Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (Scientific and Technical Information) (formerly Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója - Bulletin of Technical Librarians). Könyvszemle (Book Review) was the organ of book and press history. The differentiation of library literature manifested itself in the appearance of methodological publications for special library networks, and the network news of public libraries. In 1968 a series entitled Könyvtártudományi Tanulmányok (Studies in Librarianship) was started for theoretical writings exceeding the volume of a journal article. A report on library literature prepared in 1982 registered the division of labour that had already emerged, however, it suggested further development, and professional and financial strengthening for the journals. In 1989 a new journal entitled Könyvtári Levelző/lap (ca. Library correspondence) was started by the Centre for Library Science and Methodology, National Széchényi Library. However, in the years to come social and political changes undermined the existence of the journals. Their publishers are always struggling with severe financial problems, therefore the survival of the journals is becoming uncertain from time to time. (pp. 13-25)

Máté Kovács as the director of the Debrecen University Library

KOROMPAY Gáborné

The Lajos Kossuth University, Debrecen organised a memorial conference in honour of Máté Kovács (1906-1972), an outstanding figure of Hungarian librarianship and library

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

education on the 90th anniversary of his birth. The compilation, based on documents to be found in the archive of the Library, commemorating Máté Kovács's directorship of the Debrecen University Library was presented here. Máté Kovács was leading the library for seven years after 1949. He organised a processed collection of several million items from the book stock severely damaged and partly lost in the war. He used his relations established in political and economic life before well e.g. in overcoming the difficulties of acquisition, and in appointing experts. The professional prestige of the library was increased by his characteristic presence in librarianship, and the professional level of his colleagues coupled with the development of the collection raised the institution to the highest level in Hungary. (pp. 26-32)

Library informatics teaching at the Lajos Kossuth University

BODA István - JUHÁSZ István

Graduate training in library informatics was introduced in 1989 at the Lajos Kossuth University. The study emphasises the library and informatics elements of the training, and compares the aims of the training with the National Curriculum, and the National Strategy for Informatics. It is examined how these goals can be realised in the present economic and political environment. The aim is to prepare students for adaptation to the market, and to transfer methods and technologies immediately applicable to practice. Main curriculum subjects of the information specialist-librarian subject are: informatics (mathematics, programming, database management, systems analysis, text editing, networks), librarianship (e.g. strategic planning, marketing, TQM, information management, etc.) and a so-called knowledge base based on these. (pp. 33-39)

An overview of the theses prepared between 1987-1996 in postgraduate training courses in library and information science

HANGODI Ágnes

Full-time training in librarianship, later information science has been going on at the Faculty of Arts, Loránd Eötvös University since 1949. Beside full-time training, correspondence courses for students from the country side, as well as in-service evening courses and post-graduate part-time courses were started soon afterwards. By now, only a three-year post-graduate course was left, and two specialised post-graduate courses were initiated. Both take two years, one in information science, and the other in library history and museology. For the past ten years 8 groups got a diploma in the three-year training, 3 in information science, and 2 in library history. Thus post-graduate students, having finished their studies, add up to 250. The study gives a thematic analysis of the theses prepared by these students. The majority of those in the three-year training wrote a thesis on some historic subject (74%). Among students of information science subjects related to computer networks, computerisation, the description of operational integrated systems, and more recently to CD-ROMs are the most popular. (pp. 43-52)

User education in the Central Library of the University of Veterinary Science

CSEREY Lászlóné - TAPOLCAI Ágnes

The Central Library of the University of Veterinary Science has struggled for making library use a curriculum subject since 1983. In the beginning main topics dealt with were traditional abstracting services, computerised SDI, the theory of online searching. Beside teaching, librarians compiled a guide to writing theses. Having installed the integrated library system TINLIB, the need for user education increased considerably. First-year students are not prepared yet from the professional point of view for realising the importance of literature searching. In the case of older students defects in the command of foreign languages hinder use. From 1993 on courses have also been held for PhD students, and library informatics has also been included in the post-graduate training of veterinarians in 16 hours. Librarians plan to harmonize the content of user education with the teaching of veterinary subjects. The lack of space, or rather the fact that there are fewer computers available for group practices than students, cause difficulties. (pp. 53-57)

Changes in library use in the last ten years

VIDRA SZABÓ Ferenc

Changes in habits related to the use of libraries were surveyed by means of a questionnaire by the Reading Research Department of the Centre for Library Science and Methodology, National Széchényi Library in 1995. A sample of 1000 was taken in five county, five town libraries and two branch libraries of the Metropolitan Ervin Szabó Library. Reading habits have changed fundamentally for the past few years: the need for quick information has increased, and so has the rate of students among readers. There has also been a growing demand for social functions of public libraries. The dominance of book borrowing has come to an end, while in-house reading, copying and computerised services gained significance. The library image of people has not changed so radically: information services, and the knowledge mediating role of the library is not marked enough for those interviewed. (pp. 59-71)

USMARC - UseMARCON - HUNMARC. Data exchange format of bibliographic records and the conversion

SIPOS Márta

The article is a brief survey of the emergence of MARC formats, their components, standardisation efforts, the UseMARCON conversion programme by means of which any

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MARC format can be converted to any other. HUNMARC was issued in 1994 in accordance with Hungarian standards of librarianship. Some important questions arising in connection with the implementation of HUNMARC can be answered by comparing the HUNMARC and USMARC formats. Problem areas defined: 1. some USMARC fields excluded from HUNMARC, 2. some HUNMARC fields not to be found in USMARC, 3. one element in USMARC, several elements in HUNMARC, 4. indicators explained differently, 5. differences in punctuation, 6. fields with the same tags having different contents. (pp. 73-80)

Abroad

LANG, Brian: The future of libraries - from the British Library point of view
(Abstr. : Mándy Gábor)(pp. 83-87)

SAUVAGEAU, Philippe: National libraries of the future - as seen in Quibec
(Abstr.: Mándy Gábor)(pp. 88-90)

BELAVAL, Philippe: The French national library: a large library turning outwards
(Abstr.: Mándy Gábor)(pp. 91-93)

ALEKSANDROVNA, ELENA: The national parliamentary library of the Ukraine: problems of formation and prospects of growth
(Abstr.: Mándy Gábor)(pp. 94-95)

Mikulás Gábor: Privatisation of information and library activities. A review
(pp. 96-101)

Book reviews

Petrik memorial volume. Ed. by Anikó Nagy
(Rev.: Kertész Gyula)(pp. 103-106)

The Internet Library: case studies of library Internet management and use. Ed. Julie Still
(Rev.: Halasiné Wittinghoff Judit)(pp. 106-109)

PINTO, Maria – GÁLVEZ, Carmen: Análisis documental de contenido.
(Rev.: Koltay Tibor (109-112)

Selected accession list of the Library Science Library
(pp. 113-118)

From foreign journals (Abstracts)

(pp. 119-199)

INHALTSANGABEN

Grusswort des neuen Chefredakteurs
HEGEDŰS Péter (S. 11)

Kurze Geschichte der ungarischen bibliothekarischen Fachpresse. Teil 2
POGÁNY György

Mit der Reorganisation der Fachpresse wurde nach dem zweiten Weltkrieg in den 50-er Jahren begonnen. Referate über ausländische Publikationen erschienen in den Bibliothekswissenschaftliche Berichten (Könyvtártudományi Beszámoló), selbständige Beiträge - in der Rundschau über Bibliothekswesen (Könyvtárügyi Szemle). Das Staatliche Unternehmen für Buchvertrieb (Állami Könyvterjesztő Vállalat) liess eine andere - nur teilweise bibliothekarische - Zeitschrift erscheinen, die Bücherfreund (Könyvbarát) hiess, und zur gleichen Zeit auch die Zeitschrift der Buchgewerbe war. 1954 wurde zum ersten mal das Informationsblatt der Bibliothekare an Technischen Bibliotheken (Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója) veröffentlicht. 1955 erschien wieder die Ungarische Buchrevue (Magyar Könyvszemle) und die Bibliotheksinformationen (Könyvtári Tájékoztató), später der Bibliotheksbeobachter (Könyvtári Figyelő; herausgegeben von der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik). Zur zweiten Hälfte der 60-er Jahre haben sich bestimmte Profile entwickelt: die frühere Bücherfreund (Könyvbarát) hat mit dem Titel Bibliothekar (Könyvtáros) vorwiegend als Zeitschrift des Öffentlichen Bibliothekswesens gedient, der Bibliotheksbeobachter (Könyvtári Figyelő) - als Zeitschrift der Spezialbibliotheken in den Sozialwissenschaften, die Wissenschaftliche und Technische Information (Tudományos és Műszaki Tájékoztatás; früher Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója) - als Zeitschrift der technischen Bibliothekare. Die Ungarische Buchrevue (Magyar Könyvszemle) ist Organ der Buch-, Presse- und Druckgeschichte geworden. Die methodischen Veröffentlichungen der Netze der Spezialbibliotheken und die Nachrichten der Netze der Öffentlichen Bibliotheken kennzeichnen eine Differenzierung der Fachpresse. 1968 begann auch eine thematische Reihe zu erscheinen, unter dem Titel Beiträge zur Bibliothekswissenschaft (Könyvtártudományi Tanulmányok), mit theoretischen Beiträgen, deren Umfang den der Zeitschriftenartikel überschreitet hat. Ein Bericht über die

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lage der Fachpresse hat 1982 diese Arbeitsverteilung festgestellt und die Weiterentwicklung, die fachliche und finanzielle Verstärkung der Zeitschriften vorgeschlagen. 1989 begann noch eine neue Zeitschrift, die Könyvtári Levelező/lap (Bibliothekarisches Korrespondenzblatt) zu erscheinen (herausgegeben von der Zentralstelle für Bibliotheks- und Informationswissenschaft der Nationalbibliothek), aber wegen der danach erfolgten gesellschaftlichen und politischen Umwandlungen hat sich die Lage der Zeitschriften verschlimmert. Die Herausgeber kämpfen mit ständigen finanziellen Sorgen, deshalb wird die Erhaltung der Zeitschriften gegen allen beruflichen Argumente immer wieder unsicher. (S. 13-25)

Máté Kovács als Direktor der Universitätsbibliothek zu Debrecen

KOROMPAY Gáborné

Máté Kovács (1906-1972) war eine hervorragende Persönlichkeit des gesamtsen ungarischen Bibliothekswesens und der bibliothekarischen Ausbildung. Die Lajos Kossuth Universität zu Debrecen hat eine festliche Sitzung aus dem Anlass des 90. Jubiläums seines Geburtes organisiert. Die Verfasserin, seine ehemalige Mitarbeiterin, hat aufgrund von Dokumenten aus dem Archiv der Universitätsbibliothek zu Debrecen eine Erinnerung an Máté Kovács als Direktor der Universitätsbibliothek zu Debrecen zusammengestellt. Máté Kovács hat von 1949 während vier Jahre die UB geleitet. Den vom Krieg beschädigten, zerteilten Bestand hat er bald in eine wohl erschlossene Sammlung von der Grösse von einer Million Bänden organisiert. Er hat seine frühere, im politischen und kulturellen Leben erworbene Beziehungen wohl benutzt, z.B. in der Lösung der Erwerbungsschwierigkeiten, in der Ernennung von Fachleuten. Seine kennzeichnende Anwesenheit im Bibliothekswesen hat auch das berufliche Prestige der Bibliothek erhöht. Die berufliche Vorbereitung seiner Kollegen und die Entwicklungen des Bestandbaus haben die Bibliothek zu einer der besten im Land erhöben. (S. 26-32)

Die Ausbildung von Bibliothekaren und Informationsfachleuten an der Lajos Kossuth Universität Debrecen

BODA István - JUHÁSZ István

Die universitäre Ausbildung von Bibliothekaren und Informationsfachleuten läuft seit 1989 an der Lajos Kossuth Universität zu Debrecen. Der Beitrag hebt die bibliotheks- und informationsrelevanten Elemente der Ausbildung hervor, und untersucht, wieweit die Ausbildungsziele mit dem Nationalen Grundlehrplan und der Nationalen Strategie der Entwicklung der Informationsinfrastruktur harmonisieren, wie sie unter den heutigen wirtschaftlichen-politischen Umständen verwirklicht werden können. Es wird bestrebt, die Studenten auf die Anpassung an die Marktbedingungen vorzubereiten und - ihnen im Praxis direkt verwendbaren Methoden und Technologien zu übergeben. Der Lehrstoff besteht aus Gegenständen der Informatik (Mathematik, Programmierung, Datenbank-Management, Systemorganisation, Text-Editing, Netzwerke), aus traditionellen bibliothekarischen Gegenständen und aus integrativen Gegenständen (z.B. strategische Planung, Marketing, TQM, Informationsmanagement usw.), und - auf ihrem Grund - aus einer sogenannten "Wissensbasis". (S. 33-39)

Analytischer Nachweis von postgradualen Abschlussarbeiten, 1987-1996

HANGODI Ágnes

An der Philosophischen Fakultät der Loránd Eötvös Universität zu Budapest wurde mit der Ausbildung von Bibliothekaren, später von Informationsfachleuten 1949 begonnen. Neben dem normalen Tagesstudium wurde bald für die Studenten aus dem Lande das Fernstudium, für die Budapester - das Abendstudium, und für die Absolventen anderer Fächer - das sogenannte Ergänzungsstudium angeboten. Davon läuft heute noch das dreijährige Ergänzungsstudium, später wurde es auch mit der postgradualen Ausbildung begonnen. Diese postgraduale Ausbildung umfasst die zweijährige Ausbildung von Informationsfachleuten und den zweijährigen Kurs Buchgeschichte-Bibliotheksmuseologie. In den untersuchten zehn Jahren haben 8 Jahrgänge ihr Ergänzungsstudium beendet, 3 Jahrgänge haben als Informationsfachleute, 2 Jahrgänge im Fach Buchgeschichte, insgesamt 250 Studenten ihr Studium absolviert. Der Beitrag analysiert die Thematik ihrer Abschlussarbeiten. Die meisten Abschlussarbeiten befassten sich mit Fragen der Geschichte (74%). Unter den Informationsfachleuten waren die Computernetze, die EDV-Anwendung, die integrierten Systeme und neulich die CD-ROM die populärsten Themen. (S. 43-52)

Benutzerschulung von Studenten in der Zentralbibliothek der Universität der Veterinärmedizin

CSEREY Lászlóné - TAPOLCAI Ágnes

Die Zentralbibliothek der Universität der Veterinärmedizin bestrebt sich seit 1983, die Kenntnisse der Bibliotheksbenutzung in den Lehrplan integrieren zu lassen. Am Anfang waren die Hauptthemen der Benutzerschulung die folgenden: traditionelle Referatedienste, computerisierte selektive Informationsverbreitung, Theorie der Online-Literaturrecherche. Neben der Ausbildung haben die Bibliothekare methodische Anleitungen für die Studenten zu ihrer Abschlussarbeiten zusammengestellt. Nach der Einführung des integrierten Bibliothekssystems TINLIB hat sich der Bedarf an Benutzerschulung wesentlich vergrössert. Die beruflichen Kenntnisse der Studenten des ersten Jahrganges genügen noch nicht, um die Wichtigkeit der Literatursuche erkennen zu können; bei ihren älteren Kollegen aber erschweren die fehlenden Sprachkenntnisse die Bibliotheksbenutzung. Seit 1993 organisiert die Bibliothek Kurse für Doktoranden, seit 1996 auch für die Teilnehmer der postgradualen Ausbildung von Tierärz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ten. Die Bibliothekare möchten die Thematik der Benutzerschulung mehr mit dem Studium der Fachgegenstände in Einklang zu bringen. Bedauerlicherweise ist die Infrastruktur der Bibliothek nicht vorteilhaft: der Lesesaal ist zu klein für die Zwecke der Benutzerschulung und auch die Zahl von PCs ist unzureichend zur Schulung in Gruppen. (S. 53-57)

Umwandlungen in der Bibliotheksbenutzung in den letzten zehn Jahren

VIDRA SZABÓ Ferenc

1995 hat die Forschungsabteilung Leserdienst der Nationalbibliothek Széchényi Zentralstelle für Bibliotheks- und Informationswissenschaft die Umwandlungen in den Gewohnheiten der Bibliotheksbenutzung mit Fragebogen an einer Probe von 1000 Personen in 5 Komitats-, 5 Stadtbibliotheken und in zwei sogenannten Hauptbibliotheken der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek untersucht. Die Lesegewohnheiten haben sich in den letzten Jahren radikal verändert: der Bedarf an Schnellinformationen hat sich vergrössert, der Anteil der Studenten unter den Lesern hat sich erhöht, der Bedarf an die sozialen Funktionen der Bibliothek hat gewachsen. Die Dominanz der Buchausleihe hat aufgehört, der Bedarf an Lesen in der Bibliothek selbst, an Kopieren, an computergestüzte Dienstleistungen hat sich vermehrt. Das Biblotheksbild der Gesellschaft hat sich nicht so grundlegend verändert: die Befragten empfinden noch nicht genügend die Funktionen der Bibliothek in der Vermittlung von Informationen und Kenntnisse. (S. 59-71)

USMARC - UseMARCON - HUNMARC. Das Austauschformat und die Konversion von bibliographischen Datensätzen

SIPOS Márta

Kurzer Überblick der Geschichte der Entwicklung der MARC-Formate, ihrer Elemente, der Vereinheitlichungsbestrebungen, des UseMARCON Konversionsprogramms (mit dem ein beliebiges MARC-Format in ein anderes MARC-Format konvertiert werden kann). Das HUNMARC Format, das die ungarischen bibliothekarischen Normen berücksichtigt, erschien 1994. Wenn man die Formate HUNMARC and USMARC vergleicht, kann man einige, bei der Anwendung des HUNMARC-Formats auftauchenden Fragen beantworten. Die Problemkreise sind die folgenden: 1) es gibt einige USMARC Felder, die HUNMARC nicht anwendet, 2) es gibt einige HUNMARC Felder, die USMARC nicht anwendet, 3) dieselbe Information ist in USMARC in nur einem, in HUNMARC in einigen Datenelementen enthalten, 4) die verschiedene Interpretation der Indikatoren, 5) die Abweichung der Interpunktion, 6) es gibt Felder, die dieselben Tags benutzen, aber anderen Inhalt haben. (S. 73-80)

Ausblick

LANG, Brian: The future of libraries (Über die Zukunft der Bibliotheken - aus der Sicht der British Library)
(Zusammenf.: Mándy Gábor) (S. 83-87)

SAUVEGEAU, Philippe: National libraries of the future (Die Nationalbibliotheken der Zukunft - Ansichten aus Quebec)
(Zusammenf.: Mándy Gábor) (S. 88-90)

BELAVAL, Philippe: Die französische Nationalbibliothek: eine Grossbibliothek öffnet sich
(Zusammenf.: Mándy Gábor) (S. 91-93)

ALEKSANDROVNA, Elena: The national parliamentary library of the Ukraine: problems of formation and prospects of growth (Die ukrainische Parlamentsbibliothek, Probleme der Gestaltung und Perspektive des Wachstums)
(Zusammenf.: Mándy Gábor) (S. 94-95)

MIKULÁS Gábor: Privatisierung von Informations- und Bibliothekstätigkeiten...
(S. 96-101)

Buchbesprechungen

Festschrift für Géza Petrik. Red. Nagy Anikó
(Rez.: Kertész Gyula) (S. 103-106)

Internet in den Biblotheken
The Internet library: case studies of library Internet management and use. Ed. Julie Still.
(Rez.: Halasiné Wittinghof Judit) (S. 106-109)

PINTO, Maria – GÁLVEZ, Carmen: Análisis documental de contenido.
(Rev.: Koltay Tibor (109-112)

Auswahl aus den Neuerwerbungen der Fachbibliothek für Bibliothekswissenschaft
(S. 113-118)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)

(S. 119-199)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tisztelt Olvasó!

Az itt következő néhány sorral csak rövid ideig szeretném figyelmét, s türelmét kérni, mielőtt az új szám olvasásába kezd. Azt hiszem úgy illő, hogy a kezében tartott folyóirat új főszerkesztőjeként pár mondatban bemutassam a Könyvtári Figyelővel kapcsolatos elképzeléseinket, terveinket, de előtte még hadd köszönjem meg elődömnek, Kovács Emőkének főszerkesztői munkáját, aki nyugdíjba vonulása miatt vált meg a laptól.

Mindenekelőtt szeretném leszögezni, hogy a lap előfizetői, olvasói nem számíthatnak a „Figyelő" szakmai profiljának drámai megváltoztatására. A folyóirat előállításában aktív munkatársaimmal, a lap újonnan felkért tanácsadó testületének egyetértésével úgy gondoljuk, hogy a folyóirat jól körülhatárolt, az olvasók által elismert szerepet tölt be a hazai szaksajtóban, amelyet kár lenne feladni csupán az öncélú változtatás kedvéért. Talán itt és most nem érdemes abba a vitába belebocsátkozni, hogy szüksége van-e egy ekkora országnak annyi könyvtári-informatikai szakfolyóiratra, mint amennyi jelenleg Magyarországon létezik. A szakma művelői talán mindenki másnál jobban tudják, hogy a hagyományok megőrzése – különösen a mai igen gyorsan változó világban – néha milyen komoly erőfeszítéseket igényel, s valamit megszüntetni – akár gazdasági, akár más „nyomós" indokokra való hivatkozással – mindig könnyebb, mint valamit elkezdeni, vagy újraindítani. Természetesen, a ma már közhelyként hangoztatott igen gyors és jelentős hatású szakmai, társadalmi fejlemények nem hagyhatók figyelmen kívül, s a változások állandóságát hirdető, ma divatos elméletek állításainak megfelelően csak úgy lehet talpon maradni, ha a hagyományok megőrzésére irányuló törekvések új ötletek „bevetésével" párosulnak.

Ennek jegyében gondoltunk egyebek között a lap munkáját segítő tanácsadó testület – nem szerkesztőbizottság! – felkérésére, új rovatok létrehozására, s a szerzői kör ösztönzését, illetve reményeink szerinti bővítését szolgáló pályázat(ok) meghirdetésére. Tervezzük, hogy az új kihívásoknak megfelelően megjelenünk az információs világhálózaton – tartalomjegyzékekkel és a nyomtatott változatban megjelent cikkek, tanulmányok magyar és idegen nyelvű összefoglalóival. Aktívabb kapcsolatok kialakítására törekszünk külföldi könyvtári szakfolyóiratok szerkesztőségeivel, s pályázati források és szponzorok felkutatásával, illetve támogatásával javítani kívánjuk a lapszerkesztés műszaki színvonalát. Mindez azonban csak az új évfolyam indításakor megfogalmazott ötletek egy része. Sok függ anyagi lehetőségeinktől is, s attól, hogy milyen mértékben élvezhetjük továbbra is olvasóink támogatását.

Azt, hogy az említett elképzelések mennyiben szolgálják majd a Könyvtári Figyelő haladó hagyományainak az új körülmények közötti megőrzését, nyilvánvalóan csak a lap olvasói tudják eldönteni. Munkatársaim nevében azon leszünk, s tiszta szívből reméljük, hogy e döntés kedvező lesz, s a „Figyelő" még hosszú ideig szolgálhatja a könyvtári-informatikai szakmát.

Kapás Béla

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Az Év Legjobb Publikációja"

Szerkesztőségünk ösztönözni szeretné a lapban publikáló szerzőket arra, hogy igényesen megírt, aktuális témájú vagy valamilyen szempontból közérdeklődésre számot tartó írásokkal vegyenek részt

"Az év legjobb publikációja"

cím elnyerésében.

A lap tanácsadó testülete a szerkesztőséggel közösen választja ki az 1997 során megjelenő 4 szám cikkeiből a legjobb publikáció íróját, akit 20 000 forintos pályadíjban kívánunk részesíteni. A díjat 1998 folyamán, egy jeles könyvtári összejövetelen szeretnénk átadni.

A pályázaton bárki részt vehet. Pályázni az alábbi műfajokban lehet: tanulmány a hazai könyvtárügyről (20-25 oldal) vagy szemletanulmány a külföldi könyvtárügyről (15-22 oldal). A témák kiválasztásában nincs megkötés. Pályázni folyamatosan, egész évben lehet. Pályakezdő könyvtárosok, egyetemi, főiskolai hallgatók részvételére hangsúlyozottan számítunk.

A szerkesztőség

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tanulmány első részét lapunk 1996. 4. számában közöltük. – *A szerk.*

A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története 2. rész

Pogány György

A magyar könyvtári szaksajtó megszervezése (1950-1961/64)

A magyar könyvtári szaksajtó újjászervezése 1950-ben indult el, az 1945-ben az *Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ* (OKBK) megszüntetése után alakult *Országos Könyvtári Központ* (OKK) tette az első kezdeményezéseket. Az OKK egyszerre próbálta megindítani a könyvtárügy dokumentációs jellegű, referátumokat tartalmazó kiadványát, illetve a tanulmányokat is közlő szaklapot. Az előbbi volt az 1950-ben induló *Könyvtártudományi Beszámoló*, *Tarr Lászlóné* és *Kőhalmi Béla* szerkesztésében. 1951-ig mindössze öt füzete jelent meg; célja a Szovjetunió és a szocialista országok szakfolyóiratainak szemlézése volt, de figyelemmel kísérte a nyugati szaklapokat is. Folytatásának tekinthető 1952-ben a *Könyvtárügyi Beszámoló*, kilenc száma jelent meg, az utolsó kettőt azonban már az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) adta ki: időközben az OKK-t feloszlatták, feladatainak egy részét az OSZK-ra ruházták.

A szaklap megindítására *Könyvtárügyi Szemle* címmel került sor 1950-ben *Gyöngyösi Nándor* és *Kőhalmi Béla* szerkesztésében. 1951-ig, megszűnéséig kilenc száma jelent meg. Első száma még kizárólag szovjet közlemények magyar fordítását tartalmazta, a későbbi füzetekben azonban már eredeti magyar publikációk is helyet kaptak – bár változatlanul közölt a folyóirat fordításokat. Az OKK a tudományos és szakkönyvtárak feladatainak segítője volt, így a Könyvtárügyi Szemlében elsősorban olyan tanulmányok jelentek meg, amelyek ezeknek a könyvtáraknak jelentettek segítséget, illetve azok gondjaival foglalkoztak. Jelent meg írás a szabványosításról, a műszaki könyvtárakról, a könyvtári jogalkotásról, a szakkönyvtárakról. Recenziók, hírek egészítették ki az egyes számokat, melyeknek technikai kivitelezése – mai szemmel nézve – meglehetősen kezdetleges volt: stencillel sokszorosítva ké-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

születek. Egyértelműen a szakkönyvtárak közlönye funkcióját igyekezett betölteni, megszűnéséhez alighanem az a felfogás vezetett, miszerint a magyar könyvtárügy egységes, felesleges a szakkönyvtárak részére önálló folyóiratot kiadni. Persze ezt a feltevést csak alapos forrásfeltárással lehetne egyértelműen alátámasztani. A valóság a jelek szerint nem ennyire egysíkú, különböző könyvtárpolitikai koncepciók pillanatnyi erőviszonya határozta meg a könyvtári szaksajtó fejlődését az 50-es évek elején. A Könyvtárügyi Szemle utolsó, 1951. 3/4. száma jelentette be a kiadvány megszűnését. Ebben szó esik a *Magyar Könyvszemle*ről: az újrainduló folyóiratnak lesz feladata a magyar könyvtártudományi kutatásoknak fórumot biztosítani. A Magyar Könyvszemle újraindulásával 1951-ben minisztériumi szinten is foglalkoztak. *Németh Mária* tanulmányában[1] ismerteti *Varjas Béla* 1951. október 15-i levelét. Az OKK vezetőjéhez, *Zalai Zoltán*hoz írt levélben Varjas beszámolt arról, hogy az OSZK 1952-ben ünnepli alapításának 150. évfordulóját, az alkalomból reprezentatív kiadványt kíván megjelentetni a könyvtár. E tervezetre a minisztérium illetékese válaszolt, e szerint a könyvtár gondoskodjon a Magyar Könyvszemle 1952-ben történő megindításáról, az OSZK évfordulójával kapcsolatos tanulmányok a folyóiratban, és ne önálló kiadványban jelenjenek meg. Németh Mária hivatkozik egy értekezletre is az OKK-ban, jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a *„jelenlévők elfogadták azt a határozatot, mely szerint a Könyvszemle 1952 elején újra kiadásra kerül, mégpedig Kőhalmi Béla, Mátrai László és Waldapfel Eszter szerkesztésében".*[2] Hogy miért nem jelent meg ekkor a folyóirat, biztos választ jelenleg nem lehet adni.

Ekkor azonban már volt olyan lap, amely részben a könyvtárügy orgánuma volt. 1951 júniusában jelent meg a *Könyvbarát*, alcíme szerint *„Könyvtárosok és könyvterjesztők havi folyóirata"*. Az *Állami Könyvterjesztő Vállalat* adta ki, első szerkesztője *Gál György Sándor* volt. A második évfolyamot már a *Népművelési Minisztérium* jegyezte lapgazdaként, *Zolnay Vilmos* pedig szerkesztőként. A Könyvbarát meglehetősen nehezen talált rá könyvtárosi profiljára (bár nyilván a művelődéspolitikai fordulatok is szerepet játszottak ebben), tükrözi ezt gyakori címváltozása az 50-es években: 1951-52-ben *Könyvbarát*, 1953-54-ben *A Könyvtáros*, 1955-ben *A Könyv*, 1956-tól ismét *A Könyvtáros*, majd 1964-től névelő nélkül: *Könyvtáros* a címe.

Az új lap programcikkét *Veres Péter* írta. A Könyvbarát feladatát a könyv, az irodalom népszerűsítésében, az olvasómozgalom támogatásában látta. A sajátos könyvtárosi célokról a szerkesztőség rövid programja sem mondott sokat; lényegében úgy fogalmazta meg a célokat, hogy a Könyvbarát segítséget nyújt a könyv népszerűsítéséhez a könyvtári munkában is. Kifejezetten könyvtári cikk a kezdeti időben kevés jelent meg a lapban, egy-egy számban mintegy negyednyi terjedelmet tett ki *A könyvtáros munkája* című rovat.

Könyvtári szaksajtó tehát volt is, meg nem is 1951-től. Amikor 1952 novemberében ülésezett az *I. Országos Könyvtáros Konferencia*, a felszólalók egy része éppen ezt a helyzetet bírálta. A konferencia alapvető célja az 1952-es, a könyvtárakról szóló kormányhatározat megvitatása és az egységes magyar könyvtárügy melletti demonstráció volt. Ezért is érték támadások a könyvtári szaksajtót bírálókat. Varjas Béla a „kétfrontos" bírálat eszközével élt, elmarasztalta a tudományos könyvtárak dolgozóit, amiért nem olvassák a Könyvbarátot – vagyis a szaksajtót –, de hozzátette: *„... a Könyvbarátnak is van egy fogyatékossága: még mindig kevés benne a könyvtári szakmai cikk. Ha valóban könyvtárosokat nevelő folyóirat akar lenni, feltétlenül növelnie kell a könyvtári módszertani vonatkozású cikkek számát."*[3] *Dienes László* konkrétabban fogalmazott. Szerinte alapvetően fontos ügy, hogy a könyvtárosoknak komoly szaklapjuk legyen, a Könyvbarát ugyanis nem az, ezért *„feltétlenül szükséges olyan könyvtáros szaklap megindítása, amely napirenden tartja a könyvtári munkának minden fontos napi problémáját, s ezekből a könyvtárosok tanulságokat meríthetnek munkájukhoz. Szerintem egy ilyen lap megindítása, ami évek óta vajúdik, nagyon fontos volna."*[4] *Zoltán József* azzal a javaslattal fordult a konferenciához, hogy mondja ki *„egy magasszínvonalú, a magyar könyvtárügy elvi és gyakorlati problémáit felölelő, a szovjet és a népi demokratikus könyvtári munkával kapcsolatos cikkeket ismertető tudományos folyóirat megindítását."*[5] A bírálatokra Zolnay válaszolt. Varjas Béla kritikáját építő szándékúnak jellemezve bejelentette: több és jobb módszertani cikket fog közölni a lap. Dienes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lászlónak és Zoltán Józsefnek adott válaszát érdemes hosszabban idézni, hiszen jól tükrözi a kor szellemiségét, a már-már mazochista önostorozást és a minden bírálatban ellenséges, ártó szándékot felfedezni vélő politikumot: *„Dienes és Zoltán elvtársak is megemlítették a Könyvbarátot, nyilvánvalóan ugyanazokból a tényekből indultak ki, amelyekből Varjas elvtárs, de Dienes elvtárs nem bírálta a Könyvbarátot. Nem akarja megjavítani talán? Dienes elvtárs azt ajánlotta, hogy a tudományos könyvtárak dolgozói részére indítsanak egy külön folyóiratot. Dienes elvtárs valóban úgy véli, hogy a Könyvbarát, úgy, ahogy van, ilyen rosszan is jó lesz továbbra is a népkönyvtárosoknak és az üzemi könyvtárosoknak? Csak az a fontos, hogy a tudományos könyvtárosoknak külön folyóiratuk legyen? Az elért fejlődés eredményeként a minisztertanács határozatában egységesítette a magyar könyvtárügyet. Ezzel magasabb fokra helyezte, előbbre vitte és újabb fejlődés alapját vetette meg. Dienes elvtárs és Zoltán elvtárs – legalábbis a könyvtárosok folyóirata terén – szeretné szétbontani ezt az egységet."*[6] *Barabási Rezső* is leszögezte: ez a törekvés *„akarva, akaratlanul a tudományos könyvtárak elkülönülését jelentené a tömegkönyvtáraktól."*[7]

Varjas, Dienes és Zoltán felszólalása mégsem volt teljesen eredménytelen. A konferencia határozatában a folyóiratról is szó esett. A külön folyóirat tervét ugyan elvetette a tanácskozás, de ezzel az állásfoglalással indult el az a lassú folyamat, melynek végén igazi könyvtári lappá vált a Könyvbarát: *„A könyvtárosok folyóiratának, a Könyvbarátnak fő feladatává kell tenni a könyvtárosok eszmei-politikai és módszertani tapasztalatainak értékelését, s az értékes tapasztalatok terjesztését. A folyóirat támogatására szerkesztőbizottságot kell létrehozni, melybe a tudományos könyvtárak képviselőit is be kell vonni. Javasoljuk, hogy a folyóirat címét »A könyvtáros«-ra változtassák meg."*[8] 1953-ban e határozat alapján változott a lap címe *A Könyvtáros*ra. Főszerkesztője *Katona Jenő* lett, Zolnay Vilmos felelős szerkesztőként tevékenykedett tovább. A lapban sokasodtak az érdemi könyvtárosi munkával foglalkozó írások. A folyóirat terjedelmének felét változatlanul az *irodalmi tájékoztató* című rész foglalta el, itt jelentek meg az új könyvekről közreadott ismertetések. Alapvető feladata azonban – *Sebestyén Géza* kifejezésével[9] – *„a politikai és szakmai »transzmissziós«* szerep" volt, az, hogy közvetítse a könyvtári osztály, vagyis a könyvtárpolitika irányelveit, elgondolásait. A teljes képhez tartozik azonban, hogy a kor adta lehetőségeken belül megpróbálta közvetíteni a könyvtárügy helyzetértékelését a könyvtárügy irányítói számára. A lap igyekezett bevonni munkatársi gárdájába a teljes szakmát a levelezők révén, 1953-ban külön konferenciát tartottak számukra. Az eredmény persze több mint kétes – az ötvenes években vagyunk! –, vitathatatlan érdeme azonban a szakmai *„mi"* tudat kialakításának kezdeményezése, a könyvtáros szemlélet szélesebb körben történő terjesztése. Ezt szolgálták a különböző módszertani jellegű írások vagy azok a publikációk, amelyek a könyvtári munka alapjaival ismertették meg olvasóikat. Elősegítette ezt a magas példányszám: az ötvenes években 5-6000 példányban jelent meg, 1961-ben közel 5000 előfizetője volt.[10]

1955-ben ismét változott a lap címe, ezúttal *A Könyv* lett. *Varga Sándor* szerint[11] ez azzal függött össze, hogy 1954-ben a minisztériumon belül megalakult a *Kiadói Főigazgatóság*, és *„ez a könyvszakma pozíciójának (...) erősödését jelentette"*. A könyvkereskedelem történetét kutató Varga Sándor lényegében ugyanazért bírálja a lapot – más előjelből –, mint a könyvtáros társadalom: a tisztázatlan funkciók miatt. Ő a lapban a könyvtári vonatkozású cikkek számának növekedését a könyvkereskedelem mellőzésének látja, ezért örvend az 1955-ös változásnak. Könyvtárosi szemmel nézve ugyanez a jelenség a könyvtári pozíciók gyengülésének tűnik. A lap új programja leszögezte: *„A folyóirat eddig csak a könyvtárosokhoz szólt, az ő munkájukkal foglalkozott. Mostantól kezdve érdeklődési területe szélesebbé válik, a könyvtárosok munkáján kívül foglalkozni fog a könyvkiadók és könyvterjesztők munkájával is, végigkíséri a könyv útját az írótól az olvasóig."* A folyóirat novemberi számában újabb változást jelentett be a Pálos Endre – *Zolnay Vilmos* szerzőpáros. Ismét megindul a Könyvbarát-mozgalom – tudatták –, és ez a lap életében változásokat hoz magával. Mint a cikkben olvasható[12]: *„Folyóiratunk is komoly szerepet vállal a mozgalomból. Januártól kétféle alakban jelenik meg. Az egyiknek a címe A könyvtáros lesz (úgy, ahogy tavaly, tavalyelőtt hívták) s nyújtani fogja mindazt, amit eddig, de egy ívvel, 16 oldallal bővebb terje-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

delemben, változatlan áron. Ez lesz a közművelődési könyvtárosok szaklapja. A folyóirat másik változata 48 oldalon Könyvbarát címmel jelenik meg, ez elsősorban a mozgalom lapja lesz, de tágabb értelemben minden olvasóé, s mindenről, ami az olvasót érdekelheti, írni fog."

1956-ban címe tehát újra *A Könyvtáros* lett. Ekkor azonban már újabb lapok is léteztek a magyar könyvtárügyben, a folyóirat előző évi cím- és profilváltozását (ami egyébként nem okozott jelentős változást a korábbihoz képest a könyvtári – könyvterjesztői cikkek arányában) talán kapcsolatba lehet hozni a differenciálódni kezdődő szaksajtóval. 1954-ben megindult – szerény keretek között – az *Országos Műszaki Könyvtár* kiadásában a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója*, 1955-ben ismét megjelent a *Magyar Könyvszemle*, és ugyanabban az évben napvilágot látott a *Könyvtári Tájékoztató* első száma is. Ez a kétségtelen mozgás a könyvtárügyön belül több okkal magyarázható. 1953-ban megalakult az *Országos Könyvtárügyi Tanács*, a következő évben az *MTA Könyvtártudományi Főbizottsága*, és 1954-től megkezdődtek az új könyvtári alapjogszabály előkészítő munkálatai. 1954-55-re nyilvánvalóvá vált, hogy az addig követett könyvtárpolitika egyoldalú volt, rossz döntésnek bizonyult a tömegkönyvtárak (népkönyvtárak) mennyiségi fejlesztése mellett a minőségi tényezők figyelmen kívül hagyása, vagy a szak- és tudományos könyvtárak „lefokozása" a tömegkönyvtárak kisegítőinek szerepére. A magyar könyvtárügy az ötvenes évek közepén elmozdult – alig kivehetően – a (remélt) közvetlen politikai hasznot hozó agitátori feladattól a szakszerűség irányába. E nagyon lassú, de mégis létező változásnak volt jele az új szaklapok keletkezése, illetve egy korábbi újraindulása.

A *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* 1954 őszén jelent meg. Az első évfolyam két számát a *Terv* nyomda készítette, 1955-től a kiadó *Országos Műszaki Könyvtár* állította elő. Első szerkesztője *Jánszky Lajos* lett, munkáját szerkesztőbizottság segítette.[13] A *Tájékoztató* kezdetben mint a könyvtár módszertani kiadványsorozatának tagja jelent meg, elsődleges célja a műszaki könyvtárak módszertani jellegű segítése volt, hírek, beszámolók közreadásával pedig feladatának tekintette *„a vállalati műszaki könyvtárosok és az Országos Műszaki Könyvtár közötti"* kapcsolatok szorosabbá fűzését.[14] A lap periodicitása többször változott, 1955-ban öt, 1956-ban hat, 1957-től négy, 1960-tól hat száma jelent meg. A Tájékoztató *„igazi folyóirattá való fokozatos felnövését"* jelzi[15], hogy 1959-től német nyelvű tartalommutatója készült el és idegen nyelvű kivonatok kapcsolódtak az egyes cikkekhez. *Futala Tibor* elvégezte a lap 1962-ig terjedő első korszakának tartalmi elemzését, a kilenc évfolyamban 474 cikk jelent meg, ezek közül 209 könyvtári-könyvtárügyi volt (44%), 125 (26,3%) tájékoztató jellegű, 103 (21,8%) közlemény sorolható az ún. „közös ügyek" csoportjába – a tájékoztatók és a könyvtárosok közös érdeklődésére számító írások –, 30 publikáció (6,3%) foglalkozott a külföldi fejleményekkel, 7 cikk pedig különböző egyéb kérdésekről számolt be. A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója lényegében megindulásától kezdve fontosnak tartotta a tájékoztatásügy, a dokumentáció elméleti és gyakorlati kérdéseinek tárgyalását. Ugyanakkor úgy kezelte *„az információügyet, hogy benne a műszaki könyvtáraknak is szerves hely és funkció jutott".*[16] A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója megindulása és megszilárdulása, igazi folyóirattá válása volt a hazai szaksajtó 50-es, 60-as évekbeli történetének egyik legfontosabb eseménye, ha akkor még csak csíráját lehetett is felfedezni a lapban egy korszerűbb könyvtár- és tájékoztatásügyi koncepciónak.

A *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi Főbizottság*ának megalakulása annak volt jele, hogy szükségessé vált a döntéshozók számára a szűk gyakorlati szempontokon túlmutató elméleti kérdések tisztázása a magyar könyvtárügyben. A megalakult bizottság elnöke *Kőhalmi Béla* lett, ő tűzte ki *Könyvtártudományunk feladatai* címmel a megoldandó feladatokat.[17] Összehangolt könyvtártudományi kutatások színvonalas folyóirat nélkül lehetetlenek; erre a feladatra *„egyetlen nyomtatásban megjelenő folyóiratunk (A Könyvtáros)"* alkalmatlan, ez az okozója annak, hogy *„a könyvtártudományi kutatás köre leszűkült, alig megy túl a könyvtártechnikán."*[18] A legfontosabb teendők egyike tehát a *Magyar Könyvszemle* újraindítása. A hosszú évek óta tartó bizonytalanság eldőlt, a folyóirat 1955-ben *„Ötödik folyam"* jelöléssel ismét megjelent. A *Főbizottság* héttagú szerkesztőbizottságot állított fel, a felelős szerkesztői megbízást Varjas

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Béla kapta. A *Könyvszemle* 1961-ig jelent meg a Főbizottság folyóirataként (időközben, az 1957. évi 3. számtól Kőhalmi Béla vette át Varjas Béla tisztét). E hat év alatt a folyóirat a tágan vett könyvtártudományi kutatások orgánuma volt. Egyik feladatának egyébként éppen a diszciplina tartalmának meghatározását tekintette, az 1955. évi 1. számban Varjas írt terjedelmes tanulányt *A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere* címmel, 1961-ben pedig *Kovács Máté* írása jelent meg a Könyvszemlében, pontosabban annak *A könyvtártudományi kutatás kérdései* című mellékletében *A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában* címmel. Nemcsak tudományelméleti szembenállásnak, de személyi ellentét lecsapódásának tűnik Kovács Máté két vitacikke a folyóiratban Varjas Béla szerkesztői gyakorlata ellen.[19]

A folyóiratban 1955-től 1961-ig a történeti témák és a könyvtári munka elméleti kérdéseit vizsgáló publikációk nagyjából fele-fele arányban kaptak helyet. 1961-ben az Akadémia átszervezésével megszűnt a Könyvtártudományi Főbizottság, a folyóirat közreadója az *I. osztály Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága* lett. Úgy tűnik, eredménytelenek maradtak a „könyvtártudomány" tartami meghatározásáért folyó erőfeszítések. A folyóirat profiljának változását bejelentő közlemény azt tudatta, hogy a Magyar Könyvszemle *„mint akadémiai folyóirat, a többi tudományág hasonló folyóiratainak színvonalán, az említett diszciplinák, a könyv-, írás-, könyvtár- és sajtótörténet, a bibliográfia és a dokumentáció marxista igényű tudományos orgánuma lesz. Szerkesztési alapelveit döntően meghatározza ez a követelmény. Tudományos tematika és színvonal tekintetében az akadémiai társfolyóiratok példája kell, hogy előttünk álljon. A gondjainkra bízott tudományágak tekintélyének biztosítása is az igényességet kívánja, publikációk tekintetében, eszmei, szaktudományos vonatkozásokban egyaránt."*[20] Nagyjából e közlemény megjelenésétől nem bevett, „akadémiai" diszciplina Magyarországon – a történeti és bibliográfiai részeket leszámítva – a könyvtártudomány.

Az állásfoglalás nem váltott ki osztatlan lelkesedést a könyvtáros társadalomban. *Bereczky László*[21] megállapította: szembe kell néznünk a ténnyel, a magyar könyvtárügy tudományos orgánum nélkül maradt. *„Sajnálatosnak és érthetetlennek érezzük az Akadémia I. osztályának döntését, hiszen ezzel a magyar könyvtárelmélet károsodásán kívül, egy nagy múltú, már-már megújuló folyóiratot tépett ki természetes, élő közegéből, és egy alapvetően retrográd – nem félek a szótól – programmal zsákutcába terelte."* Bereczky szerint egy új folyóirat megindítása elkerülhetetlen; címe esetleg *Könyvtári Szemle* lehetne. *Varga Béla* cikkében[22] a könyvtárügyben ható konzervatív nézetek érvényesülését látta a Könyvszemle profiljának megváltoztatásában, az elméleti igényű folyóirat létét elengedhetetlennek tartotta ő is, de nem új orgánum indítását javasolta, hanem *„esetleg a Könyvtári Figyelőt kellene e célra alkalmassá tenni."* Varga írásához Kőhalmi Béla szólt hozzá.[23] Az Akadémia döntéséről megállapította, hogy elég széles részét változatlanul műveli a könyvtártudománynak a Magyar Könyvszemle, ma már elképzelhetetlen, hogy egy tudományos folyóirat foglalkozzon a könyvtárügy összes problémájával. A legtöbb országban legalább két, de gyakran több folyóirat osztozik e feladaton. Cikkét a következő módon fejezte be: *„Mi akadálya lehet annak, hogy a (Könyvtári) Figyelőt fejlesszük ki a magyar könyvtárvezetés, az olvasópolitika és a könyvtári belső munka tudományos folyóiratává? Emellett folytathatná értékes referáló munkáját is."*

A két szerző által említett *Könyvtári Figyelő* akkor már 1955 óta létezett, 1957-ig *Könyvtári Tájékoztató* címen. Szó volt korábban az OKK által kiadott könyvtárügyi referáló folyóiratokról, a *Könyvtártudományi Beszámoló*ról és a *Könyvtárügyi Szemle*ről. 1953-ban az OSZK és a Magyar-Szovjet Baráti Társaság Könyvtártudományi Szakosztálya[24] kiadásában jelent meg a *Bibliotekar – A könyvtáros* című lap, mely a hasonló című szovjet szaklap cikkeinek fordításait tartalmazta. A *Könyvtári Tájékoztató* e kiadvány utódaként indult 1955-ben az OSZK és a Szakosztály közös kiadásában. Alcíme szerint: *Külföldi lapszemle.* Az 1956-os 2. évfolyamot az OSZK egyedül adta ki, 1958-ban az OSZK Módszertani Osztálya – ekkor változtatta címét *Könyvtári Figyelő*re – adta közre, 1959-től az akkor megalakult *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* jelentette meg. Ebben az évben alcíme *Külföldi szemlé*re változott. Első négy évfolyama cikkfordításokat adott közre, főleg a szovjet és a szocialista országok-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ból, de a nyugati szaklapokból is vett át írásokat. 1959-ben módosult az addigi profil. *„Első lépésként a – teljes vagy rövidített – fordítások mellett ismertetéseket közlünk folyóiratcikkekről, kiadványokról, külföldi könyvtárakról és könyvtártudományi intézményekről. Megindítjuk a külföldi könyvtártudományi folyóiratok legfrissebb számainak cikk-repertóriumát is. Egy-egy könyvtárügyi kérdéssel foglalkozó folyóiratcikkek, tanulmányok együttes ismertetését, adott kérdésekkel kapcsolatos szakirodalmi szemlék közlését is tervbe vettük. Rendszeresen közzétesszük az újonnan elkészült és rendelkezésre álló könyvtártudományi fordítások, továbbá a hazai nagykönyvtárakba érkezett könyvtártudományi szakirodalom (könyvek, periodikák) jegyzékét is"* – olvasható az 1959. évi 1. számban. A következő évtől javult a kiadvány technikai formája, a nyomás jobban olvasható lett. 1961-ben csökkent mérete. A *Figyelő* ekkor 4-500 példányban jelent meg. Szerkesztőt hosszú időn keresztül nem nevezett meg, 1962-ben bukkan fel ilyen minőségben először *Bóday Pál* neve, de *Szinainé László Zsuzsa* írásából ismert, hogy Bóday *„1957 végétől 1968-ig a lap lelke volt, és akinek nevéhez és tevékenységéhez fűződik a Figyelő legjobb hagyományainak kialakítása."*[25]

1962-től kezdtek megjelenni magyar szerzők írásai a folyóiratban. Ebben az évben kivált a Figyelőből a korábban rovatként, majd mellékletként létező *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* és megkezdte önálló életét referáló lapként. Ezekkel a tartalmi és formai változásokkal a *Könyvtári Figyelő* a 60-as évek elejére valódi szakfolyóirattá vált, a külföldi könyvtárügy helyzetét és immár a hazai gyakorlatot is magas színvonalon figyelő és elemző kiadvány.

A konszolidált szakszerűség évtizedei (1965-1989)

A hazai könyvtári szaksajtó eddigi történetének áttekintése során meglehetősen tisztán lehetett elhatárolni egymástól a különböző periódusokat. A 60-as évek elejétől kezdődő korszak esetében ez nem így van, nagy változások nem történtek a szaksajtó életében. Az átalakulások a szerves fejlődés következményei, a szakszerűség és a világos profil, a funkciók egyértelmű elhatárolása jegyében. Ez a folyamat 1961-ben kezdődött és 1969-ben fejeződött be azzal, hogy a *Könyvtári Figyelő* közreadója a KMK mellett az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) let. Az 1965-ös évet nem elsősorban a két időpont „megfelezése" miatt célszerű figyelembe venni korszakhatárként, hanem azért, mert ebben az évben indult meg az *Új Könyvek* (1964-ben még csak próbaszámai jelentek meg) és november 26-án az OKDT a könyvtári szaksajtó helyzetével foglalkozott.

Az OKDT megállapította[26]: a szaksajtó differenciálódott, a központi lapok mellett megjelentek a szakkönyvtári hálózatok módszertani jellegű kiadványai és a közművelődési könyvtárak hálózati híradói. Egyhangúlag arra a következtetésre jutott a Tanács, hogy a megjelenő kiadványok mindegyike valamilyen sajátos szükségletet elégít ki, nincs szükség lapösszevonásokra vagy egyes kiadványok megszüntetésére. A kialakult munkamegosztás azonban spontán módon jött létre, ezért szükséges a folyóiratok tevékenységének egyeztetése. A rendelkezésre álló lapok nem nyújtanak elegendő teret *„a könyvtári tevékenység jelenlegi, társadalmi összefüggéseit tárgyaló elméleti tanulmányoknak, elemzéseknek és a magasszintű könyvtárpolitikai műveknek."* Vita az ülésen e kérdés körül bontakozott ki: az *„ellentétes véleményekből a könyvtártudomány körének és tudományos rangjának különböző értelmezése csendült ki."* A Tanács megállapította, hogy a könyvtártudomány elméleti kérdései számára önálló lapot indítani nem lehetséges, az ilyen jellegű publikációk közlése megoldható a jelenlegi lehetőségekkel, azok továbbfejlesztésével. Az OKDT javasolta egy tematikus tanulmánykötet – sorozat – indítását – ez lett 1968-tól a *Könyvtártudományi Tanulmányok* –, és indítványozta a Magyar Könyvszemle profiljának bővítését.

A Könyvtáros *„törekedjék a közlemények színvonalának javítására, közöljön – főleg időszerű könyvtári kérdésekről – nagyobb terjedelmű, nagyobb szakmai felkészülést igénylő tanulmányokat az országos szempontból sokszor jelentéktelen, kis terjedelmű, egyedi tapasztalati anyag szűkítésével."* A Könyvtári Figyelő *„tekintse fő feladatának a magyar szakemberek tájékoztatást a külföld szakirodalmáról, összefoglaló tematikus szemlék, recenziók, fordítások, tömö-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rítvények stb. formájában. Közölje emellett a magyar szakirodalom adatközlő részét: a fontosabb kutatási jelentéseket, felmérések adatait, statisztikákat stb. Tájékoztassa a könyvtárosokat a könyvtárügy országos jelentőségű eseményeiről." Figyelemre méltó, hogy az OKDT a központi lapok között ekkor még nem említette meg a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatást* (TMT-t). A határozati javaslatok tehát radikális, alapvető változásokat nem indítványoztak, inkább az egyes lapok javítását, színvonalának emelését tartották szükségesnek és a tervszerű együttműködést a szerkesztőségek között. Hogy a cikkek magasabb szakmai színvonaláért, az elmélyültebb írásokért szót emelt a Tanács, az abból is következett, hogy a 60-as évek közepére a képzésnek köszönhetően jelentősen növekedett a szakképzettek száma, a szaksajtónak – és főleg a legpopulárisabb Könyvtárosnak – már nem az alapokat kellett ismertetni olvasóikkal.

Az Új Könyvek 1965-ös indulása[27] elsősorban a Könyvtáros szempontjából volt fontos, csökkenteni lehetett a lap recenziós részét, felmentette a szerkesztőséget az alól, hogy segítséget nyújtson a könyvtárak szerzeményezéséhez, bár 1976-ig – ha csökkenő mértékben is – a nemkönyvtári szakirodalomról is közölt recenziókat a lap. A *Könyvtáros* 1961 óta teljesen könyvtári szaklap volt, véget ért a kényszerű társbérlet a könyvterjesztéssel: a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya a Tájékoztatási Hivatallal folytatott tárgyalásokon elérte, hogy csak a könyvtárügyet szolgáló szaklappá válhatott. A terjedelmet négy ívben állapították meg, ebből 36 oldal jutott a könyvtári és 28 oldal az irodalmi tájékoztató részre. A szerkesztőség hattagú lett, *Katona Jenő* 1966 végéig töltötte be a főszerkesztői tisztet, őt *Páldy Róbert* követte. 1961-től a szerkesztőségben már két könyvtáros – *Gerő Gyula* és Páldy Róbert – tevékenykedett, a többiek újságírók és irodalmárok voltak. A laptervet a szerkesztőbizottság hagyta jóvá; a sokáig anonim testület 1962-től „nevesült".[28]

A Könyvtáros – talán az OKDT határozati javaslatát is megfogadva – a 60-as években növekvő számban adott közre elvi-elméleti jellegű, az egyes könyvtárak gyakorlatán túlmutató cikkeket. Futala Tibor tipológiája szerint a földrajzi-intézményi kötődésű írások hegemóniája fejletlenebb, az elméleti-elvieké pedig fejlettebb könyvtárügyet tükröz.[29] Futala a folyóirat 1961 és 1970 közötti éveinek repertóriumából alapos statisztikai összegzést készített a Könyvtárosban közölt cikkekről. A tíz év alatt 2430 könyvtári vonatkozású írás és 420 recenzió jelent meg, az írásoknak 54%-a *„tapadt konkrét könyvtárakhoz, illetve kisebb-nagyobb könyvtárcsoportokhoz."*[30] E tényből azt a következtetést vonta le, hogy a lap szakítani tudott *„az én könyvtáram – az én váram"* bemutatásának *„bensőséges, ámde a könyvtárügy alacsony színvonalára utaló gyakorlatával, s nagy lépést tett az igényesebb közlésmód uralomra juttatása felé."* A Könyvtáros elsősorban a közművelődési könyvtárosok lapja volt, a közreadott cikkek aránya jól tükrözi ezt a tényt: az összes közlemény 45%-a szólt a közművelődési könyvtárakról, ezek közül pedig szinte kizárólag a tanácsi fenntartásúakkal foglalkozott a lap, a szakszervezeti gyűjteményeket e csoporton belül mindössze a cikkek 12%-a képviselte.

1976 végén *Gerő Gyula* lett a Könyvtáros főszerkesztője, a folyóirat ekkor vált tiszta profilú, minden irodalmi vonatkozástól megszabadult lappá: 1977 januárjától megszűnt a tájékoztató rovat, a folyóirat terjedelmének mintegy harminc százaléka új rovatok kialakítására szabadult fel. Közművelődési irányultsága megmaradt, alapvető célja – mint minisztériumi lapnak – az volt, hogy *„a könyvtárpolitika által kitűzött feladatok megvalósítására ösztönözzön, a központi irányelveket, elképzeléseket az érdekeltekhez közvetítse, szétsugározza, illetve a könyvtárakban folyó tevékenységet, életmegnyilvánulásokat híven tükrözze, az intézményekből érkező jelzéseket felfogja, visszacsatolja, s mindezzel megbízhatóan segítse a könyvtárak irányításáért felelős szervek helyzetismeretét, megalapozottabbá tegye döntéseiket."*[31]

A *Könyvtári Figyelő* átalakulása több lépcsőben valósult meg. 1967-ben a KMK egész tevékenységét érintő felülvizsgálat folyt. A jelentés a Figyelővel is foglalkozott, leszögezte, hogy *„dokumentációs profilt kell adni a Könyvtári Figyelőnek"*.[32] Ennek megfelelően 1968-ban nem jelentek meg önálló tanulmányok a folyóiratban, kizárólag szakirodalmi szemléket közölt. Az év utolsó, 6. számában *Barabási Rezső* új programot jelentett be; lényegében az előző évek gyakorlatához történő visszatérést: *„A tervek szerint terjedelmének mintegy felét hazai szerzők elméleti,*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elvi-módszertani cikkei, valamint hazai hírek, közlemények töltik meg. Második felében az eddigi – pontosabban az 1968. évi – gyakorlathoz hasonlóan a külföld legértékesebb szakmai tapasztalatait gyűjtjük témák szerint csokorba (...) A Könyvtári Figyelőnek ez a jellege egyébként nem teljesen új találmány; 1962-1967 közötti évfolyamaiban ilyesfajta helyes törekvések érvényesültek." [33] Bejelentette azt is, hogy 1969-től a folyóirat az OKDT és a KMK közös orgánuma lesz, az addigi hat helyett négy száma jelenik meg – mérete viszont A/5-ről A/4-re nagyobbodik, évi terjedelme azonban változatlanul 40 ív marad. Előzetesének egy mondata – *„ilyesfajta helyes törekvések"* – arra utal, hogy nem volt célszerű 1968-ban az addigi profil módosítása.

1969-től a Figyelő az OKDT orgánuma is lett, egyik feladatának éppen azt tekintette, hogy a különböző dokumentumokat közreadja. A tervek a Figyelő és az 1968-as kötettel induló *Könyvtártudományi Tanulmányok* közötti munkamegosztásra számítottak, a folyóiratban az egy ív terjedelmű tanulmányok kaptak helyet, az évkönyvben a terjedelmesebb dolgozatok.[34] A Figyelő főszerkesztője Barabási Rezső lett, munkáját szerkesztőbizottság segítette. Halála után *Sebestyén Géza* vette át 1972-ben a főszerkesztői széket, ebben az évben egyébként változott a folyóirat: az A/5-ös méretre és az évi hatszori megjelenésre tért vissza. A Könyvtári Figyelő ezekkel a belső és külső átalakulásokkal vált azzá a folyóirattá, melyet a 60-as évek elején Varga Béla és Kőhalmi Béla javasolt. Beosztása állandósult, a nagyobb tanulmányokat közreadó rész mellett *Hazai körkép, Fórum, Kitekintés, Szemle* rovatai voltak. A 70-es évek elejétől tökéletesedett technikai kivitelezése, tetszetősebb, jobban olvasható lett (1988-ig a *Népművelési Propaganda Iroda* (NPI), későbbi nevén *Múzsák Kiadó* nyomdája állította elő). Sebestyén Géza halála után *Kiss István* lett a főszerkesztő, az ő halála után *Bárdosi Mária* és *Gerő Zsoltné* szerkesztette, később Gerőné felelős szerkesztőként jegyezte a folyóiratot. 1980-ban az egyik közreadó neve változott: az OKDT-ból *OKT, Országos Könyvtárügyi Tanács* lett. A Figyelő tartalmi irányvonalát és színvonalát az OKT elnöke és a KMK igazgatója együttesen, a szerkesztőbizottság közreműködésével szabta meg, valamint *„irányítja és ellenőrzi a szerkesztőség munkáját"*.[35]

A Könyvtári Figyelő mint a könyvtári elméleti kutatások orgánuma nem egy meghatározott könyvtártípus problémáival foglalkozott, a közművelődési könyvtárakról épp úgy jelentek meg írások, mint a gépesítés kérdéseiről. Nagyobb hangsúlyt helyezett azonban a társadalomtudományok és humán területek ügyeire, tájékoztatási problémáira. Felismerhető munkamegosztás alakult ki a TMT-vel, amelyben értelemszerűen a műszaki és természettudományos irányultság volt a meghatározóbb.

A *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* 1963-ban változtatta címét *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*ra. A lap átalakulása elválaszthatatlan az „anyaintézmény", az OMK életében bekövetkezett változásoktól. Az intézmény neve 1962-től *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ* lett. A kormány az előző évben 1017/1961. sz. határozatával létrehozta az *Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság*ot. Az új szervezet vette át 1962. január 1-jétől az OMKDK felügyeletét a Művelődési Minisztériumtól. A főhatóság változásával kedvezőbb helyzetbe került az OMKDK, közvetlenebbé vált kapcsolata az iparral, a termeléssel.[36] 1962-ben a főhatóság hozzájárulását kérte az OMKDK a lap átalakításához. Évi tíz szám megjelenését tervezték az új cím mellett. Az átalakult lap főszerkesztője *Jánszky Lajos* maradt, a címváltozást indokló bevezető írás megállapította: *„A műszaki fejlesztés és a távlati tudományos terv témáinak gondos és helyes előkészítéséhez, kidolgozásához, valamint a kidolgozott tervek végrehajtásához feltétlenül szükséges a gyors és hatékony információ, vagy a hazánkban jobban elfogadott terminológia szerint: a tudományos, műszaki tájékoztatás. A műszaki tájékoztatás széles területet ölel fel. Magába foglalja többek között a szakkönyvtárak tájékoztató tevékenységét, a szakirodalmi tájékoztatást, az audiovizuális eszközökkel történő tájékoztatást, így a filmet, továbbá a szemléltetés útján kifejtett tájékoztató tevékenységet, pl. kiállításokat stb."*[37] A cikk megjelölte azokat a témákat is, amelyekkel a lap foglalkozni kíván, többek között megemlítette a bevezető a szakirodalmi tájékoztatás gépesítésének és automatizálásának kérdéseit, az ETO továbbfejlesztését, más osztályozási rendszerek elméleti kérdéseinek tanulmányozását, a szakkönyvtári munka elemzését a hatékonyság növelése érdekében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Futala Tibor elvégezte a TMT statisztikai elemzését is[38]. A folyóirat 1963 és 1983 közötti 21 évfolyamában 758 tanulmány, cikk jelent meg a következő megoszlásban: elméleti kérdések 74 cikk (9,8%), könyvtár- és tájékoztatástörténet 17 cikk (2,2%), oktatási-képzési kérdések 23 cikk (3,0%), igény- és ellátásvizsgálatok 48 cikk (6,4%), papírhordozóktól a mágnesesekig 112 cikk (14,8%), állományi és állományvédelmi témák 19 cikk (2,5%), nyilvántartás – feltárás – keresés 111 cikk (14,6%), tájékoztatási műfajok 91 cikk (12%), tájékoztatási intézmények, rendszerek 233 cikk (30,7%), szakmai testületek 26 cikk (3,5%), alkalmi cikkek 4 cikk (0,5%).[39] Különösen *Lázár Péter* második szerkesztői megbízatása alatt fordult a TMT a nagyvilág felé, nemcsak külföldi fejleményekről jelentek meg írások, hanem a cikkek szerzői között is számos külföldi szakember volt. (A TMT Jánszky Lajost követő főszerkesztője 1966-tól *Lázár Péter* volt, 1969-től *Lévai Tamásné*, 1974-től ismét *Lázár Péter*, 1980-tól *Futala Tibor*, 1983-tól *Szántó Péter* szerkesztette, illetve szerkeszti a folyóiratot, mely 1967-től havonta jelent meg, 1976-ban áttért az a/5-ös formátumról az A/4-re. 1969-tól KWIC-indexes tartalommutató készült a laphoz.) A 70-es évektől rendszeressé vált az a gyakorlat, hogy az egyes témák részletesebb bemutatására speciális tematikus számok jelennek meg.

A hazai szaksajtó differenciálódását azon lehet a legjobban érzékelni, ha szembeállítjuk a TMT-vel a *Magyar Könyvszemlét*. A Könyvszemle 1961 után gyakorlatilag teljes egészében csak történeti vonatkozású tanulmányokat közölt. Megindult – újra – a *Magyar Könyvesház* elnevezésű rovat, ezzel kialakult a folyóirat arculata, beosztása. 1977-től közli a Könyvszemle a magyar könyv- és könyvtártörténeti éves kurrens bibliográfiát. Szerkesztője 1957-től Kőhalmi Béla és Dezsényi Béla volt, 1970-től Dezsényi szerkesztette, 1973-tól *Kókay György* megbízott, majd felelős szerkesztőként. A szerkesztők munkáját szerkesztőbizottság segítette, illetve segíti. 1971-ben újjáalakult az *MTA Könyvtártörténeti és Bibliográfiai Munkabizottsága*, határozat született a folyóirat terjedelmének növelésére négy ívvel és a *Magyar Könyvszemle* repertóriumának elkészítésére – ez azóta sem készült el.[40] 1976-tól alcíme szerint *Könyvtörténeti folyóirat*, 1981-ben ez némileg módosult, a valóságnak megfelelően *Könyv- és sajtótörténeti folyóirat* meghatározás olvasható az impresszumban. 1981-ben kibővült a szerkesztőbizottság, ekkor a szerkesztőség ismét meghatározta a folyóirat profilját, célját: *„A »könyvtörténet« fogalmát ezentúl is tágan értelmezzük, vagyis belevonjuk a könyvtár-, az írás-, a nyomdászat-, a kiadás és a cenzúratörténetet, sőt az olvasóközönség és általában az olvasás történetét is, valamint a hírlapok és a folyóiratok történetét."* Célul tűzte ki a szerkesztőség a munkatársi gárda fiatalítását, *„alkalmat szeretnénk nyújtani a kezdőknek is eredményeik publikálására."*[41] A Magyar Könyvszemle e korszakban ünnepelte fennállásának 100. évfordulóját 1976-ban, illetve a 100. évfolyamot 1984-ben.

1982-ben az OKT megbízásából egy munkacsoport megvizsgálta a szaksajtó helyzetét.[42] A jelentés megállapította: *„A központi szaklapok munkamegosztása kialakult, a lapok profilja károsan nem fedi át egymást."* A vizsgálat kitért a szaklapok olvasottságára, ismertségére is. Meglehetősen lehangoló volt a felmérés eredménye: a 120 kérdőívet csak 37 személy küldte vissza, ez az *„arány is egyfajta mutatószáma az érdektelenségnek. A korábbi felmérések, valamint a szúrópróbaszerű vizsgálataink során elképesztő tájékozatlanságot tapasztaltunk a könyvtári lapokról, a lapokban folyó vitákról, fontosabb közleményekről."*[43] A jobb olvasottság azzal érhető el, hogy *„a központi folyóiratok saját felelősségi körükön belül még jobban igazodjanak a szakma tényleges problémáihoz."*[44] A jelentés a központi lapok erősítését javasolta, valamint *„a működésükhöz szükséges sokoldalú támogatás biztosítását."*[45] A magyar társadalmi, politikai és gazdasági életben azonban csakhamar olyan változások kezdődtek, amelyek nemhogy a sokoldalú támogatást nem tették lehetővé, de a könyvtári szaksajtó létét is alapvetően érintették.

A szaksajtó átalakulásának kezdete, a jelen (1989-)

A 80-as évek elejére kialakuló gazdasági válság nyilvánvalóvá tette a centralizáltan irányított politikai, társadalmi és kulturális intézményrendszer működésképtelenségét. 1987-ben az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megvitatta a Művelődési Minisztérium előterjesztését a könyvtárügy helyzetéről és fejlesztéséről – némileg groteszk, hogy ilyen szinten csak az egypártrendszer utolsó időszakában jutott erre ideje a pártnak. A dokumentum megállapította: *„Az intézmények feladataikat nem képesek korszerű színvonalon ellátni, mivel a nemzeti jövedelemből könyvtárakra, információügyre fordított összegek aránya elmarad a közepesen fejlett országok mutatóitól is. Lépéshátrányunk különösen kirívó a dokumentumvagyon gyarapítása és a számítógépes információs technológiák honosítása terén."*[46] Az MSZMP és az állami irányítás megpróbált programot adni, ám a könyvtár- és tájékoztatásügy kapcsolódó intézményrendszerével együtt szembenézni kényszerült a „hogyan tovább" dilemmájával. A széthulló szocialista állam romjai alól a létükben fenyegetett, fenntartó nékül maradó könyvtárak megmentésére és a könyvtár- és tájékoztatásügy szakmai-intézményi autonómiájának megteremtésére különböző javaslatok láttak napvilágot, ezek egy része a könyvtári szaksajtót, illetve a szaksajtót közreadó intézmények feladatait is érintette. *Papp István* az MKE új funkcióiról meditálva feltette a kérdést: *„Elképzelhetetlen egy olyan megoldás, hogy a lapok fenntartásának kötelezettsége ugyan a jelenlegi gazdáknál marad, de a szerkesztési politikát, a lapprofilt érintő érdemi kérdések, a felelős szerkesztők kiválasztásának és megbízásának joga, a szerkesztői munka ellenőrzése a társadalmi szervezet felelősségébe kerül?"*[47] A politikai pluralizmus kialakulásával párhuzamosan a könyvtárügyön belül is hangot kaptak a szétváló intézményi és személyi érdekek mentén a különböző koncepciók, melyek a szakmai önkormányzat eltérő felfogásában is érzékelhetővé váltak.

A szaksajtó 1989-ben új orgánummal gazdagodott, 1989 májusában megjelent a *Könyvtári Levelező/lap* első száma. Kiadója az OSZK-KMK volt, redaktora a Könyvtárost 1985 végéig szerkesztő *Gerő Gyula*. A lap a kiadó intézmény műhelymunkájáról számot adó, a változó könyvtárügy minden jelenségére figyelő, azokról rövid hírek, tudósítások, „levelek" formájában beszámoló kiadványként indult. Az egyszerű kiállítású, de gyorsan megjelenő lap markánsan vállalta a vélemények ütköztetését, kétségtelenül helytálló *Szente Ferenc* megállapítása: *„Lapozgatva a lefűzött évfolyamokat, elénk tárul a rendszerváltozás korának hazai és némileg össz-posztszocialista története."*[48] A Levelező/lap megnyitotta hasábjait az érdekvédelmi és képviseleti pluralizmus elve alapján szerveződő *Könyvtári és Informatikai Kamarának*[49] és figyelemmel kísérte a különféle önszerveződő kulturális egyesületek munkáját. Különösen nagy jelentősége volt a gyors változások időszakában híreinek, annál is inkább, mert a Könyvtáros 1989 óta súlyos válságokkal bajlódott, az egyes számok jókora késéssel jelentek meg.

A Könyvtárost 1986 januárjától *Bereczky László* jegyezte főszerkesztőként. Programját meghirdető írásában[50] többek között megemlítette: *„szeretném, ha a lap tematikailag még érdekesebb és olvasmányosabb lene, ha picit elmozdulna a fürgébb szakmai publicisztika felé."* Az egyes számokat bekonferáló, sokszor szubjektív főszerkesztői írások jelentősége 1989-től nőtt meg; ezekből lehet végigkísérni a lap fennmaradásáért folytatott küzdelmet. A lapgazda, a Művelődési Minisztérium „lemondott" a lapról, az újonnan felállított *Arany János Lap- és Könyvkiadó Kft* adta ki – a többi kulturális lappal együtt –, ám egyre bizonytalanabbá vált megjelenése. Az események, a gyakori szerkesztőségi költözködések és a folyóirat megmentésére irányuló különféle tervek ismertetésére nincs elegendő terünk.[51] A végeredmény: 1992-ben a 3. szám után megszűnt a lap. A *Könyvtáros* 1989-1992 közötti évfolyamait mindenesetre a *Könyvtári Levelező/lap*pal együtt célszerű olvasni; a két folyóirat együtt ad teljes képet a rendszerváltás magyar könyvtárügyéről.

Átalakult ebben az időszakban a *Könyvtári Figyelő* is. A pénzügyi nehézségek miatt 1988-ban terjedelmét 60 ívről 40 ívre kényszerült csökkenteni[52], 1989-ben késve jelent meg, addigi előállítója, a *Múzsák Kiadó* visszalépett, így a folyóirat „házon belül", vagyis az OSZK nyomdájában készült.[53] 1990-ben szerkesztőváltozás történt; rendhagyó módjára *Gerő Zsoltné Búcsú az olvasóktól*[54] című írásából lehet következtetni, és abból, hogy *Papp István*, a szerkesztőbizottság elnöke lemondott tisztéről.[55] A Figyelő a következő évben Új folyam jelöléssel, megváltozott tartalomban és formában jelent meg. Formája ismét A/4 lett, a tartalmi változás legfontosabb eleme az volt, hogy a megszűnt *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* című referálólap utóda-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ként megindult a *Külföldi folyóirat-figyelő* rovat, a külföldi könyvtár- és információtudományi folyóiratok válogatott cikkeinek ismertetésével. Az új folyam egyedüli kiadója az OSZK. Célja szerint nagyobb teret szán a külföldi témáknak, *„mert egy ideig a tanulás, az áthangolódás a legfőbb tennivaló a szakmai szellemiség regenerálódása érdekében."*[56] A negyedévenként megjelenő folyóirat főszerkesztője *Szente Ferenc*, felelős szerkesztője *Kovács Lászlóné* lett, az 1993. 4. számtól *Kovács Emőke (Lászlóné)* a főszerkesztő, *Kovács Katalin* pedig helyettes főszerkesztő. Az 1997/1. számot Kovács Emőke nyugdíjba vonulása miatt Hegedűs Péter jegyzi főszerkesztőként.

A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* korábban kialakított profilját tudta tovább folytatni. A 80-as évek végén a folyóirat új rovatokat indított (*Online hírek, CD-ROM hírek*), tovább folytatta tematikus célszámok megjelentetését (üzleti információ, információmenedzsment). A TMT *„az elmúlt néhány évben is meg tudta őrizni kifejezetten szakmai arculatát, azaz – szemben a nemcsak a napilapokban, hanem már a szaksajtóban is sajnálatos módon eluralkodó, mindent átpolitizáló szellemmel, és üsd, vágd, nem apád habitussal – tárgyilagosságát, a napi viszályoktól való távolmaradását."*[57]

Ugyanez a megállapítás tehető a *Magyar Könyvszemle*ről is. Az elmúlt években némi változás azért megfigyelhető a Könyvszemle történeti témáiban, nyolc tanulmány, közlemény foglalkozott 1945 utáni eseményekkel. Biztatónak tűnik ez, reményt ad arra, hogy a hazai könyv- és könyvtártörténet félmúltja is feltárul. A pénzügyi helyzete azonban egyik folyóiratnak sem teljesen megnyugtató. A TMT-nél többször felmerült a szüneteltetés gondolata, 1994-ben csak úgy lehetett ezt elkerülni, hogy *Szántó Péter* főszerkesztő személyes felelősséget vállalt: a folyóirat önfenntartó lesz.[58] A Magyar Könyvszemle az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás átalakulása után már nem az MTA lapja, hanem az *Irodalomtudományi Intézeté*.

1992 decemberében – több havi szünet után – a Könyvtáros utódaként megindult a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. Alapítói az MKM Könyvtári Osztálya, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Könyvtári és Informatikai Kamara, az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum voltak, kiadója az akkor megalakult *Könyvtárellátó Vállalat*, főszerkesztője Bereczky László lett. Az 1994. 7. számtól változott a kiadó, az OSZK vette át a lap nyomdai, kiadói és terjesztői ügyeinek intézését, 1995-ben egy főre – *Vajda Kornél* személyére – csökkent a szerkesztőség létszáma. Bereczky László és a laptulajdonosok közötti konfliktust sejteti a 2. szám 24. oldalán található rövid közlemény.

A *Könyvtári Levelező/lap* 1995 decemberében megszűnt. E sorok írásakor (1996 augusztus) jelent meg újra *Gerő Gyula* szerkesztésében több mint félévi kényszerű kihagyás után, de már nem az OSZK KMK, hanem a *Könyvtári és Informatikai Kamara* kiadásában. 1997-től *Fülöp Ágnes* vette át Gerő Gyulától a lap szerkesztését.

A magyar könyvtári szaksajtó jelene tehát ellentmondásos. Sikerült fenntartani és megmenteni azt a differenciálódott és funkciók szerint elkülönülő, világos profillal rendelkező lapstruktúrát, amely az előző évtizedek alatt kialakult (sőt, a Levelező/lap révén még bővült is a lapok köre). Talán – *Futala Tibor* egy korábbi korszakra vonatkozó, de ide is alkalmazható kifejezését kölcsönkérve – elcsendesülnek a meddő „hitviták", ami egyik előfeltétele lehet a sok sebből vérző könyvtár- és tájékoztatásügy gyógyulásának. E némi reményre jogosító fejleményekkel szemben áll azonban a szaklapok bizonytalan anyagi helyzete, a jelenlegi lapgazdák pénzügyi lehetőségeinek korlátozott volta. A következő évek adhatnak csak választ arra, sikerül-e megtalálni a szaksajtó finanszírozásának megnyugtató lehetőségét.

Jegyzetek

1. NÉMETH Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos tevékenysége 1945-1974. = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1979. Bp. 1981. 148.p.
2. u.o.
3. Könyvbarát, 1952. 12.sz. 6.p.
4. u.o., 1952. 12.sz. 15.p.
5. u.o., 12.sz. 17.p.
6. u.o., 12.sz. 22.p.
7. u.o., 12.sz. 23.p.
8. u.o., 12.sz. 27.p.
9. SEBESTYÉN Géza: Tíz éves A Könyvtáros. = A Könyvtáros, 1961. 6.sz. 323.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

10. u.o., 326.p. A lap levelezőiről: SALLAI István: Hogyan segítették levelezőink a könyvtárügy fejlődését? = A Könyvtáros, 1953. 3.sz. 12-15.p., ZOLNAY Vilmos: Levelező konferenciánk tapasztalatai. = u.o. 1953. 12.sz. 1-5.p. A lap első éveiről írások: KŐHALMI Béla: „A Könyvtáros" öt éve. = A Könyvtáros, 1956. 6.sz. 401-404.p., BAUER József: „A Könyvtáros", a közművelődési könyvtárosok folyóirata. = Magyar Könyvszemle, 1956. 2.sz. 176-180.p., KISS Jenő: 10 éves „A Könyvtáros". = Magyar Könyvszemle, 1961. 3.sz. 326-328.p., a lap 1957-1960 közötti éveiről: GERŐ Gyula: A 30 éves Könyvtáros történetéből. A szabadpolc-vitától a Könyvbarát-korszak végéig 1957-1960. = Könyvtáros, 1981. 7.sz. 393-399.p., érinti a kezdeti korszakot is: PETHEŐ Lászlóné: A könyvtárak közönségkapcsolatai a Könyvtáros cikkeiben. = Könyvtáros, 1991. 8.sz. 455-462.p. A folyóirat első időszakának repertóriuma: A Könyvtáros tíz éves mutatója 1951-1960. Összeáll. Körtés Júlia, F. Wiesinger Piroska. Bp. 1963. OKDT. 223 p.
11. VARGA Sándor: A Könyv című folyóiratok nemzeti könyvtárunk gyűjteményeiben. = A Könyv, 1987. 2.sz. 143.p.
12. A Könyv, 1955. 11.sz. 487.p.
13. FUTALA Tibor: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás harminc éve. 1. rész. Kilenc évfolyam a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója címen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1984. 11.sz. 429-438.p., repertóriuma: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. Összesített mutató 1954-1973. Bp. 1974. OMKDK. 115 p. A TMT a folyóirat fennállásának 40. évfordulója alkalmából közzétett az addigi főszerkesztők emlékező írását (az elhunyt Lázár Péter korábbi interjúinak szerkesztett változata jelent meg): Jánszky Lajos: Hogyan kezdődött? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1993. 8.sz. 358-359.p., Képzelt beszélgetés Lázár Péterrel – részben hiteles Lázár-mondatokkal. = u.o. 9-10.sz. 409-410.p., LÉVAI Tamásné: Emlékeim a TMT-ről. = u.o. 11-12.sz. 472.p., FUTALA Tibor: Futónak indult viszonyból tartós ragaszkodás. = u.o. 11-12.sz. 473-474.p., SZÁNTÓ Péter: Gondolatok a TMT megjelenésének 40. évfordulója alkalmából. = u.o. 1994. 1.sz. 22-24.p.
14. Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 1954. 1.sz. 1-2.p.
15. FUTALA T., a 13.sz. jegyzetben i.m. 1984. 433.p.
16. u.o. 432.p.
17. Klny. a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei VI. kötet 3-4. számából. 1954. 353-378.p.
18. u.o. 357.p.
19. KOVÁCS Máté: Vita a Debreceni Egyetemi Könyvtár Évkönyve körül. = Magyar Köyvszemle, 1957. 3.sz. 297-301.p., u.ő.: A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében. = u.o. 1957. 4.sz. 399-404.p.
20. Magyar Könyvszemle, 1961. 4.sz. 357-358.p.
21. A Magyar Könyvszemle új programjáról. = A Könyvtáros, 1962. 6.sz. 323-324.p.
22. Vitatkozzunk gondjainkról! = Könyvtáros, 1964. 3.sz. 141.p.
23. Könyvtáros-gondok és a Magyar Könyvszemle. = Könyvtáros, 1964. 6.sz. 325-326.p., KERTÉSZ Gyula: Értékelés, tervezés, „harci feladatok" és a könyvtári szaksajtó című cikkében (Könyvtáros, 1964. 8.sz. 462-464.p.) viszont vitatta a Figyelő ilyen jellegű átalakítását, legfeljebb társlapként tudta volna elképzelni Magyar Könyvtári Figyelő címmel a Külföldi Könyvtári Figyelő mellett. Legjobb azonban egy új, a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre által kiadott lap lenne, mely „a valóságos könyvtári közvélemény hangját fejezné ki. Persze ez csak úgy valósítható meg, ha maga az egyesület is a teljes demokratizmus alapján működik."
24. A Szakosztályról: H. MALÁN Magda: A Magyar-Szovjet Társaság Könyvtártudományi Szakosztálya. = Magyar Könyvszemle, 1955. 1-2.sz. 137.p.
25. Könyvtári Figyelő. Repertórium 1955-1974. Összeáll. Szinainé László Zsuzsa. Bp. 1978, OSZK KMK. 9.p.
26. Az OKDT határozatai a könyvtárügyi szaksajtó továbbfejlesztésére. = Könyvtáros, 1966. 1.sz. 25-26.p.
27. Az Új Könyvek történetéről, kialakulásáról is ír: BERECZKY László: Az Új Könyvek a magyar nemzeti bibliográfia rendszerében. = Bibliográfiai tanulmányok. Bp. 1978. OSZK KMK, 123-136.p.
28. PÁLDY Róbert: Másfél évtized szerkesztési törekvései 1961-1976. = Könyvtáros, 1981. 7.sz. 400-403.p., a lap fennállásának tizenötödik évfordulója alkalmából többen méltatták a folyóiratot, Kovács Máté, Székely Sándor, Sallai István, Csűry István, Dobos Piroska, Gergely István, Tanka János: Könyvtáros, 1966. 6.sz. 307-315.p.
29. FUTALA Tibor: A Könyvtáros mint pályatörténeti forrás. = Könyvtári Figyelő, 1973. 5-6.sz. 548-559.p., u.ő: Könyvtárak és témák a könyvtárosban. = u.o. 1974. 1.sz. 45-55.p. A repertórium: A Könyvtáros könyvtári és könyvtári vonatkozású közleményeinek tíz éves mutatója 1961-1970. Összeáll. F. Wiesinger Piroska, J. Mátrai Judit. p. 1973. NPI. 558 p.
30. FUTALA T. i.m. 1974. 1.sz. 45-46.p.
31. GERŐ Gyula: Tiszta profillal – tiszta lappal. Jelentés a Könyvtáros utolsó négy évéről 1977-1980. = Könyvtáros, 1981. 7.sz. 403-404.p.
32. a 25.sz. jegyzetben i.m. 8.p.
34. BARABÁSI Rezső: A következő évfolyam elé. = Könyvtári Figyelő, 1968. 6.sz. 425.p.
34. KOVÁCS Máté: Bevezető a Könyvtártudományi Tanulmányokhoz. = Könyvtártudományi Tanulmányok 1968. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp. 1968. OKDT. 5-11.p.
35. A Könyvtári Figyelő című folyóirat szerkesztőségének ügyrendje. = Könyvtári Figyelő, 1985. 1.sz. 79-81.p.
36. BENEDEK Jenő: Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története. 2. rész. 1950-1983. Bp. 1983. OMIKK, 130-131.p.
37. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1963. 1.sz. 1-2.p.
38. FUTALA Tibor: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás harminc éve. 2. rész. Huszonegy év a ma is véglegesnek tekintett címen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1984. 12.sz. 477-486.p.
39. u.o. 485.p.
40. KÓKAY György: Újjáalakult a Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottság. = Magyar Könyvszemle, 1971. 1.sz. 72-73.p., a reperetóriumról: V. KOVÁCS Sándor: Az MTA Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságának működéséről. = Magyar Könyvszemle, 1974. 1-2.sz. 181.p., a folyóirat feladatairól ír: HAVASI Zoltán: Könyvtári kutatások és a Magyar Könyvszemle a felszabadulás után. = Magyar Könyvszemle, 1975. 1.sz. 1-8.p.
41. Magyar Könyvszemle, 1981. 1-2.sz. 160.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

42. HÉBERGER Károly: A magyar könyvtári szaksajtó kérdései. = Könyvtári Figyelő, 1982. 1.sz. 49-57.p.
43. u.o. 57.p.
44. u.o. 49.p.
45. u.o. 49.p.
46. A magyar könyvtárügy helyzete és fejlesztésének feladatai. = Könyvtáros, 1988. 6.sz. 318.p.
47. PAPP István: Második meditáció a Magyar Könyvtárosok Egyesületéről. = Könyvtáros, 1989. 9.sz. 514.p. Az MKE elnöksége 1989 novemberében két vitaanyagot tárgyalt meg, PAPP István írását, A magyar könyvtárpolitika néhány aktuális kérdése. Vezérfonal a vitához címűt (Könyvtári Figyelő, 1990. 1-2.sz. 17-22.p.) és az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciójának feljegyzését (u.o. 22-26.p.) Papp István a Vezérfonalban megismételte kérdését (20-21.p.), a hozzászólók közül TÓTH Gyula is lehetségesnek tartotta, hogy folyóirat-kiadással bővüljön az MKE feladata, bár inkább csak a Könyvtáros esetében, a Könyvtári Figyelő „maradhatna a helyén". (u.o. 29.p.) PALLÓSINÉ TOLDI Márta szerint másodlagos a lapgazda kiléte, a szekesztőségek önállósága és a működési feltételek biztosítása a fontos. (u.o. 38.p.)
48. SZENTE Ferenc: Koccintás. = Könyvtári Levelező/lap, 1994. 8.sz. 1.p.
49. Könyvtári Levelező/lap, 1991. 4.sz. 4.p. (Szente Ferenc beszélgetése Zalainé Kovács Évával, a Könyvtári és Informatikai Kamara elnökével.)
50. Búcsú és beköszöntő. = Könyvtáros, 1986. 1.sz. 3.p.
51. A történések mindenelőtt a következő cikkekből ismerhetők meg: BERECZKY László: Végveszélyben. = Könyvtáros, 1990. 1.sz. 3-4.p., u.ő.: Álljon meg a menet! = u.o. 2.sz. 59-61., 120.p., SINAY Jenő: Nyílt levél. = u.o., 3.sz. 125-126.p., BERECZKY László: Elég a siránkozásból! = u.o., 6.sz. 315-316.p., ZSIDAI József: Mentsük át a jövőbe a 40 éves „Könyvtáros"-t. = u.o. 7.sz. 391-393.p., BERECZKY László: Kezdődik minden elölről. = u.o. 1991. 5.sz. 251-253.p., u.ő.: Összevont szám. = u.o., 1991. 11-12.sz. 635-637., 725-728.p.
52. Könyvtári Figyelő, 1989. 3.sz. 290.p.
53. u.o. 1990. 3-4.sz. 285.p.
54. u.o. 1990. 1-2.sz. 7.p.
55. Könyvtáros, 1990. 11.sz. 672.p.
56. SZENTE Ferenc: Lectori Salutem! = Könyvtári Figyelő, 1991. 1.sz. 13-14.p.
57. SZÁNTÓ P., a 13.sz. jegyzetben i.m. 23.p.
58. u.o. 24.p.

VÁLSÁGBA KERÜLT A ROTNAC, az országos könyvtárellátó központoknak az IFLA keretében működő kerekasztala. Az egyes vállalatok egyre inkább kénytelenek alkalmazkodni a piaci viszonyokhoz, profitra törni, így az együttműködés mellett konkurrensei is egymásnak, üzleti titkaik védelme korlátozza az eddig szokásos tapasztalatcseréjüket. Az 1995. augusztusi isztanbuli konferencián felmerült a kérdés, van-e értelme egyáltalán a szervezet fennmaradásának, valamint az, hogy maradhat-e a szervezet tagja az olyan vállalat, amely egy másik tagvállalat országába is betör a termékeivel. – Gondos előkészítés után az 1996. márciusi budapesti konferencián megegyeztek a ROTNAC célkitűzéseinek és ügyrendjének új irányelveiben. Az együttműködést négy mindenkit érdeklő problémakörre – a piac, a termékek, az információtechnológia, a munkaszervezés – építik, s a jövőben elsősorban nem terveikről, hanem eredményeikről tájékoztatják egymást.

(Newsletter, Round table of national centres for library services, 1996. aug.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az előadás az 1996. október 28-29-én, Debrecenben tartott Kovács Máté-emlékülésen hangzott el, melyet a neves könyvtártudós születésének 90. évfordulója alkalmából rendezett a Kossuth Lajos Tudományegyetem. Az előadásokat a KLTE könyvtár rövidesen közreadja. Az alábbiakban olvasható tanulmánnyal tisztelegni szeretnénk Kovács Máté emlékének. (*A szerk.*)

Kovács Máté mint a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója

Korompay Gáborné

1982-ben, *Kovács Máté* halálának 10. évfordulója alkalmából a debreceni emlékülésen csak érintőlegesen esett szó arról, hogy Kovács Máté hét esztendőn át a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója volt. Jelenléte döntő fontosságú hét év volt a könyvtár történetében.[1] A következőkben arra teszek kísérletet, hogy elsősorban az Egyetemi Könyvtár Irattárában található egykorú dokumentumokra alapozva, részletesebb ismertetést adjak ezekről az évekről.[2]

Kovács Máté 1949 áprilisában került a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatói székébe.[3] Ezt megelőzően, évek óta húzódó igazgató-válsággal küzdött az intézmény.[4] *Nyireő Istvánt*, aki 1928-tól vezette a könyvtárat, s nagy érdemeket szerzett a központi épületben létrehozott könyvtár tervezésében és felszerelésében, 1945 után az igazoló bizottság áthelyezésre ítélte, s nem térhetett vissza Debrecenbe. Ekkoriban jelentkezett szolgálattételre az egyetemnél *Kondor Imre*, aki Kassáról érkezett könyvtárvezetői tapasztalatokkal, s az Egyetemi Tanács megbízásából átvette a könyvtár vezetését, de miután 1946-ban nemzetgyűlési képviselőnek választották, gyakorlatilag nem sok ideje maradt foglalkozni a könyvtár ügyeivel. A bizonytalan politikai helyzetben nem akart lemondani igazgatói állásáról, ezért a Könyvtári Bizottság javaslatára az egyetem vezetése *Hankiss János* professzort kérte fel az igazgatói teendők ideiglenes ellátására.[5]

A Debreceni Egyetemi Könyvtár a II. világháború alatt és után igen nehéz helyzetbe került: munkatársai a helyettes igazgató kivételével elmenekültek. 1945 tavaszán két fiatal diplomás, *Csüry István* és *Várady Szabó László* jelentkeztek munkára Szabó György igazgatóhelyettesnél, akik a továbbiakban két berendelt középiskolai tanárnő és két altiszt segítségével látták el a mindennapi teendőket, ami akkortájt nagyrészt a háborús károk kezeléséből, állagmegóvásból állt, s csak kisebb részben irányult a katalogizálásra és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az olvasószolgálatra. Az évekig tartó fűtéshiány miatt a téli hónapokban csökkentett munkaidőben, korlátozott mértékű szolgáltatásokat lehetett nyújtani. Könyvtári költségvetés egyáltalán nem volt; az egyetemi beiratkozási díjak töredék hányada jutott ellátmányul, ami nem tette lehetővé a beszerző munkát, még kisebb kiadásokra is kevésnek bizonyult.[6]

Az Egyetem Könyvtári Bizottsága, amelynek ezekben az években – többek között – *Flachbart Ernő*, a kiváló nemzetközi jogász, *Sántha Kálmán* ideggyógyász professzor, *Török István* teológiai tanár, *Bárczi Géza* nyelvészprofesszor voltak a tagjai, időről időre foglalkozott a könyvtár égető problémáival. Az ülések jegyzőkönyvei arról tanúskodnak, hogy megértéssel és nagy felelősséggel keresték a megoldást mind az anyagi gondok enyhítésére, mind a megfelelő igazgató személyére. Különösen előtérbe került ez a probléma 1947 decemberében, amikor Kondor Imrét az egyetem filozófiaprofesszorává nevezték ki. A Könyvtári Bizottság jól látta, hogy az intézmény élére befolyásos, ismert szakembert kellene állítani: Hankiss Jánost többször felkérték, de ő mindannyiszor hangsúlyozta, hogy csak ideiglenesen vállalja a feladatot. Az akkor még minisztériumi osztálytanácsos, *Módis László* is kereken visszautasította a megkeresést.[7]

A gyorsan változó politikai viszonyokra jellemző módon, a minisztérium által kiírt könyvtárigazgatói pályázatra 1948 nyarán már olyan jeles tudós és közéleti személyiség is beadta pályázatát, mint *Balogh István*, Hajdú vármegye főispánja. A pályázatok véleményezésekor elsőként Balogh István, második jelöltként a szintén pályázó fiatal Csüry István kapott támogatást a Könyvtári Bizottságtól.[8]

A Debrecenben jól ismert Kovács Máté nem nyújtott be pályázatot, s őt a Könyvtári Bizottság sem kereste meg, hiszen a Nemzeti Parasztpárt politikusaként a Kultuszminisztérium államtitkára volt – helyzete stabilnak tűnt. Csakhogy ezt követően felgyorsultak az események, s a hatalom minden vonatkozásban a kommunisták kezébe került: 1948 nyarán egyesült a Kommunista és a Szociáldemokrata Párt, néhány nap múlva az országgyűlés elfogadta az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényt, ősszel felállították az Államvédelmi Hatóságot, elkezdődtek a koncepciós perek, karácsonyra már Mindszenty hercegprímás letartóztatása is megtörtént. A tisztogatás elérte a minisztériumokat, közigazgatási szerveket. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elvileg még a Kisgazdapárt kezében volt, *Ortutay Gyula* vezetése alatt, de talán éppen ezért kellett távoznia onnan több kiváló szakembernek. A távozók sorsa nem volt közömbös a minisztérium számára. Valószínű, hogy a minisztériumi munkatársak jószándéka, tisztessége, tájékozottsága és Kovács Máté szándéka alakította úgy a dolgokat, hogy az időközben múzeumigazgatóvá kinevezett Balogh István helyett a minisztérium 1949. április 15-i telefonértesítése szerint, Kovács Máté könyvtárigazgatói kinevezését tartanák kívánatosnak. Az ügyben összehívott rendkívüli tanácsülés és a Könyvtári Bizottság őszinte örömmel fogadta ezt a megoldást és egyöntetűen támogatta Kovács Máté meghívását a könyvtárigazgatói állásra, akinek kiváló szervezőképességétől és aktivitásától – a bizottsági jegyzőkönyv tanúsága szerint – a könyvtár felvirágoztatását bizvást remélték.[9]

Kovács Máté tulajdonképpen hazajött Debrecenbe, az egyetemre, hiszen itt végezte tanulmányait, itt gyakornokoskodott a könyvtárban, munkatársa volt a debreceni nyári egyetemnek, tanára az egyetem gyakorló gimnáziumának, s tanított a francia tanszéken is. Talán tudott valamit az Egyetemi Könyvtár háború utáni nyomorúságos állapotáról is, de ami ennél bizonyosabb: látta azokat a lehetőségeket, amelyek egy nagy és korszerű könyvtárban megvalósíthatók. Debrecenbe jövetelekor lényegében csak a könyvtár épülete adta a kereteket és néhány lelkes, öntevékeny szakember segítségére számíthatott.[10] Figyelemre méltó, hogy az évek óta igazgatói teendőkbe bevont és az igazgatói pályázaton induló Csüry István milyen lelkesen fogadta és önzetlenül segítette az új vezetőt. Nem voltak egymás számára ismeretlenek. Mindkettőjük emberségére jellemző, hogy nem a félreállított méltóság és a csalódott igazgatójelölt sértettsége ütközött, hanem tenniakarásuk, ambícióik találkoztak. Kölcsönös bizalom és őszinte barátság alakult ki közöttük, amire nagy szükség volt, hiszen Kovács Mátét nemcsak a családja, hanem egyéb kötelezettségei is a fővároshoz kötötték, nem tölthette teljes munkaidejét Debrecenben. Csüry István viszont világosan látta, hogy a könyvtár érdeke az évek óta tartó kilátástalanság után azt kí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ványa, hogy nagy tapasztalatú, ismert és közmegbecsülésnek örvendő igazgató vezesse, aki szakmai tekintélyét, összeköttetéseit is hasznosíthatja a könyvtár ügyeiben.

Kovács Máté rendkívül rövid idő alatt tájékozódott a könyvtár legfontosabb dolgaiban, felmérte a feladatokat, tájékoztatta a tennivalókról feletteseit, benyújtotta alapos indoklással a könyvtár igényeit és hozzáfogott azokhoz a teendőkhöz, amelyek a meglévő feltételek mellett elvégezhetőnek látszottak.[11] Legsürgetőbb feladatának tartotta, hogy megfelelő számú és képzettségű könyvtári munkaerőről gondoskodjék. Az állandó alkalmazottak mellé rövid időn belül sikerült elérnie a kilenc alkalmilag foglalkoztatott könyvtári dolgozó véglegesítését.[12]

A könyvtári helyiségek visszavételében már 1949 őszén jelentős eredményre jutott: a nagy olvasóteremből és a hozzá kapcsolódó előtérből elköltöztették az ideiglenesen odatelepített Pedagógiai Főiskolát, s a könyvtárosok rohammunkával kitakarították, berendezték azokat, majd a raktári könyvek ésszerű átrendezését is elvégezték. Folytatódott a már korábban megkezdett szakkatalógus-szerkesztés, a feldolgozatlan állomány katalogizálása, a nemkívánatos irodalom zárolása. Terv készült a tanszéki könyvtárak feldolgozására, a beszerzések ésszerűsítésére, a teljes gyűjtemény többszempontú felülvizsgálatára, könyvtártechnikai eszközök beszerzésére.

1950-ben már részletesen kidolgozott jelentés ment a minisztériumba a Debreceni Egyetemi Könyvtár építési és felszerelési hiányairól, valamint a könyvtár működését zavaró egyéb nehézségekről.[13] Ennek eredményeképpen fokozatosan sikerült elérni a még befejezetlen raktárszintek kialakítását, raktári lift beszerelését, a könyvkölcsönző kiépítését, az olvasóterem bebútorozását, írógépek, könyvhordó kocsik, könyvkötészeti eszközök beszerzését. A jelentésben mintegy tíz fővel történő létszámbővítés szükségessége, valamint a korábbinál jóval magasabb költségvetési igény fogalmazódott meg.

A minisztérium számára készített jelentés tényszerű, korrekt, alaposan indokolt, meggyőző erejű. A támogatás nagyrészt ennek is köszönhető.

Közben, természetesen – ahogy azokban az időkben szokásos volt – erősen folyt a propagandamunka, azaz a tudományos könyvtár népszerűsítése a „dolgozó tömegek" előtt. A könyvtárosok újságokban és a szaksajtóban írtak azokról a lehetőségekről, amelyeket az egyetemi könyvtárosok és a könyvtár nyújtani tud olvasóinak, s ha ez kevésnek bizonyult, kimentek az iskolákba, üzemekbe élőszóval hívni az olvasókat.

A könyvtári iratok egy része a munka ésszerűsítéséről, a munkaszervezés optimalizálásáról szól, szakmailag meggyőző módon – más részük a munkaversenyben elért eredményekről tudósít. Különös, kétarcú világ tárul elénk: kiváló képességű, nagy tudású és rendkívüli szorgalommal dolgozó elődeink szép példája és sok-sok terhe, amivel egy embertelen kor nehezítette életüket. Reggel „Szabad Nép félóra", a déli ebédszünetben kötelező röpgyűlés a generalisszimusz életrajzának tanulmányozására. Kovács Máté a haszontalan szemináriumozás mellett, olykor helyette, szakmai előadásokat szervezett, szaktanfolyamot az egyetemi könyvtárosok, tanszéki könyvtárosok és más intézmények könyvtárosai számára. Az Egyetemi Könyvtár tudományos dolgozói hírnevet szerezhettek cikkeikkel, előadásaikkal, könyvtári vizsgálatokban való részvételükkel. Az igazgató elérte, hogy az Egyetemi Könyvtárra oda kellett figyelni, adott rá, hogy minden fontos eseményen képviseltesse magát az intézmény.[14]

Közben a könyvtár feladatai folyamatosan szaporodtak, a rendszeresen kapott beszerzési keret átgondolt és jól szervezett gyarapító munkát igényelt.

A nemzeti tulajdonba vett könyvek sorsa a nagykönyvtárak szakértelmére bizatott. A főúri könyvgyűjtemények, az egyesületi és szerzetesrendi könyvtárak felbecsülhetetlen értékei valóságos mentőakciót kívántak, hiszen a gyermekotthonná, iparitanuló-intézetté átalakított kastélyok, rendházak kiürítése sürgős volt. Az Országos Könyvtári Központtól szinte az egész tiszántúli régió területére Kovács Máté kapta a megbízást a számos értékes gyűjtemény átvételére.

A könyvtári alkalmazottak egy része gyakran úton volt, teherautószámra hordták be a nemzeti tulajdonba vett könyveket. Megbízólevelek és átvételi elismervények tanúskodnak arról, hogy ezt a korántsem kellemes feladatot milyen körültekintő gondossággal és tapintattal bonyolították le Kovács Máté munkatársai. A szállítmányok kezelése nemcsak szakmai hozzáértést, hanem kemény fizikai igénybevételt is jelentett, hiszen a te-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

herautók fel- és lepakolása, sokszor éjszakába nyúlóan, szintén a könyvtárosok feladata volt. Kovács Máté érvein és a Könyvtári Központ megbízottainak jóindulatán múlott, hogy az idekerült könyvállomány jelentős és nagyértékű hányada az Egyetemi Könyvtár tulajdonába kerülhetett.[15]

Sajátos módja volt az értékmentésnek a MÉH-telepek papírhulladék-raktáraiból való könyvválogatás, amelyet folyamatosan végeztek az egyetemi könyvtárosok.[16]

A gyűjtemény gyarapodása, a feladatok sokasodása növelte az Egyetemi Könyvtár tekintélyét. Az egyetemi oktatás könyvtári támogatásán túl vállalt könyvtári funkciók, különösen a tájkönyvtárral szemben támasztott igények többszöri felvetése a magyar könyvtárügy irányítóit meggyőzték arról, hogy a Tiszántúl területére kiterjedő tudományos és szakkönyvtári szolgáltatások eredményes végzéséhez nagyobb mértékű támogatást kell adniok a Debreceni Egyetemi Könyvtárnak. Ennek a támogatásnak az első, nagyobb jelentőségű megnyilvánulása a könyvtári dolgozók létszámának bővítése volt. Már 1950-ben újabb munkatársak érkeztek, részben magukkal hozott státussal, mint *Módis László*, illetve *Varga László*, továbbá *Kónya Károly* könyvkötő mester, aki teljes műhelyfelszereléssel szegődött a könyvtár szolgálatába. 1951-ben újabb hét fővel gyarapodott a könyvtári dolgozók száma. *Maller Sándor*t a református egyház szolgálatából kérte ki Kovács Máté, *Szabó Ambrus* pedig *Erdei Ferenc* személyes közbenjárására kapott kinevezést. Ekkor kezdte könyvtári pályafutását *Bakos Zoltánné, Juhász Gézáné, Polyvás Istvánné, Varga Zoltánné.* Az új alkalmazások egy részénél nem a könyvtár igazgatójának szempontjai érvényesültek, de a kinevezésekkel olyan gesztust tett, amely a későbbiek során sokat használt a könyvtárnak.[17]

Kovács Máté értékmentő törekvései a személyzeti politikában különösen 1952-ben érvényesültek, a nagy létszámfejlesztéskor volt alkalma arra, hogy az általa jól ismert, szakmailag nagyra értékelt, sok esetben állástalan vagy éppen félreállított értelmiségiek közül többeket alkalmazzon. Évek múlva úgy emlegettük ezt a gárdát, mint „Kovács Máté nagy öregjeit", akikre ma is tisztelettel emlékezünk, hiszen alapozó munkájuk évtizedekre meghatározta egy-egy könyvtári terület működését.[18] Közülük csak néhányat említek: *Bertók Lajos*t, *Hankiss János*t, *Nánay Béla*t, *Péterffy László*t, *Szabó István*t, *Ember Ernő*t, *Pákozdy Ferenc*et és *Molnár Pál*t, akit már a távozása után segített be a könyvtárba Kovács Máté. A nagy öregek mellett fiatalokkal is bővült a kör, közülük többen a könyvtáros szakmában vagy azon kívül váltak ismertté, mint *Futala Tibor, Merényi László, Balla Lajos, Bata Imre.*

A nagyarányú létszámfejlesztés mellett legnagyobb jelentősége a második kötelespéldánysor ideirányításának volt. A 213/1951. december 18-án hozott törvényerejű rendelet, amely a hazai tudományos könyvtárak közül a Debreceni Egyetemi Könyvtárat emelte az Országos Széchényi Könyvtár mellé második teljes körű kötelespéldány-gyűjtőhellyé, a könyvtár évi jelentése szerint újabb feladatok elé állította ugyan az intézményt, de más oldalról nagy elismerést jelentett; az éveken át jól végzett munka megbecsülését.[19]

Huszadik századi történelmünk ellentmondásainak különös példája az, hogy míg az ország egyre nehezebb helyzetbe került, egy vidéki könyvtár számára a nagyarányú fejlődés perspektívája és realitása bontakozott ki, mert nem lehet elfelejtkezni arról, hogy 1951-ben ismét jegyrendszer lépett életbe, március 15-ét közönséges munkanappá nyilvánították, *Zöld Sándor* belügyminiszter önként menekült a halálba, folytatódott az egykori középosztály üldözése kitelepítésekkel, újabb perekkel, büntető táborokkal. Az üldözés elérte a kommunista vezetőket is, általánossá vált a bizonytalanság és a félelem, de az élet nem állhatott meg, sőt a hajszolt munkaversenyben valódi eredmények is születtek.

A Kovács Máté irányította Egyetemi Könyvtár történeténél maradva, talán nem érdektelen emlékeztetni arra, hogy a könyvtári tevékenységek szétválasztása, osztályok, munkacsoportok szervezése, a munkafolyamatok ésszerű sorrendje, az eredmények nyilvántartása ekkor alakult ki.[20]

A könyvtár igyekezett a kutatómunka számára jobb körülményeket teremteni, mind az egyetemi oktatók, mind a könyvtárban foglalkoztatott tudós elmék számára. A tudományos kutatásokkal is foglalkozó könyvtárosok az Egyetemi Könyvtár évkönyvének megindításával publikációs lehetőséghez jutottak.[21]

A könyvtár igazgatójának egyre nagyobb szerepe lett a hazai szakmai közéletben. Számí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tottak véleményére az egyetemi könyvtár szakos képzés reformjának tervezésénél is, ő készítette el az országos könyvtárhálózat korszerű kialakításának tervezetét, a debreceni műhelyben készült az utasítás a nemzeti tulajdonba vett könyvek hasznosításáról.[22]

Az egykorú iratok és az akkori munkatársak emlékezete egybecsengően igazolják, hogy a könyvtár dolgozói és a vezetés között zavartalan volt az együttműködés és kölcsönös megértés uralkodott. Kellő belátással minden érdekelt megértette, hogy például célszerű összeállítani a Népművelési Minisztérium kívánságára a „Könyvek a klerikális reakció ellen" című annotált bibliográfiát, mert egy ilyen vállalkozás mintegy menlevelet adott másfajta bibliográfiai tevékenységhez is.

A híres, hirhedt tájbibliográfiai terveket mai szemmel nézve, észrevehető a tudós emberek cinkos összekacsintása: ha már megalomániás korban élünk, miért ne profitálhatna valamit ezen a könyvtár is! Írtak hát irreális terveket, s közben készíthették tudományosan megalapozott tanulmányaikat és bibliográfiáikat.[23]

Az Egyetemi Könyvtár munkatársai számára Kovács Máté a külső körülményekhez képest kedvező viszonyokat teremtett, s a könyvtárosok megbízható és mozgósítható szellemi hátteret biztosítottak az igazgató terveihez, tudományos vállalkozásaihoz.

A külföldi könyvek és folyóiratok beszerzése körül tapasztalt problémák előtérbe helyezték a könyvtárak közötti együttműködés szervezett formái megteremtésének szükségességét. A közművelődési könyvtárak patronálása csak egyik módja volt az együttműködésnek, ennek gyakorlati teendőiből is bőven kivette részét az Egyetemi Könyvtár, de ami fontosabb: a hazai könyvtári hálózat funkcióinak elméleti megalapozása, a központi nyilvántartások megszervezése, a könyvtárak cserekapcsolatainak, a könyvtárközi kölcsönzés rendszerének kibővítése, megerősítése jelentette azokat a tárgyköröket, amelyeknek kidolgozásában döntő szerep hárult Kovács Mátéra, aki az Egyetemi Könyvtár munkatársainak bevonásával készítette azokat a terveket, amelyek a dolgokat szakmailag helyes irányba terelték.[24]

Kovács Máté a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójaként a hazai könyvtárügy nélkülözhetetlen vezéregyéniségévé vált. Egy nagykönyvtár élén szembekerült minden olyan elméleti és gyakorlati problémával, amely általánosan érvényes volt és megoldásra várt. Problémaérzékenysége, koncepciózus gondolkodása, taktikai érzéke, európai kitekintése, szellemileg ösztönző munkatársi környezete egyaránt segítette abban, hogy egy embertelen korszakban is maradandó értékeket alkothasson.

Azt hiszem, bátran eltekinthetünk attól, hogy amit tett, azt a korszak hangzatos szóhasználata szerint a „szocialista könyvtárügy"-ért tette – a szocialista jelzővel ugyanis szabad utat lehetett csinálni az ésszerű és korszerű megoldásoknak – minden bizonnyal tudták ezt többen azok közül is, akik magasabb beosztást töltöttek be az akkori művelődéspolitikában, s támogatták Kovács Mátét. Akkoriban még nem vált általánossá az „írástudók árulása": mert elég lett volna a magános szándék egy olyan együttműködési szerződéshez, mint amilyen a Debreceni Egyetemi Könyvtár és a Református Kollégium Nagykönyvtára között létrejött, s aminek a gyökerei 1953-ig nyúlnak vissza? (Az érintettek immár négy évtizede folytatják eredményesen együttműködésüket.)

A hazai könyvtárügy jogi szabályozásának szükségessége és megoldása már az 1950-es évek eleje óta foglalkoztatta Kovács Mátét és a vele együttgondolkodó debreceni egyetemi könyvtárosokat. Az 1956-os könyvtári törvény koncepciója, tervei is itt alakultak a debreceni műhelyben.[25]

A magyar könyvtári közéletben 1952-től fokozott mértékben jelenlévő Kovács Máté, akit időközben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának vezetésével is megbíztak, immár más nagykönyvtár tapasztalait, igényeit is megismerte, s ezzel is bővítette a debreceniek látókörét; mind az országos, mind a helyi tervekbe beépültek a legfontosabb tanulságok.

Kovács Máté lényegében minden fontos szakmai és közéleti fórumon képviselte a könyvtárügyet és a Debreceni Egyetemi Könyvtár érdekeit, tagja volt az Országos Könyvtári Tanácsnak, s ami helyi viszonyok között igen fontos, az Egyetemi Tanácsnak is. Sem azt megelőzően, sem később nem volt olyan zavartalan jó viszony a könyvtár és az egyetem vezetése között, mint Kovács Máté idejében. A könyvtár tudatosan törekedett arra, hogy gyűjteményének fejlesztésé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vel, szolgáltatásainak sokszínűségével partnerként támogassa az egyetemen folyó oktató- és kutatómunkát. Az 1953-ban életre hívott tudományos és bibliográfiai munkaközösség elsőrendű feladata az egyetemi, ezt követő feladata a tájkönyvtári funkciók magasabb szintű ellátása volt.

A Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Magyar Enciklopédia főszerkesztőjeként Kovács Máté munkatársait is bevonta az előmunkálatokba. Az általa különösen fontosnak tartott könyvtártudomány szakterületeinek kidolgozására *Csüry Istvánt* és az akkor akadémiai könyvtáros *Fülöp Gézát* kérte fel. Az általuk készített szinopszis eredeti rendeltetésén túl azzal a jelentőséggel is bírt, hogy bizonyította a magyar könyvtárosok újabb nemzedékének rátermettségét, szakmai hozzáértését.[26]

Egykori munkatársai nemcsak főnöküknek, hanem mesterüknek is tekintették. Csüry István sokszor hangoztatta Kovács Máté nagy érdemét, nevezetesen, hogy lehetett tőle tanulni és hagyta az embereket dolgozni. A rá mindig szívesen emlékezőktől tudom, hogy a nagy horderejű szakmai problémák, tudományos témák, közéleti ügyek mellett is volt figyelme a munkatársak egyéni gondjaira. Kiváló pedagógiai és pszichológiai érzékkel ismerte fel az emberek kvalitásait és korlátait. A helyzet megkívánta határozottsággal vagy körültekintő tapintattal avatkozott az ügyekbe, mindig célratörően és ritkán eredménytelenül. Olyan emberi tulajdonságok tették nemessé, amelyek kiveszőben vannak, nemcsak tudta, hanem gyakorolta is a tisztelet, a hála és a szeretet gesztusait. Gondoljunk csak Hankiss professzorhoz fűződő kapcsolatára, akit mesterének tekintett, s talán példaképének is. A változó időkben változatlan tisztelettel nőtt fel tanítványból becsülő kollégává és amikor a sors úgy hozta, önzetlen támogatóvá, segítővé. Bizalmát, őszinte barátságát példázza Csüry Istvánnal való kapcsolata. Mint ismert, 1956. október 1-jén, Kovács Máté távozása után, Csüry István lett a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója. Jóllehet Csüry István a könyvtárigazgatás minden területén jártasságot szerzett nemcsak Kovács Máté idejében, hanem azt megelőzően is, mégis nagyon magára maradt volna a gondokkal, ha nem érezhette volna, hogy abszolút bizalommal lehet Kovács Máté iránt, aki továbbra is érdeklődéssel, féltő gonddal és jótanácsokkal támogatta a könyvtárat, a munkatársakat és az igazgatót.

Kovács Máté az 1949 utáni években olyan könyvtárat alkotott a Debreceni Egyetemi Könyvtárból, amely az 1950-es évek közepére mintául szolgált valamennyi hazai tudományos nagykönyvtárnak. Állománya 1956-ra mintegy megháromszorozódott, meghaladta a milliós nagyságrendet. Az évi olvasóforgalom az 1948-ban regisztrált 5000 fővel szemben 1956-ban több, mint 100 000-re emelkedett. Még ennél is nagyobb arányú volt az olvasók által használt könyvek számának emelkedése. Mindez a célszerű munkaszervezésnek, a megfelelő számú és képzettségű szakembernek volt köszönhető. Az Egyetemi Könyvtár az 1950-es évek derekán már úgy működött, hogy az igazgató más irányú elfoglaltságai, hosszabb távollétei sem okoztak zavart a munkafolyamatokban.[27]

Kovács Máté távozását mindazonáltal nehezen élte meg a könyvtár, mert miközben belső fejlődése töretlenül haladt, a külső viszonyok válságosra fordultak. Ismerve a forradalom és az azt követő idők történéseit, nem nehéz elképzelni, mit jelenthetett mindazt megóvni, ami Kovács Máté idejében kiépült. Azt hiszem, nem kisebbítem az utódok érdemeit, ha úgy fogalmazok, hogy az elkövetkező évek nehézségeinek leküzdésében is része volt. Része volt azzal, hogy szakmailag, emberileg kiválóan felkészült utódot segített felnőni, hogy szellemiből valamit itthagyott, s ha szükség volt rá, később is készségesen segített.

Jegyzetek

1. FÜLÖP Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikusi tevékenysége. – FUTALA Tibor: Kovács Máté és a magyar könyvtárügy. In: Kovács Máté emlékkönyv. - Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Bp. 1983. 260 p.
2. 1996. jún. 1-jétől a Debreceni Egyetemi Könyvtár irattára 1916-1986-tal bezáródóan a Debreceni Egyetemi Könyvtár Kézirattárának kezelésébe került, a hivatkozásoknál az egykorú iktatószám szerepel, a DEK Irattár jelzet után.
3. Kinevezési és alkalmazási okirat, Ortutay Gyula aláírásával, Budapest, 1949. április 21. Sorszáma 3238. Iktatószáma: VKM 217.901/1949.-VI/2.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. Jegyzőkönyv ... a debreceni Egyetem Könyvtári Bizottsága 1945. júl. 19-én tartott ... üléséről.
5. Jegyzőkönyv ... a Debreceni Egyetem Könyvtári Bizottsága 1947. febr. 4-én és febr. 12-én tartott ... üléséről. DEK Irattár, Könyvtári Bizottság jegyzőkönyvei, 1945-1951.
6. Jelentés a Könyvtár működéséről és gyarapodásáról, 1947. jan. 7. DEK Irattár, 2/1947.
7. Jegyzőkönyv ... a Debreceni Egyetem Könyvtári Bizottsága 1947. ápr. 12-én, máj. 2-án, jún. 6-án, okt. 18-án és dec. 9-én ... tartott ... üléséről. DEK Irattár, Könytári Bizottság jegyzőkönyvei, 1945-1951.
8. Jegyzőkönyv ... a debreceni Egyetemi Könyvtári Bizottság 1948. jún. 4-én és jún. 24-én tartott ... üléséről. DEK Irattár, Könyvtári Bizottság jegyzőkönyvei, 1945-1951.
9. Jegyzőkönyv ... a debreceni Egyetemi Könyvtári Bizottság 1949. ápr. 20-án tartott ... üléséről. DEK Irattár, Könyvtári Bizottság jegyzőkönyvei, 1945-1951.
10. Jelentés a Debreceni Tudományegyetem Könyvtárának 1946-1947. évi működéséről. DEK Irattár, 205/1947.
11. A könyvtárigazgató ... jelentése ... és az Egyetemi Könyvtár 1950-re szóló munkaterve, 1949. dec. 6. Melléklet a Könyvtári Bizottság 1949. dec. 6-i ülésének jegyzőkönyvéhez. DEK Irattár. Könyvtári Bizottság jegyzőkönyvei, 1945-1951., valamint Kovács Máté levelei Szántó György minisztériumi főosztályfőnökhöz, 1949. jún. 22-i és 1949. aug. 16-i dátummal (melléklet a Könyvtári Bizottság 1949. aug. 23-i ülésének jegyzőkönyvéhez). DEK Irattár. Könyvtári Bizottság jegyzőkönyvei, 1945-1951.
12. Jelentés a debreceni Egyetemi Könyvtár 1949. évi munkálatairól, üzemracionalizálásbeli előmeneteléről, munkaeredményeiről és rendkívüli munkálatairól. DEK Irattár, 19/1950.
13. Jelentés a Debreceni Egyetemi Könyvtár építkezési és felszerelési hiányosságairól, valamint a könyvtár jó működését zavaró egyéb nehézségekről. DEK Irattár, 491/1950.
Felterjesztés az Országos Könyvtári Központhoz a könyvtári helyiségek racionális kihasználása tárgyában. DEK Irattár, 691/1950.
14. Helyzetkép a Debreceni Egyetemi Könyvtár állapotáról, 1949-1950. (Csüry István fogalmazványa). DEK Irattár, 520/1950., valamint
Tudósítás a debreceni Egyetemi Könyvtárról és Hírek a debreceni Egyetemi Könyvtárból (sajtócikk-fogalmazványok). DEK Irattár, 407/1950.
15. Átirat az Országos Könyvtári Központtól Kovács Mátének „Kallódó magánkönyvtárak sorsa" tárgyában. Bp. 1951. aug. 17. és: Utasítás a nemzeti tulajdonba vett könyvanyag felhasználásáról. DEK Irattár, 50/1951.
16. Felterjesztés az Országos Könyvtári Központhoz a megsemmisülésnek kitett könyvanyag védelme tárgyában. DEK Irattár, 132/1951.
17. Jelentés az 1951. november havi személyzeti változásról. DEK Irattár, 430/1951.
Szabó Ambrus kinevezése, Erdei Ferenc ajánló sorai. DEK Irattár, 256/1951.
18. Összefoglaló jelentés a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának 1952. évi működéséről, fejlődéséről és állapotáról. - [Debrecen, 1953.] soksz. 23 l.
19. Előzményekről: Felterjesztés az Országos Könyvtári Központhoz a köteles- és fölöspéldány elosztása tárgyában. DEK Irattár, 731/1950.
A könyvtári katalóguscédulák egységes központi elkészítésével és terjesztésével kapcsolatos problémákról, Kovács Máté vitaindító vázlata. DEK Irattár, 189/1951., valamint:
Átirat az Országos Könyvtári Központnak a kötelespéldányrendelet végrehajtása tárgyában, 1952. jan. 8. DEK Irattár, 11/1952.
20. Összefoglaló jelentés a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára 1953. évi működéséről. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1953. - Debrecen, 1954. 7-58.l.
21. KOVÁCS Máté: Bevezető. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1953. - Debrecen, 1954. 5-6.l.
22. KOVÁCS Máté: A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1953. - Debrecen, 1954. 59-136.l.
23. CSÜRY István: A könyvtári kutatások debreceni műhelye, 1950-1975. In: Könyvtári Figyelő, 1976. 1-2.sz. 9-24.l.
24. KOVÁCS Máté: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1954/I.r. - Debrecen, 1955. 109-143.l.
KOVÁCS Máté: Egyetemi és főiskolai könyvtáraink korszerű feladatai és szervezeti kapcsolatai. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1955/II.r. - Debrecen, 1956. 20-90.l.
25. KOVÁCS Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. In: Magyar Könyvszemle, 1956. 3.sz. 181-201.l.
26. Könyvtártudomány. Összeállította Csüry István, szerkesztő: Fülöp Géza. - H.n. [1956] soksz. 82 l. DEK Kézirattár, Csüry István hagyaték, Cikkek, tanulmányok, 2. doboz
27. A Debreceni Egyetemi Könyvtár története számokban, 1916-1952. - [Debrecen, 1953.] soksz. [18] l., valamint:
Összefoglaló jelentés a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1956. évi működéséről. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1956. - Debrecen, 1957. 5-23.l.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtár-informatikai képzés a Kossuth Lajos Tudományegyetemen*

Stratégiai célok, fejlesztési lehetőségek

Boda István – Juhász István

Bevezetés

A Kossuth Lajos Tudományegyetem informatikus könyvtáros szakán 1989 óta folyik egyetemi szintű képzés. A képzési dokumentumokban megfogalmazott cél olyan szakemberek képzése, akik

- elsajátítják a könyvtártudomány korszerű elméleti ismereteit és képesek azok gyakorlati alkalmazására;
- alkalmasak a gazdasági, politikai, igazgatási, kulturális, tudományos és más területeken jelentkező tájékoztatási igények kielégítésére;
- egy másik szak elvégzésével szerzett szaktudás birtokában képesek szaktájékoztatási feladatokat ellátni és ehhez kapcsolódó információs szolgáltatásokat nyújtani;
- képesek számítógépes rendszerfejlesztési feladatok elvégzésére[1].

A továbbiakban – elsősorban a képzés könyvtár-informatikai elemeire helyezve a hangsúlyt – megvizsgáljuk, hogyan realizálhatók a fenti képzési célok a jelenlegi társadalmi körülmények között, és olyan trendeket próbálunk megfogalmazni, amelyek az informatikus könyvtáros képzés hosszú távú, stratégiai céljainak alapját képezhetik, összhangban az elfogadott, illetve kidolgozás alatt álló Nemzeti Alaptantervvel (NAT)[2] és Nemzeti Informatikai Stratégiával (NIS)[3].**

A könyvtár-informatikai képzés az egyetemi szintű, informatikai tárgyú képzés kiemelkedően fejlődő területei közé tartozik és célunk, hogy ezt a dinamikáját hosszú távon is megőrizze. Ennek érdekében

– kapcsolatot tartunk a képzés eredményeit közvetlenül hasznosító, a végzett diplomásokat alkalmazó könyvtárakkal és egyéb intézményekkel;

---

* Az előadás az *Informatika a felsőoktatásban '96 - Networkshop '96* c. konferencián (Debrecen, 1996. aug. 27-30.) hangzott el. Megjelent a konferencia előadásait tartalmazó kiadvány 1. kötetében. (*A szerk.*)

** A hazai könyvtári rendszer fejlesztési stratégiája az anyag elkészítésének időpontjában még nem ismert, de reméljük, hogy következtetéseink evvel összhangban lesznek. (B. I. - J. I.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- kapcsolatot tartunk a végzett, illetve a posztgraduális formában az informatikus könyvtáros szakot jelenleg végző nappali és levelező hallgatókkal;
- folyamatos erőfeszítéseket teszünk további belföldi és külföldi, intézményi szintű és személyes kapcsolatok kiépítésére is.

A felhasználói és szakmai környezet elemzésével nyert információkat a képzés *stratégiai céljainak* megfogalmazása során hasznosíthatjuk. Az alábbiakban tézisszerűen megfogalmazzuk a képzés hosszú távú, stratégiai céljait, majd részletesen indokoljuk szükségességüket. A stratégiai célok képezhetik az alapját a szak tudatos, koncepciózus fejlesztésének, és egyben lehetőséget adnak az alkalmazkodásra a változó körülményekhez. Ez márcsak azért is létkérdés számunkra, mert manapság többnyire kedvezőtlen változások történnek a könyvtárügy és a vele szoros kapcsolatban álló könyvtárosképzés területén. A könyvtárak és a (felső)oktatás jelenlegi sanyarú helyzete olyan kitörési pontok keresését veti fel, amely mind a képzésben, mind a képzés eredményeit hasznosító könyvtári szférában potenciális megoldást jelenthetnek. A szak jelenlegi profilja lehetőséget ad a szűkebb értelemben vett könyvtár-informatikán túl olyan általános ismeretek átadására is, amelyek egy új képzési szakirány, az *információ-menedzsment* felé mutatnak. Véleményünk szerint ez alkalmas lehet arra, hogy átívelje a jelenlegi rövid távú, szűk látókörű, restrikciós könyvtár- és oktatáspolitika és a jövőbeli, információs társadalom sürgető és jelenleg jórészt kielégítetlen igényei között tátongó űrt.

Tézisek

A képzés *stratégiai céljai*, a szakmai ismeretekre alapozva a jelenlegi társadalmi-gazdasági körülmények között:

1. A hallgatók felkészítése a piaci körülményekhez való alkalmazkodásra, ezen belül
   - 1.1 keresett (pl. üzleti, közhasznú és oktatási, képzési, illetve tudományos) információk és információforrások gyűjtésére, előállítására, feldolgozására és szolgáltatására, beleértve ez utóbbiba a hagyományos értelemben vett tájékoztatást is;
   - 1.2 a korszerű információforrások és technológiák használatára és az alkalmazásukhoz szükséges környezet kialakítására. Az alábbi technológiákat tartjuk stratégiai jelentőségűeknek:
     - adat- és szövegfeldolgozás, szöveg- és kiadványszerkesztés, információprezentálás;
     - adatbázisok használata és saját adatbázisok fejlesztése;
     - számítógépes hálózatok, multimédia, illetve hipermédia könyvtári alkalmazása és ilyen jellegű dokumentumok kifejlesztése.

2. A gyakorlatban közvetlenül alkalmazható módszerek, technológiák átadása
   - 2.1 az információs rendszerek kialakítása, illetve az információ-menedzsment területén;
   - 2.2 az intézményi projektek menedzselése (megtervezése, beindítása, követése és értékelése) területén.

A tézisek részletes kifejtése

A hagyományos értelemben vett *tájékoztatás* a könyvtárosok egyik alaptevékenysége, amelyre az informatikus könyvtáros képzésben különösen nagy súlyt fektetünk. Az informatikában jelenleg robbanásszerű változások mennek végbe. Egyre általánosabb a hozzáférés a nemzetközi számítógépes világhálózathoz, az Internethez és a rajta tárolt hatalmas mennyiségű, többnyire ingyenes információhoz. Az optikai adattároló lemezek és a működtetésükhöz szükséges hardver árának drámai csökkenésével CD-ROM-on egyre nagyobb számban juthatunk hozzá komplett információforrásokhoz, és várhatóan ezeknek az ára tovább fog csökkenni a vásárlások volumenének növekedésével. Mindezek egyre inkább az információk közötti eligazodás képességét, a megfelelő információ kiválasztását, ellenőrzését és áttekinthető formára hozását helyezik előtérbe az információk fáradságos megkeresése helyett. Az informatikai kultúra fejlődésével ráadásul a korábban könyvtárosok által végzett információkereső tevékenység nagy ré-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szét maguk az olvasók, a könyvtár használói fogják elvégezni, a könyvtárosok feladata inkább a feltételek biztosítása, a lehetőségek ajánlása és a felhasználói információkereső tevékenység segítése lesz. Ez utóbbi az olvasók számára nyújtott technikai („súgó") segítség mellett a közérdeklődésre számot tartó, felhasználói igényként jelentkező témák kidolgozását jelenti, célszerűen az olvasók számára hozzáférhető, elektronikus formában. A hagyományos bibliográfiákat pl. hipertext (HTML) formában elkészítve és felrakva a hálózatra („web"-re) nyilván sokkal több ember fogja használni őket, mint a hagyományos bibliográfiákat, és karbantartásuk, aktualizálásuk is egyszerűbb lesz. Míg a tájékoztatási munka itt részletezett vetületei, mint könyvtári alaptevékenységek remélhetőleg ingyenesek lesznek a jövőben is, addig a hagyományos értelemben vett tájékoztatásra, egyedi kérések kiszolgálására valószínűleg ritkábban lesz szükség, és azok veszik majd igénybe, akik meg tudják fizetni egy diplomás szakember több napos munkáját és a rendszer működésének költségeit.

A térítéses könyvtári szolgáltatások meghatározásakor figyelembe kell vennünk azt is, hogy a számítógépes hálózatokon keresztül hozzáférhető információk egy része nem ingyenes. Gondoljunk csak a nagy *számítógépes adatszolgáltató központok*ra, pl. a Dialogra, amely (mint ma már szinte minden korszerű információszolgáltató) Interneten is hozzáférhető. Az ilyen jellegű információforrásokat magánszemélyek csak nagyon ritkán veszik igénybe. Nagyobb vállalatok számára ugyan a drága, gyors és értékes információ nyilván megtérül, de ők valószínűleg saját informatikai szakembert fognak alkalmazni, és közvetlenül lekérni a szükséges információt a vállalati Internet vonalon keresztül. Azonban, bár a könyvtárakban ilyen jellegű információszolgáltatásra a fentiek értelmében ritkán lesz szükség, és a vállalati információközvetítő állások száma is meglehetősen korlátozott, hallgatóinkat mégis érdemes felkészítenünk ennek a szerepnek az ellátására is. Egyrészt azért, mert ha ritkán is, de mégis szükség lehet az ilyen szolgáltatásokra és az Internet hozzáféréssel ez a lehetőség különösebb fáradság, illetve anyagi ráfordítás nélkül is realizálható; másrészt pedig a számítógépes adatbázis-szolgáltató központok, mint nyereséges tevékenységet folytató (azaz gazdag) intézmények, kiváló példái a jól szervezett, hatékony számítógépes könyvtári rendszereknek. (Tanulságos pl. a Dialogot egy magyar, Telneten hozzáférhető számítógépes könyvtári rendszerrel összehasonlítani.) Az elsősorban angol nyelvű hálózati információforrások használatának beillesztése a képzésbe azonban még egy súlyos problémát vet fel, ti. az információközvetítő nyelvi alkalmasságának kérdését. Jelenleg erőfeszítéseket teszünk arra, hogy a nem angol szakos informatikus könyvtáros hallgatók számára az információk túlnyomórészt angol nyelven való hozzáférhetősége miatti szakadékot áthidaljuk angol szaknyelvi speciálkollégiumok indításával.

A könyvtáraknak szembe kell nézniük azzal, hogy a máshol előállított, többnyire elég drága információk szolgáltatása általában nem, vagy csak igen kismértékben nyereséges. Ezzel szemben *az információk előállítása*, saját adat-, illetve tudásbázisok fejlesztése és az összegyűjtött információ feldolgozása, majd szolgáltatása sokkal nyereségesebb tevékenység. A nagy igény olcsó, gyors és könnyen hozzáférhető információkra szűk fizetőképes kereslet mellett valószínűleg előbb-utóbb erre kényszeríti majd a könyvtárakat a hagyományos szolgáltatások mellett. Ekkor nagy szükség lesz a megfelelően felkészített, képzett munkatársakra. Nemzeti könyvtár-informatikai stratégiai célként kell(ene) kezelnünk, hogy az információk az országos (nemzetközi) hálózaton bárki számára, ingyenesen hozzáférhetőek legyenek; viszont pl. CD-ROM-on előállítva őket már nyereséges bevételi forrást jelenthetnek a könyvtárak számára. Ez utóbbi azzal az előnnyel is járna, hogy az információ – relatíve nagyon olcsón – olyan helyekre is eljuthatna, ahol még nincs Internet hozzáférés. A fenti célok megvalósításához az alapvető számítógépes és hálózati felhasználói ismeretek mellett speciális számítógépes ismeretek is szükségesek: ismerni kell a multi- és hipermédia hardver és szoftver feltételeit, és célszerű ismerni a hipermédia dokumentumok előállításához szükséges szerzői rendszereket, valamint leíró formátumokat. Az informatikus könyvtáros képzés során a szükséges ismeretek megszerezhetők speciálkollégiumi formában.

Nem elhanyagolható vonatkozása a fentieknek a saját intézmény, a könyvtári menedzsment számára végzett információgyűjtés és -elemzés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sem pl. kitörési pontok (lehetséges szolgáltatások, illetve piacképes termékek) kereséséhez vagy adott szolgáltatás felhasználói piacának felméréséhez. A megfelelő *marketing* ismereteket a képzés során a „Menedzsment" tárgy keretében sajátíthatják el a hallgatók.

A hagyományos szolgáltatások iránti igény erősödése valószínűleg az *oktatással* összefüggő területeken várható. A trendet a könyvek, tankönyvek, jegyzetek árának emelkedése és nehéz hozzáférhetősége, az oktatási és könyvtári rendszerből folyamatosan (tendenciózusan) kivont pénzösszegek, valamint az oktatáspolitika változása, a NAT-ban deklarált elvek támasztják alá. Utóbbi külön is deklarálja az informatikai ismeretek részeként a könyvtárhasználatot, kiemelve az iskolai könyvtár fontosságát és az önálló tanulási munka és módszertan kialakításának szükségességét. Az érdeklődő tanárszakos hallgatók számára ezért speciális iskolakönyvtárosi ismeretek megszerzését is lehetővé tesszük. Célszerű az (iskolai) könyvtárakban végzett szakmai munka mellett a könyvtárak és az oktatási intézmények, illetve szervezetek kapcsolatát más téren is erősíteni, amire a végzett diplomások a leghivatottabbak. Ki szeretnénk emelni a *távoktatásban* rejlő lehetőségeket: a könyvtárak megfelelő fejlesztés után ideális helyek lehetnek helyi távoktatási központok kialakítására, a végzett kvalifikált szakemberek pedig tarthatnak konzultációkat, illetve tutori tevékenységet végezhetnek. Talán megfogalmazhatjuk azt a sejtésünket is, hogy a jövőben az információ tárolására és visszakeresésére szakosodott könyvtárak, és az információ átadására szakosodott oktatási intézmények között fokozatosan elmosódnak majd a határok.

Néhány szóban foglalkoznunk kell azzal, hogy az *„információs társadalom"*, mint össztársadalmi stratégiai cél (NIS) milyen következményekkel jár az informatikus könyvtáros képzés szempontjából. Az információrobbanásról (Internet, CR-ROM) és hatásairól már beszéltünk. Az „információs társadalomhoz" való közeledés alapfeltétele az információk nyilvánossá tétele, a megfelelő információkhoz való hozzáférés lehetőségének biztosítása bárki számára; erre ideális keretet nyújthatnak a könyvtárak, és a nyilvános könyvtári rendszerben (hálózatban) kialakított információs infrastruktúra. Az „információs társadalom" hatékony működésének egyik legfőbb akadálya viszont a szükséges információ megtalálása és érthető, áttekinthető formára hozása (azaz feldolgozása és bemutatása, prezentálása) a nagyközönség számára a ránk zúduló hatalmas információtömegből. Gondoljunk arra, mi történne, ha a nap mint nap elhangzó, légből kapott, illetve pontatlan kijelentéseket („csúsztatásokat") mindenki azonnal összevethetné a tényekkel – és mekkora szükség lenne erre, ha célunk a képviseleti demokrácia helyett az információs társadalom egyik alappillérének, a részvételi demokráciának az elérése! Hasonlóan fontos a közérdekű információk naprakész eljuttatása az érintettekhez, a közhasznú információkhoz való hozzájutás is – és sorolhatnánk tovább. A felmerülő feladatok elvégzéséhez szükséges technikai eszközök használata már önmagában is kvalifikált szakembereket igényel, a megfelelő információk gyűjtése, előállítása, szervezése, illetve kiválasztása, visszakeresése és feldolgozása pedig olyan szakembereket, akik az informatikai képzettség mellett megfelelő tájékoztatási, szöveg- és adatfeldolgozási ismeretekkel és gyakorlattal is rendelkeznek. A tájékoztatási és a szövegfeldolgozási ismeretek az alapképzés részét alkotják, míg a szükséges adatfeldolgozási ismeretek megszerzésére külön speciálkollégium beindítását tervezzük *„Irodai informatika"* címmel, amely az adatok statisztikai feldolgozását, pl. grafikonok, táblázatok készítését és az információk bemutatását, megfelelő tálalását („prezentáció") is magában foglalja.

A sikeres, hatékony könyvtár-informatikai tevékenység alapfeltétele a megfelelő *könyvtári infrastruktúra* megléte. Fontos, hogy egy készen kapott, már kialakított környezetben a végzett hallgatók pontosan tudják, mire lenne még szükség, milyen kisebb-nagyobb változtatásokat, fejlesztéseket javasoljanak a meglevő infrastruktúra hatékony kihasználásához. A környezet kialakítása több elemből áll: magában foglalja a szűkebb értelemben vett hardver környezet kialakítását; a megfelelő programok (szoftver) és dokumentációk beszerzését; a rendszer hangolását, azaz megfelelő konfigurálását, illetve beállítását; és végül, de nem utolsósorban egy felhasználóbarát környezet kialakítását és a rendszer rendeltetésszerű használatát. Szükséges tehát a robbanásszerűen bővülő, illetve szinte naponta változó számítástechnikai piac és a mögötte húzódó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szakmai háttér ismerete, amely egyébként piackutatási gyakorlatnak is kiváló. Emellett a hallgatókat minél több alkalmazói szoftver használatával meg kell ismertetni, hogy legyen összehasonlítási alapjuk és pontos képük alakuljon ki arról, milyen elvárások támaszthatók egy adott alkalmazási kör programjaival szemben. Így biztonsággal el tudják majd dönteni, mire jó a meglevő hardver, mikor jó egy szoftver és mikor csapnivaló, meddig fogadható el egy rendszer és mikor kell új után nézni.

Itt még egy fontos trendre kell felhívnunk a figyelmet. A személyi számítógépek megjelenésével egy új információfajta hatolt be a hagyományosan megszokott információfajták közé és fejlődik azóta is hihetetlen mértékben: a *számítógépes programokra* gondolunk. Érdekes módon a könyvtárak a mai napig nem figyeltek fel ennek az információtípusnak az archiválására; pedig ez ugyanolyan kincse az emberi kultúrának, mint a „hagyományos" szellemi termékek (irodalom, tudomány, művészi alkotások stb.). A egyes hardver konfigurációk elavulásával, majd megszűnésével pedig ezek az alkotások is könnyen feledésbe merülhetnek, ami hasonló veszteséget jelent, mint egy értékes könyv elvesztése. Vagyis, előbb-utóbb ki kell emelni a szoftvert is a szűk látókörű üzleti megfontolások köréből és meg kell őket őrizni az utókor számára. Erre valószínűleg a legalkalmasabbnak a forrásprogramok lehetnek, de a jelenleg hozzáférhető konfigurációk esetén érdemes a szoftverek futtatható verzióit is hozzáférhetővé tenni a könyvtárhasználók számára. Az, hogy a szoftverben ma nagy anyagi haszon (profit) van, nem indokolja hátrányosan megkülönböztetett kezelését könyvtári szempontból a többi információfajtához képest (legfeljebb érthetővé teszi ...). A trend „beindulását" az Interneten és CD-ROM-okon hozzáférhető hatalmas shareware (és freeware) gyűjtemények igazolják. Képzeljünk el a közeljövőben egy olvasói kérdést: milyen programot tud javasolni a képernyőn megjelenő karakterek pl. szabványostól eltérő definiálására és megfelelő kinyomtatására? Az ilyen és ehhez hasonló kérdések megválaszolására, illetve általában a programgyűjtemények könyvtári feldolgozására csak azok a könyvtárosok lehetnek képesek, akik a programozáshoz is értenek. Többek között ez is alátámasztja a szakon folyó programozási kurzusok létjogosultságát és alapvető fontosságát az informatikus könyvtáros szak oktatásában.

A hatékonyan működő infrastrukturális háttér kialakítása és fejlesztése elképzelhetetlen megfelelő szintű *(rendszer)szervezési tevékenység* nélkül. A képzés egyik alapvető célja, hogy a végzett könyvtár-informatikusok aktívan vegyenek részt a munkahelyi információs rendszer, valamint (pl. tanácsadóként) más intézmények információs rendszerének kialakításában, illetve a rendelkezésre álló információk hatékony felhasználásának megszervezésében. Ez tartalmazza az információs rendszer logikai és fizikai megtervezését, a megfelelő szervezet kialakítását, valamint az információs rendszer kiválasztását, beüzemelését, hatékony használatát és karbantartását. A fentiekben ma óriási hiányosságok tapasztalhatók mind a kis, mind a nagykönyvtárak esetében (de valószínűleg más intézmények sem jelentenek kivételt). A potenciális munkavállalási lehetőségek miatt nem szabad az információs rendszerekre vonatkozó ismereteket pusztán a könyvtári információs rendszerekre szűkíteni, már csak azért sem, mert maguk a könyvtárak is rákényszerülnek a hagyományostól eltérő, de piacképes információszolgáltatások és technológiák vállalására[4].

Bár az intézmények hatékony működésének egyik legfontosabb eleme a szervezettség, a konkrét szervezési célok kijelölése nem a szervezők, hanem a *menedzsment* feladata. Ehhez stratégiai, hosszú távú és taktikai, rövid távú tervezésre van szükség, majd az így kijelölt célok feltételeinek meghatározására, a végrehajtás és a felmerülő költségek időbeli ütemezésére, valamint folyamatos követésére: intézményi szintű *projektek menedzselésére*. Ennek viszont alapfeltétele a megfelelő intézményi szintű *információ-menedzsment*, mivel a projektek menedzselése meglehetősen információigényes tevékenység; a projekt menedzsment alkalmazása előbb-utóbb felveti egy komplex vezetői információs rendszer (MIS) kifejlesztését is. Bár külföldi példák bizonyítják a projekt menedzsment módszereinek eredményességét az intézményi szintű projektek megtervezésén és követésén túl a könyvtár-informatikai oktatásban is[5], nálunk eddig az érdeklődő informatikus könyvtáros hallgatók csak külföldi szakemberek által tartott néhány napos, intenzív kurzusokon ismerkedhettek meg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a projekt menedzsment alapjaival[6]. A magyar könyvtárakban pedig szinte alig ismerik a hatékony projektvezetésben rejlő óriási lehetőségeket, amelyek lehetővé teszik az intézmény előtt álló rövid- és hosszú távú feladatok áttekintését, a szükséges személyi feltételek meghatározását, a feladatok költségvonzatainak megtervezését és a személyi, anyagi erőforrások felhasználásának követését. Pedig a projekt menedzsment alapelvét szinte mindenki természetesnek, magától értetődőnek fogadja el; ti. ha már teszünk valamint, azt tervszerűen, tudatosan tegyük. Nagy szükség lenne rá, hogy a végzett könyvtár-informatikusok meghonosítsák Magyarországon is ennek a máshol már bevált technológiának az alkalmazását; talán a könyvtárakon keresztül más olyan területekre is eljut, ahol szükség lenne rá. Ez újra kiemeli a változó társadalmi környezetben a könyvtárak egy lehetséges stratégiai funkcióját; i.m. az információ menedzsment és a projekt menedzsment módszereinek meghonosítására gondolunk nem csak könyvtári területeken. A projekt menedzsment kiforrott elméleti háttere, gazdag, magyarul is hozzáférhető irodalma mellett egyébként kiváló és hozzáférhető szoftverkínálat is segíti a módszerek tanítását és gyakorlati alkalmazását (pl. MS Project).

Végkövetkeztetések

A rendkívül gyorsan változó igények és elvárások követésére és az új területek a képzés rendszerébe való rugalmas beépítésére szolgál a (kötelezően választható) speciálkollégiumok rendszere. (Kredit rendszerben ez mindössze annyit jelent, hogy az egyes speciálkollégiumok nem előfeltételei a diploma megszerzéséhez szükséges alaptárgyaknak, illetve szigorlatoknak.) Az oktatás hatékonyságának javítására tervezzük távoktatási módszerek alkalmazását. Alapvető fontosságúnak tartjuk a képzés komplex információs rendszerének kidolgozását, amely egyébként is beleillik a szak profiljába és a hallgatók számára mintaként szolgálhat; valamint a szükséges szoftver saját (freeware jellegű, pl. a diákok bevonásával történő) fejlesztés esetén „el is vihető". A minőségelvű vezetést a hallgatók és oktatók közötti rendszeres konzultációval kívánjuk elősegíteni. Erre kiválóan alkalmas az egyetem belső információs hálózata, pl. az Internet levelező listáinak mintájára.

Az elmondottak alátámasztására és illusztrálására az alábbiakban felsoroljuk az informatikus könyvtáros szak tárgyait (1. 2. 3. pontok), és utána felvázoljuk egy lehetséges képzési információs „tudásbázis" főbb elemeit (4. pont).

Az informatikus könyvtáros szak tárgyai:

1. *Informatikai tárgyak:*

1.1 Matematikai alapvetés; informatika; programozás alapjai; programnyelvek; adatbázis-kezelés

1.2 A rendszerszervezés alapjai

1.3 Kiegészítő tárgyak (pl. speciálkollégiumokon történő feldolgozáshoz): szövegszerkesztés, kiadványszerkesztés, WORD; operációs rendszerek, UNIX; számítógép hálózatok; az Internet használata; multimédia, hipertext, hipermédia; táblázatkezelők, döntéselőkészítő rendszerek, prezentációs szoftverek, irodai informatika, MS OFFICE; adatok statisztikai kiértékelése, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences); szakértői rendszerek; számítógépes nyelvészet; térinformatika; a könyvtár-informatikai szaknyelv alapjai egy választott idegen nyelven, pl. angolul.

2. *Könyvtári tárgyak*:

2.1 Bevezetés; kommunikációelmélet; művelődésszociológia; könyvtártörténet; könyvtártan; dokumentumleírás; osztályozás

2.2 Szövegfeldolgozás; tájékoztatás; információs rendszerek

2.3 Speciális ismeretek (pl. speciálkollégiumokon történő feldolgozáshoz): könyvtártípusok; könyvtárvezetés; tudomány- és bibliometria; információforrások (a műszaki és természettudományok, társadalomtudományok, a gazdasági élet, az irodalom és művészetek területén); gazdasági, üzleti információk szolgáltatása; közhasznú (közösségi) információk szolgáltatása; speciális gyűjtemények (pl. régi könyvek, kéziratok, irattárak, médiatárak, helyismeret, gyermekkönyvtár, virtuális/elektronikus könyvtárak, hálózati információforrások, CD-ROM katalógusok, shareware programgyűjtemények); szociális mun-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ka a könyvtárban; olvasáskutatás; könyv- és lapkiadás.

3. *Integratív tárgyak*, amelyek hidat képeznek az informatikai, könyvtári és egyéb (közgazdasági, jogi stb.) területek között:

3.1 Stratégiai tervezés, marketing, TQM, humán erőforrás- és önmenedzsment (menedzsment)

3.2 A könyvtári szervezet kialakítása és működtetése; információ-menedzsment, projekt menedzsment (rendszerfejlesztés)

3.3 Speciális ismeretek pl. kiegészítő („értelmiségképző") tárgyak keretében, áthallgatással vagy speciálkollégiumokon történő feldolgozáshoz: politikai, gazdasági, számviteli, jogi, vállalkozói, adózási, távoktatási alapismeretek.

4. *„Tudásbázis" kialakítása.* Az elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzésének elősegítésére, a hallgatók önálló tanulási, kutatási és feladatmegoldási tevékenységének támogatására érdemes kialakítani a képzés komplex információs rendszerének részeként a szak „tudásbázisát". Ez részint hagyományos dokumentumokat (pl. könyvek, folyóiratok, fénymásolatok), részint pedig (preferáltan) számítógépes adathordozókon megjelenő anyagokat tartalmazhatna egységes rendszerben a következőképpen:

4.1 A felkészüléssel és a szerzett tudás értékelésével kapcsolatos dokumentumok („irodalom"): tananyagok, óravázlatok(!), szöveggyűjtemények, jegyzetek, cikkek, könyvek; gyakorló feladatok; tesztek; önellenőrző kérdések; zárthelyi feladatok; vizsgakérdések; szigorlati témák; államvizsga területek

4.2 A könyvtári gyakorlat előkészítésével kapcsolatos dokumentumok: konkrét könyvtári rendszerek leírása; esettanulmányok; könyvtári gyakorlatok tervei és ütemezése; korábbi könyvtári gyakorlatok értékelése, beszámolói

4.3 Önállóan kidolgozható témák: szemináriumi témák; tudományos diákköri témák; szakdolgozati témák; a jövőben remélhetőleg doktori (PhD) témák is lesznek

4.4 Az informatikus könyvtáros képzés dokumentumai: oktatási tematikák helyben és más oktatási intézményekben, hazai és külföldi vonatkozásban; kötelező és ajánlott irodalom; adott területek bibliográfiái; a külföldi részképzés területei; pályázati lehetőségek.

Hivatkozások

A szerzők köszönetet mondanak a debreceni informatikus könyvtáros képzés alapítóinak, *dr. Bényei Miklós* egyetemi docensnek és *dr. Bazsa György* egyetemi tanárnak a dolgozat elkészítéséhez nyújtott segítségükért, és *dr. Szabó József* tanszékvezető egyetemi docensnek hasznos tanácsaiért.

1. JUHÁSZ István: Informatikus könyvtáros képzés a KLTE-n. In: Informatikai alkalmazások '95. Hol tartunk ma? - A Neumann János Számítógéptudományi Társaság VI. Országos Kongresszusa (Siófok, 1995. május 28-31.)
2 NAT, Nemzeti Alaptanterv. Bp., Művelődési és Közoktatási Minisztérium, 1995.
3 Tanulmány. Készítette a Nemzeti Informatikai Stratégia Előkészítő Bizottsága. [Kézirat. 1995. december.]
4. KAYE, D.: A könyvtári és információs menedzsment irányzatai és főbb kérdései Nagy-Britanniában. In: Könyvtári menedzsment és marketing szimpózium. - Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1993. szeptember 28-29.
5. KAYE, D. - MIKULÁS G.: Stratégiai menedzsment-projektmunkák a Manchesteri Egyetem Könyvtár és Információ Tanszékén. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1995. 5-6.sz.
6. MACLACHLAN, L.: Project management techniques for librarians and information specialists. In: 5th European Business Information Conference. - National Széchényi Library, Budapest, 21st March, 1995.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

IFLA

IFLA'97, Koppenhága

Az IFLA következő konferenciáját és tisztújító közgyűlését 1997- augusztus 31. és szeptember 5. között Koppenhágában rendezik meg II. Margit dán királynő védnöksége alatt.

Az IFLA ebben az évben ünnepli fennállásának 70. évfordulóját. 70 év alatt a kezdeti 15-ről 141-re nőtt a tagországok száma, a szövetség a világ minden tájáról több mint 1400 tagot számlál. Tevékenységét 8 divizió, 33 szekció és 12 keresztal, illetve 5 magprogram keretében folytatja.

Az ünnepi konferencia fő témája: „Könyvtárak és információ a humán fejlődésért", amelyhez altémák kapcsolódnak:

Az információ központja:

- a könyvtárak és az információ az oktatásért,
- a könyvtárak áthidalják az információs szakadékokat;
- a könyvtárak és a tudáshoz való jog, illetve a demokratikus fejlődés.

A kultúra központja:

- a könyvtárak és a kulturális prioritások;
- a könyvtárak segítik a művészetekhez és a művészeti kezdeményezésekhez való hozzáférést;
- a könyvtárak mint a „világ emlékezete".

A tervek szerint több mint 150 előadás hangzik majd el, amelyek szövegét 1997. jún. 15-ig kell beküldeni a szervezőbizottságnak.

A konferenciát sok satellite tanácskozás, prekonferencia és fél- vagy egésznapos értekezletek kísérik, amelyek közül többet nem Dániában, hanem a környező országokban rendeznek. Néhányat ízelítőül felsorolunk:

- Információs technológiák és könyvtári szolgáltatások a vakok és gyengénlátók számára (aug. 27-29, Koege, Dánia)
- 5. nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási konferencia „Forrásmegosztás: lehetőségek és akadályok" címmel (aug. 24-29, Arhus, Dánia)
- 3. nemzetközi konferencia a folyamatos szakmai képzésről „Humán fejlődés: kompetenciák a 21. századra" (aug. 27-29, Koppenhága, Dánia)
- Az intelligens könyvtárépület (aug. 24-29., Hága, Hollandia)
- Teljesítménymérés és minőségelvű vezetés a közművelődési könyvtárakban (aug. 25-28., Berlin, Németország)
- A gyermekek nevelése és az ifjúságnak nyújtott könyvtári szolgáltatások (aug. 26-28., Hamburg, Németország)
- Könyvtári szolgálat soknemzetiségű népesség számára (aug. 26-28., Arhus, Dánia)
- Parlamenti könyvtárak az északi országokban: a regionális együttműködés 75 éve (aug. 27-28., Stockholm, Svédország)
- Nyilvános hozzáférés a hivatalos statisztikai adatokhoz (aug. 29., Koppenhága, Dánia)
- A művészeti könyvtárak mint kulturális és információs központok (aug. 30, Koppenhága, Dánia)
- Az egyetemi kampuszok könyvtárainak tervezése, beleértve a fizikai lehetőségeket és a virtuális könyvtár funkcióit (aug. 28-29, Helsinki, Finnország)

A dán rendezők kiállítást, gazdag kulturális programot és kirándulásokat is szerveznek az érdeklődők számára. (IFLA Express, 1997 Jan.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Testvérkönyvtári rendszer szervezését kezdte meg az IFLA 1996-ban, az UAP program keretében. A pekingi konferencián már az adatbázis felállításáról és működéséről számoltak be. A nemzetközi adatbázisban nyilvántartásba veszik a partnerkereső könyvtárakat, amelyek röviden ismertetik saját intézményüket, s közlik, mit tudnak nyújtani leendő testvérkönyvtáruk számára és miben várnak tőle segítséget. Elsősorban olyan adatokat adnak meg, amelyek a kapcsolatfelvételt segítik: személycsere-lehetőségek, javaslatok a kiadványcserére, közös továbbképzésre és kutatásokra. Az adatbázis nem áll a könyvtárak rendelkezésére; a beküldött adatok alapján az IFLA UAP Office keres számukra megfelelő partnert. Az iroda szerepe a megfelelő könyvtár kiválasztására és az első kapcsolatfelvételhez szükséges adatok megadására korlátozódik, a kapcsolat felvétele és ápolása más az érdekelt könyvtárak dolga. Az adatbázisba való bejelentkezéshez és a partnerkereséshez szükséges kérdőívet és részletesebb felvilágosítást az alábbi címen lehet igényelni: Sara Gould, IFLA Office for UAP and International Lending, c/o The British Library, Boston Spa, Wetherby, West Yorkshire, LS23 7BQ, UK. - Telefon: +44 1937 546254. - Fax: +44 1937 566478. - E-mail: ifla@bl.uk (Interlending and Document Supply, 1996. 4.no.; Newsletter of the IFLA UAP Core Programme, 1996. no.22.)

Az IFLA Statisztikai Szekciója *Directory of Library Statistics Agencies* címmel kézikönyvet készül kiadni a könyvtárstatisztikát gondozó szervezetekről. A 166 ország 300 szervezetét tartalmazó adatbázis az IFLANET-en lesz elérhető, ahol minden résztvevő ellenőrizheti és módosíthatja adatait. Az adatbázis karbantartását is ezen az úton kívánják megoldani, de a kézikönyv nyomtatott változatban is elkészül. (Newsletter / IFLA Section on Statistics, 1997 Feb.)

Új munkacsoportot alakított az IFLA

Az IFLA folytatja az egységesített besorolási adatok tárainak, az authority fájloknak nemzetközi elérhetősége és az ISADN (International Standard Authority Number – Nemzetközi Szabványos Authority Szám) bevezetése érdekében elkezdett munkát.

Az 1995 októberében, Szentpéterváron tartott nemzetközi konferencián merült fel az ISADN kidolgozásának szükségessége, majd egy hónappal később Prágában megerősítették, hogy a közép- és kelet-európai könyvtárak hiányolják az authority-szabványokat, amelyek nélkül nehéz a bibliográfiai rekordok cseréje. A résztvevők sürgették az IFLA UBCIM Program vezetőit, hogy mielőbb indítsanak programot egy nemzetközi authority adatbázis-rendszer kiépítésére.

1996. május 3-án a British Library-ben került sor arra a szakértői tanácskozásra,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

amelyen felállították az új, öttagú munkacsoportot (Working Group on International Authority Control - ICA) az authority rekord és az ISADN iránti minimális követelmények kidolgozására. Első feladatuk az volt, hogy összegyűjtsék a személynevek, a testületi nevek, a konferencianevek és az egységesített címek authority rekordjaihoz nélkülözhetetlen adatelemeket. (Nem foglalkoznak a sorozatokkal, a tárgyszavakkal és az osztályozással.) A csoport azonosítja az alapadatokat, megadja definiciójukat, megvizsgálja, melyek szerepelnek a más létező adatcsere-formátumokban, és ajánlásokat tesznek a formátumok kiegészítésére A munka második szakaszában foglalkoznak majd az ISADN szerkezetével és lehetséges megvalósításával.

Az ICA a pekingi IFLA-konferencia keretében rendezett tanácskozáson bemutatta az *ISAAR(CPF): International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families* c. szabályzat első tervezetét, amely az Interneten is elérhető a http://www.archives ca/ica/isad.html címen. (IFLA Journal, vol.22. 1996. no.4.)

Az IFLA Journal 1996/4. számának tartalomjegyzéke

CONTENTS

Introduction from the Chair of the Editorial Committee, Catherine F. Pinion 271
Fei Xiaotong. Libraries Oriented to the New Pluralistic and Integrated World Order 273
Robert Wedgeworth. A View toward Library Users 278
Marianna Tax Choldin. Beginning a Conversation on Access to Information and Freedom of Expression 281
Terry D. Webb. Exploiting Online Potential: Information, National Development and Libraries 286
Anne M. Galler. National School Library Policies: An International Survey 293
Michael E.D. Koenig. Intellectual Capital and Knowledge Management 300

IFLA NEWS

From the IFLA Secretariat
Beijing 1996: An Overview 303
The Challenge of Change: Libraries and Economic Development: IFLA in China, August 1996 . . 311
IFLA President Presents Scrolls during Beijing Conference 313
IFLA Position Paper on Copyright in the Electronic Environment 314
Introducing the First IFLA Paul Nauta Residential Fellow: New Staff Member at IFLA Headquarters 315
63rd IFLA Council and General Conference, Copenhagen, 31 August – 5 September 1997 315
1997 IFLA Conference Participation Grant from DANIDA 316
Guust van Wesemael Literacy Prize 316

From the Core Programmes
Twinning between Libraries: A New IFLA Objective 317
New IFLA Working Group on International Authority Control 318

Reports of Meetings
Joint IFLA/ICA Meeting, Beijing, China, 1 September 1996 318
Publisher's Liaison Committee Meeting, 25 August 1996 319
Internet Discussion Group Holds Meeting in Beijing, 25 August 1996 320
Pre-Conference Seminar on Copyright Held in Tianjin, China, 21-24 August 1996 321
CAIFE Open Forum, Beijing, 29 August 1996 322
Conference on "Libraries and Reading in Times of Cultural Change", Vologda, Russia, 18-22 June 1996 322

From IFLA Patron Sponsors
Blackwells Launches Project to Provide Access to Electronic Journals 323
OCLC Joins IFLA as Patron Sponsor 324

Publications of International Relevance 324

Miscellaneous 325

International Calendar 328

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kiegészítő és posztgraduális tagozaton 1987 és 1996 között készített szakdolgozatok számbavétele és jellemzése

ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszék[1]

Hangodi Ágnes

1. A vizsgált időszak kiegészítő és posztgraduális tagozatos könyvtárosképzésének rövid áttekintése

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén az 1949-ben alapított nappali tagozatos képzés mellett igen korán megindult a levelező, az esti és a kiegészítő képzés. Az esti (budapesti hallgatók) és a levelező (vidéki hallgatók) tagozat kétszakos formában, hatéves tanulmányi idővel működött azok számára, akik középiskolai végzettséggel rendelkeztek, ugyanakkor már könyvtárakban és dokumentációs intézményekben dolgoztak; a hároméves kiegészítő tagozaton pedig azok tanultak, akik a könyvtárosi munkát más egyetemi diploma birtokában végezték. Az egyetemen az esti és a levelező tagozatos képzés valamennyi szakon fokozatosan megszűnt, a kiegészítő képzés azonban a mai napig létezik[2].

A kiegészítő tagozat tanrendje szakunkon az évtizedek során többször változott és módosult, figyelembe véve a könyvtáros szakma igényeit és a szakot érintő tudományterületek – elsősorban az informatika – fejlődését, illetve ezeknek a tanulmányi keretekbe való beépülését. Tartalmi alapját a kezdetektől fogva a nappali tagozatos tanterv alkotja – annak figyelembe vételével, hogy az előbbi képzési forma tanulmányi ideje rövidebb (három év), és módja is más (kéthetenkénti kétnapos konzultációk). Szinte megoldhatatlan probléma elé állítja e képzési formát az a helyzet, hogy jelentkezőink között *főiskolai könyvtár szakos diplomával* és *nem könyvtár szakos–másirányú egyetemi diplomával* rendelkezők egyaránt vannak. Az évek során több tervezet született ennek megoldására, végső eredményt azonban egyik sem hozott[3]. A probléma jelenlegi – reméljük, távolról sem végleges – megoldása a következő: a kiegészítős tanrendben szerepel néhány olyan tantárgy, melyet az egyik *vagy* a másik „típusú" jelentkezőinknek hirdetünk meg. Így amíg a főiskolai könyvtáros végzettséggel rendelkező hallgató logikát, valamint tudomány- és művelődéstörténetet hallgat, addig az egyetemi végzettségű könyvtári és informatikai alapismereteket sajátít el, valamint a művelődés- és olvasásszociológiával, olvasáspszichológiával ismerkedik; amíg az előzők emeltebb óra-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

számban foglalkoznak a könyv-könyvtártörténeti tematikájú szemináriumi feladatokkal, addig az utóbbiak a könyvtárügy-könyvtártan alapjait ismerik meg. Az első másfél év többi tantárgya *(A kommunikációelmélet alapjai; Írás-, könyv- és könyvtártörténet; Bibliográfiai leírás és katalogizálás; Osztályozás és információkereső nyelvek; Számítástechnikai alapismeretek)* mindenki számára azonos óraszámban kerül meghirdetésre. A harmadik félévet az első szigorlat zárja. A következő három félévben a hagyományosnak tekintett tantárgyak mellett *(Könyvtárügy, könyvtártan, könyvtári menedzsment; Tájékoztatás: bibliográfia és dokumentáció)* jó értelemben vett túlsúlyba kerülnek az informatika tárgykörébe tartozó témák: *Az informatika alapjai; Információs és információkereső rendszerek; A számítástechnika könyvtári alkalmazása.* Választáson alapuló, az adott témakörben való elmélyülést biztosítanak a két utolsó félévben felvehető speciális kollégiumok, a szakdolgozat elkészítését pedig szakszemináriumi formában megvalósuló konzultációk segítik. A szak befejezését és a végzettség megszerzését az államvizsga jelenti, melynek alapja a hallgató által írt szakdolgozat megvédése, azaz a dolgozat témakörében való jártasság bizonyítása.

Posztgraduális oktatási formáink egyike az 1975-től működő *informatikus-képzés.* A kétéves képzési forma (kéthetente kétnapos konzultációk) tantervében 1989 őszén módosításokat vezettünk be annak érdekében, hogy a képzés a könyvtárak és a dokumentációs intézmények alkalmazottai mellett kiterjeszthető legyen az egyéb közgyűjteményekben: levéltárakban, múzeumokban, zenei gyűjteményekben dolgozókra is. Ezért – és az informatika tudományának fejlődését követve – a tanterv-módosítás során egyrészt megnőtt a személyi számítógépekkel kapcsolatos ismeretek aránya, másrészt megtörtént az akkor egyre elismertebbé váló információs menedzsment tapasztalatainak, módszereinek és eredményeinek széles körű bevezetése[4]. A közeli múltban újabb tanterv-módosításra került sor, 1997-ben végző hallgatóink már e tanterv alapján végzik tanulmányaikat[5]. A képzés az alábbi témaköröket fogta át a vizsgált időszakban: *Matematikai és logikai bevezetés; Az információs szervezetek működése és munkafolyamatai; Osztályozáselmélet; A rendszerelemzés és a rendszerszervezés alapjai; Számítástudományi műszaki ismeretek; Információforrások; Szöveges, képi és hangzó dokumentumok tipológiája; Az információkereső nyelvek alkalmazása; Adatelemzési és adatkezelési technikák; Programismeret; Hazai információs rendszerek; Adatbázisépítési gyakorlat; Külföldi és nemzetközi információs rendszerek.* A második-harmadik-negyedik félév speciális kollégiumai a következő témakörökben nyújtottak elmélyülést: *A dokumentáció nyelvi problémái; A PRECIS alkalmazása; Szaknyelvi terminológia; Szakértői rendszerek; Információs marketing.* A szak befejezését és a végzettség megszerzését e képzési forma esetében is az államvizsga jelenti, melynek alapja a hallgató által írt szakdolgozat megvédése.

A tanszékünkön folyó posztgraduális képzés másik formája a szintén kétéves képzési idejű (kéthetente kétnapos konzultációk) *könyvtörténet – könyvmuzeológia szak*[6]. A szak célja olyan szakemberek képzése, akik a történeti gyűjteményekkel rendelkező nagykönyvtárakban (nemzeti, egyetemi és szakkönyvtárak), egyházi gyűjteményekben, nagymúltú iskolai könyvtárakban, megyei és városi könyvtárak helyismereti gyűjteményeiben és egyéb muzeális gyűjteményekben tanulmányaik elvégzése után képesek lesznek a kódexekkel, értékes kéziratokkal, ősnyomtatványokkal, antikvákkal, régi magyar nyomtatványokkal foglalkozni; ezek könyvtári és bibliográfiai feltárását elvégezni; a restaurálási problémákat szakszerűen megoldani; illetve az említett területeken önálló tudományos kutatómunkát végezni. A kétéves képzésre való jelentkezés előfeltétele egyetemi diploma és többéves szakmai gyakorlat, a latin nyelv ismerete pedig előnyt jelent[7]. A szakon a következő tantárgyak oktatására került sor a vizsgált időszakban: *Írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet; Paleográfia és a magyarországi írásbeliség fejlődése; Kodikológia és kézirattan; Ősnyomtatványok, antikvák, vetusztisszimák, régi magyar nyomtatványok; Papírtörténet és könyvkötészet; Könyvrestaurálás; Könyvművészet; A kéziratok és a régi könyvek számítógépes feldolgozásának lehetőségei.* A tanrend a negyedik félévben a magyarországi (budapesti) kézirat- és régi könyvgyűjtemények látogatásával és tanulmányozásával egészül ki. A szak befejezése az államvizsga letételével, azaz a hallgató által megírt szakdolgozat megvédésével érhető el.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. Az utóbbi tíz évben kiegészítő és posztgraduális tagozaton készült szakdolgozatok vizsgálatának körülményei és szempontjai

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén kiegészítő és posztgraduális tagozaton 1987 és 1996 között végzett hallgatók és a vizsgált szakdolgozatok száma

I. Kiegészítő tagozat

	hallgatók	*szakdolgozatok*
1987.	23	20 = 87%
1988.	16	15 = 94%
1989.	24	22 = 92%
1990.	23	22 = 96%
1991.	22	20 = 91%
1992.	20	18 = 90%
1993.	10	10 = 100%
1994.	18	17 = 94%
Összesen:	156	144 = 92%

II. Posztgraduális informatika szak

1989.	19	16 = 84%
1993.	7	6 = 86%
1995.	43	43 = 100%
Összesen:	69	65 = 94%

III. Posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szak

1994.	15	15 = 100%
1996.	10	10 = 100%
Összesen:	25	25 = 100%
Mindösszesen:	**250**	**234 = 94%**

A tíz év alatt nyolc évfolyam végzett kiegészítő tagozaton, három évfolyam a posztgraduális informatika és két évfolyam a posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szakon. Az összesen 250 hallgatóból 234-nek a szakdolgozatát sikerült vizsgálat tárgyává tenni. A szakdolgozatok túlnyomó többségét egy korábban kötött megállapodás alapján az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtára őrzi és dolgozza fel, kisebb részük pedig a tanszék könyvtárában lelhető fel. A tartalmi felosztás természetesen nem előre kialakított, azonos szintű osztályozási fogalmak mentén történt, hanem az egyes dolgozatok tartalmának megfelelő és konkrét csoportokat tartalmaz[8], minimális logikai és hierarchiai struktúra csak az egyes csoportokon belül figyelhető meg. A különböző képzési formák különböző tematikus felosztást eredményeztek. Az egyes tematikus csoportokba tartozó szakdolgozatok számát és százalékos arányait a következő táblázatok mutatják be:

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén kiegészítő tagozaton 1987 és 1994 között készült szakdolgozatok tematikus csoportosításának számadatai és százalékos arányai

Művelődéstörténet	5	3,5%
Egyesületek története	2	1,5%
Iskolatörténet	1	0,7%
Nyomdászattörténet	8	5,5%
Kiadástörténet	10	6,9%
Cenzúratörténet	1	0,7%
Könyvművészet, bibliofília, művészi könyvkötések	3	2,1%
A könyvkereskedelem története	1	0,7%
Könyvtártörténet	35	24,0%
Olvasóközönség, olvasókörök, kaszinók és könyvtáraik	4	2,8%
Sajtótörténet	36	25,0%
Kommunikációelmélet, rádiótörténet	1	0,7%
Tájékoztatás, szakirodalmi ellátás, igénykutatás	16	11,1%
Bibliográfiai számbavétel	6	4,2%
Állományépítés, ellátási rendszerek, szakrészlegesítés	3	2,1%
Könyvtári hálózatok, együttműködés	1	0,7%
Könyvtárépítészet	1	0,7%
Könyvtárvezetés	2	1,5%
Könyvtárhasználati vizsgálatok	3	2,1%
A könyvtárhasználat oktatása	1	0,7%
Könyvtárosképzés	1	0,7%
Számítógép a könyvtárban	3	2,1%
Összesen:	144	100,0%

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén posztgraduális informatika szakon 1989-ben, 1993-ban és 1995-ben készült szakdolgozatok tematikus csoportosításának számadatai és százalékos arányai

A számítógépek története	1	1,5%
Könyvtárak számítógépesítésének tervezése, ismertetése	14	21,5%
Integrált számítógépes könyvtári rendszerek ismertetése, összehasonlítása	8	12,3%
Integrált számítógépes könyvtári rendszerek hatása	1	1,5%

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtári hálózatok – számítógépesítés	11	16,9%
Marketing – tervezés	1	1,5%
Osztályozás, tezauruszok	3	4,7%
CD-ROM a könyvtárakban	5	7,8%
Számítógépes szakirodalmi szolgáltatások, adatbázisok, adatbankok	21	32,3%
Összesen:	65	100,0%

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szakon 1994-ben és 1996-ban készült szakdolgozatok tematikus csoportosításának számadatai és százalékos arányai

Könyv és társadalom	1	4%
Nyomdászattörténet	2	8%
Kiadástörténet	6	24%
Könyvművészet, exlibrisek	2	8%
Olvasóközönség	1	4%
Sajtótörténet	1	4%
Könyvtártörténet	10	40%
Régi könyvek bibliográfiai számbavétele, katalógusok	2	8%
Összesen:	25	100%

3. A szakdolgozatok tartalmi megoszlása

A szakdolgozatok döntő többségében kimutatható legfontosabb tendencia az, hogy milyen nagy befolyással van a témaválasztásra az a város és/vagy a munkahely[9], ahonnan a szerző érkezett – történeti jellegű, tehát visszatekintő és a mai helyzetet elemző munka esetén egyaránt. Ebből következik az is, hogy a dolgozatok egyké kivétellel mind magyar vonatkozású témát tárgyalnak (a kivételek: egy-egy dolgozat foglalkozik a keleti szláv, illetve orosz nyomdászat kezdeteivel és az amerikai sajtó, illetve hírügynökségek történetével; egy dolgozat pedig a szecessziós könyvművészet európai és magyar gyakorlatát hasonlítja össze).

3.1 A kiegészítő tagozaton készült szakdolgozatok tartalmi elemzése

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén kiegészítő tagozaton 1987 és 1994 között készült szakdolgozatok tematikus csoportosítása[10]

1. Művelődéstörténet
- Klebelsberg Kunó művelődés- és könyvtárpolitikája
- Eger művelődéstörténete, 1919-1945.
- Nagykőrös művelődéstörténete, 1919-1944.
- Püspökladány művelődéstörténete, 1919-1944.
- Salgótarján művelődéstörténete, 1922-1938.

2. Egyesületek története
- Tolnavármegyei Régészeti Egylet, Múzeumegylet
- Vas Megyei Régészeti Egylet

3. Iskolatörténet
- Népfőiskolák, 1919-1944.

4. Nyomdászattörténet

4.1. Külföldi
- Az orosz, keleti szláv nyomdászat kezdetei

4.2. Magyar

4.2.1 Városi nyomdászat általában
- Keszthely nyomdái, 1861-1950.

4.2.2 Egyes nyomdászok
- Hoffhalter Rafael – vándornyomdászat
- Brewer-nyomda, Lőcse
- Dobay János nyomdája, Gyula
- Jóba Elek nyomdája, Nyíregyháza
- Popper-nyomda, Monor
- Számmer-nyomda, Székesfehérvár

5. Kiadástörténet

5.1 Egyes írók és kiadásaik, fogadtatásuk Magyarországon
- Jane Austen-kiadások
- Dosztojevszkij-kiadások
- Walter Scott-kiadások

5.2 Egyes kiadók
- Kner Imre kül- és belföldi szakmai kapcsolatai
- A Magyar Numizmatikai Társaság kiadványai, 1901-1976.
- A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai, 1945 előtt
- Nyugat Kvk. [2 szakdolgozat]
- Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt., 1896-1914.
- Rozsnyai Kálmán Zeneműkiadó

6. Cenzúratörténet
- Cenzúraintézkedések, XVIII. század

7. Könyvművészet, bibliofília, művészi könyvkötések
- Európai és magyar szecessziós könyvművészet
- Kner Erzsébet könyvkötői munkássága
- Könyvművészet Debrecenben, 1919-1944.

8. Könyvkereskedelem története
- A budapesti antikvár könyvkereskedelem, 1867-1919.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

9. Könyvtártörténet

9.1 Uralkodói, főúri és főpapi gyűjtemények
- Mátyás király könyvtárának zenei dokumentumai
- Az Eszterházy család könyvtára, Pápa
- A Festetics család könyvtára, Keszthely [2 szakdolgozat]
- Szepesy Ignác könyvtára, Pécs
- Ráday Gedeon könyvtára, Pécel
- Zrínyi Miklós könyvtára, Csáktornya

9.2 Polgári gyűjtemények
- Ráth György könyvtára, Pest

9.3 Régi gyűjtemények könyvtárosai
- Bod Péter könyvtárosi tevékenysége

9.4. Egyházi gyűjtemények
- A ciszterci rend könyvtárai
- Főszékesegyházi Könyvtár, Kalocsa
- Jezsuita kollégiumi könyvtár, Ungvár
- Szerb Egyházmegyei Könyvtár, Szentendre

9.5 Közművelődési könyvtárak

9.5.1 Általában
- Közművelődési könyvtárak Balatonfüreden, 1945-ig
- Közművelődési könyvtárak Kiskunfélegyházán, 1920-1944.
- Közművelődési könyvtárak Székesfehérváron
- Közművelődési könyvtárak Szolnokon, 1867-1945.

9.5.2 Megyei és városi könyvtárak
- A Bródy Sándor Megyei Könyvtár zenei részlege, Eger
- FSZEK Budapest Gyűjtemény
- Olvasószolgálat a FSZEK-ben, 1945-1987.
- Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét, 1952-1982.
- Városi Könyvtár, Jászberény
- Városi Könyvtár, Nyírbátor, 1955-1990.

9.6 Általános és középiskolai könyvtárak
- Általános iskolai könyvtárak [2 szakdolgozat]
- Népiskolai könyvtárak, 1868-1914.
- Középiskolai könyvtárak, 1914 előtt

9.7 Felsőoktatási intézmények könyvtárai
- A tanítóképző intézetek könyvtárai, 1919-1944.
- A Bessenyei György TF Könyvtára, Nyíregyháza
- Az Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Keszthely
- Az Orvostudományi Egyetem Könyvtára, Pécs

9.8 Nemzeti könyvtárak
- Nemzeti könyvtárak általában
- OSZK, 1920-1933.

9.9 Tudományos és szakkönyvtárak
- Az MTA Csillagászati Kutatóintézet Könyvtára
- MTAK, gyűjtemények és hagyatékok

10. Olvasóközönség, olvasókörök, kaszinók és könyvtáraik
- A magyar olvasóközönség, 1919-1944.
- Székesfehérvári olvasókörök, 1867-1914.
- Szentesi olvasókörök
- A Nemzeti Kaszinó könyvtára

11. Sajtótörténet

11.1 Újságírás
- Ady Endre, a debreceni újságíró
- Németh László kapcsolatai kora folyóirataival
- Újságíró egyesületek, Országos Magyar Sajtókamara

11.2 Külföldi sajtótörténet
- Amerikai sajtó, hírügynökségek

11.3 Emigrációs magyar sajtótörténet
- Magyar emigrációs sajtó német nyelvterületen, 1945-1990.
- Párizsi Magyar Műhely

11.4 Sajtótörténet földrajzi szempontból
- Ajka sajtótörténete, 1938-1991.
- Balatoni hírlapok, folyóiratok, 1920-1944.
- Időszaki sajtó Sárospatakon, 1900-1950.
- Politikai sajtó Zalaegerszegen, 1930-as évek
- Túrkeve sajtótörténete, 1890-1989.

11.5 Egyes sajtótermékek és szerkesztők
- Archeológiai Értesítő, 1868-1900.
- Együtt
- Élet és Irodalom, 1957-1970.
- Erdélyi Múzeum és Döbrentei Gábor
- Felsőszabolcs, 1920-1938.
- Gyöngyösi Lapok, 1879-1938.
- Honderű
- Jászkunság, 1954-1988.
- Korunk és Gaál Gábor
- Magyar Csillag, 1941-1944.
- Magyar Kórus, Énekszó [2 szakdolgozat]
- Napjaink, 1962-1990.
- Napkelet, 1921-1940.
- A Nyugat és Babits – Móricz
- Protestáns Szemle, 1889-1938.
- Rába, 1949-1956.
- A Szép Szó és József Attila
- Szépművészeti Múzeum Közleményei
- Szlavóniai Magyar Újság, 1908-1918.
- A Tanú és Németh László
- Újhold
- Vasárnapi Újság
- Zala Megye, 1882-1892.
- Zirc és Vidéke

12. Kommunikációelmélet, rádiótörténet
- Helyi rádiózás, miskolci adó

13. Tájékoztatás, szakirodalmi ellátás, igénykutatás

13.1 Tájékoztatás
- Szakirodalmi tájékoztatás, 1945-1990.
- Az angol szépirodalom tájékoztatási eszközei
- Jogi tájékoztatás
- Közgazdaságtudományi tájékoztatás
- Műszaki tájékoztatás
- Orvostudományi tájékoztatás [2 szakdolgozat]

13.2 Szakirodalmi ellátás
- Az állategészségügy szakirodalmi ellátása
- Biológia óra az iskolai könyvtárban
- Könyvtár a nevelőotthonban
- Könyvtári dokumentációs tevékenység
- Pedagógiai szakirodalmi információellátás
- A SOTE Központi Könyvtár feladai az egyetem rendszerében
- Tárgyszójegyzék zenei gyűjtemény hanglemez-állományáról
- Új Videofelvételek

13.3. Igénykutatás
- Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra az érdi Városi Könyvtárban

14. Bibliográfiai számbavétel
- A helyismereti irodalom bibliográfiája, 1945-1987.
- A magyar néprajzi irodalom bibliográfiája
- A magyar nyelv szótárai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Szakácskönyvek bibliográfiája, XIX. század
- Dr. Bartucz Lajos munkássága
- Tariczky Endre munkássága

15. Állományépítés, ellátási rendszerek, szakrészlegesítés
- Állományépítés a pécsi Egyetemi Könyvtárban
- Községi könyvtárak ellátási rendszerei
- Szakrészlegesítés a kaposvári Városi Könyvtárban

16. Könyvtári hálózatok, együttműködés
- Orvosi szakkönyvtári hálózat

17. Könyvtárépítészet
- A szolnoki Megyei Könyvtár új épülete, 1984-1989.

18. Könyvtárvezetés
- A könyvtárak vezetése [2 szakdolgozat]

19. Könyvtárhasználati vizsgálatok
- Könyvtárhasználati vizsgálatok a GATE hallgatói körében
- Könyvtárhasználati vizsgálatok Miskolc szakmunkásképző intézeteinek könyvtáraiban
- Könyvtárhasználati vizsgálatok a zalaegerszegi Városi Könyvtárban

20. Könyvtárhasználat oktatása
- Könyvtárhasználat oktatása a tanítóképzésben

21. Könyvtárosképzés
- Könyvtárkezelői tanfolyamok, 1976-1990.

22. Számítógép a könyvtárban
- Forrástájékoztatási adatbázis az OSZK-ban
- Publikációs adatbank a SOTE-n
- Számítógép az orvosi könyvtárakban

A kiegészítő tagozaton készült szakdolgozatok körében végzett vizsgálataim azt mutatják, hogy e tagozaton igen nagy számban (kb. 74%) készülnek történeti jellegű diplomamunkák. A művelődéstörténet csoportján belül érdekes az idetartozó dolgozatokban a korszak – a két világháború közti időszak – azonossága (mind az öt dolgozat idesorolható, hiszen Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi minisztersége is ezekre az évekre – 1922-1931 – esik) amellett, hogy a vizsgálat másik szempontja, az egyes helyszínek–városok művelődéstörténetének feltérképezése is gyakori (a vizsgált dolgozatokban: Eger, Nagykőrös, Püspökladány, Salgótarján). Az elmúlt nyolc év során a nyomdászattörténet keretein belül komoly levéltári kutatásokra támaszkodva került feldolgozásra a gyulai Dobay János és a nyíregyházi Jóba Elek műhelyének története, valamint a monori Popper- és a székesfehérvári Számmer-nyomda kialakulása és fejlődése. A kiadástörténet keretein belül jól elkülöníthető csoportot alkotnak azok a dolgozatok, amelyek egyes külföldi írók (Austen, Dosztojevszkij, Scott) műveinek magyarra fordított kiadásait és azok fogadtatását, az olvasóközönségre gyakorolt hatását elemzik. Az egyes kiadók tevékenységét elemző dolgozatok forrásértékűnek tekinthetők: a Magyar Numizmatikai, illetve a Magyar Nyelvtudományi Társaság működése esetén kiadványaik feltárása szempontjából, a Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt., valamint a Rozsnyai Kálmán Zeneműkiadó esetén pedig tevékenységük részletezése révén. Mindössze három dolgozat készült a könyvművészet tárgykörében, annak is különböző szeleteit választva: az első a stílus szempontjából (európai és magyar szecessziós könyvművészet), a második a helyszín és az időszak szempontjából (Debrecen könyvművészete a dualizmus idején), a harmadik pedig a művészi könyvkötések szempontjából (Kner Erzsébet munkássága) közelítette meg a témát. A tíz év folyamán egyetlenegy szakdolgozat született a könyvkereskedelem tárgykörében, szerzője a dualizmus-kori budapesti antikvár könyvkereskedelem bemutatására vállalkozott.

A könytárak történetének visszatekintő leírásában a közművelődési könyvtárak fordulnak elő leggyakoribb témaként (az összes könyvtártörténeti tematikájú dolgozatot tekintve mintegy 30%). Dolgozat született pl. a balatonfüredi, a kiskunfélegyházai, a székesfehérvári, a szolnoki, a jászberényi és a nyírbátori városi könyvtárról, az egri és a kecskeméti megyei könyvtárról amellett, hogy gyakran választott téma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyes részlegeinek (Budapest Gyűjtemény, olvasószolgálat) története is. Az olvasókörök vizsgálata is földrajzi szempontok szerint történt, így került sor pl. Szentes és Székesfehérvár dualizmus-kori olvasóköreinek feltérképezésére. Egyetlen dolgozat foglalkozik régi gyűjtők könyvtárosainak tevékenységével, a szerző ebben az esetben a Magyar Athenas összeállítójának, Bod Péternek kevésbé ismert és feltárt munkásságát választotta. Az egyházi jellegű könyvtárakat bemutató dolgozatok közül kettő szerzetesrendek gyűjteményeire (a ciszterci rend könyvtárai, az ungvári jezsuita kollégium könyvtára), egy a kalocsai főszékesegyházi, egy pedig a szentendrei szerb egyházmegyei könyvtár történetére koncentrál.

Az a tendencia, hogy a témaválasztást a „lokálpatriotizmus" nagymértékben befolyásolja, a sajtótörténettel foglalkozó dolgozatokban is kimutatható (a vizsgált 144 dolgozat közül összesen 36 darab, azaz 25% ilyen tematikájú): az elmúlt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyolc évben feldolgozásra került olyan helyi sajtótermékek története, mint a Felsőszabolcs, a Gyöngyösi Lapok, a Jászkunság, a Rába, a Zala Megye és a Zirc és Vidéke. Más szakdolgozatokban a tágabb földrajzi szempontot egy-egy város vagy országrész sajtójának bemutatása képviseli (pl. Sárospatak, Túrkeve és Zalaegerszeg sajtója, balatoni hírlapok és folyóiratok).

A tájékoztatás, a szakirodalmi szolgáltatások és a szolgáltatásokkal kapcsolatos igénykutatás témájában született dolgozatok mutatják talán leginkább a konkrét munkahelyekhez való kötődést. Az angol szépirodalom tájékoztatási eszközeit szakdolgozatában felmérő kolléganő akkori munkahelye az ELTE BTK Angol-Amerikai Intézetének Könyvtára volt, a jogi szaktájékoztatással foglalkozó dolgozat szerzője az ELTE ÁJTK Központi Könyvtárában dolgozott hosszú ideig. Ugyanez mondható el azokról a dolgozatokról is, melyek a műszaki és a közgazdasági tájékoztatás, az orvostudományi és a pedagógiai szakirodalmi információellátás témakörében születtek; a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos igénykutatás eredményeit ismertették az érdi városi könyvtárban végzett vizsgálat nyomán; illetve könyvtárhasználati vizsgálatokat végeztek el és rögzítettek (pl. a GATE hallgatói körében, miskolci szakmunkásképző intézetekben és a zalaegerszegi városi könyvtárban). A bibliográfiai számbavétel csoportjában található dolgozatok tudományterületeket térképeznek fel (helyismeret, néprajz), egyes műfajokat járnak körül (szakácskönyvek, szótárak), és tudós személyek munkásságát jelenítik meg (Bartucz Lajos, Tariczky Ede).

A kiegészítő tagozaton 1994-ig igen kevés olyan szakdolgozat készült, mely a könyvtár és a számítógép kapcsolatát dolgozta fel (a 144 dolgozat mindössze 2%-a ilyen témájú), ez azonban talán magyarázható azzal, hogy a legutóbbi időkig a tagozatos tanrend nem fordított az informatika tárgyköreire túlságosan nagy óraszámot.

3.2 A posztgraduális informatika szakon készült szakdolgozatok tartalmi elemzése

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén posztgraduális informatika szakon 1989-ben, 1993-ban és 1995-ben készült szakdolgozatok tematikus csoportosítása

1. A számítógépek története
- Az abacustól a PC-ig

2. Könyvtárak számítógépesítésének tervezése, ismertetése

2.1 Nemzeti könyvtár
- Számítógépesítés az OSZK-ban: tankönyvek, jegyzetek

2.2 Közművelődési könyvtárak

2.2.1 Városi könyvtárak
- Számítógépesítés a FSZEK Központi Könyvtárban [2 szakdolgozat]
- Számítógépesítés a dunakeszi városi könyvtárban
- Számítógépesítés a várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtárban

2.2.2 Megyei könyvtárak
- Számítógépesítés a kaposvári megyei könyvtárban
- Számítógépesítés a szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtárban

2.3 Felsőoktatási intézmények könyvtárai
- Számítógépesítés az Alba Regia Felsőoktatás Egyesülés könyvtáraiban
- Számítógépesítés a budapesti Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában: fénymásolat-nyilvántartás
- Számítógépesítés a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárában: kölcsönzés
- Számítógépesítés a keszthelyi Agrártudományi Egyetem Könyvtárában [2 szakdolgozat]
- Számítógépesítés a szegedi Egyetemi Könyvtárban

2.4 Szakkönyvtárak
- Számítógépesítés a vállalati szakkönyvtárban

3. Integrált számítógépes könyvtári rendszerek ismertetése, összehasonlítása

3.1 Ismertetés
- ALEPH
- DOBIS/LIBIS: OSZK
- a megyei könyvtárak integrált számítógépes könyvtári rendszere
- TINLIB; TEXTLIB: kölcsönzési modul
- DYNIX-HORIZON: ELTE Egyetemi Könyvtár, kölcsönzési modul
- DYNIX-HORIZON: miskolci Egyetemi Könyvtár
- DYNIX-HORIZON: SOTE Egyetemi Könyvtár

3.2 Összehasonlítás
- ALEPH - TINLIB

4. Integrált számítógépes könyvtári rendszerek hatása
- Integrált számítógépes könyvtári rendszerek hatása a könyvtárosra

5. Könyvtári hálózatok - számítógépesítés
- egyetemi könyvtári hálózatok [2 szakdolgozat]
- Felsőoktatási Informatikai Egyesülés
- IIF [2 szakdolgozat]
- Megyei Pedagógiai Információs Rendszer
- Országos Pedagógiai Információs Rendszer
- Országos Szakirodalmi Információs Rendszer
- Országos Vállalati Információs Rendszer [2 szakdolgozat]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Virtuális könyvtár megteremtése hálózati technikával a szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtárban

6. Marketing – tervezés
- A Pénzügyi és Számviteli Főiskola Zalaegerszegi Kar Könyvtárának marketing-terve

7. Osztályozás, tezauruszok

7.1 Osztályozás
- Szabad tárgyszavas osztályozás

7.2 Tezauruszok
- Néprajzi tezaurusz, 1723-1983.
- Zenepedagógiai tezaurusz

8. CD-ROM a könyvtárakban
- CD-ROM a könyvtárban [3 szakdolgozat]
- CD-ROM az OSZK-ban
- Nemzeti bibliográfiák CD-ROM-on

9. Számítógépes szakirodalmi szolgáltatások, adatbázisok, adatbankok

9.1 Tájékoztatás általában, közhasznú információ
- Közhasznú, közérdekű információszolgáltatás stratégiája [2 szakdolgozat]
- Központosított tájékoztatás a FSZEK-ben
- A tájékoztatás korszerűsítése az ELTE bölcsész-könyvtáraiban

9.2 Számítógépes szakirodalmi szolgáltatások
- Hadtudományi szakirodalmi információkereső rendszer [2 szakdolgozat]
- Képzőművészeti számítógépes rendszer a FSZEK-ben
- Mezőgazdasági számítógépes szakirodalmi szolgáltatások [4 szakdolgozat]
- A villamosmérnöki tudományok szakirodalmának keresése számítógéppel

9.3 Adatbázisok, adatbankok
- Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete adatbankja megtervezése
- Adatbankok kiválasztása számítógépes információkereséshez
- Bibliográfiai adatforrások az Interneten
- Hálózati információforrások
- Kémiai szakirodalom, Chemical Abstracts
- Kortárs írók adatbázisa
- Növényvédőszerek számítógépes adatbázisának elhasználói terve

9.4 Sajtófigyelés számítógéppel
- A külföldi folyóiratok használatának mérése a Richter Gedeon Gyógyszergyár Rt. Könyvtárában
- Számítógépes sajtófigyelés

Az általam vizsgált elmúlt tíz évben három évfolyam végzett (szak)informatikusként. A hallgatók szakdolgozataiban még az előbbieknél is nagyobb arányban tükröződik a dolgozat készítőjének munkahelyi indíttatása. Nem lehet véletlen pl. az, hogy a dolgozatok 34%-a fogalkozik könyvtárak számítógépesítési folyamatának bemutatásával (a nemzeti könyvtárban; a FSZEK-ben; városi könyvtárakban Dunakeszin és Várpalotán; megyei könyvtárakban Kaposváron és Szolnokon; felsőoktatási intézmények könyvtáraiban Budapesten, Keszthelyen és Szegeden) és az integrált könyvtári rendszerek helyi alkalmazásaival (legyen szó akár az ALEPH-ről, akár a TINLIB-ről, akár a DOBIS/LIBIS-ről, akár a DYNIX-HORIZON-ról). Ugyanez mondható el a számítógépes szakirodalmi szolgáltatások, adatbázisok és adatbankok könyvtári alkalmazásának feltérképezéséről is: a vizsgált dolgozatok 32%-a ezekkel foglalkozik, egyrészt tudományterületek (pl. hadtudomány, képzőművészet, mezőgazdaság, villamosmérnöki tudományok) és egyes könyvtárak (pl. közhasznú, közérdekű információszolgáltatás a FSZEK-ben; korszerűsítés az ELTE bölcsész-könyvtáraiban) szerint; másrészt – az adatbázisok, adatbankok esetén – pedig már nem csak a feltérképezés-felhasználás szintjén maradva (pl. adatbankok kiválasztása, hálózati információforrások, bibliográfiai adatforrások az Interneten, Chemical Abstracts), hanem a tervezést is előrevetítve (pl. növényvédőszerek számítógépes adatbázisának felhasználói terve; az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete adatbankja megtervezése).

A vizsgált dolgozatok között komoly számot képviselnek a már működő számítógépes könyvtári hálózatokat ismertető és az újakat megtervező munkák (11 dolgozat, azaz 17%): IIF, OSZIR, Országos és Megyei Pedagógiai Információs Rendszer, Országos Vállalati Információs Rendszer stb.

Különösen népszerű a szakdolgozatok választott témái körében a könyvtárakba a közeli múltban bekerült új információhordozó, a CD-ROM. Öt dolgozat készült e témában (ez a dolgozatok 7,7%-át jelenti), melyek közül három általános szempontokat tárgyal, kettő azonban már konkretizál is, egyrészt az adott könyvtár (OSZK), másrészt az információhordozón található anyag (nemzeti bibliográfiák CD-ROM-on) szempontjából.

A képzés jellegétől ugyan nem várható el, de született történeti szempontú dolgozat is – igaz, csak egyetlen, és az is ragaszkodik az informatikai hagyományokhoz, ugyanis a számítógépek kialakulásának történetét taglalja. Szintén egyetlen a dolgozatok között az, amely hatásvizsgálatot ismertet, természetesen itt is kapcsolódva az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

informatikai témához: a vizsgálat „tárgyává" a könyvtárost teszi, a hatások „eredőjének" pedig az integrált könyvtári rendszereket tartja.

3.3 A posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szakon készült szakdolgozatok tartalmi elemzése

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szakon 1994-ben és 1996-ban készült szakdolgozatok tematikus csoportosítása

1. Könyv és társadalom
- Könyv és társadalom, középkor

2. Nyomdászattörténet
- Egyetemi Nyomda és Bikfalvi Falka Sámuel, XVIII-XIX. század
- Landerer-nyomda, Pozsony, XVIII. század

3. Kiadástörténet

3.1 Kiadványcsoportok
- – Hangjegyes kiadványok, 1548-1651.
- – Kalendáriumok kiadása, felvilágosodás és reformkor
- – Klasszikus irodalom kiadása, XVI. század
- – Protestáns énekeskönyvek, XVI-XVIII. század

3.2 Egyes művek
- – 1540-ben kiadott spanyol könyv
- – Balassi Bálint Istenes énekei

4. Könyvművészet, exlibrisek
- Antikvák exlibrisei, szegedi Somogyi-könyvtár
- Régi magyar nyomtatványok exlibrisei, soproni könyvtárak

5. Olvasóközönség
- Női olvasóközönség, 1773.

6. Sajtótörténet
- Kéziratos diáklapok, OSZK Kézirattár

7. Könyvtártörténet

7.1 Tulajdonosok szerint

7.1.1 Városok magángyűjteményei
- – Győr magánkönyvtárai, XVI-XVIII. század

7.1.2 Kollégiumi könyvtárak
- – Székely Mikó Kollégium Könyvtára, Sepsiszentgyörgy

7.1.3 Szakkönyvtárak történeti gyűjteményei
- – A Kertészeti Egyetem Központi Könyvtárának történeti gyűjteménye

7.1.4 Egyes magángyűjtemények
- – Apponyi Sándor angol könyvei
- – Bethlen Kata könyvtárának története és anyaga
- – Zrínyi Miklós könyvtára

7.2 A megőrzött dokumentumok szerint

7.2.1 Kódexek
- – Az OSZK kódexállománya

7.2.2 Antikvák, régi magyar nyomtatványok
- – Antikvák a miskolci Lévay József Könyvtárban
- – Régi magyar nyomtatványok a miskolci Lévay József Könyvtárban
- – A Somogyi-könyvtár Régi Magyar Könyvtárának adatai

8. Régi könyvek bibliográfiai számbavétele, katalógusok
- Buda 1686. évi visszafoglalásának irodalma
- Hadtudományi könyvtár régi könyveinek katalógusa

Az 1994-ben és 1996-ban végzett hallgatók szakdolgozatainak vizsgálata azt mutatja, hogy a dolgozatok készítői a szakon tanultakat hasznosítva vállakoztak kiadványtípusok (hangjegyes kiadványok 1548 és 1651 között; felvilágosodás- és reformkori kalendáriumok; XVI-XVIII. századi protestáns énekeskönyvek) és egyes jelentős kötetek (Balassi Istenes énekei, 1540-ből származó spanyol könyv) vizsgálatára, régi nyomtatványok ex libriseinek egy-egy gyűjtemény (pl. a szegedi Somogyi-könyvtár vagy a régi soproni könyvtárak) keresztmetszetében való bemutatására és a régi könyvek bibliográfiai számbavételére (Buda 1686. évi visszafoglalásának irodalma; hadtudományi gyűjtemény régi könyveinek katalógusa). A két év alatt született dolgozatok csaknem fele (mintegy 40%) a könyvtártörténet témakörében íródott, természetesen minden esetben a szak céljait is figyelembe véve: így került feldolgozásra a XVI-XVIII. századi Győr könyvtártörténete, a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium könyvtárának, a Kertészeti Egyetem Központi Könyvtára történeti gyűjteményének, az OSZK kódexállományának, a szegedi Somogyi-könyvtár és a miskolci Lévay József Könyvtár antikváinak, valamint régi magyar nyomtatványainak története. Az utóbbi csoportban újra egyértelműen kimutatható annak a munkahelynek a hatása, ahonnan a hallgató a képzésre érkezett, de érvényes ez a megállapítás az első két tárgyalt csoport egyes dolgozataira is (pl. a protestáns énekeskönyvekről író szerző munkahelye az Országos Evangélikus Könyvtár).

4. Befejezés

A fentiekben ismertetett felmérésre is érvényes az a megállapítás, amelyet Balázs János korábban említett cikke is tartalmaz[11]: az elmúlt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

évtizedben a kiegészítő és posztgraduális tagozaton készített szakdolgozatok témáinak vázlatos bemutatása csupán a figyelemfelkeltésre alkalmas, annyi azonban valószínűleg megállapítható belőle, hogy e dolgozatokban is komoly kutatómunkára alapozott szellemi érték halmozódott fel.

Irodalom, jegyzetek

1. A felmérést a Debrecenben a KLTE Komputergrafikai és Könyvtár Informatikai Tanszéke szervezésében 1996. október 28-29-én lezajlott Kovács Máté emlékülés kapcsán készítettem, azonban ott – idő- és terjedelembéli korlátok miatt – a teljes elemzés elvégzésére nem volt lehetőségem. (H. Á.)
2. FÜLÖP Géza: A könyvtáros- és informatikusképzés Magyarországon. In: Könyvtáros, 1987. 7.sz. 418. p.
3. A tervezetek ismertetését ld. Hangodi Ágnes: Speciális képzési irányok a könyvtárosképzésben = A Kovács Máté emlékülés előadásai. Megjelenés alatt.
4. A két tantervet és azok összehasonlító elemzését ld. SEBESTYÉN György: Szakirodalmi informatika és információs menedzsment. A posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 1-2.sz. 49-52. p.
5. A részletes tantervet ld. SÜTHEŐ Péter: Az információs folyamatok managementje posztgraduális szak tanterve. Vitaanyag. Kézirat. 6-7. p. A szak elnevezése az ELTE BTK Kari Tanácsának május végi határozata alapján információszervezési tanulmányok, mivel a Kari Tanács véleménye szerint a bölcsész-hagyományoktól idegen a 'management' szó használata...
6. E szak meghirdetését az ELTE BTK egyelőre szünetelteti.
7. A szakkal kapcsolatos tervekről szóló legkorábbi beszámolót ld. FÜLÖP Géza: Az egyetemi könyvtárosképzés helyzete és néhány problémája. In: Könyvtári Figyelő, 1987. 6.sz. 599. p.
8. A könyvtártudományi–informatikai doktori disszertációkat elemző felméréshez hasonlóan, ld. BALÁZS János: A hazai könyvtártudományi/informatikai doktori disszertációk számbavétele és jellemzése. In: Könyvtári Figyelő, 1991. 2.sz. 196-197. p.
9. A hallgatók munkahelyeiről szóló kimutatásokat nem állt módomban elkészíteni, mert az ELTE BTK Irattárában a személyiségi jogok védelme miatt a személyi anyagok csak szigorú feltételek mellett és bonyolult engedélyezéssel férhetők hozzá. Ezért – miután az elmúlt tíz év kiegészítős hallgatóit nagyrészt már magam is tanítottam, a posztgraduális tagozatos hallgatókkal pedig tanulmányi felelősként foglalkoztam – kénytelen voltam saját feljegyzéseimre és emlékeimre hagyatkozni. (H. Á.)
10. Itt köszönöm meg Endrédi Lászlóné (ELTE BTK Tanulmányi Osztály), Szabó Gáborné (OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtár) és Dombiné Zs. Tóth Rita (ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszék) segítségét, melyet a felmérés során nyújtottak.
11. Ld. Balázs: i.m., 205. p.

GYORSTÁJÉKOZTATÓ CD-ROM-ON, távolsági dokumentumszolgáltatáshoz. – A British Library Document Supply Centre két CD-ROM-on (Inside Science PLUS, illetve Inside Social Sciences and Humanities PLUS) kiadta 20 000 leggyakrabban használt folyóiratának tartalomjegyzékeit. Ennek az integrált gyorstájékoztató-dokumentumszolgáltató rendszernek a révén az igénylő „gombnyomással" rendelheti meg és 2 óra alatt meg is kaphatja azt a cikket, amelyre az illető folyóiratok valamelyikéből szüksége van.
(BL News, 1996. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„A használók képzése olyan szolgáltatás, amely nem azért született meg, mert a használók kérték, hanem azért, mert a könyvtárosok úgy gondolták, hogy ennek a használók majd biztosan örülni fognak, és hasznosnak fogják tartani."
(Eadie, Tom)

A hallgatók könyvtári informatikai oktatása az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában

Cserey Lászlóné - Tapolcai Ágnes

Önök egyetértenek a fenti megállapítás ironikus felhangjával?

Mi nem, de ha a felhasználók képzésének kialakulását kutatjuk, sok igazság van benne. A könyvtári rutin folyamatos változása és az olvasókkal való napi együttműködés a problémák megelőzésére ösztönzi a menedzsmentet. Különösen fontos ez a felsőoktatásban, ahol a jövő nemzedéke az értelmiségi életforma egyik sajátos színterét ismeri meg a könyvtárak használatával.

Az idézett rész szerzője felsorolja az általa megkérdezett könyvtárosok indokait is, amellyel az oktatás szükségességét támasztják alá:

- nehéz a könyvtárakban eligazodni,
- nehéz a forrásokat önállóan használni,
- nehéz a megfelelő információt kiválasztani,
- a csoportos oktatás idő- és munkaerő-takarékos,
- az oktatás a public relations jó eszköze.

A szerző megpróbált vitatkozni a felsorolt érvekkel, de minket nem győzött meg.

Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára 1983-tól kezdve próbálkozott a könyvtárhasználati ismeretek tanrendi beillesztésével. A pedagógiai cél és az előadott tananyag a technikai fejlődéssel arányosan változott: az akkor éppen felújított könyvtár használatának szabályaival kezdődött, majd bővült az irodalomkutatás módszereivel, a szakdolgozatok készítésének technikai lépéseivel. A hagyományos referáló szolgáltatások egyszerű bemutatását a számítógéppel segített témafigyelés logikájának, majd az online irodalomkutatás elméletének felvázolása és gyakorlati bemutatása követte.

A tartalomhoz igazodott a hallgatók köre is: az elsőéves egyetemisták rövid eligazítása után a negyedévesek hallgattak néhány bemutatóval tarkított órát. Egy-két alkalommal a továbbképzési kurzusokon is megjelenhettünk az egyre korszerűbb tananyaggal. Ekkor már – és ez 1986-87 táján volt – összeállítottunk egy kiadványt is *A*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szakdolgozatok készítésének tartalmi és formai követelményei címmel.

Ezek a kezdeményezések valóban kizárólag a könyvtár felől indultak el.

Mi indította el az olvasók igényeit?

A számítógépes oktatás tartalmi és formai megújulását a CD-ROM adatbázisok megjelenése segítette elő. Míg az online keresést csak a könyvtár munkatársai végezhették és így a cél a bemutatás volt, a CD-ROM megjelenésével az információkereső tevékenységet egyre inkább maguk az olvasók végzik. A felhasználó maga persze sokkal jobban el tudja dönteni, mi érdekli, azonban felszínre kerültek az önálló használat hátrányai is: az átlagolvasó az adatbázis és a keresőszoftver adta lehetőségek töredékét tudja csak kihasználni. Láthatóvá vált, hogy segítség nélkül alacsonyabb színvonalon történnek a keresések, mint az online idején.

A gép melletti magyarázat, valamint az írásos használati utasítások elhelyezése elengedhetetlen ugyan, de a vártnál kevesebbet segít a helyzeten. Ezek akkor kerülnek sorra, amikor már az eredményt szeretné megkapni az olvasó, és nincs türelme sem a magyarázat végighallgatásához, még kevésbé a használati utasítás elolvasásához. Némi reménysugarat csak az ad, hogy az írásos magyarázatok időről időre eltűnnek a gépek mellől, remélhetőleg tüzetesebb otthoni tanulmányozásra viszik el az érdeklődők. Nélkülözhetetlennek tűnik azonban a segédleteken kívül a személyes megbeszélésen és gyakorláson alapuló felhasználói képzés is.

Felerősítette az elindult folyamatot az integrált könyvtári rendszerek – nálunk a TINLIB – bevezetése. Olvasóink számítógépes katalóguson kereshetik az 1986 után beszerzett dokumentumokat, az 1991 utániakat pedig csak ebben a formában. További nyomatékot jelent napjainkban az Internet bevonulása a szakirodalmi információ keresésébe, valamint az önálló tanulás és informálódás megjelenése a tanmenetben.

Kik vesznek részt a kurzusokon?

A közelmúltban bevezetett kreditrendszer egyik fakultatív tárgyaként az elsőéves hallgatók hirtelen szép számmal jelentkeztek könyvtári informatikára. Az ő számukra túl korainak tűnik a kurzus. Bár legtöbbjüknek van már valamilyen számítógépes ismerete, de hiányzik a szakmai tudás, ami nélkül nem tudják értékelni a kapott cikkreferátumokat, és a szaktezaurusz kezelése is nehézkes. Néha hiányzik az angol nyelvtudás is, de a jövőben valószínűleg egyre ritkábban ütközünk ebbe a korlátba. Érdeklődésüket mérsékeli, hogy nincs még igazán szükségük az irodalomkutatás eszközeire. Oktatási rendszerünk egyelőre nem tartalmaz ilyen önálló feladatokat az alsóbb évfolyamokban.

Az angol nyelvű képzés harmadéves hallgatói természetesen nem nyelvi problémákkal küzdenek, ők a dolgozatírás nehézségeit nem érzékelik még eléggé.

A graduális szint negyedévesein kívül – ahol a szakdolgozatok megírásának határideje meghatározza az érdeklődést – 1993-ban tartottuk az első csoportos oktatást a doktoranduszoknak. A csoport 12 főből állt és 16 óra (8×2) időtartamban oktattunk. Kedvezően befolyásolta a motivációt, hogy ezen az oktatási szinten előttük állt egy valóban tudományos téma irodalmi áttekintésének feladata.

Meg kell vallanunk azonban, hogy nem volt még kellő gyakorlatunk az adatbázisok használatának oktatásában. Nehéz volt megítélni, milyen mélységig magyarázzuk el a rendszereket. Egyes vélemények szerint elég a szoftver működését elmondani a kurzusok résztvevőinek, a mögötte lévő fájlszerkezet, indexelési eljárások (szavanként vagy mezőnként stb.) már nem érdekesek számukra. Az is igaz azonban, hogy az emberek többsége jobban megjegyez olyan visszakeresési lehetőségeket, amelyeknek a hátterét is érti. Ugyancsak ingadoztunk a végletek között a keresési gyakorlatok mennyiségét illetően.

Mindazonáltal a hallgatók nagyon hasznosnak minősítették a kurzust. Bár a vizsga során számunkra is kedvező kép alakult ki, egyelőre nem lehetünk biztosak abban, hogy szokásukká

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is vált a kifinomultabb keresési technikák (tezaurusz, lateral search) megfelelő használata.

1966-tól a posztgraduális állatorvosképzésben is helyet kapott a tantárgy rövidített (8 óra, egy teljes nap) formában, a visszajelzések szerint sikerrel és további érdeklődést indikálva.

Elegendő-e ez az idő?

A 16 óra eleinte elégnek bizonyult azon hallgatók számára, akik végig figyelemmel kísérték a kurzust (előzetes számítógépes ismeretek nélkül is). Az Interneten lévő szakirodalmi források megjelenésével azonban valószínűleg ki kell majd egészítenünk a tárgyat, ami az óraszám növekedésével fog járni.

A továbbképzési program 8 órája semmiképpen nem elég a rendszer kezelésének megtanításához. Itt inkább a lehetőségek bemutatása a cél, és könyvtárunk szolgáltatásait ismerhetik meg. A régebben végzett állatorvosok még nem rendelkeznek kellő számítógépes előgyakorlattal ahhoz, hogy ilyen rövid idő alatt szert tehessenek jártasságra egy rendszer használatában.

A tananyag tartalma

A tudományos munka dokumentálásának módszertani kérdéseivel, az információ gyűjtésének és visszakeresésének általános ismereteivel kezdünk. Mielőtt a számítógéphez ülnének a hallgatók, ismertetjük a szakirodalmi adatbázisok kialakulását és a gépi visszakeresés fejlődésének rövid történetét. Közben nem mulasztjuk el hangsúlyozni, hogy bibliográfiai adatokból még nem születhet tudományos közlemény, az irodalomkutatás csak az első, de igen fontos lépés.

A szoftverek használatát gyakorlatként tanulják. Általában 3 szoftvert mutatunk be részletesen, remélve, hogy általánosítani tudják a tanultakat egyéb keresőrendszerekben is:

- SPIRS CD-ROM keresőrendszer,
- Focus on Veterinary Science and Medicine, amely azonos szoftvert használ a Current Contents on disc sorozattal;
- valamint könyvtárunk integrált rendszere, a TINLIB.

Bár nem tartozik szorosan ide, gyakorlati okokból a hálózat használatának első lépéseként bevezettük az e-mail oktatását is.

A keresőszoftverek használatának gyakoroltatására példakereséseket végeznek hallgatóink. A példák részben kisebb kérdések – főleg a technikára összpontosítva – és átfogóbbak, többnyire a hallgatót érdeklő témára koncentrálva. Ez utóbbi elbírálása okozza a legtöbb nehézséget.

Ízelítőül lássunk egy technikai kérdést:

„Hány rekordot tartalmaz a CAB 1992-es lemeze 'acidosis' tezaurusz-kifejezés alatt?"

„Mennyit, ha az alárendelt fogalmakat is belevesszük a keresőkérdésbe?"

A gyakorlati példák során rámutatunk a párhuzamos stratégiák hasznosságára, az indexelés nem konzekvens voltából adódó hibák kiszűrési lehetőségeire. Hangsúlyozzuk, hogy az indexelést emberek végzik, és a természetes nyelv mindig magában hordja a szinonimák, egymást átfedő fogalmak lehetőségét. Ezért több szóba jöhető stratégiát célszerű alkalmazni, majd egyesíteni az eredményeket.

Részletezve a következőképpen néz ki a 8×2 óra anyaga:

I. *Előadás formájában elhangzó elméleti bevezető:*

- A dokumentumok típusai (első és másodfokú, hagyományos és számítógépes formái);
- A referáló szolgáltatások működése, nevezetesen az információkeresés történeti fejlődése, a szakterületen használatos főbb nyomtatott szolgáltatások ismertetése, a számítógépes információkeresés története.

Gyakorlati foglalkozások:

II. *A számítógépes információkeresés alapfogalmai* (indexek, Boole-algebra). Az adatbázis fogalma és szerkezete. A bibliográfiai adatbázisok mezői. A SPIRS szoftver használata.

III. *A CAB Abstracts tartalma, indexelési stratégiája. Keresési gyakorlatok. Nagyobb téma végigkövetése, keresési stratégiák.*

IV. *Az állatorvostudomány területén és a határterületeken használható szakirodalmi adatbázisok* (a CAB Abstracts, MEDLINE és a Focus on

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Veterinary Science and Medicine mellett röviden ismertetjük az FSTA, BIOSIS, Zoological Records, Agris, Agricola témáinak körét); A Focus on Veterinary Science and Medicine használata.

V. *A könyvtár integrált rendszerének (TINLIB) használata, a könyvtári katalógusok (OPAC) általános jellemzői.*

VI. *Látogatás egy szakterületi dokumentációs központban.*

VII. *Internet források felkutatása, keresés a Weben, néhány hasznos kiindulási cím. E-mail használata.*

VIII. *Befejező előadás*

- A kereséssel kapott bibliográfia felhasználása (az eredeti dokumentum beszerzése);
- Praktikus tanácsok tudományos dolgozatok elkészítéséhez; szabályos hivatkozás szakdolgozatban és egyéb tudományos munkában;
- Publikációs stratégia, a tudományos dolgozatok utóélete (hivatkozás, impact faktor stb.).

A körülmények hatása az oktatásra

Az előadásokat tudományelméleti ábrákkal színesítjük.

A gyakorlatokat természetesen megkönnyíti, hogy az egyetem számítógépes oktatótermében mindenki külön gépen dolgozhat, de ha 2-3 hallgató osztozik egy gépen, ezt még ellensúlyozni tudja a könyvtári környezetből származó előny. Vigyázni kell ilyenkor arra, hogy előzetes ismeretek tekintetében ne legyen túl nagy különbség a csoport tagjai között. Sikeres volt az a próbálkozás, hogy kettesével kaptak egy feladatot, mert látszott, hogy mindenki másképp közelíti meg ugyanazt a kérdést.

Sokat lendített az oktatás színvonalán, hogy jegyzetben rögzítettük az ismeretek törzsanyagát.

Jövőbeli tervek

Szükséges volna a tematikát jobban összehangolni a szaktárgyak oktatásával. Az információ túl sok már ahhoz, hogy általában tudjuk tanítani a keresését. Az együttműködést témák kiadásával és értékelésével tudnánk elképzelni.

Az Internet megjelenése új távlatokat nyit az állatorvos-tudományban éppúgy, mint minden más tudományterületen. A könyvtárak, információs szolgáltatások valamint a tudományág művelői igyekeznek a lehető legtöbb és leginkább használható információforrást összegyűjteni és közös rendelkezésre bocsátani. A hálózati információszerzés az Internet organikus növekedése és szervezetlensége következtében korántsem egyszerű, de a jövőben nagy szüksége lesz erre a készségre minden felhasználónak. Miután az elvek hasonlóak, úgy gondoljuk, ehhez segítséget nyújt a könyvtári rendszerek alapos megismerése. A hálózati információforrások közül az e-mail használatán kívül a következők ismertetését tervezzük:

a) Néhány egyéb, a TINLIB-től különböző könyvtári rendszer megtekintése. A tudományterületek művelői számára igen fontos, hogy a világ nagy könyvtárainak katalógusait használni tudják.

Ma még a katalógusok különböző rendszereket alkalmaznak és azok lehetőségeit csak a rendszer valamilyen szintű ismeretében lehet kihasználni. A jövőben valószínűleg egyre inkább tért hódít majd a közös, Weben kezelhető felület.

b) A Magyar Elektronikus Könyvtár – teljes szövegű magyar nyelvű archívum – használata. Azért gondoltunk erre az adatbázisra, mert jól kidolgozott, a magyar nyelv miatt könnyebben követhető, és felkészíti honfitársainkat az egyre terjedő teljes szövegű elektronikus kiadványok olvasására.

c) keresés az Interneten (AltaVista), melynek elve elég hasonló az adatbázisban való kereséshez (Boole-algebra, mezőkre korlátozás)

A terveknek korlátokat szab néhány pénzügyi nehézség:

- nincs elég számítógép a könyvtárban, ami van, régi, nem elég erős az Internethez;
- az oktatóterem kicsi, 10-12 hallgatónál több nem fér el kényelmesen. Nagyon megkönnyítené a megértést a képernyőt kivetítő eszköz használata.

Az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtárának gyakorlata csak egy a magyar egyetemi könyvtárak tevékenységének sokszínű palettá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ján. Úgy gondoljuk, hogy a felhasználók képzésének módszertana több figyelmet és (pályázati?) támogatást érdemelne a könyvtárügy egészén belül.

Irodalom

1. BODA István – JUHÁSZ István: Könyvtár-informatikai képzés a KLTE-n. In: Informatika a felsőoktatásban '96 - Networkshop '96. Konferencia kiadvány. 1. kötet. Szerk. Bakonyi Péter, Herdon Miklós. Debrecen, Debreceni Universitas, 1996. pp. 475-482.
2. ILLÉSI Éva – SZEMERÉDINÉ GALAMB Sarolta – ZALAINÉ KOVÁCS Éva: Szakirodalmi információ-visszakeresés a katalóguscédulától a CD-ROM-ig. In: Informatika a felsőoktatásban '96 - Networkshop '96. Konferencia kiadvány. 1. kötet. Szerk. Bakonyi Péter, Herdon Miklós. Debrecen, Debreceni Universitas, 1996. pp. 491-498.
3. BLUMENTHAL, C. – HOWARD, M.J. – KINYON, W.R.: The impact of CD-ROM technology on a bibliographic instruction program. In: College & Research Libraries, 1993. vol. 54. no.1. p.11-16.
   Ref.: Murányi Péter. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 43.évf. 1996. 3.sz. p.131-133.
4. MASTER, Nancy: Taking the mystery out of the library: user education at UNLV's Dickinson Library. In: Social Science Reference Services, Haworth Press, 1995. p. 115-129.
5. EADIE, Tom: Immodest proposals: user instruction for students does not work. In: Library Journal, vol.115. 1990. no.17. p.42-45.

Informetriai kutatóközpont Dániában

A koppenhágai Királyi Könyvtáros Iskolában 1996 júniusában új kutatóintézet alakult. A *Centre for Informetric Studies* nevű új intézet az iskola régi hagyományait követi a bibliometriai kutatásokban, az információkeresés elméletének és módszereinek, a fejlődésnek kutatásában és a trendek elemzésében. A központ "interdiszciplináris" egység, amelyben a különböző tanszékek hallgatói együtt kutathatják az információs folyamatokat kvantitatív, bibliometriai és szcientometriai módszerek felhasználásával. E módszereket nemcsak a szcientometriai kutatásokban és a tudomány és technológia fejlesztésének kutatásában alkalmazzák, hanem a társadalmi, ipari és egyéb tudományos kapcsolataik elemzésében is. Az új megközelítés elősegíti, hogy az adatbázisokat, illetve a belőlük nyert adatokat mint modern elemző eszközöket használják a stratégiai tervezésben és a döntéshozatalban.

A kutatóközpontban tervezett tevékenységek magukban foglalják a kutatásokat és a tanácsadást, képzési programok kifejlesztését a továbbképzésben, MA- és PhD-képzésben résztvevők számára, valamint kapcsolatok kiépítését a megfelelő nemzeti és nemzetközi szakmai szervezetekkel és hálózatokkal.

A központ vezetője Irene Wormell, munkatársai Finn Hjortgaard Christensen és Peter Ingwersen.

(Education for Information, Vol.14. 1996. no.4.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Forrásteremtés '97

A Pályázatfigyelő kézikönyve

A **Forrásteremtés '97** című elektronikus könyv a Pályázatfigyelő hétéves tapasztalataira épülve gyűjti az információkat, floppy lemezen a pályázatokról és a pályázatírást segítő módszerekről.

A tartalomból

1. A forrásteremtés módjai: adománygyűjtés, szponzorkeresés, lobbyzás, partnerségépítés.
2. A pályázókat segítő információk a pénzügyi alapokról, pályáztató közalapítványokról és alapítványokról, valamint a Magyarországra irányuló külföldi támogatásokról.
3. Tanácsok a sikeres pályázatíráshoz.
4. A pályázatírás módszertanát tanító szervezetek és tanfolyamaik.
5. Szakértői listát állítunk össze a pályázatírást segítőkről földrajzi és szakterületenkénti bontásban.
6. Segítséget adunk a nonprofit szervezetek pénzügyi tervezéséhez és gazdálkodásához.
7. Befektetési tanácsokat közlünk.
8. Hírt adunk a nonprofit törvény előkészületeiről.
9. Tájékoztatunk arról, hogyan szerezhetik meg a társadalmi szervezetek az állampolgárok személyi jövedelemadójának 1%-át.
10. Ajánlott bibliográfiát állítunk össze a pályázatokkal foglalkozó szakirodalomról.

Az elektronikus könyvben nem az eredeti kiadás élményhű visszaadása a cél, sok esetben nincs is nyomtatott formája a szóbanforgó könyvnek, hanem a benne leírt szöveg minél rugalmasabb kezelése, ügyes keresések támogatása, esetünkben név- és tárgymutató rendszerrel.

A számítógép erre természetes módon kínálja magát, persze ennek az az ára, hogy az így létrejött elektronikus könyv megjelenésében nem nagyon hasonlít gutenbergi testvérére.

A szöveg bizonyos szavai vizuálisan különböznek az alapszövegtől (például folyamatos vagy szaggatott vonallal aláhúzottak, más színűek, stb.) Az ilyen szavakra mozdítva az egér mutatóját az egérkurzor is megváltozik, például egy emberi kézzé alakul. Egy ilyen szóra kattintva máris a szöveg teljesen más részén találhatjuk magunkat, mintha egy hagyományos könyvben a megfelelő helyre lapoztunk volna. Az elektronikus könyv tetszőleges szelete kinyomtatható, elmenthető, szövegszerkesztővel „hagyományos" szöveggé alakítható, más dokumentumokba beemelhető, idézhető. Bárhol könyvjelzőket helyezhetünk el, sőt megjegyzéseket gépelhetünk hozzá, hasonlóan ahhoz, ahogyan egy igazi könyvben a lap szélére firkálunk.

A Windows súgóállományai ilyen elektronikus könyvek.
Mostanra annyira elterjedt, hogy már nem csak szoftvertermékek dokumentációjára használják, hanem multimédia kiadványok publikációjára is.

A Forrásteremtés '97 is egy elektronikus könyv, Windows Súgóban publikálva.

A megjelenés várható határideje: 1997. március közepe

Az elektronikus könyv ára:
2500 Ft + 12% ÁFA

További felvilágosítást kaphat: Szokolárs Marianna szerkesztőségi titkártól az (1)201-5256-os telefonon, vagy személyesen a szerkesztőségben: 1011 Budapest I., Corvin tér 8.

Postacím: i&i Kft.
1251 Budapest, Pf. 88
Fax: 201-4892

Forrásteremtés '97 megrendelő

Megrendelem az elektronikus kézikönyvet ..... példányban
3,5"-os lemezen 5,1/4"-os lemezen
(Kérjük, az Önnek megfelelőt húzza alá!)

Intézmény:.....

Név: .....

Cím: .....

Bankszámlaszám (intézmény esetén): .....
(Kérjük, hogy a számla kiegyenlítését a kézhezvétel után átutalással vagy rózsaszín postautalványon tegye meg, a számlaszámra való hivatkozással. Az elektronikus könyvet a kiegyenlítés beérkezését követően postázzuk!)

Dátum:

Aláírás (intézmény esetén cégszerűen)

KÖFI

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben.

A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben

Vidra Szabó Ferenc

A különböző társadalmi csoportok és rétegek könyvtárhasználati szokásai régóta élénken foglalkoztatják a hivatásos és amatőr kutatókat: több reprezentatív és helyi vizsgálat zajlott, számos szakdolgozat íródott erről a témáról, és izgatja a kérdés magukat a könyvtárosokat is. Az OSZK-KMK Olvasószolgálati Kutató osztályán 1993 és 1995 között széles körű vizsgálatot folytattunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, *Könyvtárak, könyvtárosok, könyvtárhasználók az utóbbi tíz évben* címmel.

A könyvtárhasználati szokások változásait kérdőíves módszerrel vizsgáltuk 1995-ben, öt megyei-, öt városi- és két FSZEK főkönyvtárban, összesen ezer fő megkérdezésével, amelyet magnetofonos mélyinterjúkkal egészítettünk ki. A jobb összehasonlítás végett áttanulmányoztuk az utóbbi tíz év ide vonatkozó hazai szakirodalmát is. Jelen tanulmányunk kutatásunk legfőbb tapasztalatait foglalja össze.

Könyvtárhasználat a hazai szakirodalom tükrében

A legátfogóbb kutatások *Gereben Ferenc* nevéhez fűződnek: 1978-ban majd 1985-86-ban vizsgálta a felnőtt lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásait, mindkét alkalommal ezer-ezer fős országos reprezentatív mintán. Az utóbbi adatfelvételt 1991-ben és 1993-ban kiegészítette összesen 464 vidéki lakos válaszával. A tíz évvel ezelőtti felmérés tapasztalatai alapján a felnőtt lakosságot – összehasonlítva a nyugat-európai és az észak-amerikai vizsgálati eredményekkel – a könyvvásárlók aránya és a házikönyvtárak nagyságrendje vonatkozásában az élbolyba tartozónak sorolta, az olvasás mennyisége terén az erős-közepes sávba, a könyvtárhasználat tekintetében pedig a gyengén fejlettek közé. (*Gereben*, 1986.) A könyvtárügy egyik legfőbb feladatának az olvasók megtartását tekintette, a könyvtárak „tisztelete" gátja és egyben serkentője is volt a könyvtárhasználat terjedésének. A felnőtt lakosság véleményét a következőképpen foglalta össze: a többség a könyvtárt széles választékot adó, önálló választásra, böngészésre lehetőséget nyújtó intézménynek tartotta. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

működési filozófiát alapvetően a csendes könyvtár – klubszerű könyvtár dilemmája jellemezte.

Már első pillantásra szembetűnő a változás: mai tapasztalatainkszerint sem a könyvvásárlás, sem a házikönyvtár növekedésének mértéke szerint nem tartozunk már az élbolyba; az intézmények egy része inkább az olvasók ostromának enyhítésén fáradozik, semmint megtartásukon; a könyvtárak túlzott tisztelete pedig ugyancsak a múlté. Ez utóbbi megállapítást jól példázzák egy megyei könyvtár igazgatójának szavai:

„Az olvasótermekben nekivetkőznek, leveszik a cipőjüket, fölrakják a lábukat. Volt időszak, amikor arra kellett figyelmeztetni őket, hogy ez nem találkahely, ne az olvasóteremben csókolózzanak, ne üljenek egymás ölébe. Egy időben sok arab és néger olvasónk volt, velük az volt a gond, hogy nagyon heves vérmérsékletűek, mindig hangosan beszéltek, vitatkoztak. Volt, aki – amikor eljött az ima ideje – leterítette a szőnyeget, és elkezdett imádkozni. Ezt is le kellett állítani, mert mi lenne, ha mindenki ide járna imádkozni, akár imaszőnyeggel, akár anélkül..."

A tíz évvel ezelőtti adatok szerint a felnőtt lakosság csaknem ötöde (17,7 százaléka) volt tagja valamelyik könyvtárnak, ezen belül 3,1 százalék több könyvtárnak is. Ez azt jelenti, hogy a kb. 7,6 millió fős felnőtt lakosságból 1,3 millió fő legalább egy könyvtárnak tagja volt. Az MTA Szociológiai Intézetének friss, 1996-os reprezentatív vizsgálati adatai szerint, melynek során a 14 évnél idősebb lakosságot kérdezték meg, a kérdezettek 22 százaléka volt tagja a kérdezés időpontjában valamilyen könyvtárnak. Ez a szám az 1986-os 18 százalékhoz képest némi emelkedést mutat ugyan, de az akkori vizsgálat során csupán a 18 évnél idősebbeket kérdezték meg. (*Előzetes...*, 1996.)

Már Gereben Ferenc tíz évvel ezelőtti adatfelvétele is megerősítette a mindennapi tapasztalatokat: a könyvtárhasználat aránya az életkor növekedésével csökkent, az iskolázottság emelkedésével pedig nőtt. A 18-20 évesek 41 százaléka, a diplomásoknak 47 százaléka volt könyvtári tag, míg a 60 év fölöttiek közül csupán 10 százalék, a 8 általánosnál alacsonyabb végzettségűek között pedig 5 százalék. (*Gereben*, 1994. 145. p.) Megállapítása szerint a könyvtártagok csaknem háromnegyede közép- vagy felső szinten kvalifikált aktív dolgozó és kétharmaduk városlakó volt. (U.o. 154.p.) Sajnálatos, hogy az adatok ismertetése során nem jelenik meg a felsőfokú oktatásban résztvevő diákság, mint sajátos könyvtárhasználói csoport. (Az ezerfős minta foglalkozás szerinti rétegződését szemléltető táblázatban nem szerepel a diák kategória.)

Barczi Zsuzsa 1984-ben és 1993-ban vizsgálta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában a témát (*Barczi*, 1991., 1994.), mindkét alkalommal véletlenszerűen kiválasztott reprezentatív mintán, ezer illetve kétezer fő megkérdezésével.

Megállapította, hogy az 1989-93-as időszakban az olvasók között nőtt a szellemi foglalkozásúak aránya (61-ről 69 százalékra), 1989 és 1993 között pedig a fizikai foglalkozásúaké emelkedett (1-ről 5%-ra). A szellemi foglalkozásúak arányának megerősödése az időszak könyvárrobbanásával magyarázható, a fizikai foglalkozásúak esetében pedig a videókölcsönzés elterjedése a kiváltó ok. Vagyis: új, kevésbé kvalifikált használók jelentek meg a könyvtárakban, a beiratkozott könyvtártagok változatlan száma mellett. (*Barczi*, 1994. 32. p.) A videókazetták iránt a peremkerületekben a legnagyobb az érdeklődés, elsősorban a férfiak, a középkorúak és a fizikai foglalkozásúk körében. Alapvető differenciáló tényező az iskolai végzettség: emelkedésével párhuzamosan csökken a kölcsönzött videókazetták aránya. (Az általános iskolai végzettségűek 43,9 százaléka, a diplomások 14,8 százaléka kölcsönzött az adott időszakban videókazettát.)

A szerző legfőbb megállapítása: *„a könyvtárlátogatóknak szükségük van a könyvtárra, mégpedig a különböző motivációk és igényeik szerint egy sokszínű, sokrétű szolgáltatásokra képes, differenciált feladatrendszerrel megtervezett, koordináltan működtetett szervezeti egységekből álló intézményre."* (U.o. 48.p.)

A gyerekek és fiatalok olvasási- és könyvtárhasználati szokásait elsősorban *Nagy Attila* kutatásaiból ismerjük. A 10-14 évesek 70 százaléka vallotta magát könyvtárhasználónak, döntően közművelődési könyvtárakban. A kölcsönzés dominanciája volt a jellemző, a helyben olvasás, a kézikönyvek használata alig volt jelen: iskolai feladatok könyvtári környezetben történő megoldását az ezer főből mindössze hárman említették. (*Nagy*, 1991.) A középiskolás korosztály esetében jelentős eltérések mutatkoztak abból a szem-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pontból, hogy az illető milyen típusú képzésben vett részt: a gimnazisták 90 százaléka volt tagja valamilyen könyvtárnak, a szakközépiskolások 78 százaléka, a szakmunkástanulók 56 százaléka. (*Nagy*, 1984.)

Blahó Istvánné a 7-8. osztályos tanulók használói szokásait kutatta Heves megyében. (*Blahó*, 1985.) Az általa megkérdezett gyerekek elsősorban böngészni szerettek, szívesen hallgattak könnyűzenét, rockot, sokan kedvelték a könyvtári rendezvényeket. Érdekességként említi a szerző, hogy a lexikonokban, enciklopédiákban főleg a szakképzett fizikai foglalkozású szülők gyerekei búvárkodtak (ők ezt a tevékenységet a 4. helyre rangsorolták), ugyanakkor az értelmiségi gyerekek a 8. helyen említették ezt a foglalatosságot, míg a segédmunkás szülők gyerekei az utolsó, 9. helyen. Magyarázatul szolgálhat a kvalifikált fizikai munkás családok mobilizációs törekvése, illetve az értelmiségi gyerekek azon felfogása, hogy ők már mindent tudnak az adott témáról, esetleg, hogy rendelkeznek otthon elegendő kézikönyvvel, és nem szorulnak a könyvtárra.

A felnőttek és a gyerekek használói szokásainak vizsgálata mellett a legnagyobb érdeklődés a felsőfokú tanintézetek – ezen belül különösen a pedagógusképzők – hallgatóit kíséri. Itt elsősorban *Szentirmai László, Suppné Tarnai Györgyi, Frick Mária, Dunainé Mészáros Éva* munkáit kell megemlíteni.

Suppné Tarnai Györgyi a tanítójelöltek használói szokásai kapcsán megállapította, hogy döntően a kölcsönzést vették igénybe, az olvasnivalók szelektálását szolgáló széles körű tájékozódás, a lapozgatás, böngészés nem tartozott az általános szokásuk közé, olvasmányválasztásuk túlságosan irányított, főként a kötelező irodalomra korlátozódott. (*Suppné*, 1996. 274. p.) Másik tanulmányában arra mutatott rá, hogy az önművelésre való igény a főiskolás évek számának növekedésével együtt csökken: az elsőben még érdeklődő hallgatók harmadikban már megelégszenek a feltétlenül kötelező feladatok elvégzésével, amely tény nem segíti az igényes pályakezdést. (*Suppné*, 1988. 41. p.)

Tóth Loránd a kaposvári tanítóképző főiskola elsőéves hallgatói körében végzett felmérést (*Tóth*, 1996.), melynek egyik fontos tapasztalata, hogy a diákok a középiskolás évek során nem tanulják meg az önálló könyvtárhasználatot, még abban az esetben sem, ha könyvtárhasználati képzésben vettek részt. A felsőoktatási tanulmányok megkezdésekor nem rendelkeznek az önálló tanuláshoz szükséges megfelelő szintű könyvtárhasználati készséggel, gyakorlattal. Elsősorban a hagyományos szolgáltatásokat veszik igénybe (kölcsönzés, könyvtáros segítsége), más szolgáltatások kevésbé népszerűek körükben. Példaként említhetjük, hogy a megkérdezetteknek nem egészen a fele használja a katalógust önállóan, de legalább kétféle katalógust csak kevesebb mint ötödük ismer.

Pikáns témát dolgoz fel *Rácz Ágnes*, amikor az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában szerzett tapasztalatai alapján a könyvtárszakos hallgatókról ír. *„Azt tapasztaltuk, hogy még a könyvtárszakos hallgató számára is – akinek pedig az irodalomközvetítés lesz a szakmája – tanulmányai alatt az irodalom egyenlő a jegyzettel, illetve a kötelezőként feladott cikkekkel, tanulmányokkal. Elvétve akad olyan, aki az éppen tanult tantárgy témájában mélyebben kívánna elmélyedni és hozzá akarna olvasni a tanultakhoz."* (*Rácz*, 1995. 34. p.)

Nagy Attila a pedagógusok körében végzett friss felmérése sem fest kedvezőbb képet: a megkérdezett ötszáz pedagógusból 41,5 százalék volt tagja valamilyen könyvtárnak az adott időszakban, ezen belül az iskolai könyvtárnak 29 százalék – de a kérdőívek tapasztalatai korrigálásra szorulnak: *„az önmagunkról alkotott kép, a társadalmi elvárásoknak megfelelni akarás és a tények világa meglehetős távolságra esnek egymástól"* – írja. (*Nagy*, 1996.) A közölt két interjúrészlet mindenesetre jól illusztrálja a valós helyzetet: a könyvtárba járó pedagógusok többnyire csak a szakjuknak megfelelő könyveket kölcsönöznek, kiegészítve a lektűr irodalommal.

Az utóbbi években a könyvtár információs funkcióinak erősödésével párhuzamosan megjelentek az ezzel kapcsolatos publikációk is. A témába vágó kutatások közül *Monspart Judit* vizsgálatait emeljük ki, aki az agrár szakemberek információellátását vizsgálta Somogy megyében, kérdőíves és interjús módszerrel. (*Monspart*, 1993.) A minta egyetemet végzett szakemberei döntő többségben állami gazdaságok és hatékonyan dolgozó termelőszövetkezetek vezetőiből kerültek ki, a főiskolai végzettségűek zömében közepesen vagy gyengén prosperáló téeszek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

osztályvezetői, ágazatvezetői voltak, a középiskolai végzettségűek közvetlen termelésirányítóként illetve ügyintézőként dolgoztak, míg az általános iskolai végzettségűek többségükben egyéni gazdaságokban tevékenykedtek.

Az iskolai végzettség emelkedésével egyenes arányban nőtt a felhasznált információforrások száma. Az alapfokú végzettségűek a szakirodalom, a rádió és a tévé használatát említették, a középiskolai végzettségűek eljutottak egy-egy rendezvényre is, a felsőfokú végzettségűek egyaránt fontosnak tartották a szakirodalmat, a tapasztalatcserét, a szakmai előadást és az üzemlátogatást. A szakirodalom népszerűsége a települések nagyságának növekedésével csökkent, a könyvtárhasználat gyakorisága viszont nőtt. Tehát a kistelepüléseken élők szakirodalom iránti igénye nagy volt, de a megfelelő infrastruktúra nélküli, szegényes könyvállománnyal rendelkező könyvtárak ezeket az igényeket nem tudták kielégíteni. A szerző megállapítja, hogy a megkérdezett agrár szakemberek a település nagyságától és az iskolai végzettségtől függetlenül általában *kerülték a könyvtárakat*. A megkérdezettek 32 százaléka volt tagja valamilyen könyvtárnak, szakkönyvtárnak azonban mindössze 5 százaléka. Az információszerzésre főleg az informális csatornák igénybevétele volt a jellemző – ami többnyire ismerősök egymás közti beszélgetését jelentette –, minél távolabb lakott valaki a megyeszékhelytől, annál inkább.

A szerző véleménye szerint a kistelepülések információs éhségét elsősorban a könyvtárakon keresztül lehetne kielégíteni, annak ellenére, hogy az új információk iránti igény és a szolgáltatások lehetősége közötti feszültség egyre nehezebben oldható fel.

W. Péterfi Rita 15 közművelődési könyvtárban vizsgálta a referensz kérdések körét 1995 januárjában és októberében. (*W. Péterfi*, 1996.) A kérdések regisztrálásán túl feljegyezték a kérdező személy foglalkozását és a válasszal való elégedettségét is. A két hónap során 765 személy több mint 1200 kérdését rögzítették. A kérdezők zömét mindkét időszakban a diákok adták (januárban 66, októberben 62 százalék), őket követték a csaknem egyötödnyi (17%) aktív dolgozók, és ezen belül a tizednyi (10,5%) pedagógusok. A nyugdíjasok az összes kérdezők 5,2 százalékát tették ki, míg a munkanélküliek 2,4 százalékát.

A kérdések egyötödét (20,2%) a különböző tanintézetek által feladott irodalom- és nyelvtudományhoz kapcsolódó kérdések alkották, a társadalomtudományi kérdések 19 százalékot tettek ki, a történelmi-honismeretiek 16,1 százalékot, míg a természettudományiak 11,1 százalékot. Mindemellett megjelentek a jogi és a mindennapi életvezetéssel összefüggő kérdések is: minden tizedik ilyen jellegű volt.

A használói szokások változásainak legfőbb tendenciái

A kérdőívek feldolgozása során az egyik legszembetűnőbb tapasztalat a fiatalok dominanciája a könyvtárlátogatók között: a válaszadók 3/4-e negyven év alatti volt! (*1.sz. táblázat.*) A tíz évvel korábbi vizsgálat eredményei szerint akkor csupán a könyvtártagok 55 százaléka tartozott ebbe a korosztályba. (*Gereben*, 1994. 154.p.) A legtipikusabb életkori csoport a 19-25 év közöttiekből került ki (az összes válaszadó 37%-a) – vagyis a főiskolás-egyetemista korosztály. A 14-18 évesek – a középiskolás korúak – 14 százalékban részesednek a mintából, tehát a vizsgálati adataink alapján a könyvtárhasználók felét a 25 évnél fiatalabbak teszik ki. (A 14 évnél fiatalabb olvasókat ezúttal kihagytuk a vizsgálódás köréből.)

1.sz. táblázat

	Kormegoszlás (fő)			
Könyvtártípus	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
14-18	47	65	22	134
19-25	163	167	26	356
26-40	77	111	35	223
41-60	42	89	16	111
61-	31	55	25	111
Átlagéletkor	31	34	37	33
N=	360	487	124	971

A vizsgált három könyvtártípus közül a legtöbb fiatal látogatót a megyei könyvtárakban regisztráltuk (a kérdezettek 58 százaléka fiatalabb 25 évesnél), a városi könyvtárak olvasói közül 48 százalék tartozik ide, míg a vizsgált FSZEK

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárakban csak 39 százalék. A középkorúak csapata (26-60 évesek) a FSZEK hálózatban és a városi könyvtárakban egyaránt 41-41 százalékkal képviselteti magát, a megyei könyvtárakban pedig csak 33 százalékkal. A hatvan éven felüliek legkevésbé a megyei könyvtárakat látogatják (9%), ezután a városi könyvtárak következnek (11%), és leginkább a FSZEK könyvtárakban vannak jelen (20%).

Ezeket a tapasztalatokat erősítik a különböző foglalkozásúak megoszlása. A teljes mintában a megkérdezettek több mint egytizede középiskolás, több mint egynegyede pedig nappali tagozatos főiskolás, egyetemista volt. (*2. sz. táblázat.*) A felsőfokú képzésben résztvevők legnagyobb arányban a megyei könyvtárak olvasói között találhatóak (a megkérdezettek 34 százaléka), ugyanez az arány a városi könyvtárakban 23 százalék, míg a vizsgált FSZEK könyvtárakban 15 százalék. A másik jellemző használó réteg a diplomás szellemi foglalkozásúaké: a FSZEK könyvtárakban 10 százalék a részvételük, míg a városi- és a megyei könyvtárakban 18-19 százalék. Ezzel ellentétes súlya van a nyugdíjas olvasók jelenlétének: a FSZEK-ben a megkérdezettek 19 százaléka, a városi könyvtárakban 14 százaléka, míg a megyei könyvtárakban 10 százaléka nyugdíjas.

2.sz. táblázat

	Foglalkozás (%)			
Könyvtártípus	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
Középiskolás	12	12	13	12
Szakmunkástanuló	0	0	1	0
Egyetemista, főiskolás	34	23	15	26
Mezőgazdasági fizikai	0	1	0	0
Szakképzetlen egyéb fizikai	1	3	2	2
Szakképzett egyéb fizikai	1	4	7	3
Szellemi - max középiskola	8	7	11	8
Vezető, diplomás szellemi	18	19	10	18
Önálló, vállalkozó	1	2	2	2
Nyugdíjas	10	14	19	13
Munkanélküli	4	3	1	4
Egyéb	1	3	5	3
Nincs adat	9	11	15	11
N= (fő)	370	494	136	1000

A könyvtárakból eltűntek a szakmunkástanulók – az ezer megkérdezettből mindössze egy főt találtunk –, a mezőgazdasági fizikai dolgozók (4 fő), de lényegében hiányoznak az egyéb fizikai foglalkozásúak is (szakképzetlen: 20 fő, szakképzett 32 fő). Új használói csoportként jelentek meg a munkanélküliek (30 fő), és az önállók, vállalkozók (18 fő).

„Eltűnt a munkás, a szövetkezeti paraszt, a kistermelő, helyette vannak a vállalkozók, a nyugdíjasok és a diákok - fogalmazta meg a legszembetűnőbb változást egy városi könyvtár igazgatója. – *"A diákok a saját szokásaik szerint jönnek, ami elsősorban az iskolai tananyagtól függ. A felnőttek vagy tanulnak, vagy hobby könyveket keresnek, vagy nincs pénzük könyvet venni. Nagyon sok hajléktalan is van, akik egész nap újságot olvasnak, meleg helyen vannak..."*

„Az olvasói szokások annyiban változtak meg, hogy az olvasó vagy gyors információt kér, vagy gyorsan könyvet, dokumentumot kér – fogalmazott egy megyei könyvtár olvasószolgálatának vezetője. – *Nincs már arra idő, hogy különböző bibliográfiákat állítsunk össze, mint annak idején. Információkat kérnek, és nem könyveket. Középkorú könyvolvasónk gyakorlatilag nincs, az idősek olvasnak és a gyerekek. Aki dolgozik, az nem ér rá olvasni, mert éjjel-nappal dolgozik. Sokkal többféle igénnyel jönnek be, mint korábban, de nem tartózkodnak olyan hosszú ideig. Ha nem sietünk, még majdnem meg is vernek, elég rossz a tűrőképességük. Azt gondolják, hogy a könyvtáros azért van, hogy ha kitalál valamilyen kérdést, mi azonnal tudjunk válaszolni, és borzasztó gorombák, ha rögtön nem kapják meg amit szeretnének. Egyre kevesebb a tolerancia az emberekben."*

A különböző típusú könyvtárak közül a megyei könyvtárak tagjai a legintenzívebb könyvtárhasználók: 36 százalékuk hetente többször látogatja az intézményt, 35 százalékuk hetente, 25 százalékuk pedig havonta. A városi könyvtárakban a heti illetve a havi látogatás a tipikus (36-39%), míg heti több alkalommal a kérdezettek 14 százaléka jár könyvtárba. A FSZEK-ben a megkérdezettek 43 százaléka átlagosan havonta egyszer, 33 százaléka hetente egyszer használja az intézményt, a heti többszöri alkalom a 19 százalékukra jellemző.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. sz. táblázat

A könyvtárhasználat gyakorisága
(A válaszadók százalékában)

Könyvtártípus	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
Hetente többször	36	14	19	23
Hetente	35	36	33	35
Havonta	25	39	43	35
Negyedévenként	2	8	4	5
Félévenként	0	1	0	1
Ritkábban	0	1	2	2
N=	362	485	132	978

A könyvtárhasználat gyakorisága szoros összefüggést mutat a kérdezettek foglalkozásával: hetente többször látogat a könyvtárba a nyugdíjasok 32 százaléka, a főiskolások 23 százaléka és a középiskolások 21 százaléka. Ugyanakkor a középszintű szellemi foglalkozásúak közül csupán 15 százalék, a fizikai foglalkozásúak közül 18 százalék, a diplomások közül pedig 19 százalék tartozik ide. Valamennyi foglalkozási csoportnál a heti, illetve a havi látogatás a tipikus, ezen belül a főiskolásoknál, a fizikai foglalkozásúaknál és a középszintű szellemi foglalkozásúaknál inkább a heti sűrűség a jellemző, a középiskolásoknál és a diplomásoknál pedig a havi.

A kérdezettek fele a vizsgált intézményen kívül nem volt tagja másik könyvtárnak, negyede még egynek, 14 százaléka még kettőnek, tizede pedig még háromnak vagy annál többnek volt tagja.

Ezúttal is a főiskolások adatai a legszembetűnőbbek: csupán 14 százalékuk elégszik meg az adott intézmény kínálatával. (*4. sz. táblázat.*) Ellenpontként érdemes megemlíteni a fizikai foglalkozásúak csoportját: 80 százalékuk csak az adott intézménybe jár, további 14 százalékuk pedig másik közművelődési könyvtárba. Ugyanígy egy könyvtár használata jellemző a középszintű szellemi dolgozókra és a nyugdíjasokra is.

A több könyvtár igénybevételét a kérdezettek zöme a szélesebb választékkal, egymás kiegészítésével indokolta, de jelentős hangsúlyt kapott a tanulás (16%), a speciális igény (10%) és a kutatómunka (5%) is. A máshol lakik, máshol tanul típusú válaszok 14 százalékot tesznek ki. (*5. sz. táblázat*)

A *6. sz. táblázat*ból a különböző szolgáltatások igénybevételéről kapunk képet. A könyvkölcsönzésnek valamennyi foglalkozási kategóriában vezető szerepe van, de a korábbi évekhez képest megerősödött a helyben olvasás és a fénymásolás is. Fontos motívum a tájékoztató szolgálat igénybevétele, valamint beszélgetés a könyvtárossal és az ismerősökkel. Az újságok, folyóiratok helyben olvasása különösen a munkanélküliek és a diplomások között népszerű – nyilvánvalóan más-más indítékból –, míg a könyvek

4. sz. táblázat

	Tagja-e más könyvtárnak is? (A különböző foglalkozásúak szerint - a válaszadók százalékában)							
	Középiskola	Főiskola	Fizikai	Köz. szellemi	Felső szellemi	Nyugdíjas	Egyéb	Együtt
Nem	48	14	80	72	46	72	67	48
Csak közkönyvtárnak	25	16	14	12	10	10	11	14
Csak szakkönyvtárnak	2	3	0	5	8	1	1	3
Csak iskolainak	12	18	0	7	12	8	7	11
Közműv. + szak	2	5	0	3	6	2	3	3
Közműv. + iskolai	5	25	2	1	7	2	6	9
Közműv. + szak + iskolai	2	11	0	0	4	0	3	4
Szak + iskolai	0	3	2	0	2	1	1	2
Igen, de nem derül ki	3	6	2	0	5	3	1	4
Nincs adat	0	1	0	0	0	2	0	1
N=	122	257	56	76	175	133	72	891

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5. sz. táblázat

	Mi indokolja, hogy több könyvtárnak is tagja legyen? (Az összes említett motívum százalékában)			
Könyvtártípus	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
Szélesebb profil	37	27	26	32
Kutatómunkát folytat	5	2	10	5
Tanuláshoz kell	13	18	22	16
Speciális igényei vannak	10	9	8	10
Más településen tanul	7	11	0	8
Máshol lakik	5	10	0	6
Kedvezőbb megközelíthetőség	5	3	8	5
Kedvezőbb nyitvatartás	0	1	0	0
Kiegészítik egymást	11	9	8	10
Egyik sem tökéletes	2	1	0	1
Kevés könyvet lehet egyszerre kölcsönözni	1	1	0	1
Semmitmondó indoklás	2	2	6	3
Egyéb	3	6	12	5
Említett motívumok száma	258	207	50	515

6. sz. táblázat

	Milyen szolgáltatást vett igénybe az elmúlt évben? (A különböző foglalkozásúak szerint, százalékban)							
	Közép-iskola	Főiskola	Fizikai	Középszintű szellemi	Felső szellemi	Nyugdíjas	Egyéb	Együtt
Könyvkölcsönzés	94	95	89	90	93	87	85	91
Sajtótermék kölcsönzése	20	11	14	20	25	20	17	17
Videókölcsönzés	13	7	25	18	13	7	4	11
Kazetta-, CD-kölcsönzés	12	14	27	22	15	2	15	13
Könyvek helyben olvasása	59	83	32	55	65	38	57	61
Újság, folyóirat olvasás	62	69	61	62	71	68	67	66
Zenehallgatás	22	21	14	13	15	8	22	18
Tájékoztató szolgálat igénybevétele	32	47	25	36	42	29	19	36
Könyvtárközi kölcsönzés	11	14	9	12	22	14	10	14
Fénymásolás	50	62	30	41	58	38	39	49
Beszélgetés könyvtárossal	35	38	21	38	55	50	31	40
Beszélgetés ismerősökkel	40	48	16	28	33	28	24	35
Részvétel rendezvényen	11	11	11	21	17	20	4	14
Előjegyzés	1	0	0	0	2	2	3	1
Kazettamásolás	0	2.7	0	0	2	1	3	1
N= (fő)	122	257	56	76	175	133	30	

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

helyben olvasása a főiskolásokra. A fénymásolót elsősorban a diákok és a diplomások veszik igénybe, csakúgy mint a tájékoztató szolgálatot. Ezek az olvasói rétegek használják a legtöbbféle szolgáltatást, és a legnagyobb gyakorisággal. A diákok számára különösen fontos még a zenehallgatás, az ismerősökkel való beszélgetés; a fizikai foglalkozásúaknak a videó és a hangzó dokumentumok kölcsönzése; a szellemi foglalkozásúaknak és a nyugdíjasoknak a könyvtári rendezvény; a nyugdíjasoknak ezen kívül a könyvtárossal való beszélgetés. A könyvtárközi kölcsönzést és a sajtótermékek kölcsönzését főleg a diplomások igénylik. A munkanélküliek és a vállalkozók adatai a viszonylag alacsony elemszám miatt nem alkalmasak az általánosításra, annyit azonban egyéb tapasztalatokból is leszűrhetünk, hogy jelenlétük speciális használói igényt testesít meg.

Gereben Ferenc vizsgálatai óta tovább csökkent a könyvkölcsönzés vezető szerepe, főleg a helyben olvasás rovására. Míg a tíz évvel ezelőtti adatfelvétel során a könyvtártagok 43 százaléka olvasott helyben könyvet, addig most 61 százalék; akkor 51 százalék olvasott helyben sajtótermékeket, most 66 százalék. A fénymásoló gépek elterjedésével lényegesen megnőtt az ilyen irányú szolgáltatások igénybevétele is: míg korábban csupán a használók 19 százaléka számolt be erről, most a kérdezetteknek csaknem a fele: 49 százalék. (*Gereben*, 1994. 170.p.)

A két felvétel összehasonlítása alapján ugyanakkor egyértelműen csökkent a könyvtárossal, illetve az ismerősökkel való beszélgetés, de csökkent a tájékoztató szolgálat igénybevételének aránya is! Míg 1985-ben a kérdezettek 65 százaléka beszélgetett a könyvtárossal, 45 százaléka pedig ismerőssel, addig tíz évvel később csak 40 illetve 35 százaléka, a tájékoztató szolgálat igénybevétele is 57-ről 36 százalékra csökkent!

Ez utóbbi adatpár szemben áll a mindennapi tapasztalatokkal, hiszen az olvasószolgálatban dolgozók éppen a tájékoztató szolgálat igénybevételének növekedéséről számolnak be. Az ellentmondás feloldására többféle magyarázatot kereshetünk. Az első szerint a könyvtárosok rossz közérzetéből, túlterheltségéből adódóan szubjektív módon ítélik meg a helyzetet: zavaróbbnak, idegesítőbbnek, „többnek" érzékelik az olvasói kérdéseket, mint korábban. A másik magyarázat az olvasók felől közelít: a tájékoztató szolgálat igénybevétele olyan természetessé vált számukra, hogy nem is rögzül a tudatukban, meg sem jegyzik, a kitöltendő kérdőív számára sem tartják fontos információnak. A harmadik magyarázat az objektivitás talaján áll: elképzelhető, hogy a tájékoztató szolgálat igénybevétele *számszerűleg* nőtt ugyan, azonban az egyéb szolgáltatások (pl. helyben olvasás, fénymásolás) igénybevételéhez képest *arányaiban* csökkent.

Az utóbbi időben visszaszorult a könyvtárközi kölcsönzés igénybevétele is: 19-ről 14 százalékra. Még szembetűnőbb a könyvtári rendezvények látogatásának csökkenése: korábban a megkérdezettek 32 százaléka számolt be erről, most pedig csupán 14 százalékuk. Ami a két vizsgálat során nem mutat lényeges változást, a zenehallgatás: akkor a használók 19 százaléka számolt be erről, most 18.

Elégedettség a szolgáltatások színvonalával

Kíváncsiak voltunk arra, hogy az olvasók milyen szolgáltatásokat hiányolnak. A megkérdezettek csaknem fele vagy nem válaszolt erre a kérdésre, vagy azt írta, hogy elégedett a szolgáltatások jelenlegi színvonalával. Érdekesség, hogy a leginkább elégedettek a városi könyvtárak látogatói voltak (61%), holott valószínűleg ezekben az intézményekben a technikai felszereltség a legkevésbé fejlett. (A FSZEK könyvtárakban 36 százalék, a megyeiekben pedig csak 31 százalék volt elégedett.)

A többség a számítógépes ellátottság megfelelő színvonalát hiányolta (az elégedetlenkedők 22 százaléka), valamint a gazdagabb könyv- és folyóirat-állományt (21%). Ez utóbbi bírálat elsősorban a városi és a FSZEK könyvtárakban volt tipikus. Ide csatlakoznak azok is, akik a szegényes idegen nyelvű könyv-, illetve folyóirat-állomány miatt elégedetlenkedtek.

Összességében a bírálatok egytizede érintette a korszerűbb, olcsóbb fénymásolást, 7-7 százaléka a könyvtári rendezvényeket, a videó- és CD kölcsönzést és a büfét, 4-4 százaléka pedig zenei anyagokat, filmklubot szeretett volna, valamint a szabályok rugalmasabb kezelését kívánta. Két-két százalékos arányban fordultak elő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a következők: folyóiratok kölcsönzése, egyetemi jegyzetek, hosszabb nyitvatartás, jobb világítás, csend, udvariasabb és szakszerűbb kiszolgálás.

Néhány tipikus példa a kérdőívekből: *„A helybenolvasás feltételeinek megteremtése. Például az állandó zsivaj, zaj megszüntetése, tényleges kézikönyvtár létrehozása."* (23 éves egyetemi hallgató férfi.)

„Sajnos a fénymásoló gép még mindig rossz! Hosszú-hosszú ideje!" (41 éves gyógyszergyártó vegyész férfi.)

„Véleményem szerint a felnövekvő nemzedékkel való foglalkozás. Ezen értve többet kellene csoportos foglalkozásokat tartani, kisebb-nagyobb gyerekeknek." (19 éves középiskolás fiú.)

„Nem újabb szolgáltatások hiányoznak, hanem a meglévők közül néhányra jobban kellene ügyelni: például a tájékoztatáson belül az udvariasság, gyorsaság." (20 éves főiskolai hallgató nő.)

„Irodalmi kávéház, irodalmi klub." (70 éves egyetemi végzettségű nyugdíjas férfi.)

A szolgáltatások színvonalának mérését próbáltuk elvégezni azzal a kérdésünkkel is, amelyik így hangzott: *Előfordult-e már, hogy valamilyen fontos könyvet vagy folyóiratot nem talált meg a könyvtárban? Ha igen: mi történt azután?*

Ismét bebizonyosodott, hogy az elégedettséget elsősorban nem a kínálat befolyásolja, hanem a kereslet, hiszen a megyei könyvtárakban fordul elő a leggyakrabban, hogy nem találnak valamit, és legritkábban a vizsgált FSZEK könyvtárakban. (A megyei könyvtárakban a kérdezettek 67 százaléka számolt be ilyen esetről, a városiakban 52 százaléka, a FSZEK-ben 44 százaléka.)

Mi történt ezután? Más könyvtárból szerezte be, ismerőstől kérte kölcsön, máshol kereste a válaszadók 65 százaléka! Vagyis az esetek zömében megkezdődött a könyvek utáni rohangálás. Könyvtárközi kölcsönzéssel a pórul jártaknak mindössze egytizede próbálkozott, egyötödük számolt be arról, hogy előjegyezték és később megkapta, két százalék körüli volt azoknak az aránya, aki tanácsot kaptak, hogy hol keressék, és ugyanennyien voltak, akik mást kértek helyette. A válaszadók 4 százaléka lemondott róla, nem kereste tovább, két százaléka pedig ezt válaszolta: bosszankodtam.

Hogyan élték meg a fontos könyv hiányát az olvasók?

„Kikerestem a betűrendes katalógusból. Nem találtam a polcon. Gondoltam, hogy már kikölcsönözték. A könyvtáros azt mondta, nem. Nem értettem. Utánanéztek, nincs-e a raktárban, kötés alatt stb. Nem volt. Nem értem! Kivenni, előjegyezni nem tudom. Megfogalmazódik bennem a kérdés: érdemes volt-e beiratkozni?" (26 éves gépészmérnök férfi.)

„A könyvtáros hölgyhöz fordultam, aki nagyon kedvesen és udvariasan megnézte a polcon, majd a raktárban. Ezután felajánlotta a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségét." (29 éves, egyetemi végzettségű BM dolgozó.)

„Ideges lettem és megnéztem egy másik könyvtárban. Ha ott sem találtam, nem foglalkoztam vele sokat, hagytam az egészet. Egy darab könyvért nem fogok világjáró túrát szervezni." (19 éves főiskolai hallgató nő.)

„Tudomásul vettem, hogy Magyarországon élek, és anyagilag szerény lehetőségű könyvtárnak vagyok a tagja." (35 éves, érettségizett műtőssegéd férfi.)

Könyvtár- és könyvtárosképe

Felmerül a kérdés, hogy a könyvtárakban végbement változások mennyire változtatták meg a használói attitűdöt, mennyiben módosították a könyvtárakról és könyvtárosokról alkotott képet. A korábbi évek könyvtárképére a *„jó hely; a kultúra, az ismeretek tárháza"* volt a jellemző, míg a könyvtárosképre az *„olvasmányokat ajánl"* szlogen. Vajon a kilencvenes évek derekára csak a könyvtárhasználati szokások változtak meg, és az olvasók tudatában még mindig a csendes, elmélyülésre alkalmas könyvtár, valamint a segítőkész, könyvet ajánló, mosolygós könyvtáros él, vagy a köztudatba is betört a könyvtár információközvetítő funkciója és a könyvtáros információs szakember szerepe?

Jelen kutatásunk adatait szemlélve, meg kell állapítanunk, hogy a megváltozott használói szokások ellenére az olvasók többségében nem változott a korábban kialakult kép. A válaszadók negyedének a könyvtárról a csend, a nyugalom, az elmélyülés lehetősége jut eszébe; tíz-tizenöt százalékának pedig: ahol *„gyarapíthatom ismereteimet", „jó a hangulat", „kikapcsolódni, szórakoz-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ni, pihenni lehet", „könyvet lehet kölcsönözni" – vagyis a válaszok zöméből a *„hagyományos"* könyvtárkép köszön vissza. (*7. sz. táblázat.*)

Idézzünk két tipikus választ:

A könyvtár olyan hely, „...ahol csend van, s rengeteg könyv, melyek segítségével a tudás kis része megszerezhető; itt a test és a lélek megnyugszik, s alkalmunk nyílik létünk átgondolására." (19 éves, mezőgazdasági szakközépiskolás fiú.)

„...ahol iramlik az idő, miközben a keresett és megtalált témák mellett valahányszor váratlan újak is fölbukkannak. Meghitt hely a szellemi gyarapodásra." (63 éves nyugdíjas újságíró férfi.)

A „korszerű" könyvtárképet tükröző információs, tájékoztató funkcióra 8 százaléknyi utalás történik, ugyanennyien hivatkoznak a tanulást segítő funkcióra is. Ez utóbbi adat annál inkább meglepő, hiszen a korábbiakból éppen az derült ki, hogy a látogatók zöme éppen tanulmányi céllal érkezik. Ehhez az adatsorhoz illeszkedik a munkához, kutatáshoz való segítségnyújtás, amely még kisebb arányban (4 százalék) fordul elő.

A fentiekből egyértelműen kiviláglik, hogy a látogatók másra használják a könyvtárt, mint amit gondolnak róla. Az elmúlt tíz évben azonban ezen a téren is jelentős változásoknak lehettünk tanúi. A változás akkor is szembetűnő, ha Gereben Ferenc kutatási adataiból a felnőtt lakosság egészének véleményére lehet következtetni, míg jelen vizsgálatunk során csupán a könyvtárlátogatókat kérdeztük meg: hiszen a tíz évvel korábbi válaszok között egyáltalán nem szerepelt az ismeretek gyarapítása, a tanuláshoz, munkavégzéshez való segítségnyújtás, az információs, tájékoztató szolgálat igénybevétele – és új elem a jó hangulat is! A nagy vesztes a korábban csaknem minden második válaszban előforduló *„a kultúra, az ismeretek tárháza"* típusú válaszcsokor, amely mára mindössze 6 százalékos arányban fordul elő. Meglepő viszont, hogy mindkét adatsorban csupán töredékekben fordul elő kritikus hang (1-1 százalék). Ez talán a korábbi idők-

7. sz. táblázat
A könyvtár olyan hely...

	1995 A megkérdezett könyvtártagok százalékában	1985/86 A felnőtt lakosságot reprezentáló minta százalékában
A csend, a megnyugvás, az elmélyülés helye	25	10
Ahol gyarapíthatom az ismereteimet	14	*
Ahol jó a hangulat	13	*
Kikapcsolódni, szórakozni, pihenni lehet	12	10
Könyvet lehet kölcsönözni	11	13
Széles könyvválaszték	9	13
Különböző szolgáltatásokat lehet igénybe venni (olvasóterem, tájékoztatás, zenehallgatás, rendezvények stb.)	9	8
Nagyobb választékú, olcsóbb, mint a könyvesbolt	8	2
Tanulmányokhoz segítséget kapok	8	*
Információt, tájékoztatást lehet kapni	8	*
Olvasni lehet (általános megfogalmazásban)	7	13
"Jó hely", a kultúra, az ismeretek tárháza	6	46
A munkához, kutatáshoz segítséget kapok	4	*
Emberi kapcsolatok lehetősége	2	1
Ahol kifogásolni való akad	1	1

* = nem szerepelt önálló kategóriaként

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

8. sz. táblázat
A könyvtáros az a személy...

	1995	1985/86	
	A könyvtártagok százalékában	A felnőtt népesség százalékában	A könyvtártagok százalékában
Segítő jellegű kapcsolatok	76	7	12
Pozitív jellegű általánosságok (kedves, barátságos, udvarias	23	5	5
Információhoz juttat	7	*	*
Nagy szakértelme van	6	*	*
Olvasmányokat ajánl	4	40	37
Emberi kapcsolatok	4	16	19
Művelt, okos, tájékozott	3	9	5
Semmitmondó válasz	2	19	9
Kritikus hangvétel	2	2	4
Egyéb könyvtári szolgáltatásokat végez	2	11	15
A kultúrát közvetíti, neveli az embereket	1	11	21
Kölcsönzi a könyveket	1	9	6
Olvasott	0	12	13
Nehéz munkakörülmények	0	0	1

* = nem szerepelt önálló kategóriaként
0 = nem érte el a 0,5-ös értéket

ben érthető volt, napjainkban azonban túlzott toleranciáról tanúskodik.

Nézzünk két választ a „kritikusabbak" közül:

„...ahová jó betérni; ahol segítséget kapok a munkámhoz; ahol nagyon zúgnak a neoncsövek." (39 éves érettségizett, szervező munkakörben dolgozó férfi.)

„...ahol lehet olvasni, írni, kutatni, beszélgetni, és sajnos nem lehet enni, inni, dohányozni." (27 éves egyetemista férfi.)

A könyvtárkép híven tükrözi a különböző típusú könyvtárak presztízssorrendjét: az információs, tájékoztató, tanulási funkciók előfordulási aránya a megyei könyvtárakban a legmagasabb és a vizsgált fővárosi könyvtárakban a legalacsonyabb. Az *„ahol gyarapíthatom az ismereteimet"* motívum a megyei könyvtárak használói között 16 százalékban fordul elő, a városi könyvtárakban 13, a FSZEK-ben pedig 7 százalékban. Az információs, tájékoztató funkció sorrendje: 8-7-3 százalék; a munkavégzést segítő funkció: 5-4-3 százalék, míg a tanuláshoz való segítségnyújtás: 13-4-6 százalék. Fordított a helyzet a *„hagyományos"* könyvtárkép esetében! A *„csend, nyugalom van, el lehet mélyülni"* típusú válaszok a megyei könyvtárakban 18 százalékos arányt értek el, a városiakban 29 százalékost, a FSZEK-ben 30 százalékost. A meglehetősen sematikus *„a kultúra, az ismeretek tárháza"* kategória hasonlóképpen oszlik meg: 4-6-12 százaléknyi az előfordulási arány.

Precízebb összehasonlítást végezhetünk a könyvtároskép alakulásáról, hiszen a korábbi vizsgálati anyagban a könyvtártagok adatait külön csoportban tüntették fel. (*8. sz. táblázat.*) Kutatási eredményeink rácáfolnak minden előzetes várakozásainkra: a használók zöme – függetlenül könyvtártípustól, foglalkozástól – a könyvtárosban azt a társat látja, aki segít eligazodni, segít megtalálni a keresett művet, akihez tanácsért lehet fordulni – és aki ráadásul még kedves, barátságos, udvarias is! A könyvtáros, mint közvetlen információs forrás, mint alapos szakértelemmel rendelkező személy, kevésbé fontos. Tehát a könyvtáros szereppel a segítségnyújtást azonosítják, és nem a konkrét ismeretek átadását.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A megkérdezettek szerint tehát a könyvtáros olyan személy, *„...aki segít eligazodni a polcok útvesztőiben, aki tanácsot adhat akár irodalmi, akár szakmai szempontból a munkámhoz, és aki érdekes, vonzó programok megszervezésével és megtartásával segíti gazdagabbá tenni az iskolában folyó munkánkat."* (31 éves tanítónő.)

„...aki egyrészt jól ismeri a könyvállományt, s így az adott témában jól eligazodik; gyors; nehéz kérés esetén a gyorsaságot félretéve alapos. Másrészt jó analitikus készsége révén a könyvet kérő emberrel is igyekszik kapcsolatot teremteni. Érdeklődő, kedvességet sugárzó." (41 éves, főiskolai végzettségű tanárnő.)

„...akinek az olvasó mozdulataiból kell, hogy rájöjjön annak bizonytalanságára." (19 éves főiskolás férfi.)

Szinte teljesen eltűnt a motívumok közül a korábban igen fontosnak tartott olvasmányajánlás, a kultúra közvetítése, de eltűnt az emberi kapcsolatok jelentősége is. Fontos tanulság, hogy míg tíz évvel korábban a könyvtártagok 13 százalékának jutott eszébe a könyvtárosról, hogy olvasott, ma senkinek, és az is, hogy sem akkor, sem most nem volt jelentős azoknak az aránya, akik a könyvtáros munkáját nehéznek tartanák.

A kritikus hang ennél a kérdésnél sem volt jellemző (a válaszadók mindössze 2 százalékánál fordult elő) – ők a diákok és a nyugdíjasok közül kerültek ki:

„...aki sosincs ott, amikor kéne, és ha ott van, sosem tud semmit." (25 éves egyetemista férfi.)

„...aki savanyú képpel szolgál ki mindenkit."

„...aki, még ha ismer is engem, kéri az olvasójegyemet." (19 éves szakközépiskolás fiú.)

„...aki nyílt, közvetlen, vidám természetű. Egy más szellemű, személyiségtípusú könyvtáros pedig barátságtalan, rideg, távolságtartó, az arcán a »nem érdekel« közömbösség látható." (70 éves, érettségizett nyugdíjas férfi.)

A segítő jellegű kapcsolatok a megyei- és városi könyvtárakban fontosabbnak tűnnek (75 és 79 százalék), mint a FSZEK-ben (67 százalék), a kedves, barátságos, udvarias magatartás pedig a FSZEK-ben élvez előnyt (25 százalék), a városi könyvtárakban kevésbé fontos (17 százalék), a megyei könyvtárakban pedig még kevésbé (14 százalék). Az olvasmányajánlás leginkább a FSZEK-ben megkérdezetteket érinti: 14 százalékuk említette, ugyanakkor a városi könyvtárakban a kérdezettek 5 százaléka, a megyei könyvtárakban pedig csupán 1 százaléka tartotta fontosnak.

A különböző foglalkozásúak könyvtárképe a következő különbözőségeket mutatja: a segítő jellegű kapcsolatot elsősorban a diákok és a szellemi foglalkozásúk emelik ki; a kedvességet, udvariasságot a fizikai foglalkozásúak és a nyugdíjasok; a nagy szakértelmet a középiskolások, a diplomások és a munkanélküliek; az olvasmányok ajánlását a fizikai foglalkozásúak és a nyugdíjasok; az emberi kapcsolatok fontosságát pedig a középszintű szellemi foglalkozásúak és a nyugdíjasok. (Jellemző, hogy a munkanélküliek közül ezt a tényezőt senki nem említette.)

*

A kutatás során kapott válaszok megerősítették korábbi tapasztalatainkat: az utóbbi években gyökeresen megváltoztak a könyvtárhasználati szokások: megnőtt az igény a gyors információk iránt, az olvasók között nőtt a diákság aránya, ugyanakkor egyre erőteljesebben jelentkezett az igény a szociális funkciók iránt is (munkanélküliek, idősek, hajléktalanok). Az elmúlt években megszűnt a könyvkölcsönzés dominanciája, ezzel párhuzamosan fokozódott a helyben olvasás, a fénymásolás, a számítógépes szolgáltatások iránti igény. Ugyanakkor a társdalomban élő kép nem változott mindezzel egyenes arányban, a megkérdezettek a könyvtárakban még mindig az elmélyedésre alkalmas, „templomszerű", csendes intézményt látják, a könyvtárosokban pedig a kedves, segítőkész, mosolygós személyt. Valószínűleg átgondoltabb önpropagandára lenne szükség ahhoz, hogy ez a kép megváltozzon: a köztudatban erősíteni kellene a könyvtárak információszolgáltató, tudásközvetítő funkcióját, és ezzel párhuzamosan a könyvtárosok szakmai megítélését, elfogadtatását – megőrizve a segítőkészséget, az empátiát, a szociális érzékenységet.

Irodalomjegyzék

BLAHÓ Istvánné: 13-14 éves tanulók könyv- és könyvtárhasználati szokásainak vizsgálata. In: Heves megyei Alkotó pedagógusok munkáiból 1985. 24-39. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BARCZI Zsuzsa: Az olvasói érdeklődés változása a kölcsönzött dokumentumok alapján In: FSZEK Évkönyv. 1985-1986-1987. 1991. 74-96. p.
BARCZI Zsuzsa: Könyvtárhasználati szokások vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. In: FSZEK Évkönyv 24. 1991-1992-1993. 1994. 27-49. p.
CRAVERO Róbertné: Az egyetemi hallgatók szakirodalmi információ-ellátása a közgazdasági egyetemi hallgatók körében végzett felmérés alapján. In: Magyar Könyvtárosok Egyesületének Évkönyve. 1984. 1986. 84-91. p.
DUNAINÉ MÉSZÁROS Éva: A hallgatók könyvtárhasználati szokásai. In: Tanítójelöltek munka és szabadidős tevékenysége két vizsgálat tükrében. Baja. 1989. Eötvös József Tanítóképző Főiskola.
FRICK Mária: A hallgatók olvasási szokásai. In: Tanítójelöltek munka és szabadidős tevékenysége két vizsgálat tükrében. Baja. 1989. Eötvös József Tanítóképző Főiskola.
GEREBEN Ferenc: A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban. In: Könyvtári Figyelő. 1986. 32.évf. 1. sz. p.
GEREBEN Ferenc: A felnőtt népesség olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai. Bp. 1989. OSZK KMK.
GEREBEN Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. Bp. 1994. Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézete. Kézirat.
ELŐZETES adatok a Kulturális fogyasztás című vizsgálatból. Bp. 1996. MTA Szociológiai Intézet. Kézirat.
MONSPART Judit: Az információellátás időszerűsége és a szolgáltatások iránti igény agrár szakemberek körében. In: Könyvtári Figyelő. 1993. 3.(39.)évf. 2. sz. 225-237.p.
NAGY Attila: A 15-18 évesek könyvtárhasználati szokásairól. In: Magyar Könyvtárosok Egyesülete Évkönyve 1984. 1986. 80-83. p.
NAGY Attila: Keresik életük értelmét? Bp. 1991. OSZK KMK.
NAGY Attila: Napi robotos vagy organikus értelmiségi? In: Pedagógiai Szemle. 1996. 12. sz.
RÁCZ Ágnes: A könyvtárosképző intézmények használói szokásai – ahogy a Könyvtártudományi Szakkönyvtár látja. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1995. 1.sz. 32-39.p.
SUPP Györgyné: A tanítójelöltek könyvtárhasználati kultúrája. In: Felsőoktatási Szemle. 1986. 5.sz. 271-277.p.
SUPPNÉ Tarnay Györgyi: Tanítójelöltek könyvtárhasználati szokásai. In: Tanulmányok. 1988. 37-49.p.
SUPPNÉ Tarnay Györgyi: A tanítójelöltek olvasáshoz, könyvtárhoz való viszonya az 1980-as években. In: Könyvtári Figyelő. 1988. 34.évf. 4.sz. 273-283.p.
TÓTH Lóránd: Elsőéves tanítóképzős hallgatók könyvtárhasználati kultúrája. Egy felmérés eredményei. In: Iskolakultúra. 1996. 6.évf. 1.sz. 45-50.p.
VIDRA Szabó Ferenc: Séta információs gyalogösvényeinken. In: Élet és Irodalom. 1996. 38. sz. 24. p.
W. PÉTERFI Rita: Referensz kérdések vizsgálata közművelődési könyvtárakban történt adatfelvétel alapján. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1996. 10. sz. p.

INTERNETEN A BRITISH LIBRARY katalógusai és bibliográfiái, összesen 17 millió kiadvány bibliográfiai leírása. A *Blaise Web* 195 angol fontos előfizetése 5 órás keresésre, illetve 500 teljes leírás kiíratására jogosítja fel a használót; eseti használatra is van lehetőség.
(Interlending and Document Supply, 1996. 4.no.)

350 ELEKTRONIKUS FOLYÓIRATTAL GAZDAGODIK a holland Királyi Könyvtár; az Elsevier Science kiadó valamennyi, Hollandiában megjelenő szakfolyóiratát elektronikus formában bocsátja a könyvtár rendelkezésére.
(Information Management Report, 1996. okt.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az NKA könyvtári szakmai kollégiumának vezetője az alábbi felhívás közreadására kérte meg szerkesztőségünket:

A Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakmai kollégiuma a jövőben is számít a szakma egészének, s különösen a szakmát képviselő szervezeteknek segítségére munkája során. Ezért megköszönve az eddig kapott támogatást, az alábbi kéréssel fordul a Magyar Könyvtárosok Egyesületéhez és az Informatikai és Könyvtári Szövetséghez.

Bár korainak tűnik, hogy máris az 1998-ban meghirdetendő pályázat témáin gondolkodjunk, a kollégium igen nagy súlyt helyez arra, hogy a lehető legteljesebb szakmai konszenzussal legyenek kiválasztva a pályázati témakörök. A cél az, hogy olyan tevékenységeket, folyamatokat, projekteket ösztönözzön az NKA, amelyek hatása a könyvtárak minél szélesebb körét érinti, s amelyek finanszírozása a költségvetési keretekből nem, vagy csak igen kis részben lehetséges. A kollégium álláspontja szerint azonban az NKA forrásait nem lehet a napi működés és fenntartás kiadásainak fedezetére fordítani.

Ha kellő alapossággal, a javaslattevők minél szélesebb körét mozgósítva akarjuk a pályázati témákat kiválasztani, bizony időben hozzá kell kezdeni a javaslatok begyűjtéséhez. Hozzá kell tennem azt is, elképzelhető, hogy az NKA számára megnyíló új források esetleg azt is lehetővé fogják tenni, hogy kedvező esetben sikerül még egy pályázatot kiírni idén a második félévben. Ez a lehetőség arra int bennünket, hogy mielőbb szólítsuk meg a szakmát.

Ezért arra kérem, hogy az MKE, illetve az IKSZ szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg a pályázati témakörökre vonatkozó javaslataikat. Erre vonatkozóan határidőt nem szab a kollégium, csupán tájékoztatásul közlöm, hogy kész az 1998. évi pályázat kiírásakor fontolóra venni minden, 1997. szeptember 30-a előtt bármikor befutott javaslatot. Nagy segítséget jelentene, ha a javaslat a téma megjelölésén túlmenően tartalmazná azt is, hogy az adott feladatra mekkora összeget lenne célszerű fordítani, valamint – százalékosan kifejezve – a kollégium rendelkezésére álló keret mekkora hányadát érdemelné meg a téma. Tájékoztatásul azt is közölnöm kell, hogy becslésem szerint az idei keret (68 millió forint) föltételezhetően jövőre sem csökken, sőt reményeink szerint – a befizetések növekedésének függvényében – talán még emelkedik is valamelyest. Tudni kell azonban azt, hogy ebből az összegből kell támogatni a szakmai folyóiratokat, a szakmai könyvkiadást és a nagyrendezvényeket is. A másik kérés pedig arra vonatkozik, hogy az MKE, illetve az IKSZ elnöksége, szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg kritikai észrevételeiket az NKA és könyvtári szakmai kollégiuma működését (az NKA szerepe a magyar kulturális életben, a működés tapasztalatai, a források megosztása az egyes szakmai kollégiumok között, a könyvtári pályázati témakörök megállapítása, a pályázatok lebonyolítása, a támogatások hatása a magyar könyvtárügy fejlődésére stb.) illetően.

Az MKE és az IKSZ eddig nyújtott segítségét ismételten megköszönve, s további javaslatokat és kritikai észrevételeket várva őszinte tisztelettel küldi üdvözletét

Papp István

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Terveink szerint évente több alkalommal jelentkezünk majd új „mini-rovatunkkal", hogy az adatcsere formátummal és a konverzióval kapcsolatos aktuális kérdésekről beszámoljunk. A rovatot *Sipos Márta* (OSZK) és kollégái állítják össze a Fejlesztési Osztályhoz érkező vélemények, hozzászólások alapján. (*A szerk.*)

USMARC - UseMARCON - HUNMARC

A bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma és a konverzió

Sipos Márta

Történeti összefoglalás

A világon ma körülbelül 50 különböző MARC-formátum létezik, az Európai Közösség országainak nemzeti könyvtáraiban 10-féle MARC-formátum használatos.[1] Valamennyiük közös eredete, alapja a Library of Congress 1962-ben indult, géppel olvasható katalogizálási (Machine Readable Cataloguing, MARC) projectje.

A könyvek feldolgozására készült MARC-formátumot hamarosan továbbfejlesztették, hogy a többi dokumentumtípus feldolgozására is alkalmas legyen. A többes szám itt az amerikai és az angol közös erőfeszítéseket jelenti, az eredményeket tükröző első, később nemzetivé terebélyesedő MARC-formátumok a már kezdetektől meglévő eltérések miatt külön-külön jelentek meg, a Library of Congress (LCMARC) és a British National Bibliography (BNBMARC) formátuma is 1968-ban. A mindkét országban sokasodó (és eltérő) számítógépes fejlesztések vezettek a későbbiekben a USMARC és a UKMARC-formátumot leíró dokumentumok, illetve kézikönyvek megjelentetéséhez, hogy az eltérő hazai gyakorlatokat éppen a kommunikáció érdekében közös mederbe tereljék. Közben természetesen a 70-es években is folytatódtak a Library of Congress és a British Library között a kompatibilitás és a harmonizáció megteremtésére irányuló erőfeszítések.

A UNIMARC megjelenése előtt kifejlesztett (főleg nemzeti) MARC-formátumok mind az LC/US vagy a BNB/UK MARC-formátumon alapulnak, egyesek az eredeti formátumot szinte szóról szóra átvették, másokon mind a két formátum hatásai fellelhetők, néhol a helyi gyakorlat vagy szolgáltatási cél, máshol az adott számítógépes rendszer határozta meg az eredetitől való eltérést. (US és/vagy UK alapú például a német MAB, a dán DANMARC, a spanyol IBERMARC, az ausztrál AUSMARC, vagy az olasz ANNA-MARC 1985-ig.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A különböző MARC-formátumok elterjedéséből adódó problémák részben megoldódtak az ISO 2709 (=MSZ 193 Mágnesszalagos bibliográfiai adatcsere-formátuma. A rekordok szerkezete) szabvány elfogadásával. A nemzeti könyvtárak által kifejlesztett, saját nemzeti formátumok szinte egyetlen közös vonása az azonos rekordszerkezet, az ISO 2709 nemzetközi szabvány alkalmazása. Az ISO szerkezet mind a mai napig az alapja az olyan belső vagy nemzeti formátumoknak, valamint a könyvtárakon kívüli, leggyakrabban kereskedelmi formátumoknak, amelyek igényt tartanak valamilyen fokú kompatibilitásra más rendszerekkel vagy formátumokkal. Az országonként, de talán helyesebben: nyelvterületenként eltérő katalogizálási szokásokat és gyakorlatot tükröző, eredetük vagy időrendbeli megjelenésük miatt különböző ISO 2709 rekordszerkezetű adatcsere-formátumok MARC betűszavában a C már nem Cataloguing-ot, hanem Communication-t jelent. (Mint ahogy az 1982-ben kiadott USMARC Alapelvek kimondja: bibliográfiai rendszerek közötti rekordcsere szabályait előíró kommunikációs formátum.)

Az IFLA a 70-es évek közepén olyan csereformátum kifejlesztését határozta el, amelynek elsődleges célja nem egy(etlen) formátum nemzetközi adaptációja volt, hanem olyan formátum kialakítása, amely kiküszöböli két-két nemzeti formátum közötti konverziós programok sokaságának szükségességét. Az IFLA Állandó UNIMARC Bizottsága (Permanent UNIMARC Committee, PUC) úgy foglalt állást, hogy minden országnak legyen saját nemzeti adatcsere-formátuma, ugyanakkor pedig mindenütt a nemzeti központ legyen felelős a rekordoknak a nemzeti formátumról a nemzetközi formátumra fordításáért. Ez a nemzetközi csereformátum az először 1977-ben publikált UNIMARC. Néhány ország egyszerűen honosította a UNIMARC-ot, mások a UNIMARC-on alapuló saját nemzeti MARC-formátumot hoztak létre. (UNIMARC alapú például Horvátország, Portugália, Görögország formátuma, a dél-afrikai SAMARC, a szlovén COMARC, vagy az olasz ANNAMARC 1985-től.)[2]

A felsorolásban nem szabad megfeledkeznünk az elsősorban a referáló és indexelő szolgáltatások szempontjait (is) figyelembe vevő, e téren kizárólagos szerepre szánt, 1984-ben publikált Common Communication Format-ról (Közös Adatcsere Formátum, CCF) sem, amely főleg nemzetközi szervezetekben használatos, számos fejlődő ország adatcsere-formátumának az alapja, sőt rugalmassága miatt belső formátumok alapjává is vált.[3]

Jellemzők

A MARC-formátumok összetevői (rekordszerkezet, tartalomjelölők, adattartalom) közül a tartalomjelölők azok, amelyek az érvényes könyvtári szabványokban előírt adatelemeket a gépi feldolgozás és az adatcsere érdekében egyértelműen azonosítják. Meghatározzák az adatmezők hívójelét, az egy-egy mező egészéről további információt hordozó indikátorokat, az egyes adatelemeket azonosító almezőazonosítókat, illetve ezek értékeit. Nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy a MARC-formátumú bibliográfiai rekordok hierarchikus szerkezetűek: a rekord mezőkből áll, a mező almezőkből.

A MARC-formátumokat leíró dokumentumokban minden hívójelről és minden almezőről külön-külön előírják, hogy ismétlődhet-e vagy sem, kötelező-e, felvétele csak valamely feltételtől függően kötelező, vagy csak megengedett. Megadnak bennük továbbá bizonyos, a számítógépes feldolgozáshoz elengedhetetlen, illetve ott használatos információt, vagy hivatkoznak az ott érvényes szabványokra (pl. rekordhatárjel, karakterkészlet, vagy rekordszolgáltatásnál a rekordméret). Bizonyos alapvető kérdésekben teljes az egyezés a különböző formátumokban. Például az almezőazonosító mind a USMARC, mind a UNIMARC, mind a HUNMARC esetében két karakter, amit mindhárom adatcsere-formátum rekordfejében a 11. pozíción jeleznek. Az első karakter az almezőhatárjel, amelynek az MSZ 193 szerint „Az almezőazonosító első vagy egyetlen karakterének az MSZ KGST 359 szerinti elemhatárjelnek kell lennie." (Az MSZ KGST 359 'Az adatfeldolgozás alfanumerikus karaktereinek osztályozása, megnevezése és jelölése' szabvány.) Ennek értéke hex 1F. A második karakter, az almezőjel a HUNMARC eseténben a latin abc kis- vagy nagybetűje vagy szám. Az almezőhatárjel **'1F'** kérdésében valamennyi adatcsere-formátum azonos értéket ír elő, a grafikai jelölés pe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dig konvenció kérdése, amelyet minden formátumot leíró dokumentum bevezetésében jeleznek.

Egységesítési törekvések

A közös indulás, azonos könyvtári katalogizálási szabályzat (Anglo-American Cataloguing Rules, AACR), némileg eltérő fejlődés, de legfőképpen a párhuzamosság okozta helyzet indította arra a Library of Congress-t és a British Library-t, hogy az adatcsere érdekében nemzeti formátumaikat közelítsék egymáshoz, megvizsgálják, melyek azok az alapvető sajátosságai a UKMARC-nak, amelyek nem szerepelnek a US-MARC-ban, mint ahogy ilyen felmérés a US-MARC és a kanadai CANMARC között már évekkel ezelőtt elkészült. A besorolási adatok területén meglévő problémák és az ennek kiküszöbölésére indított program (Name Authority Cooperative Programm, NACO) keretében végzett több évi egyeztetés vezettek oda, hogy a közelmúltban a két könyvtár megállapodást írt alá katalogizálási politikájuk közelítéséről, valamint közös angol-amerikai besorolási adatok állománya (Anglo-American Authority File, AAAF) építéséről.[4] MARC-formátumaik harmonizációjának eredményeképpen különösen a tárgyszavak egységes kezelésének területén várható ugrásszerű változás. Újabb MARC-formátumot nem szándékoznak létrehozni, de a fenti közös erőfeszítések után sokkal eredményesebben vehetnek át egymástól rekordokat.

A szabványok általában – ha könyvtári szabvány, akkor szinte természetszerűen – alternatívákat tartalmaznak, amelyek között választani lehet; a választást „házi" szabályzatban rögzítik, hogy legalább egy-egy alkalmazáson belül következetesség legyen (lehessen). Minél több könyvtári alkalmazás „házi" szabályzata egyezik, annál könnyebb köztük az adatcsere.

A konverzióról általában

Az országonként eltérő könyvtári szabványok követelményeinek és a „helyi" működési környezet talaján szükségszerűen (és jogosan) létrejött MARC-formátumok sokasága és az adatcsere iránti rohamosan növekvő igény miatt az egyik rendszerről a másikra való konverzió lett napjaink egyik legnagyobb problémája, eltekintve most a nyelvi nehézségektől. A számos kifejlesztett konverziós program hátránya, hogy mindegyik csak egy speciális MARC-formátumról egy másik speciális MARC-formátumra (pl. OCLC-MARC-ról HUNMARC-ra) konvertál, komoly programozási gyakorlatot igényel a legapróbb módosítás vagy kiegészítés beépítése, és a fordított irányú adatcserénél (pl. HUNMARC-ról OCLC-MARC-ra) pedig megint kezdődik az egész elölről, új programot kell készíteni.

A gazdaságilag hatékonynak egyáltalán nem nevezhető helyzet késztetett arra, hogy az Európai Unió Könyvtári Programján belül kifejlesszék a **UseMARCON**-t.[5] A felhasználó irányította általános MARC átalakító (User Controlled Generic MARC Converter) egy eszköz, egy olyan programrendszer, amely *bármely* MARC-formátum*ról* bármely MARC-formátum*ra* konvertálja a bibliográfiai rekordokat. Mind az input, mind az output formátumnak természetesen ISO 2709 kompatibilisnek kell lennie. A program az UNI-MARC-formátumot használja mintegy belső kapcsolóként. Táblavezérelt, az átalakítás szabályát mind az input, mind az output oldal minden egyes adatelemének minden egyes jellemzőjéről (ismétlődés, kötelezőség) külön-külön meghatározza. Magában foglalja a kódolt adatok (pl. országkód, intellektuális szint) megfeleltetésének táblázatait. Mivel a különböző MARC-formátumok különböző karakterkészletek alkalmazását teszik lehetővé, a UseMARCON szoftver része az input rendszerben használatos egyes karakterkódoknak az output rendszerben létrehozandó megfelelőjét tartalmazó táblázat is. Szintaktikai ellenőrző programok felügyelik az adatszerkezet, a tartalomjelölők és átalakítási szabályaik, a kódolt adatok, a karakterek érvényességét.

A UseMARCON-t mind MS Windows (3.1x és '95), mind Unix Motif környezetre kifejlesztették. Működhet lépésről-lépésre, párbeszédes vagy batch üzemmódban. Nem kíván programozói ismereteket. A könyvtáros maga ellenőrizheti, illetve irányíthatja a rekordkonverziót, szükség esetén a helyi igényeknek megfelelően szerkesztheti a konverziós táblázatokat. Természetesen a konverziós táblázatok felhasználói paramé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

terezése maximális hozzáértést kívánó, nehéz és időigényes munka lesz még a várhatóan nagyon felhasználóbarát környezetben is, megköveteli a forrás és a cél MARC-formátum igen alapos, apró részletekbe menő ismeretét.

A UseMARCON project 1994 februárjában kezdődött, a kifejlesztett szoftver tesztelése napjainkban fejeződik be, terjesztéséről 1997 elején lehet bővebbet megtudni.[6]

HUNMARC – USMARC összevetés

Az érvényes magyar könyvtári szabványok előírásainak figyelembevételével készült 'HUNMARC : a bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma' c. kiadvány 1994-ben jelent meg. Az Országos Széchényi Könyvtár a hazai impresszum számítógépes rekordjainak szolgáltatását ezzel egyidejűleg kezdte meg HUNMARC-formátumban ('Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek CD-ROM adatbázisa', majd 1996-tól 'Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája' félhavi füzetei hajlékony mágneslemezen). A nemzeti könyvtár mindig teljességre törekedett az adatfelvétel szintjén, a részletes szerkezetből könnyen alakítható a felhasználó, a rekordot fogadó, letöltő igényeinek, illetve adottságainak megfelelő szerkezet.* Az előző fejezetben említett konverziós táblázat kitöltéséhez is elengedhetetlen, hogy az adott két formátumot módszeresen összehasonlítsuk, számba vegyük az egyezőségeket és a különbözőségeket. A továbbiakban a HUNMARC és a USMARC-formátum között tesszük meg ezt nagy vonalakban, egyáltalán nem modellértékűként, inkább a HUNMARC-formátum használatával kapcsolatban felmerült felhasználói kérdések alapján.

1. Néhány, a HUNMARC-ban nem alkalmazott USMARC-mező:

A nem alkalmazott USMARC-mezőket illetően a következőket bocsátjuk előre: a HUNMARC előkészítés alatt álló második kiadása további adatelemeket és egyéb dokumentumtípusra jellemző adatelemeket is fog tartalmazni. Az állományi adatokra vonatkozóak kivételével az alábbiak már csak ezért sem különösebben jelentősek és csak a tájékoztatás érdekében említünk néhányat a felhasználói észrevételek közül:

066 Character Sets Present - Ez a mező eleve nem kötelező, feladata, hogy figyelmeztessen, ha más karakterkészletet alkalmaznának, mint az ASCII, az ANSEL stb. szerinti. A hazai gyakorlat szempontjából felesleges, és erre vonatkozóan a HUNMARC előszavában található útmutatás: *„... az alkalmazott karakterkészletet illetően a cserében résztvevő felek megállapodása szükséges".*

654 Subject Added Entry - Faceted Topical Terms - a kihagyás indoka: Magyarországon nincs fazettás osztályozási rendszer

850 Holding Institution - A 850-es mező állományi adatot tartalmazna. Ilyent eleve nem tartalmaz a HUNMARC első kiadása, és az előszóban ez pontosan szerepel is: *„Nem terjed ki az állományi adatok közlésére."* Mindenesetre amennyiben fölvesszük a 850-es mezőt, feltétlenül fel kell vennünk az adatcsere-formátumba a „852 Location" mezőt is, de akkor már nem árt gondoskodni a többi, a bibliográfiai rekordba ágyazható állományi adatra vonatkozó mező formátumba illesztéséről sem (853, 854, 855, 863, ... 866 ... stb.). Nem feltétlenül jelent megoldást egy-két újabb mező felvétele. Minden esetben az esetleg láncszerű következményekkel is számolni kell.

Természetesen a **856 Electronic Location and Access** és főleg a **886 Foreign MARC Information Field** mezők feltétlenül szerepelni fognak a következő kiadásban.

2. Néhány, a USMARC-ban nem szereplő HUNMARC-mező:

Az **588 Megjegyzés a fizikai jellemzőkről** azért került bele a HUNMARC-ba, mert a bibliográfiai leírás adatcsoportjaira tehető megjegyzések közül ez az egy – különös módon – hiányzik a USMARC-ból. (Lásd még MSZ 3424/1 'Bibliográfiai leírás. Könyvek' szabvány 4.6.2. *A leírás adatcsoportjaival illetve adatelemeivel kapcsolatos megjegyzések*)

741 Párhuzamos cím, 742 Egyéb címváltozat, 743 Borítócím, 744 Előzménycím/Ko-

* Erről a kérdésről részletesebben a Könyvtári Figyelő 1995/2. számában megjelent tanulmányában írt az OSZK Fejlesztési Osztály.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rábbi cím, 745 Folytatáscím - Ezek, az információkeresésben különösen fontos adatok a USMARC 246-os mezőjében szerepelnek. A USMARC 1991-es (kiegészítőkkel ellátott) kiadása szerint azonban csak időszaki kiadványok leírása esetén alkalmazhatták, noha könyvnek is lehet például párhuzamos címe, hát még borítócíme, ami igazán inkább erre a dokumentumtípusra jellemző. Nagyobb probléma az, hogy a 246-os mezőben nincs lehetőség a rendezésből kihagyandó karakterek számának jelölésére, ugyanis az indikátorpozíció a különböző típusú címek jelölésére szolgál. Nyilvánvaló, hogy mindegyik említett címtípusban előfordulhat címkezdő névelő. A probléma szempontjából tehát hiába szűnt meg a USMARC legújabb kiadása szerint a dokumentumtípusonkénti alkalmazás. Logikailag is a *740 További cím* „közelében" van a helyük a felsorolt címtípusoknak, szerkezetük (indikátoraik, almezőik) ezzel analóg.

3. A USMARC egy, a HUNMARC két (vagy több) adatelemben tartalmazza ugyanazt

Itt a HUNMARC egyik legjellemzőbb tulajdonságával, az adatelemek szintjén a hazai szabványoknak és a nemzetközi előírásoknak megfelelő, elengedhetetlen részletezettségével találkozunk. A részletes szerkezetből mindig kialakítható az egyszerűbb, de semmilyen adatcsere-formátummal sem lehet automatizáltan megoldani az adatcserét, ha a küldő adatai összevontabbak, mint a fogadóé. Vagyis HUNMARC-ból USMARC-ba való konvertáláskor nincs probléma, összevonjuk az adatelemeket, de a fordított irányú konverziónál mindenképpen szabványellenes adatot kapunk.

Legjellemzőbb, s a mindennapi gyakorlatban lépten-nyomon előforduló példa erre a 100, 600, 700, 870 hívójelű személynév mezőkben a vezetéknév – egyéni név szerkezetű besorolási adat, ami a USMARC-ban egyetlen $a almezőbe, a HUNMARC-ban pedig $a és $j almezőkbe kerül.

Nézzük meg Robert Burns nevének kódolását (eltekintve most a további adatelemektől):

Egységesített besorolási adat:	Burns, Robert
USMARC-ban:	$aBurns, Robert
HUNMARC-ban:	$aBurns,$jRobert

Rendkívül fontosnak tartjuk a besorolási adat *rendszó, egyéb elem, kiegészítő* részének egyértelmű jelölését, aminek igazolásául egy kicsit hosszabban idézünk az MSZ 3440/2 'A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Személyek nevei' szabványból: *„1.5. Az egységesített név elemeit mindig azonos sorrendben kell leírni. A név rendszónak minősülő elemét (elemeinek együttesét) a besorolási adat első elemeként (elemeiként) kell leírni. A rendszónak minősített elemet (elemeket) a név további elemeitől tipográfiailag vagy más módon (például: aláhúzással) meg kell különböztetni. ... Ha az egységesített névben a névelemek sorrendje a személy névhasználatától eltér, a sorrendcserét jelölni kell (ld. 1.11.)."*
„1.11. A besorolási adatban a személynevet az alábbi írásjelekkel kell kiegészíteni:

- ha a besorolási adatban a névelemek sorrendje a személy névhasználatától eltér (ld. 1.5.), a sorrendcserét a hátravetett névelemet (a hátravetett névelemek közül az első névelemet) megelőző vesszővel (,) kell jelölni;

- többszörös sorrendcsere esetén minden egyes sorrendcserét az előírt módon jelölni kell;"

A USMARC-ban a fenti szerkezetű besorolási adat esetében nincs lehetőség a rendszó és az egyéb elem megkülönböztetésére. A leggyakoribb előfordulást figyelembe véve feltételezhetjük, hogy a USMARC-ban minden rendszó értékű részt vesszővel zárnak le, s a konvertáló programba ezt beépítve az esetek többségében szabványos eredményt kapunk. Arany János esetében azonban már nem ez a helyzet.

Egységesített besorolási adat:	Arany János
HUNMARC-ban:	$aArany$jJános
USMARC-ban:	$aArany, János

Ha a címleíró, legyen az akár amerikai, akár holland (ők használnak például csereformátumként USMARC-ot) helyesen, szabványosan veszi fel az adatot, akkor például a magyar és a japán személynevek esetében a rendszó értékű részt nem zárja le vesszővel (lásd *Names of persons: national usages for entry in catalogues*). A formátum nem írja, nem írhatja át a könyvtári szabályokat!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megjegyezzük, hogy a UKMARC-formátumban is két, $a és $h almezőbe kerülnek a tárgyalt adatelemek ($aBurns$hRobert és $aArany$hJános), ennélfogva a minősítés nem szenved csorbát, a rendszót megkülönbözteti az egyéb névelemtől, „csak" az automatikus központozás eredményez Arany János esetében nem szabványos névformát.

További példaként említendő a 245 Cím és szerzőségi közlés mező szerzőségi közlés adatelemének részletezettsége a HUNMARC-ban, ahol a USMARC egyetlen $c almezőjének $c (első elsődleges szerzőségi közlés), $e (második és minden további elsődleges ...), $i (első másodlagos ...), $I (második és minden további másodlagos ...), $H (párhuzamos első elsődleges ...), $E (párhuzamos második ...), $l és $L almezőkre való bontásával a teljesen automatikus központozás oldódott meg, valamint annak a lehetősége, hogy a közművelődési központi katalóguscédulákon ne szerepeljen másodlagos szerzőségi közlés.

4. Indikátorok eltérő értelmezése, illetve használata

A USMARC-ban a **100-as** hívójelű **mező** (Személynév – főtétel) **második indikátorá**nak lehet 1-es értéke is. Erről már az 1989-es USMARC kézikönyvben szerepelt, hogy elavult, a kurrens rekordok nem tartalmazzák ezt az indikátorértéket, amely azt fejezi ki, hogy a főtétel (első besorolási adata) egyben a mű tárgya is, ennélfogva a tárgyi melléktételt elhagyják. A tárgyi melléktétel elhagyásának gyakorlatát, ha az azonos volt a főtétellel, általában nem alkalmazták, mint azt a USMARC kézikönyv megjegyzésben közli. A hazai gyakorlatban is független a tárgyi melléktételek felvétele, az említett indikátorérték HUNMARC-ból való kimaradásának oka nyilvánvaló.

A **245-ös mező** (Cím és szerzőségi közlés) **első indikátorának értékei**ről sem fordítva rendelkezik a HUNMARC, mint a USMARC – mint azt sokan hozzászólásukban kifogásolják –, hanem pozitív megfogalmazásban. Nem azt mondja, hogy nem melléktétel, hanem kimondja, hogy főtétel; szabatosan fogalmazva: a főtétel első besorolási adata a 245-ös mező megfelelő almezője, almezői (v.ö. MSZ 3423 'Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése' szabványcsalád).

A **110, 610 és 710-es mezőkben** (Testületi név) **az első indikátor 1-es értéké**nek értelmezése nem eltérő: a „jurisdiction name" megfelelője a magyar szabvány szerint (MSZ 3440/3-83 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Testületek neve 3. szakasz): „államhatalmi és államigazgatási szervek egységesített neve".

5. Központozási eltérés

A két – USMARC és HUNMARC – formátum közötti konverzió egyik legtöbb nehézséget okozó, de számunkra égetően fontos kérdése, hogy az USMARC-formátumban az *adattartalom* részének tekintik a központozási jeleket, ráadásul a rekord bibliográfiai leírás részében az ISBD-k előírásaitól (MSZ 3424 szabványcsalád) eltérően az adatelemet megelőző adatelem tartalmának végén helyezik el a következő adatelemet a szabványok szerint megelőző központozási jelet, ami így erősen előfordulás függővé teszi a központozási jel bevitelét, ráadásul megfosztja a rekordot fogadó, felhasználó intézményt annak a lehetőségétől, hogy bizonyos adatelemeket ne vegyen át a saját adatbázisába (v.ö. például egyszerűsített leírás).

Nézzük az alábbi két példát a USMARC kézikönyvből:

```
245 10$aPrivate eyeballs :$ba golden treasury ..
245 04$aThe plays of Oscar Wilde /$cAlain Bird
```

Az első példában a $b almezőben lévő alcímet megelőző szóköz kettőspont, míg a másodikban a $c almezőben lévő (első) szerzőségi közlést megelőző szóköz dőltvonal szerepel az $a almezőben lévő főcím végén. (HUNMARC-ban egyik esetben sem tartalmazna központozási jelet a mező: 245 10$aPrivate eyeballs$ba golden treasury és 245 04$aThe plays of Oscar Wilde$cAlain Bird.)

---

* MSZ 3563-80 Könyvek nemzetközi azonosító száma (ISBN)

** MSZ ISO 2108: 1994 Információ és dokumentáció. Könyvek nemzetközi azonosító számozása (ISBN)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A **020-as** (ISBN) **mező 'a' almezőjé**nek központozásához a következőket szeretnénk megjegyezni: A régi ISBN szabvány* szerint: *„Az ISBN számcsoportjait szóközzel kell elválasztani"*. Az új ISBN szabvány** szerint pedig: *„A részeket szóközzel vagy kötőjellel kell elkülöníteni (elválasztani)"*. A USMARC kézikönyv az input megállapodások között ismerteti, hogy jóllehet a szabvány szerint kötőjellel vagy szóközzel kell megjeleníteni az ISBN-t, az USMARC rekordban ezek egyike sem szerepel, az adott rendszertől függ, hogy melyiket generálja a számcsoportok közé. Azt az algoritmust pedig, amely megszabja, hogy hova kell betenni a kötőjelet vagy a szóközt, az Egyesült Államok ISBN központjától (Standard Book Numbering Agency, New York ...) lehet beszerezni. A HUNMARC leírásban erre vonatkozóan nem szerepel külön előírás, az érvényes szabványt követve mindenképpen helyes ISBN szám kerül a rekordba.

6. Ugyanazon hívójel/almező eltérő tartalommal:

630-as $z almező (egységesített cím – tárgyi melléktétel USMARC-ban hely alosztás almező, HUNMARC-ban pedig generikus címhez járuló, a műre/időszaki kiadványra legjellemzőbb személy vagy közreadó testület neve kiegészítő almező) – A HUNMARC 2. kiadásában javításra kerül, hogy a 'z' almező ne az egységesített címeknél (130, 240, 730-as mezők) használt almezőkkel harmonizáljon, hanem a tárgyszavak almezőivel.

A **700, 710, 711-es mezők** (Személy-, Testületi, Rendezvénynév – további) **'x' almező**jét a USMARC kézikönyv szerint a Library of Congress sem alkalmazza, ugyanis ez az almező a név/cím mező címrészében felvett sorozatcím ISSN-jét tartalmazza. Ezt a nagyon zavaros fogalmat szerencsére nálunk már jó 20 éve sikerült tisztázni, mármint az ISBN/ISSN adás és a feldolgozás szempontjából. Ezért bátran alkalmaztuk a MAMARC*-ban 1978 óta használt almezőazonosítót a közreműködés jellege felvételére, ráadásul a UNIMARC-ban is 'x' almexőbe került annak idején a közreműködés jellege (most a '4'-es almezőben van, ugyanis a kapcsolatjelölő almezők számazonosítójúak a UNIMARC-ban).

Befejezésül: konverziókor csak akkor szabad az egyik MARC adott hívójelű mezőjéből a másik MARC adott hívójelű mezőjébe áttenni az adatot, ha a megfelelő hívójellel ellátott mezők jelentéstartalma teljes egészében megfelel egymásnak. A HUNMARC – USMARC konverziókor felmerül a probléma, hogy mit kezdjünk pl. a HUNMARC 742-es mezőjével, amelynek nincs adekvát megfelelője a USMARC-formátumban. A lehetséges megoldások közül (nem konvertáljuk az adatot, betesszük valami olyan mezőbe, amibe „minden belefér", például az 500-as hívójelű Általános megjegyzések mezőbe) mindig az adott alkalmazás igényeinek megfelelően ajánlatos választani.

Irodalom

ISO 2709-1981 Format for bibliographic information interchange on magnetic tape

MSZ 1993/1-1983 A mágnesszalagos bibliográfiai adatcsere formátuma. A rekordok szerkezete

UNIMARC manual : bibliographic format / International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme, Deutsche Bibliothek. - 2. ed. - München [etc.] : Saur, 1994. - (UBCIM publications ; N.s., Vol. 14.). - Cserélhető lapokkal

USMARC format for bibliographic data : including guidelines for content designation / prep. by Network Development and MARC Standards Office. - Washington : Library of Congress Cataloging Distribution Service, 1988. - Kiegészítőkkel. - Cserélhető lapokkal

USMARC format for bibliographic data : including guidelines for content designation / prep. by Network Development and MARC Standards Office. - Update No. 2. 1996. - Washington : Library of Congress Cataloging Distribution Service, 1994. - Cserélhető lapokkal

USMARC format for holdings data : including guidelines for content designation / prep. by Network Development and MARC Standards Office. - Update No. 2. July 1994. - Washington : Cataloging Distribution Service Library of Congress, 1989. - Cserélhető lapokkal

HUNMARC : a bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma / [összeáll. Sipos Márta] ; [kész. az Országos Széchényi Könyvtár Fejlesztési Osztályán]. - Budapest : OSZK, 1994. - 129 p.

CAMPOS, Fernanda M. – LOPES, M. Ines – GALVAO, Rosa M.: MARC formats and their use : an overview. In: Program, vol. 29. no. 4. October 1995, pp. 445-459.

* A MAMARC a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Adatbázisában 1992-ig alkalmazott formátum.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. WILLER, Mirna: A szabványosítás szükségessége a géppel olvasható katalogizálásban. In: Könyvtári figyelő, 4. (40.) 1994/1, pp. 42-48.
3. VAJDA Erik: A csereformátumokról. In: Könyvtári figyelő, 4. (40.) 1994/1, pp. 35-41.
4. British Library and Library of Congress sign cataloguing agreement. In: Public library journal, Vol. 11. No. 5. 1996, pp. 147-148.
5. UseMARCON : User controlled generic MARC converter. Technical description - July 1996
6. WILSON, Neil: UseMARCON : progress towards a generic MARC record conversion system. In: Select / The British Library, issue 18. Winter 1996, pp. 4.

MEGSZŰNT AZ 1914 ÓTA MEGJELENŐ Wilson Library Bulletin; az előfizetők és a hirdetők számának csökkenése, a papír- és postaköltségek növekedése miatt a kiadó már nem tudta vállalni a ráfizetést. Reméli, hogy valamilyen elektronikus formában fel tudja támasztani.
(Public Library Quarterly, 1996. 2.no.)

USEMARCON a neve annak a generikus MARC konverziós rendszernek, amellyel most folynak az első gyakorlati kísérletek. - A világon jelenleg mintegy 50 különféle MARC-formátumot használnak, s ez sok nehézség, többletmunka és kisebb-nagyobb hiba forrása az adatcserében. A USEMARCON olyan általános konverziós rendszer, amely megkönnyíti a különféle MARC-formátumokban készült rekordok konverzióját, átvitelét. - A projekt gazdája az EU Távközlési Alkalmazási Programja (DGXIII-E) és a USEMARCON konzorcium; utóbbinak törzstagjai a British Library, a portugál Nemzeti Könyvtár és Könyvintézet, valamint a holland Királyi Könyvtár, amely koordinálja a munkát; társult partnerük a Deutsche Bibliothek. - A USEMARCON szoftver első változatát 1996 februárjára készítette el a francia Jouve cég. Futtatható mind Windows, mind Unix operációs környezetben, különféle fokú konverzióra ad lehetőséget a karakterkészlet egyszerű átváltásától kezdve a különféle MARC-formátumok (UKMARC, UNIMARC, USMARC stb.) közötti teljes konverzióig. Folyik a rendszer tesztelése, egyúttal pedig a piackutatás; 1997 januárjában kívánják lezárni a kísérleti munkát.
(BL Select, 1996. 18.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megrendelhető:

Levélben:

Magyar Szabadalmi Hivatal
Bartus Istvánné
1370 Budapest, Pf. 552

Elektronikusan:

E-mail: mszh@hungary.com
WWW-n keresztül: HTTP://www.hpo.hu/szt/hunprend.html

Felvilágosítást ad:

Törőcsik Zsuzsa

312-4400/203 E-mail: torocsik@olt1.hpo.hu

Vadász Ágnes

131-3724 E-mail: h3286vad@ella.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Pályázat figyelő

TELEPÜLÉSEKNEK, INTÉZMÉNYEKNEK, KÖZÖSSÉGEKNEK

A Pályázatfigyelő egy változó terjedelmű újság településeknek, önkormányzatoknak, közösségeknek, intézményeknek.
A teljesség igényével gyűjti a pályázatokat a művelődés, a közigazgatás, az oktatás, az egészségügy, a szociális, a kisebbségi ügyek, a környezetvédelem és a művészetek területén.

A tartalomból:

A **márciusi** Pályázatfigyelőben 44 pályázat jelent meg.
A szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeket nevelő és oktató középiskolák mellett működő alapítványokat, hátrányos helyzetű gyerekeket oktató pedagógusokat, természetvédelmi táborokat, színházi stúdióprodukciókat támogat négy pályázatában a Soros Alapítvány.
Gyermek- és ifjúságvédelemhez, egészségügyhöz, szociálpolitikához kapcsolódó civil szervezetek számára írt ki pályázatot a Népjóléti Minisztérium.
A népművészeti, iparművészeti, a tudományos oktatói tevékenységet, a helyi közösségek munkáját támogatja három pályázatában a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány.
Etnikai kisebbségek életmódprogramjait, könyvkiadói munkáját, a helyi médiában megjelenő kisebbségi anyanyelvű tevékenységet támogatja célpályázataiban a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány.

Tárgymutató rovatunkban az egyes pályázatokra leginkább jellemző tárgyszavak betűrendjében minden olyan pályázat megtalálható, amely a beadási határideje alapján még aktuális.

Elektronikus formában is olvasható a nyíregyházi SZAB-I-NET Internet Szolgáltató Kht. elektronikus hálózatán keresztül.

Az újság előfizetési díja:
Nyomtatott formában:
Havi: 224 Ft (ÁFÁs)
Éves: 2688 Ft (ÁFÁs)
Elektronikus formában:
Egyéni felhasználói jogosultság:
190 Ft + ÁFA
Subdomain jogosultság:
5 x 190 Ft + ÁFA
Domain jogosultság:
3 x szubdomain.

Előfizethető a számla kézhezvétele után átutalással vagy rózsaszín postautalványon a számlaszámra való hivatkozással.

Címünk: i&i Kulturális Informatikai és Innovációs Kft., Budapest, 1251 Pf. 88. Fax:(1)201-4892

További felvilágosítást kaphat: Szokolárs Marianna szerkesztőségi titkártól az (1)201-5256-os telefonon, vagy személyesen a szerkesztőségben: Budapest., I. Corvin tér 8.

Pályázatfigyelő megrendelő

Megrendelem a Pályázatfigyelő című újságot ..... példányban,

a Pályázatfigyelő című elektronikus újságot

(Kérjük, az Önnek megfelelőt húzza alá!)

1997. ..... hónaptól ..... hónapig.

Intézmény: .....

Név: .....

Cím: .....

E-mail cím: .....

Bankszámlaszám (intézmény esetén): .....
(Kérjük, hogy az előfizetési díj kiegyenlítését a számla kézhezvétele után tegye meg! Az újságot az előfizetési díj beérkezését követően postázzuk!)

Dátum:

Aláírás (intézmény esetén cégszerűen)

KÖFI

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

Az Orosz Nemzeti Könyvtár (a volt Szaltükov-Scsedrin Könyvtár) alapításának 200 éves évfordulójára emlékeztek 1995. május 24-25-én Szentpéterváron. Az ünnepség keretében rendezték meg *A könyvtárak és a modern társadalom* c. konferenciát. Az ott elhangzott előadásokból négyet bemutatunk most olvasóinknak. *Brian Lang*, a British Library főigazgatója, a nemzeti könyvtárak hagyományos feladatai és az elektronizáció diktálta új feladatok közötti egyensúly megteremtéséről szól, *Philippe Sauvageau*, a quebeci nemzeti könyvtár vezetőjeként lényegében hasonló gondolatokat fejt ki, de hangsúlyozza az állományvédelem és a konzerválás fontosságát is. *Philippe Belaval*, a francia nemzeti könyvtár új épületéről ad összefoglalást, s végül egy nemzeti könyvtári rangot nyert parlamenti könyvtár gondjait ecseteli *Elena Alekszandrovna*. A konferencia többi előadásának szövege megtalálható a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban. (*A szerk.*)

A könyvtárak jövőjéről – a British Library szemszögéből

Lang, Brian

Tapasztalva az Orosz Nemzeti Könyvtár gyűjteményeinek rendkívüli gazdagságát, a könyvtár vezetőségének eltökéltségét a nemzeti könyvtári funkcióinak mind jobb betöltésére, a többi könyvtárral folytatandó együttműködésre, továbbá remélve, hogy a már átadott francia, s az építés alatt álló német és brit nemzeti könyvtárépület után Szentpétervár is mihamarabb megkapja az annyira igényelt új épületét – ebben az előadásban arról szeretnék beszélni, hogy az új technika hogyan változtatja meg a könyvtárakat és a könyvtárosokat.

Egy könyvtárnak vannak hagyományos feladatai, és ezeket továbbra is be kell töltenie. De sok hagyományos feladatát csak új módon tudja elvégezni. Új használókat fogunk vonzani, és új szolgáltatásokat fogunk kifejleszteni, amelyek nemsokára szintén hagyományosnak fognak minősülni. Ami mindebből a fejlődési folyamatból talán a legfontosabb, az a könyvtárak *közötti* kapcsolatok fokozatos változása.

Az új technológia kezdi feleslegessé tenni a távolságot mint dimenziót. A könyvtárak akkor virágozhatnak igazán, ha a köztük levő távolságot negligálva erénnyé teszik az együttműködést. Sok lehetőséget csak nemzetközi szinten lehet kiaknázni. Ez azt jelenti, hogy képesek vagyunk tovább lépni abból a stádiumból, amikor mindegyik ország féltékenyen őrizte, amit a saját kulturális örökségének érzett. Képesek vagyunk megvitatni, hogyan osztozhatunk közösen mindazon, ami ezt az örökséget alkotja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárak képezik az emberiség kollektív emlékezetét. De nem pusztán a múltra tekintenek: ők a megújulás és a kulturális ösztönzés alapja. A könyvtárosok nemcsak a múlt emlékeinek megőrzéséért felelősek, hanem a jelenről szóló publikációk gyűjtéséért is, katalogizálják ezt a tudásanyagot, hogy azt gyorsan és könnyen meg lehessen találni, és egyúttal hozzáférhetővé teszik mindazok számára, akik azt igénylik. Nemcsak a mai, hanem a jövőbeli használóknak is felelősséggel tartoznak, évszázadok múlva is.

A digitális technika megjelenése nem változtatta meg ezeket az alapvető feladatokat, de olyan lehetőségeket kínál, amelyek javíthatják ezeknek a feladatoknak a teljesítését. A számítástechnika, az adattárak és a távközlés egybeolvadása az információ gyorsabb, rugalmasabb és kevésbé helyigényes feldolgozását, tárolását és közvetítését teszi lehetővé, amelynek eredményeképpen már képet alkothatunk a jövő „globális információs társadalmáról". A könyvtár a könyvek, illetve dokumentumok őrzőhelyéből információközvetítővé vált.

A mai információs környezet egyik meghatározó jellemzője az információ nagy mennyisége. Azt mondják, a világszerte előállított információ mennyisége ötévenként megduplázódik. A British Library kb. 70 ezer időszaki kiadványra fizet elő – de a világon 120 ezret adnak ki, és minden évben 5000 új lap jelenik meg. 1994-ben 1,3 millió kötettel gazdagodott a könyvtárunk állománya, ami évente nyolc polckilométert jelent!

Nincs olyan könyvtár, amely átfogó teljességgel tudná gyűjteni a dokumentumokat. Már ma is alapvető követelmény az állományok közös használata. A könyvtárak kevesebb súlyt fektetnek az információ beszerzésére, mint arra, hogy tudják, melyik könyvtárban találhatják meg a keresett adatot. A könyvtári állomány jelentése is változik: már nem kell feltétlenül egyetlen helyen lennie. A jövőben olyan könyvtár is lehetséges, amelyben egyetlen kiadvány sem található, a könyvtáros pedig nem a könyvek beszerzője és a gyűjtemény gondozója lesz, hanem a kutató segítője, az adott információ megtalálásában és a hozzáférésben. Ebben a helyzetben alapvető fontosságúak a könyvtári hálózatok, a közös felhasználásra és hozzáférésre vonatkozó megállapodások (a könyvtárak, adatbázisok és mindenfajta információtároló intézmény között), alapvető, hogy el tudjunk igazodni egymás katalógusaiban, az adatokat gyorsan és könnyen le tudjuk kérdezni, akár a világ másik végéről is. A dokumentumok rendelésének és szolgáltatásának közös szabványa kell legyen. A forrásmegosztás és közös hozzáférés ki kell terjedjen az információs és kulturális tevékenység egészére, a múzeumokra, galériákra, színházakra, hangversenytermekre is.

A legmeglepőbb az, hogy rövid távon nem annyira a technika változásával kell számolnunk. A közeljövőben nem várható újabb drámai fejlemény, amely irányváltoztatásra késztetne bennünket. A számítástechnika nem szüntette meg a könyvtárak és könyvtárosok létjogosultságát. Ami most megy végbe, az inkább a meglevő technika lehetőségeinek a felmérése: elektronikus hálózatok, teljes szövegek továbbítása, képdigitalizálás. Olyan gondjaink vannak, mint a szabványok és az adattovábbítási protokollok, vagy az elektronikus adathordozók véges élettartama, de ezek megoldhatók, s én bízom műszaki kollegáink leleményességében. Azok a nagyon komoly problémák, amelyeket meg kell vizsgálnunk, nem technikai, hanem kulturális, jogi és politikai természetűek.

Vegyük példának a tudományos folyóiratot, amely ma minden kétségen kívül a tudományos eszmecsere kulcsfontosságú eszköze. Tulajdonképpen nem áll másból, mint néhány cikkből, amelyet egybekötöttek, és a köteteket bizonyos időközönként szétküldik. De ezek a kötetek eljutnak a kutatók asztalára, a laboratóriumokba s a könyvtárakba. A tudományos folyóirat fontos eleme a kollegák kritikája, a közlésre elfogadott írások lektorálása, „minőségellenőrzése". A tudósok és műszaki szakemberek fontosnak tartják a folyóirat áttekintését, hogy lépést tartsanak a fejlődéssel, s a szerzők is biztosak lehettek abban, hogy a tekintélyes folyóiratokban való publikálás segíti karrierjüket. De vajon a tudományos folyóirat az egyetlen útja-e a kutatási eredmények közzétételének? Az új technika sok előnnyel rendelkezik a hagyományos folyóirattal szemben. Egy külön tanulmányt ki lehet találni, meg lehet írni, lektorálni lehet, és szinte azonnal publikálni lehet az elektronikus hálózatok révén. S nekem, aki skót nemzetiségű vagyok, ebben talán az a legvonzóbb, hogy nem kell pénzt kiadnom a kívánt cikk mellett olyan írásokra, amelyek ugyan egybe vannak kötve vele, de amelyekre valójá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban nincs szükségem. Sajnálatos módon az elektronikus folyóirat, nem is beszélve az elektronikusan közölt különálló írásokról, még nem elfogadott, nem tekintélyes forrása a publikálásnak, s még nem mozdítja elő különösebben a szerző karrierjét sem. Tehát: több hatalmat az online folyóiratoknak! Lehet, hogy csak meg kell szoknunk őket.

A hagyományos kiadványok kezelése könnyű, nem avulnak el úgy, mint a géphez kötött adathordozók. Egy könyv olvasásához nem kell semmi, még szemüveg sem. A papír mint adathordozó akkor válik problémává, amikor nő az elraktározott mennyiség. Nehéz a visszakeresés, és drága a tárolás. A számítógépesítés mind nagyobb mérvű lehetőségeket kínál az adatok visszakeresésére, s a mágnesszalag, a CD-ROM, a lézerlemez, az interaktív digitális videó optimálisan tudja tárolni a szöveget és a képet, ezeken nagy mennyiségű információ tárolható, s az önköltségi költség is alacsony. Miután lehetővé vált az elektronikusan tárolt adatok emberfeletti sebességgel történő bevitele és visszakeresése, eljött az ideje, hogy a társadalomtudományok és a művészetek is felzárkózzanak. Shakespeare, sőt gyakorlatilag az egész ismert XX. század előtti brit költészet már digitális formában elérhető CD-ROM-on. Lehetséges, hogy a könyvtárügy és a tudomány gyakorlata nagyobb változáson megy át ma, mint Gutenberg óta bármikor.

A British Library különféle módokon használja ki az új technikát. Multimédia-lemezeket adtunk ki olyan témákról, mint Nagy-Britannia madarai, a középkor története, a feltalálók és találmányok – és ezekhez a hatalmas gyűjteményünkben meglevő szövegeket, képeket és hangfelvételeket használtuk fel. Kifejlesztettünk egy online katalógust, amely 8 millió könyvtári rekordhoz kínál hozzáférést – már a brit felsőoktatási és tudományos elektronikus hálózaton keresztül is. Ezer CD-ROM lemezen egy millió oldalnyi szabadalmi leírást tettünk kereshetővé egy gigantikus lemeztorony (jukebox) üzembehelyezésével. Aztán hadd említsem meg az „elektronikus Beowulf"-unkat, az ezeréves angol eposz kéziratának digitalizált változatát, amely még a 250 évvel ezelőtti égésnyomokat is eltüntette, és a teljes szöveget olvashatóvá tette. Ebből néhány oldal ma már az Interneten is hozzáférhető.

Bár a könyv még mindig a civilizáció fő alkotása, és bizonyos fajta szövegekhez (pl. regények és versek) mindig szükség lesz rá, valószínű, hogy a referenszműveket a következő öt évben a nyomtatott változat mellett digitális adathordozón is megjelentetik, és egy évtizeden belül bizonyos szakterületeken a digitális kiadványok dominálnak majd. Ugyanígy valószínű, hogy öt éven belül szinte mindegyik kutató, aki igényt tart a legnagyobb nemzeti könyvtári katalógusokhoz való hozzáféréshez, magától értetődő módon rendelkezni fog a digitális szövegek online rendeléséhez és fogadásához szükséges technikával. Könnyen lehet, hogy tíz év múlva sok folyóirat nyomtatott változatát már nem fogjuk megtalálni. Az üzlet világában, ahol a hozzáférés gyorsasága létkérdés, hasonló perspektívával számolhatunk. S valóban, a pénzügyi szektor már hosszú ideje digitális hálózatokra támaszkodik a világ tőzsdehíreinek megszerzésében. A könyvtáraknak az a dolguk, hogy felkészüljenek a nyomtatott és a digitalizált publikációk egymás mellett élésére. A könyvtáraknak a könyvtári fejlődés egységének nagyságrendi változásához is hozzá kell szokniuk. Az információ előállításának és közvetítésének digitális eszközei a nemzetközi információcserét mind praktikusabbá és kívánatosabbá teszik. A technika logikája mind nagyobb elektronikus hálózatokhoz vezet el.

A nemzetközi könyvtárügyi bizottságok sokat tettek azért, hogy elősegítsék az információkhoz való hozzáférést az egész világon. Az IFLÁ-n kívül Európában több szervezet is tevékenykedett, pl. az európai tudományos könyvtárak társulása, amely adatbázist állít össze az összes 1830 előtti nyomtatvány regisztrálására. Az európai nemzeti könyvtárak konferenciája elektronikus üzenőrendszert fejleszt ki, hogy figyelemmel kísérhessük a legújabb fejleményeket Európa könyvtárügyében.

Szeretnék kiemelni egy olyan vállalkozást, ahol az Európai Közösség igen sokat tett az együttműködés előmozdítására Európa különböző országainak könyvtárai között. A szakmában CD-BIB-ként emlegetett projekt 1989-től 1993-ig tartott, és a francia-brit CD-ROM együttműködésből kinőve hét európai nemzeti könyvtárra terjedt ki, amelyek bibliográfiai adataikat CD-ROM-on cserélték ki. Ez egy szabványos visszakereső interfész kifejlesztése, illetőleg a géppel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olvasható, de az egymással nem kompatibilis katalógusformátumok szabványos formátumra konvertálása révén valósult meg, sőt, a nem kompatibilis karakterkészletek problémájának kezelésére is tett javaslatot. A projekt keretében elkészült egy CD-ROM, amely részleteket tartalmazott a dán, a holland, a portugál és az olasz nemzeti bibliográfiából. A projekt sikere nem kis részben annak köszönhető, hogy az Európai Közösség ragaszkodott a részvevők közötti rendszeres kapcsolattartáshoz. A CD-BIB egyike volt azon vállalkozásoknak, amelyek tanúsították a nemzeti könyvtárak képességét és készségét, hogy együtt dolgozzanak egy világosan körülhatárolt és gondosan megtervezett cél érdekében. A konkrét adatcserénél is fontosabbnak bizonyultak az adatcsere elveit ösztönző szabványosítás és összehangolás tágabb kérdései. A projektnek olyan „melléktermékei" voltak, mint a partnerek közötti kiváló munkakapcsolatok megteremtése.

Az európai nemzeti könyvtárak nemrég fórumot alakítottak a szóba jövő új vállalkozások megtervezésére. A megvitatott számos téma között szerepel az elektronikus információs rendszerek számbavétele, a bibliográfiai rekordok, rezümék, tartalomjegyzékek összekapcsolása az eredeti dokumentum szövegével; a nemzeti könyvtárak ellátó tevékenységének modelljei Európára nézve; az elektronikus publikációkat gyűjtő nemzeti könyvtárak módszertani kérdései.

A legtöbb nemzeti könyvtár hagyományosan a kötelespéldány-szolgáltatásra építette gyűjtő tevékenységét. A kötelespéldány-szolgáltatás intézménye Franciaországban jött létre, a XVI. században. Ugyanott 1992 óta többé-kevésbé minden kiadványfajtából kötelespéldány beszolgáltatását írja elő a törvény (a nemzeti könyvtárnak, vagy valamely más kijelölt intézménynek). Nagy-Britanniában a helyzet másképp fest. A ma is érvényes kötelespéldány-törvény 1911-ben keletkezett, és lehetővé teszi, hogy a British Library minden olyan nyomtatvány egy példányát megkapja, amelyet Nagy-Britanniában forgalomba hoztak. A British Library előtt álló egyik kulcsfontosságú feladat tehát az, hogy a nyomtatványokon kívül is beszerezze a teljes brit kiadványtermést, gondozza azt, és hozzáférhetővé tegye. Mivel a jelenlegi kötelespéldány-rendelet nem vesz tudomást az új, digitális adathordozókról, a nemzeti könyvtár gyűjteménye a nemzeti kiadványtermés terén nem lehet teljes. A British Library jelenleg a kötelespéldány-rendeletnek a nem nyomtatott anyagokra való kiterjesztését fontolgatja, számbavéve egy ilyen változtatás feltételeit. Kulcskérdés, hogy a kiadók megértsék az elektronikus tárolás és információtovábbítás fontosságát, hiszen nem léphetünk előre a tárolás és hozzáférés modelljének kidolgozásában a kiadók egyetértése nélkül. Meg kell mutatnunk nekik, hogy ők is nyernének, ha egyetértenének a nem nyomtatott anyagok kötelespéldány-szolgáltatásával. (Az amerikai Kongresszusi Könyvtárnak sikerült egy minden részletre kiterjedő egyességre jutnia a CD-ROM-termékek kötelespéldányait illetően, s ez bizonyítja, hogy a két fél meg tud egyezni.)

Az új kötelespéldány-rendelet kidolgozásához nagyon-nagyon sok idő és szervezés szükséges. De mindez eltörpül az elektronikus könyvtári szolgáltatásokhoz szükséges idő, pénz, berendezés és munkaerő mellett. Nem igaz, hogy az elektronikus forradalommal időt takaríthatunk meg. De miközben szeretnénk megragadni az új technika által kínált lehetőségeket, továbbra is nyújtanunk kell hagyományos szolgáltatásokat, a nyomtatványok hatalmas tárolóhelyeitől az olvasótermekig. Amikor kevés a pénzünk – és az mindig kevés –, hogyan oszthatjuk azt el a régi és az új technika között?

Amiben nincs hiány, az a kibicek raja, akik tanácsokat osztogatnak, hogyan költsük el a pénzünket. Vannak, akik irtóznak az új technikától, s azt tartják, hogy kizárólag könyvekre, cédulakatalógusokra és olvasótermekre kell szánnunk a pénzt. Ez egyszerűen abszurdum. Természetesen élnünk kell az új technika előnyeivel. Mások azt tanácsolják, hogy kizárólag az új technikára kellene áldoznunk, hiszen, mint mondják, a könyv halott. Szerintük a digitális dokumentumokkal teli információs „raktár-áruházak" mellett kellene elköteleznünk magunkat. Ez ugyanolyan abszurd álláspont. A magam részéről bizonyosan nem fogom digitalizálni a Magna Chartát vagy a Shakespeare-fóliánsokat csak azért, hogy utána eldobjam az eredetit. Továbbra is felelősségünk a nagyszerű könyv- és kézirat-gyűjteményünk megőrzése. A két véglet helyett a kiadások egyensúlyára törekszünk.

S ez az oka, hogy bár nagy beruházásokat hajtanak végre az új technikában, sok állam

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(Nagy-Britannia, Oroszország, Franciaország, Németország és Dánia – hogy csak néhányat említsek Európából) a nemzeti könyvtár új épületébe is beruháznak. Kettős szerepünkből következik az a paradoxon, hogy mialatt az elektronikus jövőre készülünk, még mindig szükségünk van a könyvek és kéziratok nagy méretű tárolóhelyeire. Így indokoljuk azoknak, akiktől a pénzt kapjuk, hogy nemcsak új épületekre van szükségünk, hanem ugyanúgy pénztámogatásra a szolgáltatásaink fejlődéséhez is, hogy olvasóinknak ne kelljen ténylegesen felkeresni ezeket az új épületeket.

Könyvtárnak tervezett épületekre van szükségünk, hogy megfelelően gondoskodni tudjunk a növekvő nyomtatott kiadványtermésről, s ugyanakkor a legtöbbet kell kihoznunk az új technikából, amely rendelkezésünkre áll a nyomtatványok hasznosításához. A fejlett technikát alkalmazó kiadói tevékenység pedig fejlett technikát alkalmazó könyvtárakat követel. Itt vagyunk hát, a kommunikáció és kiadói tevékenység egyik legizgalmasabb időszakában, amely egybeesik azzal az időszakkal, amelyben Európa politikai térképe is alapvető változásokon megy keresztül. Könyvtárosként a legjobb helyen állunk, hogy ezt a folyamatot megfigyeljük, de olyan fontos döntéseket is meg kell hoznunk, amelyek segítségével hatást gyakorolhatunk erre a korszakra. Az a kötelességünk, hogy egyszerre több lovat is megüljünk, még jobban bonyolítja a helyzetünket. Sohasem fogunk tudni mindenkit kielégíteni. Csak abban reménykedem, hogy az utókor kedvezően ítél meg bennünket. A tét a közkinccsé tett tudáshoz való akadálytalan hozzáférés.

(Tömörítette: Mándy Gábor)

NEMZETKÖZI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRHÁLÓZAT néven szervezett szakértői munkacsoportot a Bertelsmann Alapítvány, 8 ország (Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Svédország, Kanada, az USA, Ausztrália, Új-Zéland) 9 jeles könyvtárosának részvételével, hogy segítsék elő a tapasztalatcserét országaik könyvtáros-társadalma között, és dolgozzanak ki az időszerű feladatok elvégzésére olyan modelleket, amelyek mindegyikük országában használhatók.

Első, 1996. júliusi összejövetelükön a résztvevők a szakfolyóiratok, az Internet és a könyvtárak évi jelentései anyagának tanulmányozása alapján fogalmazták meg a súlyponti kérdéseket: a minőségi munkaszervezés (TQM), a könyvtárak finanszírozása, a teljesítménymutatók, költség/haszon elemzés, olvasószolgálat, a közművelődési könyvtárak szerepe a "médiatársadalomban", az elektronikus információhordozók használatának értékelése, a könyvtár használóinak és egyéb érdekelteknek bevonása a könyvtár ügyeinek intézésébe, a marketing. - Hat hónapi közös munkával dolgozzák ki modelljeiket, s mindegyik országban publikálják az eredményeket.

(Public Library Journal, 1996. 6.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ukrán parlamenti könyvtár – a megalakulás problémái és a növekedés perspektívái

Alekszandrova, Elena

Ukrajna fejlett könyvtári hálózattal rendelkezik. Kb. 50 ezer a könyvtárak száma, ami 1000 lakosonként 1 könyvtárnak felel meg; az egy közművelődési könyvtárra jutó olvasók száma 2-3 ezer. (Összehasonlításul: Spanyolországban ez a szám 5 ezer.)

A kijevi parlament könyvtárát a XIX. század második felében, közkönyvtárként hozták létre, az akkori felvilágosultabb dél-orosz rétegek aktív hozzájárulásával. 1917-18-ban, Ukrajna első önállósulási kísérlete idején ebből akarták kialakítani a nemzeti könyvtárat. Ez a cél azonban másként valósult meg: 1919-ben létrejött egy országos hatókörű akadémiai könyvtár, ez azonban nem tudta betölteni az alkotmány által ráruházott nemzeti feladatait.

Sorozatos átszervezések után 1957-ben a könyvtár köztársasági állami könyvtárrá vált, de ekkor sem tudott teljes mértékben megfelelni az eredeti célkitűzésnek (pl. nem tudott kifejleszteni egy átfogó nemzeti gyűjteményt, sem létrehozni az ukrán nemzeti bibliográfiát). Elsősorban adminisztratív-irányító testületként működött.

A függetlenség kivívásakor ismét felvetődött egy nemzeti könyvtár létesítésének kérdése. Erre a rangra rajtunk kívül még az Ukrán Tudományos Akadémia Központi Tudományos Könyvtára is pályázott. Az ukrán Legfelsőbb Tanács parlamenti könyvtár létesítését határozta el. Így történt, hogy 1993-95-ben kormányzati határozat eredményeként megkaptuk a nemzeti könyvtári címet, s egyben a legfelsőbb törvényhozó testületek ellátásával is megbíztak bennünket. A könyvtár továbbra is a Kulturális Minisztérium fennhatósága alatt maradt.

Az új államok nemzeti könyvtáraira jellemző gondok (pl. a világtól való elzártság) fokozottan érvényes Ukrajna esetében: megszakadtak a korábbi szovjet köztársaságokkal kialakított kapcsolatok (az oroszországi könyvtárakkal különösen), beleértve a könyvellátást, a szakmai együttműködést, a közös vállalkozásokat, a közös szabályozást, ezáltal megnehezítve a könyvtár nemzeti könyvtári rangjának elismertetését.

Néhány „ecsetvonás" a könyvtár portréjához: az állomány 4 millió, 70 különféle nyelven kiadott kötetet foglal magában (megközelítőleg annyit, mint a lengyel, a dán, a norvég, a svéd vagy a német nemzeti könyvtár), beleértve a nemzeti vonatkozású művek 1-1 kötelespéldányát (tervek vannak a beszolgáltatás 2 példányra való növelésére), 600 napilap és 1700 folyóirat jár (ebből 500 a külföldi), 200 intézménnyel áll fenn nemzetközi cserekapcsolat.

Az olvasók száma mintegy 100 ezer, s az egyetemi, főiskolai hallgatók nagy számának köszönhetően az olvasótábor „fiatalodása" figyelhető meg.

A könyvtár szerkezete – kisebb átszervezésektől eltekintve – még nem sokat változott (ugyanezt lehet elmondani a személyzeti ügyekről, a fizetésekről, a tudományos fokozatok hiányáról). A nemzet egyelőre nem tanúsít kellő figyelmet a nemzet könyvtára iránt.

Az automatizálási munkálatok 1991-ben indultak meg; a könyvtár az ukrán kulturális minisztérium automatizált könyvtári és információs hálózatának (AILN) vezető intézménye. A kifejlesztendő infrastruktúra a saját könyvtárunkon túl 5 országos hatáskörű, 81 regionális (ezen belül gyermek- és ifjúsági) könyvtárra, 420 központosított könnyvtári rendszerre (CLN), összesen kb. 700 intézményre terjed ki. A tervezet modul-rendszerű hálózatot irányoz elő, széles körű keresési lehetőségekkel.

A könyvtár helyzetét a nemzetközi tapasztalatokkal összevetve a következő fontosabb prob-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lémákkal kell szembenézni: a nemzeti vonatkozású gyűjtemény hézagai, az ukrán nemzeti bibliográfia hiánya (jelenleg – első lépésként – 36 könyvtár és múzeum anyagát dolgozzák fel, az 1574-1923-as időszakra vonatkozóan), a dokumentumok központi katalogizálásának megoldatlansága, az országos szabványok hiánya, egy integrált automatizált könyvtári és információs hálózat igénye (ezt az egyéb intézmények számítógépes hálózatára kiterjedően lehetne létrehozni).

A szükséges lépések között meg kell említeni a jogalkalmazási munkát (tekintettel a nemzeti könyvtárra, a kötelespéldány-szolgáltatásra, a nemzeti kulturális kincsek megőrzésére), egy integrált könyvkamara kialakítását, új könyvtári részlegek felállítását, a más nagykönyvtárakkal folytatott munka koordinálását, az egyenlőség alapján kialakított partneri kapcsolatokat a FÁK-tagországokkal, s az IFLÁ-n keresztül a világ könyvtárügyébe való mielőbbi bekapcsolódást.

Ami a parlamentnek nyújtott könyvtári szolgálatot illeti, a parlamenti küldötteken, a Legfelsőbb Tanács titkárságán és elnökségén kívül a Legfelsőbb Tanács állandó bizottságait, az elnöki és kormányzati testületeket, összekötőket és tanácsadókat is el kell látnunk. Megvizsgáltuk a törvényhozók könyv- és információigényeit (azt is figyelembe véve, hogy melyik képviselő a 23 parlamenti különbizottság melyikében kíván tevékenykedni), valamint az egyéni tematikus érdeklődést (85%-uk szakmai irányú), az eredeti törvénykezési dokumentumok iránti igényt (külön a külföldi anyagokra vonatkozóan), a jelentésekre irányuló igényt (összevetve a bibliográfiákkal és a könyv-, illetve folyóiratszemlékkel), a kérdések és kérések kielégítésének átfutási idejét, a források kiválogatásában jelentkező nyelvi szűkítést (az idegen nyelvű irodalom iránti igény 2% alatt van).

A könyvtár ideiglenesen szabályozta a küldötteknek nyújtandó szolgáltatást, a hangsúlyt erre a használói kategóriára helyezte, előírta az igényelt információk lehető leggyorsabb kielégítését, a releváns irodalom lehető legszélesebb körére kiterjedően (mind az egyszeri, mind a rendszeres, illetve hosszú távú kérések körében), továbbá egyensúlyt igyekszik teremteni a tájékozódásban jártasabb használóknak (a használók legfeljebb 25%-át teszik ki) és a könyvtárat hagyományosan nem használók, valamint alkalmi használóknak nyújtott szolgáltatások között. Fontos cél a könyvtárhasználók képzése is.

A képviselőktől kapott kérések kezelésére többlépcsős modellt dolgoztunk ki: a kérés kézhezvételétől a pontosításon és az adatbázisokban való keresésen keresztül egyes kéréseknek más kijevi nagykönyvtárakhoz való továbbításáig – így a használó lakóhelyétől függetlenül az információkhoz való lehető legteljesebb hozzáférést élvezi. Miután a könyvtár közel van a Legfelsőbb Tanács épületéhez, a küldöttek akár az ülések szünetében is felkereshetik. A könyvtár szakosított olvasótermet alakított ki, ahol a küldöttek számára több terminált terveznek felállítani.

A beérkező kérdéseket elsősorban a tájékoztató könyvtárosok kezelik, a válasz gyakran tartalmaz bibliográfiát vagy tematikus összeállítást. Az állandó bizottságok havonta megkapják a társadalomtudományi új szerzemények jegyzékét, eseménynaptárral, valamint az ukrán társadalmi és politikai életről tájékoztató kiadvánnyal.

A parlamenti tevékenység formájáról és menetéről tartott, az ukrán Legfelsőbb Tanács és az amerikai kongresszusi kutatási szolgálat (US Congressional Research Service) által közösen szervezett konferencián a könyvtár ismertette a gyűjteményét, számítógépes programjait és szolgáltatásait.

A következő lépés a Legfelsőbb Tanáccsal való száloptikai alapú összeköttetés kiépítése lesz, amely meggyorsítja majd az olyan teljes szövegű elektronikus adatbázisokhoz való hozzáférést, mint a „Bill", a „Törvényhozás Ukrajnában", vagy az „Információs szervezetek". Ezt az összeköttetést az Internethez, valamint a világ más számítógépes hálózataihoz való kapcsolódáshoz is fel lehet majd használni.

Mindezek a könyvtári fejlemények pozitív külföldi visszhangot váltottak ki. A könyvtár hét országgal tart fenn cserekapcsolatot a hivatalos kiadványok terén; humanitárius segélyként kb. 8 ezer dokumentumot kapunk.

Távolabbi tervként szerepel a parlamenti könyvtár olyan átszervezése, amelynek keretében speciális szolgáltatásokat fogunk nyújtani a törvényhozó, illetve a végrehajtó hatalom számára (az amerikai Kongresszusi Könyvtárhoz hasonlóan, de alacsonyabb szinten, s az ő tevékenységüket nem mechanikusan másolva). Egyelőre hiányoznak a megfelelő szakemberek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(elsősorban az egyes területek szakértői), továbbá a tapasztalatok.

Másik nehézség a dokumentumok hiánya, mind a múltban (a háború alatt elveszett kötetek), mind a jelenben. Sok külföldi forrás, sőt, az ukrán legfelsőbb politikai szervezetek sok kiadványa is hiányzik (az utóbbiakat gyakran egyszerűen nem küldik be), az olyan minisztériumok és minisztériumi osztályok anyagaihoz hasonlóan, ahol figyelmen kívül hagyják a kötelespéldány-rendeletet (ezek a kiadványaikat pénzért akarják adni, ilymódon piaci elemeket bevezetve).

Különösen nagy igény lenne a legújabb referensz-kiadványokra, enciklopédiákra, statisztikai anyagokra, valamint a törvényhozói munkát segítő információs és elemző jelentésekre.

Végül, el kell majd dönteni, mennyire érdemes megtartani a Legfelsőbb Tanács saját, belső használatú könyvtárát. (Szerintünk a könyvtárnak meg kellene maradnia a jelenlegi helyén, de a mi könyvtárunk részlegeként.) A tervek között szerepel kis referensz-állomások létesítése a Legfelsőbb Tanács bizottságaiban. Ugyanakkor nagyobb hatékonyságra van szükség a parlamentnek nyújtott információs szolgáltatásokban, továbbá azoknak a kormányzati testületeknek az ellátásában, amelyek jelenleg is fenntartanak szolgáltatásokat (pl. a Legfelsőbb Tanács számítógépes tájékoztató hálózata, az Elnöki Hivatal prognosztikai és információelemző szolgálata, valamint az Elnöki Hivatalnak, a minisztertanács államigazgatási és önkormányzati intézetének, vagy a Soros Alapítvány által létrehozott és mindenekelőtt a külföldi dokumentumokat beszerző Ukrán Kormányzati Alapnak a könyvtárai).

Bár hálásak vagyunk külföldi partnereinknek az érdeklődésért és támogatásért, azt is látjuk, hogy a helyzetünknek nincsenek nemzetközi analógiái. Ebben a fejlődési szakaszban előnyös lenne, ha a volt szovjet köztársaságok hasonló könyvtárai szakmai kapcsolatokat létesítenének, információs hálózatot hoznának létre a FÁK tagországaira kiterjedően, kicserélnék a törvényhozásra, illetve a könyvtári-információs szolgáltatásokra vonatkozó tapasztalatokat, feltámasztva a kiadványcsere-programot – a külföldi tapasztalatok tanulmányozásával és azoknak a helyi körülményekhez való ésszerű felhasználásával egyidejűleg.

Az ukrán parlamenti könyvtár helyét keresve a világ könyvtárügyében elsődleges feladatunknak az IFLA-programok alapelveinek megvalósítását tekintjük – különös tekintettel azokra a programokra, amelyek a rendelkezésre álló információ egészéhez való nyilvános hozzáférést célozzák.

(Tömörítette: Mándy Gábor)

BOSZNIA NEMZETI ÉS EGYETEMI KÖNYVTÁRA majdnem teljesen megsemmisült. Az OCLC, gazdag szláv állománnyal rendelkező könyvtárak segítségével, összeállítja a fellelhető boszniai publikációk retrospektív nemzeti bibliográfiáját, illetve központi lelőhely-jegyzékét, amelyet majd a Nemzeti Könyvtár rendelkezésére bocsát. Ennek alapján lehet majd hozzákezdeni az állomány tényleges helyreállításához, részben eredeti dokumentumok, részben pedig digitális vagy mikrofilm-másolatok beszerzése formájában. A katalógus összeállítása azonban valószínűleg több évet vesz igénybe.

(Interlending and Document Supply, 1996. 4.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A francia nemzeti könyvtár: egy nagykönyvtár kifelé nyit

Belaval, Philippe

Második hivatali terminusának kezdetén, 1988. július 14-én Mitterand francia köztársasági elnök olyan könyvtár képét vázolta fel, amely minden tudományág ismeretanyagát képes felölelni. Még nyugdíjba vonulása előtt, 1995. március 30-án módjában volt felavatni a Tolbiac kerületben emelt új épületet, jelen lenni Európa a II. világháború vége óta messze legnagyobb kulturális vállalkozásának születésénél.

Az új nemzeti könyvtár eszméje is a szükségességből született meg: a Richelieu utcai Bibliotheque nationale (V. Károly öröksége) fulladozott már, túlságosan is szűkösnek bizonyult az utóbbi negyedszázadban, a kutatás növekedése, az iskolai és egyetemi oktatás felfutása, valamint az állomány jelentős felhalmozódása következtében.

A döntés ambíciózus volt: a tudósoknak fenntartott nemzeti könyvtár eszméjével szemben egy hatalmas könyvtár mellett döntöttek, amely a tudósokon kívül a nagyközönséget is kiszolgálja; arra törekedtek, hogy újraélesszék a gyűjtemény eredeti enciklopédikus jellegét, sőt, új tudományterületek gyűjteményeit hozzák létre; elhatározták a katalógusok retrospektív konverzióját, a digitalizálást, az állomány védelmét...

A terveket határidőre teljesítették, pótlólagos költségek nélkül. A *Dominique Perrault* által tervezett, a Szajna partján, a XIII. kerületben, a Tolbiac kerületben felépített mintegy 380 méterre nyújtózó, 360 ezer négyzetméter alapterületű könyvtár a munka és teremtés diadala volt (a vállalkozásra 1600 munkást mozgósítottak).

A vázlatok egy olyan talapzatot mutatnak, amely a középső részén bemélyül, s a négy sarkán nyitott könyvre emlékeztető tornyok állnak. A 79 m magas tornyok az üvegfelületük mögött hét, mozgatható fazsalukkal védett irodaszintet, továbbá a külvilág elől szigetelő szerkezetekkel elrejtett további tizenegy raktárszintet foglalnak magukban. Az észak-keleti toronyban a közönség számára nyitott kilátószoba („belvedere") található. Az alapzat, amelyet a Szajna túlsó partjával gyalogos aluljáró köt össze, érdekes kialakítású sétányt alkot, a rakpartról felvezető hosszú lépcsősorral. A köztérként és teraszként egyaránt funkcionáló sétányt a napfénytől liget védi – a könyvtárba jövet az olvasók azon sétálnak keresztül.

Az olvasótermek két szinten helyezkednek el, a több mint egy hektáros központi kert körül, műhelyekkel és könyvraktárakkal. A 395 kilométernyi polcférőhellyel rendelkező raktárakat részben a tornyokban, az olvasótermek közvetlen közelében, részben pedig a tornyok felső emeletein helyezték el. A két szintet műszaki körszerkezet, ún. „abroncs" tartja össze.

Az épület felavatása a francia nemzeti könyvtár életének csak egyik epizódja volt. Tolbiac 1996 végén vagy 1997 elején nyitja meg kapuit az olvasók előtt. A gyűjtemények átszállításán túlmenően a tolbiaci épület elkészülte a Nemzeti Könyvtár egésze számára alapvető változásokat hoz:

- új kutatási lehetőségeket teremt a Tolbiac földszintjére telepített 2 ezer új férőhely;
- szélesebb olvasókörnek kínálnak hozzáférést a több mint 1500 férőhelyes szakosított olvasó- és tanulási övezetek;
- az enciklopédikus könyvtár megvalósítását jelzi a korszerű tájékoztatási formákra (pl. audiovizuális és elektronikus adathordozók) helyezett hangsúly, valamint a jelenleg hiányosan képviselt szakterületekbe (pl. a természettudományok, a közgazdaságtudomány és jogtudomány) való beruházás;
- végezetül, a könyvtár új információs technikát, számítógépes hálózatot fejleszt ki, amelynek révén a helyben történő tájéko-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zódás mellett a távhozzáférés is megvalósulhat.

Az intézmény olyan kihívással áll szemben, amelynek nagysága csak gazdag hagyományaihoz, illetve korunk tudományos ambícióihoz fogható: gazdagítani és megőrizni a gyűjteményeit, ismereteket nyújtani ehhez az egyedülálló gazdagsághoz, illetőleg hozzáférést biztosítani, sikeresen befejezni Tolbiac nagy vállalkozását, s egyúttal belekezdeni egy új, nem kevésbé jelentős vállalkozásba: a Richelieu utcában hagyott gyűjtemény restaurálásába, végül pedig elindítani az említett elektronikus hálózat kiépítését.

A Francia Nemzeti Könyvtár újraéleszti az enciklopédizmus történelmi küldetését: a megvalósítandó nagy volumenű állománybeszerzési terv (kb. 400 ezer könyvről, 5500 folyóiratcímről, mikrodokumentumokról és CD-ROM lemezekről van szó) ismét a legnagyobb európai és amerikai könyvtárak sorába fogja emelni a Francia Nemzeti Könyvtárat (nem számítva most a kötelespéldány-szolgáltatást). Tolbiacban az állomány és az olvasótermek két könyvtári szinten helyezkednek majd el: a felső udvari szint (1550 férőhellyel és széles körű hozzáférési lehetőségekkel) a nagyközönség, az alsó udvari szint pedig (2 ezer férőhellyel) a kutatók rendelkezésére áll. Ez utóbbi négy szakrészlegre oszlik (történelmi-filozófiai, jogtudományi, közgazdaságtudományi-politika és irodalmi-művészeti részleg), s csatlakozik hozzájuk az audiovizuális részleg, valamint a ritka könyvek gyűjteménye.

Az audiovizuális részleg megkapja a kötelespéldányként beszolgáltatott lemezeket, videoszalagokat és multimédia-termékeket, így a képanyagok is helyet kapnak a művelődési és kutatási források sorában. 450 referensz-állomást állítanak fel az olvasók számára, ebből 137-et a felső udvari szinten.

A Francia Nemzeti Könyvtár szakrészlegeinek gazdag anyagát (a kéziratokat, művészi nyomatokat, fényképeket, térképeket, kottákat, érméket, régiségeket, képzőművészeti alkotásokat stb.) a Richelieu utcai épületből hozzák át, s az ott felszabaduló helyet kiállító terekké, galériává rendezik át.

A gyűjteményt feltáró adatbázis hozzáférését – mind a helyszínen, mind külső helyszínekről – meggyorsítják (pl. a képek digitalizálása révén). Tolbiacban a könyvek és folyóiratkötetek millióit a tudomány mai szintjén raktározzák és óvják meg. A restauráló műhelyek közül az elsődleges, gyorsjavító egységek Tolbiacban, a többiek pedig Marne-la-Vallée-ben, a műszaki ellátó központban nyernek elhelyezést (itt őrzik meg a köteles anyag egy-egy példányát is).

Az átköltözés előtt a meglévő gyűjteményt alapos állományellenőrzésnek vetik alá, s egyben a régi cédulakatalógust is gépesítik.

Folyik a katalógus széles körű retrospektív konverziója (a folyóiratállományra és az audiovizuális dokumentumokra is kiterjedően), s ma már 1,8 millió bibliográfiai rekordhoz van online hozzáférés, a különböző nyomtatott katalógusok pedig több mint 5 millió művet tárnak fel. A Francia Nemzeti Könyvtár jelenlegi katalógusát úgy alakították ki, hogy megfeleljen a francia szabványnak és egyben a nemzetközi szabványoknak. A Nemzeti Bibliográfia Irodája által előállított és a Franciaországban kiadott műveket feltáró nemzeti bibliográfia referensz célokat szolgál. Ugyanez érvényes a katalógus hozzáférési pontjait szabályozó, életrajzi adatokat, egységesített személy- és intézményneveket, egységesített címeket tartalmazó nyilvántartásra. A nemzeti bibliográfia rekordjainak szolgáltatása várhatóan más francia könyvtárak katalogizálási gyakorlatát is homogenizálni fogja, ilymódon elősegítve az együttműködést és a hálózatok működését. Jelenleg a nemzeti könyvtár előfizetés útján szolgáltat katalógusrekordokat. A francia nemzeti bibliográfia (kumulációs jelleggel), az authority nyilvántartás, valamint a nemzeti diszkográfia CD-ROM-on is hozzáférhető (ez utóbbi 1995 júliusától), s akár az Interneten is visszakereshető. A nemzeti könyvtár ezzel a könyvek és a nemzeti fonotéka kb. 8 milliós adatbázisait is egységesíti. Az új egységes információs rendszer a helyfoglalást és a művek előjegyzését is lehetővé teszi, a kért könyveket könyvszállító rendszer szállítja (a sínek együttes hossza nyolc kilométer) a 150 kölcsönző állomásra. A digitalizált állomány (mintegy 100 ezer kötet és 300 ezer kép) megkönnyíti majd a használók dolgát.

A számítógépesített referensz-szolgáltatást kétféleképpen lehet igénybe venni: az olvasók által közvetlenül használható olvasóhelyek lehetővé teszik a rekordok közötti „tallózást", valamint a referátumok és tartalomjegyzékek áttekintését, míg a könyvtáros segítségével használ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ható olvasóhelyek sokoldalú szolgáltatásokat kínálnak, pl. hozzá lehet férni a szöveges adatbázisokhoz, és ideiglenes fájlokat lehet létrehozni a keresési eredmények tárolására. A nemzeti gyűjteményeket a 300 ezer képfájl képviseli Tolbiacban (ennek az anyagnak több mint a felét a Richelieu utcában lévő állomány teszi ki). A digitalizálástól fokozottabb védelem és karbantartás is remélhető.

A gazdag gyűjteményen túlmenően a nemzeti könyvtár kulturális küldetését szolgálja majd a két kiállító tér, a kongresszusi központ 2 auditóriummal, valamint számos tanácskozóterem. Kiállításokat, előadásokat, konferenciákat, vitaesteket és szemináriumokat terveznek tartani.

A XXI. század előestéjén egyetlen nagykönyvtár sem élhet magában: a Francia Nemzeti Könyvtár is a csere és együttműködés hálójában foglal majd helyet, és igénybe veszi az információ és az ismeretek közvetítésének legújabb technikai módjait. Ennek az integrációnak három összetevője van: a „társult pólusok" programja a nemzeti könyvtár és más könyvtárak állományának egymást kiegészítő lehetőségére épít (eddig 16 pólus jött létre); az országos központi katalógus (a folyóiratok központi katalógusa és repertóriuma, a főbb egyetemek és nagykönyvtárak központi katalógusa már megvalósult, de kiterjed majd a városi könyvtárakra is), egységes keresési rendszerrel; végül a számítógépesített állományokhoz való távhozzáférés. Mindez a falak nélküli könyvtár eszméjét valósítja meg.

Vajon azt jelenti-e ez, hogy a könyvtár alárendelt helyzetbe kerül, s beadja a derekát a hálózatokon létező virtuális enciklopédiáknak? Az elektronikus hálózatok rendszere hangsúlyozni fogja a könyvtár nemzeti jellegét, de egyben jelzi a nemzetközi információcsere megszilárdulásának egy állomását.

(Tömörítette: Mándy Gábor)

MEGVALÓSULÓBAN VAN AZ ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR az angliai De Montfort Egyetemen. 1989-ben 9000, 1996-ban már 28 000 hallgatója volt az egyetemnek; az abnormis fejlődéssel az elektronizálás révén próbálnak lépést tartani. Csökken a könyvtári állomány gyarapítása, előtérbe kerül a szolgáltatások előfizetése és licencek vásárlása, az állomány digitalizálása és az elektronikus, távolsági könyvtárhasználat. Az egyik új campuson 600, hálózatba kapcsolt munkahely áll a hallgatók rendelkezésére, könyv egy szál se. Az oktatást és a tanulást is egyre inkább információtechnológiai alapra igyekeznek helyezni. Az egyetemen alakult meg az International Institute for Electronic Library Research.
(Information Management, 1996. nov.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A jövő nemzeti könyvtárai – Quebecből nézve

Sauvageau, Philippe

A nemzeti könyvtárak feladata megőrizni és terjeszteni a nemzet publikációkban testet öltő szellemi örökségét – a jelen, de ugyanígy a jövendő nemzedékek számára is. Mint az egyetlen ilyen feladatkörű dokumentációs intézménynek, a nemzeti könyvtárnak csaknem minden országban rendelkezésére áll a köteles példány intézménye, újabban már nemcsak a nyomtatott művek körében, hanem egyre inkább a géppel olvasható dokumentumokra, szoftvercsomagokra, s lényegében minden, az új technika által lehetővé tett közlésmódokra kiterjedően.

A nemzeti könyvtárak előtt álló egyik komoly kihívás az elkövetkező években: az összes ismert eszközzel biztosítani a gondjaikra bízott dokumentumok konzerválását, beleértve a tömeges savtalanítást, a lúgos, illetve tartós papír használatának előmozdítását. A nemzeti könyvtárak ugyanakkor tovább kell hogy fejlesszék a dokumentum-konzerválási eljárásokat. Ha egy nemzeti könyvtár feladja ezt, a konzerválásra és megőrzésre koncentráló hozzáállást, óhatatlanul eltávolodik saját létjogosultságától, minthogy nem lesz többé képes megfelelni a jövő nemzedékek ilyen vonatkozású igényeinek.

Bár a dokumentumok megóvásának követelménye országról országra eltér, az uralkodó tendencia a dokumentumok eredeti állapotukban való megőrzése. A japán nemzeti könyvtár külön épületet tervez emelni, amely a földrengések gyakoriságára való tekintettel a nemzeti gyűjtemény minden művének egy-egy példányát őrizné. A francia nemzeti könyvtár a dokumentumok megóvásának számítógépes módját képzeli el, amelynek keretében minden dokumentumnak lenne egy – kórlapra emlékeztető – mikrofilmlapja. Az ilyenfajta állománygondozás magától értetődően kiterjed a megrongálódott dokumentumok restaurálásának programjára, illetve annak végrehajtására. Ennek ellenére a jelen gazdasági helyzetben kevés vezető rendelkezik egy ilyen vállalkozáshoz szükséges költségvetéssel – s ez a tény külön kihívást jelent a könyvtárak számára.

Ami a köteles példányokat illeti, a nemzeti örökséggel összefüggő új technikák speciális problémákat jelentenek a nemzeti könyvtárak számára. Tanúi lehetünk olyan publikált dokumentumok születésének, amelyek kizárólag elektronikus formában léteznek, s amelyeket a távközlési technika a világ másik végéről is pillanatok alatt az otthonunkba varázsol. A könyvtárak még nem nagyon veszik észre, hogy ez a helyzet hatással van rájuk, de nemsokára ők is ráébrednek – amikor majd azt látják, hogy a nemzeti kiadványtermés nagy része ezt az utat kezdi követni. S ha nem akarjuk a nemzeti könyvtárat egy vasútállomáson működő kioszk rangjára degradálni, a könyvtárosoknak érdekeltté kell válniuk az elektronikus publikáció fejlődésében. Ez valóságos kihívás egy olyan jól definiált intézmény számára, amely a nemzet kiadványtermését akarja az állományában tükrözni. A nemzeti könyvtárnak meg kell találnia azokat az eszközöket, amelyek lehetővé teszik az ilyen szövegek gyűjtésével, feldolgozásával és megóvásával kapcsolatos szerepének hiánytalan betöltését (pl. arra való tekintettel, hogy a katalogizálásnak meg kell előznie a szöveg terjesztését).

A dokumentumok megőrzése a nemzeti könyvtárakban értelmetlenné válik, ha az állampolgárok nem férhetnek hozzá ehhez a nyomtatásban meglevő örökséghez. A szellemi örökség hozzáférhetővé tételéhez hely is kell. Nem véletlen, hogy az elektronikus publikáció és az Internet korában nagy nemzeti könyvtárak építésének, illetve renoválásának lehetünk tanúi (pl. Párizsban és Alekszandriában – az utóbbinak szimbolikus jelentősége is van, a világ könyvtártörténete szempontjából). Ezek az eredmények – amelyeket eltökélt politikai akarat tett lehető-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vé – mutatják, milyen jelentőséget tulajdonítanak egyes országok a nemzeti könyvtáraknak (a gyűjtemény értéknövekedésének), illetve azok potenciális olvasótáborának. A nemzeti könyvtárak sokféle szolgáltatást kell nyújtsanak: ilyen a nemzeti bibliográfia, a kiadói tevékenység, a könyvtárközi kölcsönzés, a CD-ROM – és mind inkább a szövegekhez való teljes körű számítógépes hozzáférés.

Az állomány hozzáférhetővé tételének tipikus módja a dokumentumok helyszínen történő tanulmányozása. A nemzeti könyvtár igen gyakran bizonyul az utolsó lehetőségnek a ritkább dokumentumok megtalálásában – a gyűjtemény átfogó jellegének köszönhetően, továbbá azért, mert a tárolási körülmények megóvják ezeket a dokumentumokat a megrongálódástól. A nyomtatott szellemi örökség jövendő nemzedékek számára való megóvásának felelőssége persze másfajta hozzáférést indokol a dokumentumokhoz, mint más dokumentációs intézményekben. Az állomány értéknövelésének ez a megkülönböztető jellegzetessége és gyakorlata egy paradoxon, hiszen a nemzeti könyvtár hatásköre az egész országra kiterjed, s ugyanakkor a nemzeti könyvtár egy bizonyos városban (szokás szerint a fővárosban) fejti ki tevékenységét, tehát aki használni akarja a gyűjteményt, annak a fővárosban kell laknia, illetve oda kell utaznia. Az új technikai eszközök igen értékesnek bizonyultak az ilyenfajta korlátozások tekintetében: a dokumentumok (önálló kötetek, sorozati kiadványok, ikonográfiák stb.) digitalizálása a számítógépes hálózatok révén az ország bármely részén lehetővé teszi a hozzáférést a teljes szöveghez, a képekhez és hangzó anyagokhoz, az Internet pedig ezt a hozzáférést az egész világra kiterjeszti.

A nemzeti könyvtárak természetesen nem vártak az új technika megjelenésére, a könyvtárközi kölcsönzés révén eddig is lehetővé tették a hazai és külföldi hozzáférést. Protokollokat fejlesztettek ki a különböző könyvtártípusok és a nemzeti könyvtár közötti adatcserére. Ezen a téren meg kell emlékeznünk a British Library tevékenységéről, amely a könyvtárközi ellátó központja (Document Supply Centre) révén évente több mint 3,5 millió kérést regisztrál (ebből 800 ezer külföldről érkezik). A legtöbb kérést fénymásolatok formájában (a Központ 112 másológéppel rendelkezik), illetve mikrodokumentumokkal elégítik ki. A válaszok több mint 42%-át küldik meg postán. A számítástechnikai eszközök kétségtelenül hozzájárultak a Központ munkájának hatékonyabbá válásához. A nemzeti könyvtárak előtt megnyíló kommunikációs lehetőségek tovább segítik a dokumentumok nagy mennyiségéhez való hozzáférést – akkor is, ha az olvasók szolgálatának korszerűsítésével járó magasabb költségek összeegyeztetése a költségvetés megkurtításával komoly fejtörést okoz a könyvtárigazgatóknak.

(Tömörítette: Mándy Gábor)

2,3 millió dokumentumleírást konvertál az OCLC a New York Public Library tudományos könyvtárai számára; így online lesz használható a 800 kötetes szótárkatalógus anyaga.
(Information Management Report, 1996. okt.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Információs és könyvtári tevékenységek privatizálása

Mikulás Gábor

A nemzetközi könyvtári szaksajtó egyik legfrissebb közérdekű témája a privatizálás. A LISA-ban 1996 őszén végzett irodalomkutatás eredménye szerint a téma iránti érdeklődés jelentősen megnövekedett az utóbbi években és várható, hogy a hazai szaklapok és fórumok is egyre nagyobb teret szentelnek e témának. E folyóirat hasábjain is jelent meg már szemle[1] és recenzió. A 1. ábrából kitűnik, hogy a nemzetközi szaksajtóban az utóbbi években megnövekedett figyelem fordul a privatizálás egyes válfajai felé. Érdemes tehát e témával foglalkozni.

Talán fölösleges magyarázni, hogy a hatékonyság és eredményesség ösztönzői a magángazdaságban a legtöbb esetben jobban működnek, mint a költségvetési intézmények esetében. Leginkább ennek köszönhető, hogy a vállalatok egyre inkább az alvállalkozók felé fordulnak, a bérmunka a szerződéses munka irányába mozdul el.[2] Többnyire így van az információs és könyvtári szolgáltatók esetében is. Ha az egyes munkafolyamatok közötti kapcsolatot anyagilag mérhető formára hozzuk, a vevő–eladó viszony kézzelfoghatóvá, kiszámíthatóbbá válik, amely nagyobb szolgáltatásbiztonságot jelent.

> Ha a nyugdíjas kolléga csúcsidőben szivességi alapon jár be kisegíteni, akkor a szolgáltatás eredményessége szempontjából a munkakapcsolat labilisabb, mintha fizetésért csinálná ugyanezt.

Ha egy szívességi alapon készült szakfordítás minősége nem kielégítő, mindkét fél számára kínos lehet, ha visszaadják javításra. Szerződéses (professzionális) viszony esetén a reklamációk megfelelő kezelése jóval kisebb gondot jelent.

Biztosan ható receptet adni nem könnyű. Az első karcsúsításon tizenöt évvel ezelőtt átesett angol könyvtárak világában is viták folynak az

1. ábra

A contracting out kifejezés szabadszöveges keresése a LISA CD-ROM-on az 1996. 2. frissítés után. (A contracting out-tal rokon outsourcing előfordulása is hasonló dinamikájú.)

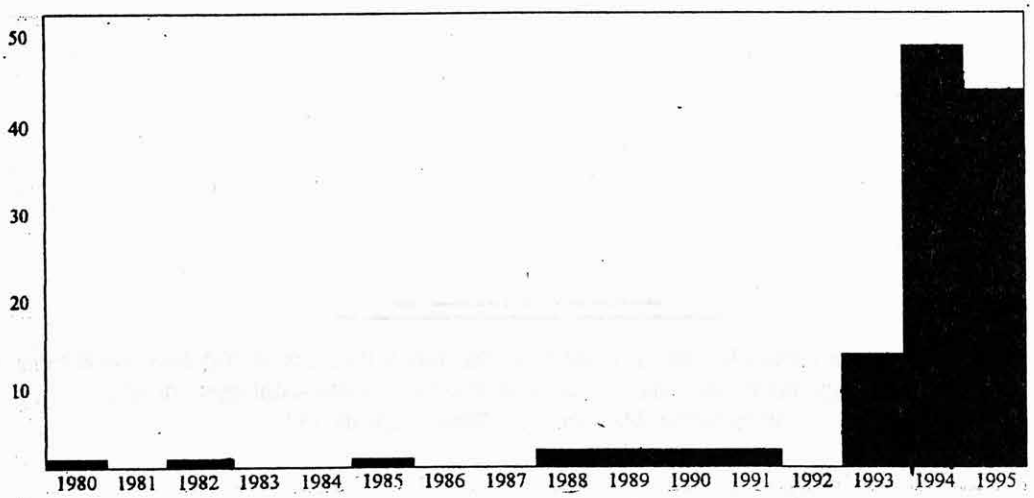

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(eddig) többnyire önkormányzati vagy állami tulajdonban lévő könyvtárak egyes egységeinek privatizálásáról (outsourcing, contracting out)[3], a könyvtárak franchise-rendszerben (a szolgáltatások know-how-jának lízingje) való működtetéséről[4] vagy a kötelező tendereztetésről (CCT)[5], amely által a könyvtárak a nyereségérdekelt vállalkozásokkal azonos feltételekkel indulnak a megbízásokért. Mindezek ellenére a hírek számos jól sikerült projektről szólnak, és egyre több hazai példa is akad az egyes munkafolyamatok privatizálására.

A retrospektív konverzió jellegzetesen projekt-jellegű feladat, amelyre általában nem érdemes külön státuszt biztosítani. A magyar piacon több vállalat és magánvállalkozó (pl. fizetés-kiegészítést kereső könyvtáros) kínálja szolgáltatásait. A kurrens bibliográfiai szolgáltatásokat is meg lehet vásárolni – remény szerint egyre jobb feltételekkel.

Külföldi példa a nonprofit szektorból, hogy a stockholmi önkormányzat két évtizede leépítette nem érdemi igazgatási-szolgáltatási tevékenységeit. A létrehozott különálló szervezettel előnyös szerződésben áron alul jut szolgáltatásokhoz. Az akcióval 5%-kal csökkentették költségvetésüket, létszámigényük a felére csökkent.[6]

Privatizálás

A privatizálás célja, hogy a korábbival azonos szintű könyvtári szolgáltatást alacsonyabb költséggel, vagy jobb szolgáltatást a korábbi költségen biztosítson azáltal, hogy az intézmény tevékenységeit kulcsfunkciókra korlátozza.[7] Feltétele, hogy a fenntartó szerv(ezet) megfelelő autonómiát biztosítson a szolgáltató intézménynek a szakmai kérdések eldöntésében, illetve kezelje független költségközpontként. A privatizálás alapja, hogy a szervezet döntéshozói fel merjék tenni a kérdést: mi lenne, ha az adott tevékenységet nem mi végeznénk el, hanem egy külső vállalkozásból vagy másik információs intézménytől vásárolnánk.

Ekkor kell választ találni olyan alapvető kérdésekre, mint a tulajdonlás (kié a helyiség, a berendezés, a nyersanyag stb.), a finanszírozás (mennyiért és hogyan), illetve a ma meglévő munkatársak jövője.[8]

A könyvkötés feladata többféleképpen oldható meg:

1. Szélnek eresztjük a meglévő kötészeti munkatársakat és a felszabaduló helyiséget például bérbe adjuk, és a nyereségből a külső könyvkötő-vállalkozót is tudjuk fizetni.
2. A meglévő könyvkötők önálló vállalkozásba fognak, és bérlik a meglévő helyiséget és a berendezéseket, a könyvtárnak pedig megállapodás szerint valamivel kedvezőbb feltételekkel vállalnak munkát (ld. a stockholmi önkormányzat példáját).
3. Maradjon minden a régiben.

Hogy a könyvtárnak melyik lehetőséget érdemes választania, azt alaposan mérlegelnie kell költséghatékonysági és egyéb szempontok szerint.

A továbbiakban áttekintjük a nem tipikusan könyvtári feladatok privatizálásának kérdéskörét, illetve ezután a könyvtári feladatok magánosításának problémáit.

A) Nem tipikusan könyvtári tevékenységek privatizálása

Legelőször az információs intézmény misszió jából közvetlenül nem következő tevékenységek esetében (pl. kötészet) érdemes megvizsgálni – Drucker gondolatai alapján – a privatizáció lehetőségét: hogy a *„... szolgáltató munkában komoly termelékenység-javulás mutatkozzék, általában az kell, hogy a munkát kiadják olyan külső vállalkozónak, aki nem folytat más üzleti tevékenységet, érti ezt a munkát, megbecsüli az alacsonyan képzett szolgáltató dolgozókat és előrelépést kínál nekik, például helyi vagy területi vezetői szerepet. Az intézmények, ahol ezt a munkát végzik – a kórház, ahol az ágyakat készítik elő, vagy az iskola, amelynek diákjait étkeztetik –*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyrészt nem értik, másrészt nem becsülik meg eléggé ezt a munkát ahhoz, hogy rááldozzanak annyi időt és energiát, amennyitől termelékeny lenne, függetlenül attól, hogy mennyi pénzt fizetnek ki érte."[9] (A kötészeti példa alapján tehát nagy könnyelműség lenne első látásra azt mondani, hogy legolcsóbban a saját munkatárs dolgoztatása a legkedvezőbb.)

Egyszerű belátni, hogy a könyvtári büfét, vagy a fénymásoló gépet karbantartó egységet nem érdemes belső forrásokból fenntartani, s munkabért, társadalombiztosítást, helyiséget, eszközt stb. fizetni – függetlenül a munka mennyiségétől. Azt azonban, hogy a a könyvtár feladatával közelebbi kapcsolatba hozható tevékenységeket (könyvkötészet, fénymásolás-szolgáltatás, nyomda, takarítás) ne a könyvtár állományába tartozó munkatárs végezze, nehezebb eldönteni. A szakirodalom sikeres privatizációs lehetőségekként említi a következő területeket: fénymásolás, dokumentumszolgáltatás, gyarapítás, külső adatbázisok átvétele, szakértők alkalmazása,[10] takarítás, biztonsági szolgálat, épületfenntartás és -karbantartás, szállítás, köttetés, adatbevitel, mikrofilmezés stb.[11] De szóba jöhet akár a könyvelés is. A külső vállalkozók megbízásának kérdését alaposan meg kell gondolni, tehát a *2. táblázatban* tekintsük a döntést segítő mérleg serpenyőit

B. Könyvtári feladatok privatizálása

Amennyiben a könyvtárban a profilidegen munkák csak esetlegesen fordulnak elő, akkor is meggondolandó a külső szakember igénybe vétele. Drucker érveit folytatva: *„A szakembereket* [esetünkben a könyvtárosokat] *hagyni kell, hogy saját szakértelmük adta lehetőségekkel foglal-*

2. táblázat
Érvek a privatizáció ellen és mellett

A munkavégző könyvtári státusban

- Kisebb tranzakciós költségek, rövidebb kommunikációs utak. Az információ nem kerül ki a szervezetből, kisebb „kopás"
- Közvetlenül ellenőrizhető / ellenőrizendő a munka
- A helyi bürokrácia terhelése
- A munkafeltételek biztosítása és a társadalombiztosítási járulék fizetése a munkaadót terhelik
- Nincsen együttműködésből adódó kockázat
- A vállalkozói profitot nem kell megfizetni
- Kiszámítható költségek
- A könyvtár nincs kiszolgáltatva a vállalkozónak egyedi szolgáltatások esetében
- Nem kell szerződésekkel foglalkozni
- Részben kihasználatlan eszközök
- A felettes nem szakmabeli (nem könyvkötő, kereskedő, műszerész, nyomdász stb.), így kevésbé megértő
- Nincs know-how-vesztés

Privatizálás

Kisebb kiadások a könyvtárban

- Nagyobb tranzakciós és kommunikációs költségek
- Nincs szükség közvetlen ellenőrzésre (kisebb költség)
- A kisebb szervezetek előnyei (pl. nagyobb rugalmasság, kisebb a munkavállalás adminisztratív vonzata, csökken a bürokrácia leterheltsége, karcsúbb szervezet)
- A társadalombiztosítási járulékot nem a könyvtár, hanem a vállalkozó fizeti
- Források szabadulnak fel: a munkafeltételekről való gondoskodás (munkaerő, helyiség, eszközök vásárlására és karbantartásra stb.) a vállalkozót terheli
- A személyzeti állomány csökkenése
- Kockázatáthárítás a vállalkozóra
- A könyvtár a vállalkozó profitját is fizeti
- Állandó költségek helyett igények szerint változó költségek

A vállalkozásból adódó előnyök

- A szerződő felek között alaposan körülhatárolt feladatkör és felelősség
- Kihasználtabb eszközök (vállalkozói érdekeltség miatt)
- A vállalkozó a magkompetenciákra összpontosít; professzionális kompetencia. Erőteljes szervizre (szolgáltatásra) orientáltság a vállalkozónál. Nagyobb a szabványos, minőségi szolgáltatások lehetősége

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kozzanak, hagyják pl. a papírmunkát és más szakmunkát más, arra hivatott személyre."[12] Nem vitás, hogy egy ügyesebb könyvtáros is rászorítható a villanyszerelésre vagy arra, hogy újrakösse a megrongálódott könyvet, de a munka minősége és a garancia nem feltétlenül biztosított.

A chicagói Loyola Egyetem Könyvtárában a feldolgozó-feladatok privatizálása egyértelműen sikeres volt:

– a bevezetés után jelentősen nőtt a katalogizált címek száma,

– elérték, hogy a dokumentum feldolgozva, kölcsönzésre készen 10 napon belül a polcra ér,

– munkaerő szabadult fel, amely más hasznos területen vethető be

– ugrásszerűen megnőtt a könyvtárközi kölcsönzések száma.

Az állománygyarapítási válogatást is privatizálták: mások által készített ajánlóbibliográfiák alapján szerzeményeznek.

A privatizálás okai: a hagyományos helybeni katalogizálás költséges, lassú és nem hatékony, az osztott katalogizálás a bizalmatlanság miatt (Amerikában) gyakorlatilag nem működik – alig lehet hinni az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel megvalósulásában.[13]

A katalogizáló osztályok leépítésének vannak ellenzői, akik káros következményeket hangsúlyoznak: minőségi veszteség, a máshonnan vásárolt tételek nem feltétlenül szolgálják a helyi igényeket, a távoli katalogizáló nem vállalhat felelősséget minden vásárló könyvtárban.[14] Hallatszanak ennél pesszimistább hangok is: *„Minden könyvtári privatizációs kísérlet bizonyította, hogy nincsen igazi nyereség."*[15] Noha a kijelentés ellenkezőjét számos példa igazolja, kétségtelen, hogy a tevékenységek privatizálása nem kis menedzseri erőfeszítést igényel, és előfordulhat, hogy több, különböző területen kötött szerződés esetén a könyvtárosok elveszíthetik az áttekintést a munkaterületről, a könyvtár elveszítheti a munka minősége vagy a költségek feletti ellenőrzést.[16]

A megbízott vállalkozó lehet belső munkatárs, információs és könyvtári vállalkozó, vagy másik intézmény. Az első esetben azonosítják a feladatot és arra összpontosítanak; meghatározzák a teljesítményt; az alkalmazottakat partnerré és a legfőbb ötletgazdává teszik a termelékenység növelésében; minden egyes alkalmazott és csoport munkájába beépítik a folyamatos tanulást és tanítást. Jelentősen megnövelik, egyes esetekben megduplázzák a termelékenységet. Ez azután lehetővé teszi a béremelést. Növekszik a munkavállaló önbecsülése is. A termelékenység növekedését többnyire külső vállalkozók érték el, nem maguk az intézmények (mondjuk a kórházak), ahol szolgáltató dolgozókat foglalkoztatnak.[17]

Az amerikai *Charleston Public Library* az állomány- és katalógusépítést bízta külső vállalkozóra. A szerződő felek vállalásai:[18]

3. táblázat
A könyvtár és a beszállító vállalt kötelezettségei

A beszállító vállalja:

- a könyvtár MARC-ját használja,
- ajánlólistákat ad meghatározott profilokban,
- elfogadja a könyvtár feldolgozási és katalogizálási háziszabályzatait,
- a rekordokat rendszeresen és digitális formában szállítja,
- polcrakész dokumentumokat szállít.

A könyvtár vállalja:

- kiválasztja a listákról a beszerzendő dokumentumokat,
- a beszállító rendelkezésére bocsátja a feldolgozáshoz szükséges szoftvert és a megfelelő formátumot.

A bevezetést – mellesleg – nehezítette a Hugó nevű hurrikán, amely tönkretette a könyvtár gyűjteményét. Az ilyen drasztikus „állományfrissítés" a magyar könyvtárakban folyó privatizálást biztosan nem fogja akadályozni.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kötelező tenderezés és hatásai

Az angliai kötelező tenderezés törvénye – CCT (Compulsory Competitive Tendering) során a könyvtár az egyes megbízásokért a profitszerző vállalkozásokkal száll egy ringbe. Így lehetségessé válik, hogy egy felsőoktatási intézmény vagy önkormányzat pályázatán az kapja a megbízást, aki kisebb költségért pontosabb szolgáltatást nyújt, és nagyobb használói elégedettséget tud elérni. A törvény értelmében a könyvtár nem bízhatja automatikusan saját alkalmazottaira a munkát: pályázatot kell kiírnia az egyes tevékenységek ellátására, amelyen természetesen a saját munkatársak is indulhatnak. Amennyiben a könyvtár vagy a munkatársak „saját pályán" többször alulmaradnak, igen kevés esélyük marad a túlélésre. A versenyeztetés mozgatórugói a következők:

- a verseny pénzért értéket biztosít (value for money)
- a kimeneti teljesítmény figyelemmel követése világosabb szabványokat teremt és javítja a szolgáltatás minőségét,
- tisztázódik a vevő / eladó viszony,
- a résztvevőket nagyobb kezdeményezőkészségre serkenti,
- a szerződések és a *szolgáltatás szint szerződések* (service level agreement) vizsgálata a kimenetre, a célokra és azok hatékony és eredményes elérésére összpontosítanak.[19]

A könyvtári és információs szolgáltató arra kényszerül, hogy forrásait (szakismeret, tapasztalat, dokumentumállomány, eszközök, épület) folyamatosan karban tartsa, hogy megnyerje a pályázatot. *„Így a CCT lehetőség arra, hogy meghatározd, mit teszel, hogy meghatározod, melyek erősségeid és gyengeségeid, szabványokat határozz meg saját fejlődésed mérésére és figyelemmel kísérésére. Ha bebizonyítod, hogy a belső munkatársak csapata a legjobb szolgáltató, akkor te fogod megnyerni a pályázatot és az lesz az eredmény, hogy a korábbinál jobb szolgáltatást fog a csapat nyújtani, mert alaposan átgondolta, hogy mit is csinál valójában. ... Ha azonban egy profit-cég jobban, olcsóbban szolgáltat, akkor el szabad-e zárni ettől a lehetőségtől az adófizetőket?"* [20]

Ha egy könyvtári és információszolgáltató nyerni kíván (más szavakkal: hosszabb távon nem akar becsukni), a következő sikertényezők birtokában kell lennie – legalábbis Angliában:

- a legjobb munkatársakkal kell rendelkeznie
- ismernie kell az erősségeket (ld.: SWOT) és azokra építeni
- meg kell nyernie a belső döntéshozókat, menedzsereket
- kiváló minőségű munkát kell végeznie.[21]

A privatizálás, a könyvtári szolgáltatások anyagi eszközökkel való megmérettetése kétségkívül szokatlan a szakmában, hacsak nem vállalati könyvtárakat veszünk alapul. A költségvetésből fenntartott könyvtárak ugyanakkor felelősek azért, hogy az adófizetők pénzét az adófizetők érdekeinek megfelelően, hatékonyan használják fel. A szervezeti autonómia növekedése a szakmai szempontok előretörésén túl a szervezeti keretek fellazulását is eredményezheti. Így, hosszabb távon elmondható, hogy *„a munka oda fog menni, ahol a leggazdaságosabban és leghatékonyabban tudják elvégezni"*.[22]

Irodalom

1. FÜLÖP Géza, M.: „Könyvtár kiadó!" In: Könyvtári Figyelő, 42. évf. 1996. 1. sz. pp. 99-103.
2. NAIBITT, J. - ABURDENE, P.: Reinventing the corporation. New York, Warner Books, 1985. (Naibitt 10 pontjából a 4.)
3. WOOD, David: Is contracting out cost-beneficial? In: Alexandria, 6. vol. 1994. 3. no. pp. 157-158.
   TYERMANN, K.: Despatches from the front line: reports from the contracting out pilot projects. In: Public Library Journal, 9. vol. 1994. 4. no. pp. 95-99.
   MARTIN, Murray S.: Outsourcing. In: The Bottom Line, 8. vol. 1995. 3. no. pp. 28-30.
4. Report rejects franchising. In: Library Ass. Record, 96. vol. 1994. 9.no. p. 466.
5. GRIMWOOD-JONES, D.: TUPE or not TUPE: Succesful contracting for the public sector. In: Managing Information. 1.ol. 1994. 3.no. pp. 26-27.
6. MAGYAR Péter: Svédcsavar: hivatali gazdálkodás Stockholmban. In: Heti Világgazdaság, 17. évf. 1995. 47. sz. pp. 87-90.
7. Tyerman i.m.
8. Tyerman i.m.
9. DRUCKER, Peter F.: A jövő záloga: a termelékenység. In: USA, 1993. no. 80. pp. 25-31.
10. Martin i.m.
11. Wood i.m.
12. Drucker i.m.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

13. WAITE, Ellen J.: Reinvent catalogers! In: Library Journal, 120. vol. 1995. 18. no. pp. 36-37.
Ref.: Könyvtári Figyelő, 1996. 2.sz. pp. 340-341.
14. GORMAN, M.: The corruption of cataloguing. In: Library Journal, 120. vol. 1995. 15.no. pp. 32-34.
Ref.: Könyvtári Figyelő, 1996. 1.sz. pp. 147-148.
15. L.A. Record. i.m.
16. Wood i.m.
17. Drucker i.m.
18. WALKER, T.M.: Outsourcing: a customer"s perspectives on the process and potential. In: The Bottom Line, 9.vol. 1996. 2. no. pp. 14-17.
19. Grimwood-Jones i.m.
20. DRUMMOND, D.: An open letter to the President. In: Library Ass. Record. 98.vol. 1996. 1. no. p. 33.
21. Grimwood-Jones i.m.
22. O'REILLY, B.: Napjaink globális munkaereje. In: USA, 1993. no.80. pp. 16-20.

CD-ROM-on a World Guide to Libraries

A K.G. Saur által összeállított tájékoztatási adattár - persze még nyomtatott formában - 1966-ban jelent meg először. Akkor 38 ezer könyvtár adatait ismertette és mellőzte az észak-amerikai könyvtárakat. Később az amerikai könyvtárak adataival is kiegészült, s a New-York-i Bowker kiadóval közösen jelentek meg a felfrissített adatokat tartalmazó újabb vaskos kötetek.

Az 1993-as 11. nyomtatott kiadásban pl. 181 ország 46 ezer könyvtárának adatai szerepelnek. A kötet beosztása tükrözi a kelet- és közép-európai országokban végbement változásokat. A válogatás alapelve nem sokat változott: a 30 ezer kötetesnél nagyobb, általános könyvtári gyűjtemények és az 5 ezer kötetesnél nagyobb szakkönyvtári gyűjtemények kerültek be a kötetbe. A használatot sokféle index és a földrajzi betűrendi elrendezés segíti.

Ha gyorsabban akarunk megtudni valamilyen jellemző adatot a világ bármely pontján lévő könyvtári gyűjteményről, ma már a könyvtári világkalauz CD-ROM-változata is rendelkezésre áll a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban. Az adattárban szereplő tételek sokféle szempont szerint kereshetők vissza:

- az intézmény (könyvtár) neve,
- egyéb elnevezése
- személynév (ha egy könyvtár megadott referensz személyeket)
- beosztás
- könyvtártípus, szakterület
- a könyvtár kiadványainak címe, ISBN száma
- a könyvtár alapításának dátuma
- város, (állam), postai irányítószám, országkód
- gépi információszolgáltatás
- kulcsszó
- konferencia, találkozó megnevezése
- egyesületi tagság
- gyarapítási keret
- bevételek
- fizetések
- állományegységek
- raktári terület
- a beiratkozott olvasók száma
- av-gyűjtemények szerint is.

A felsorolt paramétereknek megfelelően az adatbázis húsz, böngészésre alkalmas indexet biztosít az olvasók számára.

Tartalmi szempontból az információs tételek megjelenítési formátuma tetszőlegesen változtatható a "dynamic custom format" opcióval, amely lehetővé teszi a szükséges adatmezők kiválasztását.

Ha például lekérdezzük az adatbázisból a magyarországi szakkönyvtárak igazgatóinak nevét, 301 találatot kapunk. A keresőkérdés így fest: ((cc=hu) and (cl=special)) and (po=director).

A keresés megfogalmazható a keresési szempontok kétbetűs rövidítésének megadásával és azok boole-algebrai operátorokkal történő összekapcsolásával. A könyvtár típusára irányuló keresés meglepően nehézkes, ugyanis az adatbázis az angolszász felosztást részesíti előnyben, ezért aztán, ha például az Országos Széchényi Könyvtárat, mint nemzeti könyvtárat keressünk, nem találjuk: ilyen kategória nincs, viszont helyette a kormányzati könyvtárak (=government libraries) kategóriájában fogjuk megtalálni az Országgyűlési Könyvtárral, a Legfelsőbb Bíróság Könyvtárával és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárával együtt, ami félreértésre adhat okot.

Aki a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban ezt az adatbázist szeretné használni, forduljon az olvasószolgálatos könyvtároshoz.

Tóth Erzsébet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fejezetek

Média Ász On-line:
http://www.mediaasz.enet.hu

- napilapok
- hetilapok (heti és kétheti),
- havilapok (havi és kéthavi)
- időszaki kiadványok negyedéves, féléves, éves),
- terjesztők
- telekommunikáció (tévé, rádió, kábeltévé, mozi-video, interaktív)
- közterületi reklámok (ballonreklám, fényreklámok, hirdetőtáblák, hordozható reklámok, járműreklámok, légireklámok, óriástáblák, egyéb reklámlehetőségek)
- kiállítások és vásárok, bérelhető termek, kiállítás-kivitelezők, rendezvényszervezők
- ügynökségek, (direkt marketing, marketing, PR reklám), nyomdák, nyomdai előkészítők, grafikai stúdiók, reklám ajándék-tárgy, futárszolgálatok, újságírók

HIRDETÉSI ENCIKLOPÉDIA – MÉDIA ÁSZ

2682 hirdetési lehetőség részletes adatai, tarifatáblázatokkal, bővített és aktualizált adattárral

1997. március

Média Ász

Aktualitások

- hirdetők 100-as toplistája
- Antenna Hungária műsorszóró térképei
- AGB Hungary, Gfk Hungária, Observer Budapest és Szonda Ipsos tájékoztatók
- összehasonlító táblázatok példányszám alapján
- Matesz példányszámadatok
- szakmai egyesületek, szövetségek tájékoztatói
- közterület-használat díjszabása két városból
- közterületi reklámfelületek grafikái
- színházak listája
- önkormányzati és kamarai lapok
- parlamenti párt és minisztériumi szóvivők
- vásárnaptár
- támogatott külföldi vásárok
- Szakcikkek

10. kiadás

Megrendelhető: S&S Karakter Kft.
Levélcím: 1055 Budapest, Honvéd utca 40.
Telefon: 112-8846, 332-0611, 302-4013, Fax: 131-3529
E-mail: mediaasz@hungary.net
A könyv ára: 2.384,- Ft + áfa + postaköltség

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvszemle

Petrik-emlékkötet

A kötetszerkesztő *Nagy Anikó* előszavából kiderül, hogy az emlékkötet anyagát az Országos Széchényi Könyvtár VI. emeleti előadótermében 1995. október 3-án, Petrik Géza születésének 150. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai szolgáltatták. Az emlékülés rendezői a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Bibliográfiai Szekciója, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése voltak.

Kégli Ferenc Petrik Géza élete és munkássága c. írása nemcsak címe, hanem valóban átfogó tartalma, sokrétű megközelítése és forrásfeltárása miatt is méltán került az első helyre. (Mint az egész életutat áttekintő írást még az emlékülés előtt minden előadó megkapta a szervezők jóvoltából.) Az előadás és írott változata a legutóbbi időkig megjelent publikációk mellett figyelembe vette és felhasználta az MTA Könyvtára és az OSZK kézirattári és kisnyomtatványtári forrásait is. De forrásértékűek az Oesterreichische Buchhändler-Correspondenzből és a Corvinából vett adatközlések is. A tanulmányt a Petrik által kiadott *Irodalmi Közlemények* c. könyvészeti szaklap és folytatása, a P.G. antiquár-könyvárus *Havi Értesítője* üzletének felszámolását bejelentő és az 1860–75-iki Magyar könyvészetet beharangozó röplapja, s végül gyászjelentése dokumentálja.

Varga Sándor A könyvkereskedelem – a nemzeti bibliográfiákért c. tanulmánya bevezetőül a könyvkereskedők egyesületének úttörő szerepéről szól a 19. század kurrens és retrospektív könyvészeteinek megteremtésében, különösen kiemelve *Aigner Lajos* érdemeit. (Tegyük hozzá, hogy Abafi Lajos írói néven jelentős irodalomtörténeti, folklorisztikai, műfordítói, sőt lepkészeti munkásságot is kifejtett.) Ezután részletesebben ír a „Petrik 1886-1900" és külön a "Petrik 1901-1910" kiadástörténetéről. A két fejezet közé iktat egy kis fejezetet *Vita a nemzeti bibliográfia kiadása körül* címmel. A Corvina és a Könyvtári Szemle hasábjain lefolyt vita pontos lelőhelyét sem a szövegben, sem lábjegyzetben nem közli, pedig még idéz is belőle. Általában is az apparátus hiánya jellemzi írását. A kötetszerkesztő tájékoztatá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

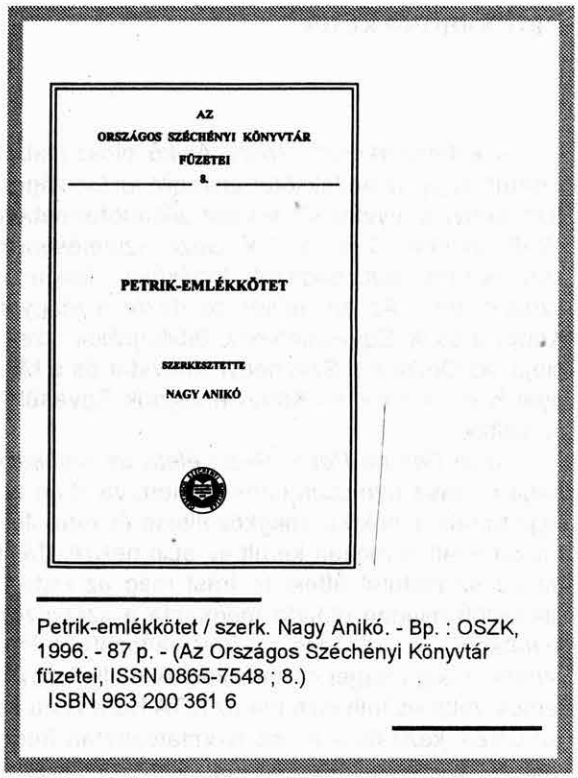

Petrik-emlékkötet / szerk. Nagy Anikó. - Bp. : OSZK, 1996. - 87 p. - (Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei, ISSN 0865-7548 ; 8.)
ISBN 963 200 361 6

sa szerint az előadó gyengélkedése miatt nem tudta vállalni a jegyzetapparátus elkészítését. E tárgykörben írt korábbi, alapvető Petrik kiadástörténeti dolgozatairól (1712-1860, 1860-1875) is csak Kégli Ferenc írásából értesülünk a kötetben. – Végül a Petrik-bibliográfiák kelendőségéről, vagyis utóéletéről ír röviden. A tanulmányt Petrik 1901-1906. évi tervezett „Kalauz"-a előzetes hirdetésének fakszimiléje illusztrálja.

Pavercsik Ilona A Petrik-bibliográfia kiegészítései c. tanulmánya az 1950-es évektől napjainkig vázolja fel Petrik 1712-1860-as ciklusa 1712-1800 (5. köt.: 1701-1800) közötti pótlásainak (5-8. köt.) kiadástörténetét. Írásával emlékművet állít a régi Könyvelosztó nehéz körülmények között dolgozó munkatársai (*Borsa Gedeon* vezetésével), a Régi magyarországi nyomtatványok 18. századi munkacsoportja és a Retrospektív bibliográfiai osztály e munkában közreműködő, anyaggyűjtő és kötetszerkesztő bibliográfusainak. Forrásai a kortársak visszaemlékezésein, tanulmányain kívül a Petrik-pótlások előszavai és saját tapasztalatai voltak. Előadása végén a további teendőkre hívja fel a figyelmet. A csaknem fél évszázados kollektív erőfeszítés és „... *legjobb szándékunk ellenére is hiányosságok vannak mind a magyarországi, mind külföldi adatgyűjtésünkben*" – állapítja meg. Ezért fontos a hazai könyvtárak további rendszeres bejelentő munkája az RMNY szerkesztőségben vezetett központi katalógus számára, de nem állhat le a külföldi könyvtárakban végzett anyaggyűjtés sem. A 8. kötet kiadása óta már közel 600 újabb kiegészítés került elő a 18. századi bibliográfiához. Végül az ismertetett és megemlített bibliográfiák és tanulmányok leírása zárja a hézagpótló összefoglalást.

Gazda István Petrik könyvészetének helye a magyar művelődéstörténetben c. írása széles bibliográfiai, tudomány- és művelődéstörténeti hátteret vázol fel Petrik 1712-1860-as ciklusa mögé. A bibliográfiák közül a legfontosabb „előzménynek" *Toldy Ferenc*nek a Tudománytárban megjelent, 1831-1843 közötti éves könyvészetét tartja. (Ez a kurrens könyvészet és a még megemlített további 6-7 hasonló munka azonban nem műfaji előzménye, hanem forrása Petrik 1712-1860-as könyvészetének.) Véleménye szerint a retrospektív nemzeti könyvészet iránti igény a fellendülő antikvár könyvkereskedelem részéről merült föl először. Csak utánuk következnek a pozitivista történetírás képviselői. E korszak legfontosabb történész testülete a Magyar Történelmi Társulat, amelynek *Századok* c. folyóirata vetette fel egy retrospektív történeti repertórium tervét, amelyet aztán *id. Szinnyei József* realizált „két vaskos kötetben" – írja a szerző, de jegyzetapparátusában csak a *Természettudomány és matematika* egykötetes repertóriumát írja le. (Nyilván figyelmetlenségből, vagy technikai hiba miatt maradt ki a *Történelem és annak segédtudományai* valóban két vaskos kötete.) Ezután a két Szinnyei matematikai és természettudományi könyvészetét értékeli, amely egyik leghasznosabb előzménye Petrik 1712-1860-as könyvészetének. A továbbiakban a többi (humán) tudományág XIX. sz-i tudománytörténeti összefoglalóit említi meg, amelyek szintén nem lehettek biztosak teljességüket illetően a retrospektív könyvészetek híján. Majd azokat a nagy pozitivista összefoglaló munkákat, folyóiratokat és szakbibliográfiákat sorolja fel, amelyek már hasznosítani tudták Petrik legnagyobb ciklusbibliográfiáját. Az előadás megszerkesztett változatát 19 tételes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jegyzetapparátus egészíti ki – az említett kis technikai hibával.

Szabó Sándor Retrospektív nemzeti bibliográfiák Petriktől napjainkig c. előadása az 1920 utáni tárgyidőszak retrospektív ciklusait tekinti Petrik utáninak (hasonlóan a könyvészeti szakirodalomhoz). Először a nemzeti könyvtár Fitzkorszakának terveit ismerteti az 1939-ben megjelent, 1936. évi Magyar könyvészet programadó előszava alapján, amely szerint [az 1911-1920-as, Kozocsa Sándor által szerkesztett ciklus megjelenése után] a legsürgősebb az 1921-1935-ös kötet összegyűjtése és kiadása. Ehhez további 5 éves ciklusok csatlakoztak volna. (A háborús viszonyok miatt a 15 éves ciklus anyagának csak a gyűjtéséig jutottak el, az ötéves ciklusokból pedig nem lett semmi.) Áttérve az 1945 utáni tervekre és fejleményekre, idézi Kőhalmi Bélának az 1960. évi Országos Bibliográfiai Munkaértekezleten elmondott referátumát, majd felvázolja a ténylegesen megvalósult eredményeket: 1.) a Magyar könyvészet 1945-1960. 1-5. alapkötetét, majd a zeneművek és térképek kiegészítő köteteit, 2.) az 1921-1944-es ciklus köteteit (pontosabb leírás nélkül), megemlítve, hogy „mutatókötetеinek közreadása még várat magára". (A teljesség kedvéért tegyük hozzá, hogy a mutatónak egyelőre számítógépes adatbázisa készül, de folyamatban van egy Pótlások és javítások az 1-7. kötethez c. pótkötet és a 3. kötet kiegészítő kötete az alap- és középiskolai tankönyvekről, amelyről az előadás végén tesz említést a távolabbi tervek között.) 3.) az 1963 utáni tárgyidőszakot illetően a 80-as években tapasztalható megtorpanásról, elbizonytalanodásról ír, amelynek okát a könyvtermés volumenének megnövekedésében és az új közreadási technikák megjelenésében látja. Ez utóbbival kapcsolatban megemlíti az 1976-1991 között kiadott könyvek adatbázisának CD-ROM-lemezen hozzáférhető megjelenését. Szentmihályi Jánosra hivatkozva szól a patriotika-hungarika bibliográfiák (könyvek, sajtó) nyelvi, személyi változatának eredményeiről és problémáiól, végül a regisztrálandó dokumentumtípusok körének meghatározásáról és az e szempont szerinti bibliográfiai rendszerről. Mint a felsorolásból látható: ez az előadás, illetve annak szerkesztett változata kis terjedelme ellenére igen gazdag a problémák felvetésében és a sokszempontú megközelítésben.

*Berke Barnabásné A kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszerének mai problémái** c. előadásában a legfrissebb hazai és külföldi szakirodalom eredményeit és a mai hazai gyakorlatot belülről ismerve, a következő kulcsszavak köré csoportosítja mondandóját: *köteles példány, gyűjtőkör, szolgáltatás, állami feladat*. Az 1990. évi II. Országos Bibliográfiai Értekezlet ajánlásai szerinte egybecsengenek e kulcsszavakkal. – A *köteles példányt* illetően a hatályos minisztertanácsi rendelet betarthatatlan a rendszerváltozás után. Ez a kurrens nemzeti bibliográfia teljességét negatívan befolyásolja. A KELLÓ és az OSZK között létrejött, kölcsönösen hasznos együttműködésről szólva megállapítja, hogy ez korántsem pótolja a hazai könyvtermés teljes körű szolgáltatását. Különösen megoldatlan az új elektronikus hordozókon kiadott dokumentumok beszolgáltatása. A *gyűjtőköri kérdések*ben sem történt előrelépés 1990 óta. (Míg a könyv- és lapkiadás terén jelentős változások történtek, addig „az MNB Könyvek Bibliográfiájának gyűjtőköre nem változott az elmúlt 18 évben.") A bibliográfiai *szolgáltatások* terén a nehézségek mellett jelentős eredményeket is fel lehet mutatni. (Tegyük hozzá, hogy az emlékülés óta még több pozitív változás történt: pl. szakrendi elrendezés az MNB füzeteiben, automatikus mutatózás, az éves kumulációk helyett 1994 óta másodjára jelenik meg a Magyar könyvészet kumulációjának CD-ROM-kiadása, az 1976-1996. évre és ezúttal kiegészítve a korszak nemzeti sajtóbibliográfiájával. Az 1992-es év eredménye az online feldolgozás megkezdése és az OSZK online olvasói katalógusában, OPAC-jában való azonnali hozzáférhetősége. Az előadás/tanulmány végén a további tervekről szól, pl. az 1992-1995 között feldolgozott könyvek rekordjainak kihozatala a DOBIS/LIBIS-ből és konvertálása HUNMARC-formátumra, az MNB Könyvek Bibliográfiája füzeteinek floppy kiadása. Végezetül a kurrens magyar nemzeti bibliográfiai rendszer további – kiadványtípusok szerinti – adatbázisainak helyzetéről ír: az IKB Magyar Periodika Adatbázisról, az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumáról és a két külföldi hungarika adatbázisról. Befejezésül a kulcsszavak közül a „szűkös pénzügyi fedezet" és az „állami feladatvállalás" összefüggő kérdéseire, a problémák törvényi szintű megoldására hívja fel a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

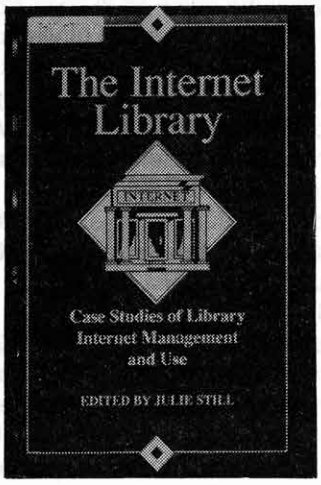

The Internet library : case studies of library Internet management and use / ed. by Julie Still. - Westport [Conn.] ; London : Mecklermedia, 1994. - 185 p.
ISBN 0-88736-965-0

figyelmet a problémafelvetésekben és megoldási javaslatokban gazdag előadás.*

*Zöld Ferenc*nek *A Magyar Nemzeti Bibliográfia és a kereskedelmi bibliográfiák könyvkiadási hasznosítása* c., kötetlen hangvételű, gyakorlatias előadásában a szerző jól hasznosítja jelenlegi könyvkiadói és korábbi könyvkereskedelmi és könyvtári szakismereteit, végzettségét. Két alapvető gyakorlati megközelítésben vizsgálja tárgyát: *„1.) ha teljesen új műről vagy témáról van szó, 2.) ha egy korábbi kiadvány reprinteléséről gondolkodunk."* E két eltérő alapszituációhoz kapcsolja a hazai és fontosabb külföldi kereskedelmi és hivatalos nemzeti bibliográfiák értékelését, hasznosíthatóságának bemutatását.

Kertész Gyula

* Az előadás szövegét a Könyvtári Figyelő 5. (41.) 1995. 4. száma közölte.

Internet a könyvtárakban

A legtöbb felfedezés a véletlennek köszönhető. Valami újba, érdekesbe ütközve felmerül a kérdés: „Mit gondolsz, mit kezdhetnél vele?"

A könyv írója 1990-ben fedezte fel az Internetet és azóta többször feltette magának a kérdést: „Mire használhatod? Mi a gyakorlati jelentősége?"

Azt hiszem, amikor először hallunk az Internetről, hasonló gondolatok fogalmazódnak meg bennünk is. A könyv ezekre a kérdésekre ad választ. Mindegyik tanulmány egy-egy gyakorlati, kipróbált, hasznos Internet-alkalmazás. A szerzők mindegyike a saját könyvtárában megvalósított projektet részletezi. Ezek 3 téma köré csoportosíthatók, melyek egyben a könyv 3 fejezetét alkotják: szolgáltatások, az Internet, mint munkaeszköz és a használóképzés.

Szolgáltatások

Thomas Delaney, a Colorado State University munkatársa arról az érdekes kezdeményezésről számol be, amelynek keretében a copyright kötelezettségen kívül eső, nem-publikált egyetemi kéziratokat, az oktatók beleegyezésével az Interneten keresztül külső használók számára is online hozzáférhetővé tették. A cikk felvázolja, mit lehet és mit nem, elektronikus formában közvetíteni.

A nagy múlttal rendelkező Bodleian Library (Oxford) esetében példát láthatunk a korszerű technikák könyvtári integrálására. A BARD – Bodleian Access to Remote Databases – nevű, menüvezérelt „gateway" szolgáltatásuk az olvasóknak 3 hálózaton teszi lehetővé az interaktív keresést: az Interneten, az angliai akadémiai hálózaton, a JANET-en és ennek európai megfelelőjén, az IXI-on. A könyv megjelenésekor 25 ország 350 katalógusát és további 50 adatbázist és szolgáltatást tettek hozzáférhetővé a hálózaton.

Napjainkban a valóban látványos WWW térhódítása nyomán egy kissé háttérbe szorult, az Internet fejlődésének történetében azonban jelentős fejezetet képviselt a Gopher. *Steven J. Herro* tanulmányában arra látunk példát, hogy az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egészen kis intézmények sem maradhatnak ki az információs forradalomból. A St. Norbert College (De Pere, Wisconsin) könyvtárában – helyi Gopher-szerver nélkül – üzembeállított PC Gopher-állomás népszerű az oktatók és hallgatók körében.

A File Transfer Protocol (FTP), noha a Webhez viszonyítva nem olyan látványos, azonban gyors, hatékony és egyszerű módja az Internetet használó társadalom számára az információk elérésére. Technikailag egy FTP site létrehozása nem túl nehéz feladat, azonban az intellektuális oldal, a források kiválasztása, a jogosultságok kidolgozása, sokkal összetettebb feladat, mint azt a Smithsonian Institution könyvtári hálózatának példájából láthatjuk. Egy anonymous FTP site telepítése kapcsán olyan, az elektronikus publikálással összefüggő problémákra világít rá, mint az információ frissítése, a szerzők és a közvetítő intézmények felelőssége.

1991 szeptembere óta a Colorado State University könyvtári hálózata elektronikus úton, online bonyolítja a könyvtárközi kölcsönzéseket. Az egyszerűen kezelhető, menüvezérelt program az egyetem központi gépén fut, mely hozzáférhető a computerrel és modemmel, vagy telnetezési lehetőséggel rendelkező hallgatók és dolgozók számára. A világ különböző tájain dolgozó kutatóik a hét minden napján, a nap bármely órájában elküldhetik könyvtárközi kérésüket a szünetmentes működtetésű szerverre. A rendszer az egyetem Gopher-szerveréről is elérhető a „Könyvtárközi kölcsönzés" menüpontot választva.

Az Internet, mint munkaeszköz

Az ABARE (Australian Bureau of Agricultural Resources Economics) kutatói részéről egyre fokozódott az igény arra, hogy e-mail útján állandó kapcsolatban lehessenek az egyetemi-akadémiai intézményekben dolgozó kollégáikkal, ezért 1991-ben kezdeményezték a csatlakozást az AARNET-hez (Australian Academic and Resources Network).

Mit várt az ABARE könyvtára ettől a csatlakozástól? Hatékonyabb és olcsóbb hozzáférést a hálózaton az ABN-hez (nemzeti osztott katalógus adatbázis) és hozzáférést különböző OPAC-okhoz. Az új feladatok megváltoztatták a könyvtári munkát és új típusú könyvtárost követeltek meg, a hálózati információt kezelni tudó, ún hálózati könyvtárost. Mit jelent a gyakorlatban az újszerű munkavégzés? A hálózaton történő könyvrendelést, a bibliográfiai leírások felülvizsgálatát az ABN-en keresztül, könyvtárközi kölcsönzést elektronikus úton, e-mailezést, OPAC-ok elérését, egyéb adatbázisokhoz hozzáférést az AARNET-en keresztül és kiszélesedett tájékoztató munkát.

Trudy Katz (Kroll Associates) egy egyszemélyes könyvtár működtetőjeként vállalta a kihívást, amelyet az új technikák bevezetése jelent. A hagyományos információhordozók mellett a CD-ROM, a mikroformátumú kiadványok és az online adatbázisok is bekerültek könyvtára szolgáltatási körébe. Az Interneten a kezdeti lépéseit az e-mail használata jelentette, melyet – figyelemre méltó – még bizonytalan lévén a hálózat hasznosságát illetően, nem a munkahelyén, hanem otthon kezdett el tesztelni. Hamarosan a mindennapi munkája részévé vált az Internet. Telnet kapcsolatok segítségével dolgozta fel a katalogizálatlan könyvállományt. Igen fontos információs forrásnak tartja a levelezőcsoportokat, melyek közül többnek feliratkozott tagja.

Linda Williams, a College of New Caledonia (Prince George, British Columbia) könyvtárosa arról a harcról számol be, amelyet azért kellett megvívnia, hogy az egyetlen kapcsolat a hálózattal – az EAN nevű e-mail szoftver – az „alacsony kihasználtság" ellenére megmaradhasson az egyetemi VAX-gépen. Néhány elszánt támogatójával az egyetemen keményen dolgoztak azon, hogy megőrizhessék a rendszerüket, és küzdelmükben támogatóra találtak a Freenet mozgalomban. Munkájuk nyomán 1993-ban megalakult a Prince George Freenet szervezet és sikerült elérniük, hogy egyre inkább tudatosuljon a vezetőségben és az információhasználókban, hogy nyitni kell az Internet kínálta új lehetőségek felé.

Használóképzés

Az Internet állandó változásban, fejlődésben élő hálózat. A könyvtárak számára fontos feladatot jelent, hogy felkészítsék látogatóikat az elér-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hető információ hatékony használatára. Ennek érdekében fontos, hogy legyen valaki, aki figyeli a változásokat és bevezeti a használókat – és a többi könyvtárost a könyvtárban – a hálózatos információkeresés praktikáiba.

Az Ohio State Universityn könyvtárosok, hálózatos informatikusok segítségével összeállított képzési programmal igyekeznek ennek a feladatnak megfelelni. A különböző tanfolyamok tartalma a hálózat változásával lépést tartva alakul. A tanfolyami segédleteket 1993-tól egy gyűjteményes kézikönyv váltotta fel, mely a különböző Internet-funkciókon és lehetőségeken, mint levelezési listák, hírcsoportok, telefonkönyvek, Gopher, e-mail, FTP, hytelnet stb. kívül, egyéb fontos, az egyetemmel kapcsolatos információt is tartalmaz.

A University of Technology, Sydney könyvtárosa, *Mireille Eid* tanulmányában egy hálózathasználati tanfolyam-sorozattal ismertet meg minket. A témák között természetesen a legnépszerűbb Internet-alkalmazásokat és keresési technikákat találjuk meg, mint például Telnet, FTP, Gopher, elektronikus konferenciák, WAIS stb. Egy táblázatban megtudhatjuk, hogyan alakult ezeknek az alkalmazásoknak az aránya a felhasználók körében. Az Electronic Researcher nevű képzési programot egyöntetű siker övezte. Segítségével az egyetem és a könyvtár számára könnyebb megfelelni annak a kihívásnak, melyet a hálózaton elérhető elektronikus információ állandó változása jelent.

„Keresési jártasság elsajátítása a számítástechnika világában" címmel a Macalester College deWitt Wallace Library tájékoztató osztálya tanfolyamot szervezett a hallgatók számára a hatékony Internet-használat elsajátítása céljából. A 4 hetes képzési program keretében, gyakorlati bemutatók segítségével ismerkedtek meg a keresési lehetőségekkel. Az utolsó héten a hallgatók egy szabadon választott téma alapján mutatták be, hogyan hasznosítják a hallottakat. A szerzők a tapasztalataikon kívül megosztják velünk a képzési program tematikáját is. Az Internet rohamos fejlődése és az elektronikus könyvtári szolgáltatásoknak az egész egyetemen elérhetővé válása miatt, azonban nem elegendő az időszakos tanfolyamok szervezése, a képzést a mindennapok gyakorlatává kell tenni. Ezért az elsőéves hallgatók tananyagába integrálták a könyvtár- és hálózathasználati oktatást.

A York University könyvtári hálózatának munkatársai és a használók 1992-ben ismerkedtek meg az Internettel. Sürgetővé vált a könyvtárak munkatársainak felkészítése az új technika használatára, mivel egyetemi körökben az Internet alkalmazása a szakértelem új szimbólumává vált. A képzést, külön az erre a célra felállított bizottság – az Electronic Information Committee – fogta össze. Mivel az előzetes elképzelés ellenére nem sikerült kialakítani az együttműködést a számítástechnikai központtal, ezért a használók felkészítését a könyvtárosok maguk vállalták. Külön programot dolgoztak ki a karok munkatársainak és a hallgatóknak a képzésére. A tanulmány írója megismertet minket sikereikkel és problémáikkal. Annak ellenére, hogy jelentős eredményeket értek el az Internetről szóló ismeretek terjesztésében, fontos következtetésük, hogy az összefogás a számítóközponttal hatékonyabb munkát eredményezett volna. A könyvtáraknak és a számítástechnikai központoknak fel kell ismerniük, hogy ismereteik kiegészítik egymást, közösen kell szembenézniük az új kihívásokkal.

1993 januárjában a Lebanon Valley Collegeon, amely egy liberális művészeti magán oktatási intézmény, a könyvtár és a számítástechnikai szolgálat tanfolyamot szervezett a hálózat iránti érdeklődés felkeltésére. Az előzményekkel kapcsolatban elmondható, hogy 1991-től nyílt lehetőségük a helyi hálózat használatára, így nagy tapasztalattal még nem rendelkeztek, de az újdonságok felé nyitottak: a levelezésük egy részét már e-mailen bonyolították. 1992-től a könyvtár a számítástechnikai szolgálattal közösen dolgozta ki az Internet-használat előkészítését. Fontosnak tartották, hogy a szükséges ismereteket elsajátítsák annak érdekében, hogy a későbbiekben át tudják majd adni azokat a hallgatóknak és az oktatóknak. Két munkacsoportban dolgoztak, az egyikük témaköre az e-mail, az FTP, a Telnet volt, míg a másiké a Gopher, WWW, Archie, WAIS stb. A tanfolyamhoz készítettek kísérő anyagot is, melyet minden résztvevő megkapott. Ennek utolsó fejezete könnyű sikert ígérő gyakorlatokat tartalmazott. A tanulmányban olvashatunk még problémáikról, tapasztalataikról és a tanulságokról, amelyeket a tanfolyam előkészítése és lebonyolítása alatt szereztek.

A könyv azoknak a könyvtáraknak, melyek az Internet-használat bevezetése előtt állnak, bi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zonyára segítséget nyújt. Noha a megismert könyvtárak méretüket, feladataikat tekintve igen különbözők, az Internet-kapcsolat bevezetése azonban mindenhol komoly feladatot jelentett. Bár sokszor a problémák eredete hasonló, a megoldás a különböző intézményekben más és más. A telepítés technikai oldalaitól kezdve a közvetítők felkészítésén át a felhasználók oktatásáig sok gyakorlatias, értékes segítséghez juthatunk. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a könyv 1994-ben jelent meg, tehát az Internet robbanásszerű fejlődése miatt bizonyos, ma már létező megoldásokról nem esik benne szó, a publikált eredmények pedig a fejlődés azon lépcsőfokairól szólnak, melyekről azóta bizonyára ezek az intézmények továbbléptek. Viszonylag kevés szó esik még például a Word Wide Web-ről, amely azóta az egyik legnépszerűbb alkalmazássá vált, háttérbe szorítva a Gophert, mely természetesen akkortájt igen népszerű volt.

Halasiné Wittinghoff Judit

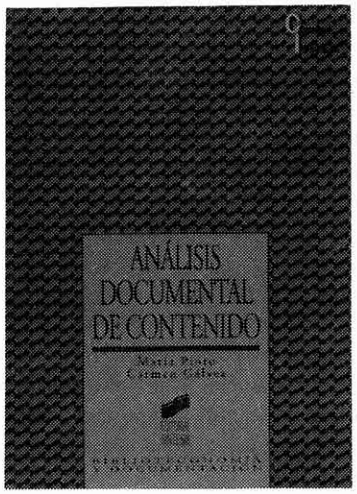

PINTO, María – GÁLVEZ, Carmen
Análisis documental de contenido : procesamiento de información / María Pinto, Carmen Gálvez. - [Madrid] : [Ed. Síntesis], [1996]. - 158 p. ; 23 cm. - (Biblioteconomia y documentación)
ISBN 84-7738-354-5

Egy könyv a tartalmi feltárás mélyebb szintű megközelítéséhez

María Pinto munkássága a tartalmi feltárás kérdéseire koncentrál. A tartalmi feltárás alapjaival foglalkozó korábbi könyve például megtalálható a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban.[1]

Nincs előzmény nélkül tehát ez a könyv, de szemlélete eltér az előző munkáétól. Ebben nyilvánvalóan meghatározó volt Pinto referálással foglalkozó kitűnő monográfiája is, amelyet a Könyvtári Figyelő olvasói is megismerhettek.[2] A rokonság abban is megnyilvánul, hogy az új könyv a szakirodalmi dokumentáció műfajai közül a referátumkészítést helyezi előtérbe. Igaz, mondandója a tartalmi feltárás egészére vonatkozik.

A Granadai Egyetem tanszékvezetője és kolléganője könyvének témája tehát a (szakirodalmi) dokumentumok tartalmának elemzése, vagy ahogy a szerzők nevezik, a dokumentációs tartalomelemzés (DTE).

A szerzők úgy gondolják, hogy a szakirodalmi dokumentáció egésze új kérdéseket vet fel, amelyeket az ezen a szakterületen meglévő klasszikus elméletek és módszerek megújításával válaszolhatunk meg. Ezt kívánják megvalósítani a könyvben feldolgozott részterületen is.

Ahogy azt *T. A. van Dijk*, iskolateremtő interdiszciplináris nyelvész-előszavából is megtudjuk, a szerzők felismerték, hogy a tartalmi feltárás területén is alkalmazhatók a tág értelemben vett modern szövegtan eredményei, és ezzel túlléptek a tartalomelemzésnek csak a szemantikai tartalomra való korlátozásán. Ilyen módon a könyv a dokumentumok használatának mentális folyamataiba igyekszik belátást engedni azzal, hogy a szöveg lokális és globális szerkezeteit is vizsgálja.

A hagyományos társadalomtudományi tartalomelemzés legkomolyabb hiányossága ugyanis, hogy nincs meg bennük a szöveg és a beszéd szerkezeteinek elmélete. „Tartalom" elnevezéssel csak a szavak számának és más „megfigyelhető jelenségek" felületes, kvantitatív vizsgálatát végzik ahelyett, hogy a tartalom komplex dimenzióit, így a szöveg aktuális tagolását, a kohézió modelljeit, bizonyos retorikai jellemzőket és általában a társadalmi interpretáció és használat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szempontjából döntő jelentőségű struktúrákat és stratégiákat vizsgálnának.

Ennek megfelelően mondhatjuk, hogy a könyv a tartalmi feltárás mélyebb megközelítéséhez igyekszik szempontokat adni.

A könyv fő fejezetei a következők:

- A szöveges dokumentum
- A DTE folyamatai
- A DTE stratégiái
- A DTE technikái
- Bevezetés a gyakorlatba
- Gyakorlati példák levezetésekkel

Ennek megfelelően a tárgyalás módjára az jellemző, hogy a dokumentációs tartalomelemzés elemeit a folyamatok, a stratégiák alkalmazása, a technikák, majd a gyakorlat szempontjából is újra meg újra megvizsgálja.

Soktételes bibliográfia, szószedet és név- és tárgymutató szolgálják az eligazodást ebben a sok tekintetben tankönyv jellegű tanulmányban.

A könyv témájából értelemszerűen következik, hogy tárgyát az írott szöveges dokumentumok képezik úgy, hogy az elsődleges dokumentumok jellemzőit a szerzők a másodlagos dokumentumok létrehozásának szempontjából vizsgálják.

Pinto és Gálvez a DTE egésze szempontjából két paradigma szerepét látja különösen fontosnak. Ezek az információfeldolgozás (infomation processing) és a pragmatika. (A pragmatika – ahogy azt a kötethez tartozó szójegyzékből is megtudjuk – a szövegek és létrehozóik közötti szemiotikai viszonyt vizsgálja.)

A szerzők a szöveggel kapcsolatos okfejtésükben abból indulnak ki, hogy az egyszerre zárt és nyitott entitás. Az utóbbi éppen a tartalom vonatkozásában igaz.

A szövegek szerkezete komplex, amely komplexitás a mélyszerkezet és a felszín között feszül. A szövegeknek máig sincs megfelelő taxonómiája. Ennek ellenére kapunk egy gyakorlati osztályozást a könyv témája szempontjából legfontosabb szövegtípusokról. Ennek megfelelően pontosítható a könyv tárgyául szolgáló szövegtípus is, amely nemcsak az írott szövegek, valamint a tudományos szövegek, hanem az elsődleges szöveg kategóriájába is besorolandó.

A kiinduló feltételek közé tartozik, hogy a szöveg kritériumai közül a szerzők kiemelik a kohézió és a koherencia fontosságát.

A pragmatika kiemelt kezelésének jegyében aláhúzzák azt is, hogy a szöveget nagy mértékben meghatározza az a környezet, amelyben létrehozzák és használják. Ugyancsak ide kapcsolódik – de magától értetődő volta ellenére is kiemelendő – a feladó és a címzett szerepének hangsúlyos kezelése, amellyel kapcsolatban a szerzők külön felhívják a figyelmünket ennek a kommunikációs alapképletnek a dokumentációban játszott fontosságára.

Aligha meglepő a szöveg informáló szerepének kiemelése. A *Van Dijk* említette szélesebb látókörnek megfelelően pedig a kiinduló tételek között szerepel a szöveg kognitív funkciója.

A szöveg szerkezeteit tárgyaló fejezet lényeges pontja, hogy a szöveg globális jelentésének absztrakt szerveződését jelentő mélyszerkezet (makrostruktúra), nem azonos a felszín (mikrostruktúra) puszta visszatükröződésével, hanem a kettő közötti kapcsolat az információ redukciója szabályainak sorával kapcsolódik egymáshoz, aminek a tartalomelemzés szempontjából igen nagy a jelentősége.

Nem feledkeznek el az egyes szövegtípusokra jellemző sematikus szerkezetekről, szuperstruktúrákról sem.

A dokumentális tartalomelemzés komplex volta azt is megköveteli, hogy megközelítése interdiszciplináris legyen. Van Dijk a szerzők erényeként említi, hogy a kérdéskör vizsgálatát nem tekintik puszta nyelvészeti feladatnak, hanem a kognitív, a kommunikatív és a dokumentációs megközelítés is jelen van. Az utóbbi nem meglepő.

Ha a DTE folyamatát az információfeldolgozás felől közelítjük meg, jól kidomborodik az interdiszciplinaritás, hiszen a nagyhatású előzmények között egyaránt van transzformációs generatív nyelvészeti, kibernetikai és a kommunikáció matematikai elméletéhez kapcsolódó. Hasonlóképpen meghatározó előzmény a mesterséges intelligencia kutatása. Ez utóbbi azért is kapcsolódik ide, mert ebben a kérdéskörben az emberi értelem és a számítógép közötti analógia, az emberi tudás, mint rendszer vizsgálata és nem utolsósorban modellezése, lényeges szempontok. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a DTE mint problémamegoldási folyamat is feltérképezhető-feltérképezendő.

Mindezekkel együtt is alapvető szerepe a szövegértés (döntően nyelvészeti, részben pszi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

chológiai, pszicholingvisztikai) modelljeinek van, és ezekről kapunk körképet.

Az olvasás folyamataival kapcsolatos fejezetben előbb az olvasás következő szintjei szerepelnek:

- alsó szint, a grafikus-vizuális felismerés szintje, a fonológiai kódolás-dekódolás szintje
- köztes szint, a lexikai megközelítés, szintaktikai azonosítás, szemantikai azonosítás szintje
- felső szint, a jelentés globális reprezentációjának szintje

Az olvasás számtalan modelljét típusonként csoportosítva kapjuk:

Struktúra szerint
- szeriális modellek,
- párhuzamos modellek.

Az információ iránya szerint
- alulról felfelé haladó (bottom-up) modellek,
- felülről lefele haladó (top-down) modellek,
- interaktív modellek.

Működési elv szerint
- moduláris modellek,
- globális modellek.

Már az előzőekből is kiderülhetett, miért jogosak Van Dijk dicsérő szavai. Megintcsak ő emeli ki előszavában az emlékezet szerepének fontosságát és azt, hogy ez a kérdéskör fontosságához méltó helyet kap a könyvben, többek között a rövid és a hosszú távú memória szerepének tárgyalásával.

Jóval rövidebb kifejtést tartalmaz az írás folyamataival foglalkozó fejezet.

A DTE folyamataival foglalkozó fejezetben a megértésről, az interpretációról és a szövegalkotásról kapunk rövid képet.

A folyamatok létrejöttét szolgálják a stratégiák, amelyek egyúttal a folyamatok megvalósulását szolgáló technikákhoz kötő, köztes láncszemek. A stratégiák egy sor mentális operációt indítanak el a megértés, interpretáció és szövegalkotás érdekében.

A stratégiák között szerepelnek az inferenciák is. A szövegértés folyamatában kiemelkedő szerepet játszó inferenciák a DTE folyamatában egy sor előzetes ismeret mozgósítását feltételezik. Az inferenciák szerepe, hogy a fő- és részt-emákat a koherencia megteremtése érdekében egyesítsék, megszüntessék a többértelműséget és segítsék a kontextus létrejöttét.

A szerzők kétféle inferencia-típust mutatnak be. A szervező inferencia a megértés folyamatában, az elaboratív az interpretációkor jut szerephez. Ezek mellett az előfeltevéseket is az inferencia sajátos típusaként kezelik.

A legfontosabb stratégiák között *Kintsch* és Van Dijk a megértés modelljei között már szerepelt és kiemelt jelentőségű modelljéből[3] kapjuk meg a propozicionális stratégiák jellemzését. Ezek a szavak és mondatok reprezentációja mellett, azoknak elemző ismereteivel való integrálása útján hoznak létre propozíciókat. Ezekhez csatlakoznak a koherencia megteremtésének stratégiái és a makrostratégiák, amelyek közismerten a felszín és a mélyszerkezet relációihoz kapcsolhatók. A makrostruktúráknak a szuperstruktúrák alapján történő generálását szolgálják a sematikus stratégiák.

A megértés stratégiái között a kiválasztás, az információ szervezése, továbbá interpretációja stratégiáit említik. Az utóbbi meghatározó tényező az elemzés dokumentációssá válásában, amelyet egyaránt meghatároz az elemző (dokumentátor) és az őt foglalkoztató (megbízó) dokumentációs szervezet (egység).

A szövegalkotás stratégiái között az író kognitív folyamataival, az írott termékkel, a belső és külső befolyásoló tényezőkkel foglalkoznak a szerzők. Modellként az *Endres-Niggemeyer* által adaptált *Hayes-Flower*-féle modellt közlik.[4]

A következő rész a technikáké, amelyek a stratégiákhoz képest alacsonyabb szintet képviselnek, viszont gyakorlással készségekké válhatnak.

A kiválasztáskor alkalmazott technikákban fontos szerepük van a szövegben való tájékozódást szolgáló jeleknek. A makro-műveletek közül pedig a kihagyásnak és a válogatásnak jut itt a főszerep.

A szervezés technikái között a szerzők a szemantikai hálók, a tudástérképek, valamint a narratív grammatika alkalmazásával foglalkoznak. Az interpretáció kapcsán a makro-műveletek közül általánosítást és az újraszerkesztést említik.

A szövegalkotás technikáit konkrét műfajra, a már említett módon kiemelten kezelt referátum készítésére vonatkozóan kapjuk meg. A referá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tum alapvetően olyan dokumentum, amelynek létrehozásakor szoros kapcsolatot kell fenntartanunk az elsődleges (eredeti) szöveg és a referátum szövege között. Ugyanakkor a referátumokra vonatkozó fogalmazási szabályok az elsődleges szövegekétől csak részben térnek el.

A referátumkészítés egy sor szigorú szabály betartását igényli:

- A bibliográfiai leírással azonosítani kell az elsődleges dokumentumot;
- A referátumnak a „szövegség" minden kritériumának meg kell felelnie;
- Kerülni kell a személyes jellegű interpretációkat;
- A szöveget annak függvényében kell létrehozni, hogy a célunk informatív, indikatív, vagy vegyes típusú referátum megalkotása.

Hasonlóképpen meghatározó a szöveg létrehozásában, hogy milyen formában terjesztik és milyen speciális célok érdekében készítik a referátumot.

A szövegalkotás fontos része a lényeges információ „átfordítása" felszíni szerkezetekké, azaz szavakká, mondatokká.

A gyakorlati megvalósítással foglalkozó részben az olvasási, propozicionális, kognitív szempont, a makrostruktúrák és a sematikus szerkezetek szempontja, az értékelés, azaz a fontos és másodlagos információ közötti különbségtétel szempontja, továbbá a referátum létrehozását jelentő szövegalkotás szempontja jellemzőinek rövid, tételszerű felsorolását kapjuk. Ez gyakorlatilag az elméleti részekben megismertek újracsoportosítása, amelyet az utolsó rész példái illusztrálnak és tesznek igazán érthetővé és kézzelfoghatóvá.

Az itt felsorolt szempontok más és más célkitűzések nyomán, más és más tényezők befolyása alatt vesznek részt a folyamatban, továbbá más és más modelleket aktiválnak. Ennek megfelelően az egyes szempontok tárgyalása is e fő szempontok szerint történik.

Koltay Tibor

Jegyzetek

1. PINTO MOLINA, María: Análisis documental. Fundamentos y procedimientos. Madrid: Eudema, 1991.
2. PINTO MOLINA, María: El resumen documental : Princípios y métodos Madrid : Fundación Germán Sanchez Ruipérez, 1992.
   Érdemel-e a referálás önálló monográfiát? In: Könyvtári Figyelő, 40.évf., 2.sz., 1994., p.277-281.
3. KINTSCH, W. - van DIJK, T.: Strategies of discourse comprehension Ireland, FL: Academic Press, 1983.
4. ENDRES-NIGGEMEYER, B.: 1988 Content analysis - a special case of text comprehension. 44th FID Conference and Congress, August 28 - 1 September, Pt.1. s.l., s.n., 1988., p.207-216.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Válogatás a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Biobibliográfia (forma); Ésszerűsítés; Információ-ipar; Konferenciai anyag -nemzeti (forma); Szakértő; Számítógépesítés; Vállalkozás -könyvtárban
Egyesült Államok, New Branswick -K

Agents of change : Progress and innovation in the library-information profession / ed. by Jana Varlejs. - Jefferson ; London : McFarland, cop. 1992. - VIII, 84 p. ; 22 cm. - ISBN 0-89950-754-9
Raktári jelzet: 3-12039

A Rutgers Egyetem Kommunikáció-, Tájékoztatás- és Könyvtártudományi Intézete volt növendékei szövetségének 1991. évi szimpóziumán elhangzott 6 előadás szövegét tartalmazza a kötetke. Címük: 1. A változások előmozdításának lehetőségei; 2. Hogyan alakítsunk ki a változásoknak kedvező szervezeteket; 3. Az egyén mint a változás mozgatója: tanácsadók és könyvtáros-egyesületi vezetők mint provokátorok és agitátorok; 4. A vállalkozó mint a változások mozgatója, új termékek és szolgáltatások bevezetésével; 5. A vezető mint a változások mozgatója: szervezetek átalakítása, régi igazságok megkérdőjelezése, a kockázat vállalása; 6. A szakma mint a változások mozgatója; divatok és jelszavak. – A kiadványt L. A. Martin biobibliográfiája zárja, akit (az Intézet alapító igazgatóját) ekkor választott meg dísztagjának a Szövetség.

Gyermekolvasó; Közművelődési könyvtár; Vak könyvtárhasználó
Egyesült Államok
BASU, Santi G.

Public library services to visually disabled children / by S. G. Basu. - Jefferson ; London : McFarland, cop. 1991. - XV, 144 p. ; 22 cm. - Bibliogr.: p. 133-138. - ISBN 0-89950-622-4
Raktári jelzet: 3-12045

A szerző 1987-ben országos felmérést végzett az amerikai közművelődési könyvtárakban a vakok és csökkentlátók számára nyújtott szolgáltatásokról, a rendelkezésükre álló dokumentumokról és a speciális eszközökkel való ellátottságról. Az eredményeket tartalmazó disszertáció e könyv, melynek felépítése a következő: a vakok és csökkentlátók segítésével foglalkozó korai szervezetek, intézmények, egyesületek, a Braille-felfedezés elterjedése; a vakok ellátásával kapcsolatos alapkérdések; szakirodalmi szemle a vakok ellátásáról; a vizsgálattal összefüggő módszertani kérdések; az adatok elemzése; ajánlások, következtetések. A kötet mellékletében a kérdőív, az adatfeldolgozáshoz és elemzéshez használt képletek, bibliográfia és index, valamint a vakok ellátásával foglalkozó szervezetek címjegyzéke található.

Könyvtártörténet -nemzeti; Női munkaerő; Publikációs tevékenység; Szakirodalmi szemle (forma)
Egyesült Államok
BAUM, Christina D.

Feminist thought in American librarianship / Christina D. Baum. - Jefferson ; London : McFarland, cop. 1992. - XII, 180 p. ; 22 cm. - Bibliogr.: p. 165-173. - ISBN 0-89950-724-5
Raktári jelzet: 3-12038

A könyv, mely műfaját tekintve szakirodalmi szemle, az 1965 és 1985 között készült, az amerikai könyvtárügyben felmerülő feminista nézeteket kifejtő publikációkat elemzi. Visszatérő témái: fizetésbeli és nemi megkülönböztetés, előmenetel, karrier, gyereknevelés és munka, képzés, to-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vábbképzés, ön-menedzselés, részmunkaidős foglalkoztatás, munkahelyi környezet, munkahelyi közérzet stb. A liberális és radikális (pl. cenzúra és pornográfia, szexuális szókincs, homoszexualitás, személyi függetlenség kérdése) témák tematikai, statisztikai elemzése után, az irodalom hivatkozáselemzése található. A szerző elvégezte az ALA programok ilyen szempontú elemzését is. Összegzéssel és javaslataival zárja a kötetet, melyet függelék, bibliográfia és index egészít ki.

Átépítés; Háborús károk; Jelentés -évi, többévi (forma); Könyvtártörténet -nemzeti
Németország, Berlin

Berichte zur Geschichte der Deutschen Staatsbibliothek in Berlin / [Hrsg. vom Generaldirektor der Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz] ; [red. Ralf Breslau et al.]. - Berlin : Staatsbibl., 1996. - 248 p. ; 24 cm. - (Beiträge aus der Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz ; Bd. 4.). - ISBN 3-88226-889-1

Raktári jelzet: 3-12012

Az egykori Preussische Staatsbibliothek 1945 után két részre szakadt: Kelet-Berlinben (a könyvtár régi, bombasérült épületében) működött a Deutsche Staatsbibliothek, Marburgban, majd Nyugat-Berlinben pedig a Staatsbibliothek Preussische Kulturbesitz; a német egyesítés után egyesült újra 1992. január 1-én (az állományok és funkciók ésszerű felosztásával) a két könyvtár, „Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz" néven. – A kötet nagyobb része a keleti részleg utolsó 5 évéről szóló beszámoló jelentést tartalmazza, a második pedig a keleti részleg épületének 1989-ig tartó újjáépítését mutatja be, számos fényképpel illusztrálva.

Egyházi könyvtár; Grafikai anyag; Könyvtárpropaganda; Public relations

CAUGHMAN, Ginger Morris

Church library promotion : A handbook of how-tos / Ginger Morris Caughman. - Jefferson ; London : McFarland, cop. 1990. - X, 254 p. ; 22 cm. - Bibliogr.: p. 239-246. - ISBN 0-89950-288-1

Raktári jelzet: 3-12044

Jól használható segédletnek tekinthető a könyv, nemcsak egyházi könyvtárakban, bár elsősorban az ő számukra készült, hanem a közművelődési és az iskolai könyvtárakban is. Célja az olvasás és a könyv megszerettetése, s ehhez sokféle ügyes tippet, ötletet szedett össze a szerző, még recepteket is ajánl a könyvtári rendezvényekre. Tíz alapszabály tisztázása után (ez az elmélet) olvashatók a konkrét ötletek poszterek, szórólapok, hirdetőtáblák, hírlevek, könyvjelzők, az évszakokhoz, naptári, egyházi eseményekhez kapcsolódó propaganda lehetőségek megvalósítására. Fontos fejezete a könyvnek, amikor nem a mit csináljunk, hanem a kinek, lesz a kérdés, s a törődést, ellátást igénylő személyek felől közelíti meg a kérdést. A propaganda munkában a könyvtárosnak segítséget adó szervezetek címlistája, a fejezetekhez kapcsolódó további olvasandók és az elmaradhatatlan index egészíti ki a könyvet.

Könyvtári rendszer -országos; Könyvtárügy
Olaszország

DI BENEDETTO, Claudio

News from the Archipelago = Notizie dall' Arcipelago / Claudio di Benedetto. - Boston Spa : British Library Document Supply Centre, [post 1994]. - 83, 84 p.; 21 cm. - Kétnyelvű kiadvány hátlapjával egybekötve. - ISBN 0-7123-2132-5

Raktári jelzet: 3-12040

A kétnyelvű (angol/olasz) kiadvány csevegő modorban tájékoztat az olasz könyvtári rendszerről mint „szigettenger"-ről, amelyben a statisztikák hiányossága és következetlensége miatt nehéz eligazodni, (a könyvtárak száma hol 11, hol 13 ezernek jön ki), az egyes könyvtártípusokról, a kiépülőben lévő „nemzeti könyvtári szolgálat"-ról, amely online központi katalógusán és alközpontjain keresztül 332 könyvtárat kapcsol össze, a könyvtárak finanszírozásáról, amelyben nagy szerepet játszik az idegenforgalmi jellegű bevétel (reprodukciók árusítása, könyvtári kávéházak stb.).

Együttműködés -nemzetközi; Kiadványcsere; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Könyvtárügy; Számítógépesítés; Támogatás -más or-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ságnak
Kelet-Közép-Európa; Lengyelország, Kraków -K

Libraries in Europe's post-communist countries : Their international context : International Librarians' Conference, Kraków-Przegorzaly, august 3-5, 1995 / ed. by Maria Kocójowa and Wojciech Zalewski ; [publ. by Polskie Towarzystwo Bibliologiczne]. - Kraków : PTB, 1996. - 289 p. ; 24 cm. - ISBN 83-901577-7-2

Raktári jelzet: 3-12016

A szláv könyvtárosok és információs szakemberek negyedik nemzetközi konferenciájának megrendezésére Krakkóban (1995. augusztus 3-5.) került sor „Könyvtárak az európai posztkommunista országokban: nemzetközi összefüggések" témában. A kelet-európai könyvtárak vezetői az adott intézmény társadalmi szerepére, szolgáltatásaira, állománygyarapítására és számítógépesítésére helyezték főként a hangsúlyt előadásaikban. A nyugat-európai könyvtári vezetők és a kelet-európai gyűjtemények gondozásáért felelős könyvtárosok a nemzetközi együttműködési lehetőségeket vitatták meg. Az előadások különböző szekciókban hangzottak el: 1. néhány partnerintézmény tevékenységének bemutatása; 2. könyvtár és közösség (orosz, ukrán, bolgár könyvtárügy ismertetése); 3. nyugati kitekintés és együttműködés posztkommunista országokkal; 4. a könyvtárak helyzete, könyvtárügy Közép-és Kelet-Európában: kutatás-oktatás-gyakorlat; 5. gyűjteményfejlesztés és csere; 6. integráció és együttműködés kialakítása a könyvtári számítógépesítés területén Kelet-Európában és nemzetközi viszonylatban.

Információs társadalom; Információszervezés; Információtechnológia; Távközlés
MARTIN, William J.

The global informaton society / William J Martin. - Aldershot : Aslib ; Brookfield : Gower, cop. 1995. - XV, 233 p. ; 24 cm. - Bibliogr.: p. 207-220. - ISBN 0-566-07715-9

Raktári jelzet: 3-12028

„The Information Society" (Az információs társadalom) című 1988-ban megjelenő kiadvány második kiadásaként jelent meg ez a kötet. Szerzője tanulmányozza a 21. századi információs társadalomra jellemző változásokat és irányzatokat. Ebben az összetett társadalmi környezetben vizsgálja az információ, valamint az információtechnológia jellegzetes vonásait, következményeit és vonatkozásait. A fejezetek végén bibliográfiák találhatók. Témái: az információs társadalom; információ és kommunikáció; a számítógépesítés és a telekommunikáció területén elért fejlesztések; az információ gazdaságossága; az információtechnmológia társadalmi következménye; az információipar ágazatai; információszervezés; globális információáramlás: tartalom és összefüggés.

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Irányelvek -könyvtári; Normatívák, mutatószámok

Measuring quality : International guidelines for performance measurement in academic libraries / Roswitha Poll and Peter te Boekhorst in collaboration with Ramon Abad Hiraldo [et al.] ; [publ. by] IFLA Section of University Libraries and other General Research Libraries. - München [etc.] : Saur, 1996. - 171 p. ; 21 cm. - (IFLA publications, ISSN 0344-6891 ; 76.). - ISBN 3-598-21800-1

Raktári jelzet: 2-9980

A felsőoktatási könyvtárak szerte a világon felismerték, hogy hatékonyabb menedzsmenteszközökre van szükségük. Ennek érdekében az IFLA egyetemi és szakkönyvtári szekciója irányelveket dolgozott ki a teljesítmény méréséhez.

A teljesítménymérés statisztikai és egyéb adatok gyűjtését és elemzését jelenti. A kötet leírja az adatok és teljesítménymutatók gyűjtésének, értékelésének folyamatát, a költséghatékonyság elemzésének módszereit, majd egyenként jellemzi a következő teljesítménymutatókat: A könyvtárhasználat általában: piaci hatások; a nyitvatartási idő összehasonlítása az igényekkel; A gyűjtemény minősége: szakértői ellenőrző jegyzék alkalmazásai; a gyűjtemény használata; a gyűjtemény egyes szakterületeinek használata; a nem használt dokumentumok köre; A katalógusok minősége: konkrét dokumentum keresése; tárgyi keresés; A dokumentumok hozzáférhetősége a gyűjteményben: a beszerzés gyorsasága; a könyvfeldolgozás gyorsasága; hozzáférhető-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ség; a dokumentumszolgáltatás időtartama; a könyvtárközi kölcsönzés gyorsasága; Tájékoztató szolgálat: a kielégítő válaszok aránya, Távoli használat: a hálózaton keresztüli használat aránya; Használói elégedettség: a használók elégedettsége; a használók elégedettsége a távoli szolgáltatásokkal.

A kötetet öt nyelvű értelmező szótár és gazdag bibliográfia egészíti ki.

Gépi információkeresés; Használók képzése -iskolában; Információkeresés; Segédkönyv, kézikönyv; Tárgyszó

MOODY, Regina B.

Coming to terms : Subject search strategies in the school library media center / Regina B. Moody. - New York ; London : Neal-Schuman, cop. 1995. - 178 p. ; 28 cm. - Bibliogr.: p. 174-176. - ISBN 1-55570-225-2

Raktári jelzet: 4-10166

A gyermek meg tudja keresni a természetes kíváncsiságának kielégítésére szolgáló információk forrását; a passzív iskolai tanulásban azonban elsatnyul ez a képessége. A szerző a természetes problémamegoldó készség felébresztésére, a problémamegoldó gondolkozási eljárások tudatosítására építi fel kézikönyvét, amely az elemi iskola felső, illetve a középiskola alsó osztályaiban ad segítséget az információkeresés tanításához, algoritmikusan haladva lépésről lépésre. Az általa vázolt út szakaszai: 1. A probléma tudatosítása (3 lecke); 2. Keresés a könyvtár tárgyszókatalógusában (4 lecke); 3. Az információhoz vezető út felkutatása indexek segítségével (7 lecke); 4. Bevezetés az elektronikus információtárolásba (3 lecke); 5. Automatizálás a hozzáférés meggyorsítására (4 lecke). Záró fejezeteiben arról ír, hogyan készíthetünk házilag tárgyszókatalógust az iskolai könyvtár számára, és hogyan érvényesíthetjük a problémamegoldó gondolkozás fentebb kifejtett logikáját azoknak a tanulóknak az esetében, akik alkalmilag „esnek be" valamilyen információkeresési feladattal a könyvtárba. – A keresés logikájának a gondolkozáslélektan alapján történő kifejtése az iskolai munka keretein túl is hasznossá teheti a könyvet.

Elektronikus publikáció; Konferenciai anyag -nemzeti; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -humán tudományi

Nagy-Britannia, Elvetham Hall -K

Networking in the humanities : Proceedings of the second conference on scholarship and technology in the humanities held at Elvetham Hall, Hampshire, UK, 13-16 April, 1994 / ed. by Stephanie Kenna and Seamus Ross. - London [etc.] : Bowker-Saur, cop. 1995. - XXIV, 366 p. ; 22 cm. - (British Library Research). - ISBN 1-85739-064-4

Raktári jelzet: 3-12003

A humán tudományokat nagymértékben átalakította az elektronikus kommunikációs hálózatok növekvő használata, a változatos információkhoz történő hozzáférhetőség és az információ szétsugárzása. A „Networking in the Humanities" (Számítógép-hálózat kialakítása a humán tudományok területén) témában 1994. április 13-16. rendezett konferencia előadásainak szövegét tartalmazza a kötet. Kérdéskörei: az Európai Unió programjai a számítógép-hálózat kialakításával kapcsolatban a humán tudományok területén; információs erőforrások a hálózaton; számítógép-hálózatok létrehozása és a könyvtárak; elektronikus arhívumok: integritás és hozzáférhetőség hálózati környezetben; telekommmunikáció művészeti arhívumokban, múzeumokban és galériákban; az elektronikus képek használatával kapcsolatos kérdések; elektronikus publikálás és szerzői jogi kérdések a humán tudományok területén; számítógép-hálózat kialakítása és a tudományos közösség.

Annotált bibliográfia (forma); Beteg olvasó; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosi hivatás; Közérdekű tájékoztatás

Reference services for the unserved / ed. Fay Zipkowitz. - New York ; London : Haworth, cop. 1996. - 108 p. ; 22 cm. - ISBN 1-56024-797-5

Raktári jelzet: 3-12043

Az elmúlt évtizedben a könyvtárak kiszélesedő szociális szerepe következtében olyan, korábban ellátatlan rétegekre is kezdtek odafigyelni, akik olvasói szinten nem gyakran voltak jelen a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárakban. A kötet négy írást tartalmaz, melyet egy 78 tételes annotált biblográfia egészít ki a hagyományosan ellátatlannak tekintett csoportok számára nyújtott könyvtári szolgáltatásokról. Három tanulmány a mentálisan hátrányos helyzetben lévők ellátásával kapcsolatos könyvtári feladatokat és a helyes könyvtárosi magatartást elemzi, ehhez kapcsolódóan ismertetnek egy számítógéppel támogatott képzési programot és multimédia technológiát, amely ennek a körnek az információs igényeit segít kielégíteni. A bántalmazott nők problémáit a szociális gondozók mellett a könyvtárban elérhető információk, jogszabályok, kézikönyvek is segíthetik, erről szól a negyedik tanulmány. A bibliográfiát tartalmazó ötödik fejezet a a kilencvenes évek publikációiból válogat és kiterjed a bevándorlókkal, a homoszexuálisokkal, a lepusztulóban lévő területeken élőkkel kapcsolatos könyvtári munkára is.

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosetika; Társadalmi követelmények

Social responsibility in librarianship : Essays and equality / ed. by Donnarae MacCann. - Jefferson ; London : McFarland, cop. 1989. - IX, 134 p. ; 23 cm. - Bibliogr.: p. 119-126. - ISBN 0-8950-457-4

Raktári jelzet: 3-12046

A könyvtárosok társadalmi felelősségéről készült gyűjteményes összeállításba hét esszét válogatott a könyv szerkesztője. A téma alapvető kérdéseit és történeti kialakulását összegező nyitó fejezet után, a fontosnak ítélt kérdéscsoportokat kifejtő tanulmányok következnek. Az első esszé feminista megközelítésben tárgyalja a könyvtár és a liberális gondolkodás kapcsolatát, további tanulmányok a könyvtárosok gyarapításban, a gyerekek ellátásával kapcsolatban felmerülő felelősségével és a kétnyelvű, valamint a multikulturális oktatásban betöltött szerepével foglalkozik. Mivel a funkcionális írástudatlanság az amerikai fiatalok körében kezd ijesztő méreteket ölteni, a könyvtárak ezen a téren játszott szerepét elemzi egy következő tanulmány. A bevándorlók, etnikai kisebbségek beilleszkedésében betöltött könyvtári segítséget ismerteti egy másik esszé. A téma válogatott bibliográfiája és indexmutató zárja a kötetet.

Együttműködés -nemzetközi; Háborús károk; Hadizsákmány; Könyvtártörténet -nemzeti; Régi és ritka könyvek
Németország; Oroszország

Die Trophäenkommissionen der Roten Armee : Eine Dokumentensammlung zur Verschleppung von Büchern aus Deutschen Bibliotheken / Hrsg. von Klaus-Dieter Lehmann und Ingo Kolasa. - Frankfurt am Main : Klostermann, 1996. - 251 p., 6 t. ; 25 cm. - (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie : Sonderheft, ISSN 0514-6364 ; 65.). - ISBN 3-465-02882-1

Raktári jelzet: 3-12019

A Németországból hadizsákmányként a Szovjetunióba szállított műkincsek és könyvek visszaadása ügyében az 1991. évi kulturális egyezmény óta is „húzd meg – ereszd meg" stílusban folynak a tárgyalások. Nemcsak a németek nem tudják, mi hova került, hanem részben az oroszok sem. Az erre vonatkozó iratok vagy megsemmisültek, vagy nagy munkát igényel a felkutatásuk, amire az orosz levéltárak megint csak alig-alig adnak lehetőséget a német szakembereknek. A szovjet könyvtárakból a németek által elhurcolt és a Vörös Hadsereg által „visszafoglalt" könyveket sem tulajdonosaiknak juttatták vissza, hanem a hadizsákmány részeként kezelték; így azt sem lehet tudni, mi került már vissza abból az anyagból, amit az orosz hatóságok a viszonosság alapján követelnek a németektől, cserébe a német kultúrkincsek visszaadásáért. Néhány esetben kiderült, hogy hatalmas német könyvkészletek hevernek kicsomagolatlanul, hozzáférhetetlenül orosz könyvtárak raktáraiban, pincéiben; de az esetleg már feltárt és állományba vett anyagról sem szívesen nyilatkoznak az orosz könyvtárak. – A szerzőnek sikerült a szovjet „hadizsákmány-bizottságok" németországi tevékenységéről számos dokumentumot felkutatni és lemásolni orosz levéltárakban; 48 ilyen dokumentum szövegének német fordítását közli a gyűjteményben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Információáramlás; Tudományos könyvtár

Die unendliche Bibliothek : Digitale Information in Wissenschaft, Verlag und Bibliothek / Börsenverein des Deutschen Buchhandels e.V., Die Deutsche Bibliothek, Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände. - Wiesbaden : Harrasowitz, 1996. - 120 p. ; 20 cm. - (Gesellschaft für das Buch, ISSN 0948-5007 ; Bd. 2.). - ISBN 3-447-03785-7

Raktári jelzet: 2-10000

Egy 1995 szeptemberében, a Deutsche Bibliotheksinstitut kezdeményezésére Berlinben rendezett szimpózium 10 előadása. Témakörei: Az újítás lehetőségei általában, Németország gazdasági és tudományos fejlődésében; mit vár a tudomány a digitális médiumoktól? mik a funkciói a tudománynak, a könyvkiadásnak és a könyvtárnak az újszerű termékek előállításában? az elektronikus tájékoztatás költségei, a szerzői jog problémái.

Algoritmus; File-szervezés -gépi; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Kompatibilitás; Központi katalógus -online; Kutatási jelentés (forma) Németország

Untersuchungen zur maschinellen Interpretation der Bestandsdaten in der Zeitschriftendatenbank (ZDB) : Bund-Länder-Initiative zur Beschleunigung der Literatur- und Informationsdienste, SUBITO / [Bearb.] Axel Roepke ; [publ.] Deutsches Bibliotheksinstitut. - Berlin : Deutsches Bibliotheksinstitut, 1996. - 127 p. ; 24 cm. - (dbi-materialien ; 147.). - ISBN 3-87068-947-1

Raktári jelzet: 3-12024

A német könyvtárak részben már elektronikus megrendelési rendszerekkel dolgoznak, amelyek automatikusan továbbítják a rendelést az illetékes könyvtárba. A füzetben ismertetett vizsgálat megállapította, hogy a központi folyóirat-adatbank (ZDB) állományadatai 80-90%-ban már alkalmasak a gépi értelmezésre, kivált az itt ismertetett algoritmusok segítségével. Egy-két régió adatait azonban ajánlatos ebből a célból gépi úton átalakítani. A bejelentések megfogalmazásán is van pontosítanivaló: a hiányzó évfolyamok esetében pl. az évfolyamot is, a megjelenés naptári évét is meg kell adni, nem csak egyiket a kettő közül.

HALLE VISSZAKAPTA NYUGATRÓL a Keleti Könyvtárat. — A Német Keleti Társaság 1845-től 1949-ig Hallében székelt; 50 000 kötetes könyvtára (amely 1000 kéziratot, valamint érem- és műtárgygyűjteményt is tartalmazott), az egyetemi oktatásnak is egyik bázisa volt, jeles orientalistákat vonzott a város egyetemére. A háború végén állományának nagy részét nyugatra szállították. Most, a Társaság megalakulásának 150. évfordulójára, újból megnyílt Hallében a könyvtár, új épületben, amely az Orientalisztikai Intézetet is befogadja.

(DBI-Pressespiegel, 1995. szept.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

97/001
SOKOLOV, A.V.: Filosofiâ bibliotekovedenie: priglašenie k razmyšleniû = Naučn.Teh.Bibl. 1996. 6.no. 3-15.p. Bibliogr. 7 tétel.

Filozófia és könyvtártudomány: felhívás vitára

Könyvtártudomány

Sokolov professzor, a könyvtárügy neves teoretikusa a szocialista könyvtártudomány leáldozásával dezorientáltnak látja a könyvtárosi szakmát. Elemző tanulmányában arra keresi a választ, hogy a korábban túlideologizált könyvtárügy honnan meríthetné új filozófiai-könyvtárvezetési alapelveit. A keletkezett szellemi vákum felszámolása azért is sürgető, mert jobb híján esetleg a régi ideológiák visszaszivárgásával lehet számolni.

A könyvtárügy ideológiai vonatkozásait vizsgálva annak három fő része különíthető el egymástól:

(A) A könyvtárügy lényegét, elvét, pártosságát, ideológiai-nevelő küldetését stb. meghatározó ideológiai rész, ami a szocialista könyvtártudomány filozófiája;

(B) Az ideológiamentes, gyakorlati, technológiai könyvtári folyamatokkal, azok automatizálásával, kölcsönhatásaival foglalkozó rész, amit minden könyvtárosnak ismernie kell;

(C) A megideologizált könyvtári-bibliográfiai ismeretek (szerzeményezés, osztályozás, olva-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sószolgálat stb.), vagyis a könyvtár mint szociokulturális intézmény lényegéből fakadó funkciók ideologizálása.

Egymáshoz viszonyított kapcsolatrendszerüket tekintve az A-C „cél-feladat", a C-B „feladat-eszköz" jellegű kapcsolat, ahol a C-nek A-tól való függősége nagyon erős, példaként említhető a BBK osztályozórendszer esete. A helyzetelemzést összegezve a szerző megállapítja, hogy a könyvtártudománynak nincs filozófiája, csak a technológiainak nevezett B rész és az ideologiailag deformált C rész áll rendelkezésre.

Az információs technológiákkal együtt átvehetők-e vajon a nyugati könyvtártudományi filozófiák? – teszi fel a kérdést a szerző. A főbb irányzatok: formális–deduktív (Ranganathan), kulturális–művelődési, liberális–demokratikus, etikai, kommunikációs és megismerési (episztemológiai). Ezek ismertetése után megállapítja, hogy a mechanikus átvételnek több akadálya van: különféle irányzatok nem vonhatók be egy összefüggő filozófiai rendszerbe, valamint a kulturális sajátosságok miatt az orosz közösségi és a nyugati liberális felfogásmód aligha feleltethetők meg egymásnak.

Az orosz történelembe visszanyúlva a szerző feleleveníti a könyvészet és kulturológia századelejei nagyjait, akiktől analógiákat keresnek olyan kortárs kulturológusok, mint A. M. Lovjagin, aki a bibliológiát a kulturológia részének tekinti.

A szocialista könyvtártudomány képviselői elméleti munkáikban gyakran hivatkoztak a társadalomtudományok kölcsönhatásának gyakorlati hasznosságára, ami a valóságban sokkal szerényebben érvényesült.

A kulturológiai illetve könyvtárelmélettel foglalkozók együttműködése az elmúlt évtizedekben eseti és kezdeményező jellegű maradt. Eredményekről csak a statisztikai adat- és empirikus kutatáscsere területén beszélhetünk, már csak azért is, mert a közös ideológiai alapot a hatalmon lévő párt ideológiai szervei dolgozták ki.

A jelenlegi kulturológia szerkezetileg átalakult, és szakított a marxista-leninista kulturelméletekkel. A szerző összefoglalót nyújt a külföldi és az orosz kulturológusok képviselte irányzatokról. Konklúziójában keserűen jegyzi meg, hogy a könyvtári nihilista M. Macloen kivételével senki sem foglalkozik a könyvtárakkal a kultúra kommunikációs funkcióinak vizsgálatában. A rokonterületi kalandozásokból úgy tűnik, az írásos kultúra és könyvkultúra fellegvárainak tekinthető könyvtáraknak nincs döntő szerepük a társadalmi emlékezet átörökítésében. A globális kérdésekkel, pesszimista irracionalizmussal küszködő kultúra filozófiájától idegen a könyvtár racionális művelődési feladata. Az országos könyvtári rendszer, irracionális és tudathiányos problémái ellenére keresi azt a „világharmóniát", amit a modern kulturológia nem ismer el. A művelődési eszmét hirdették a könyvtártudomány megalapítói (Dewey és Otlet) és későbbi követői is. A könyvtártudományi gondolatok humanista törekvéseire – néha gyerekes optimizmussal karöltve – nem volt jellemző a kritikai filozofálgatás.

Az említett ellentmondások egyben gátjai is a tudományközi együttműködésnek. Sokolov ugyanakkor rámutat az irracionalizmus könyvtári megnyilvánulásaira:

(1) a könyvtár hagyományos – főleg gyűjtő szerepének – végletességeiben fellelhető ellentmondás, a nem unikális, többmilliós állományú könyvtárak további finanszírozása, fejlesztésük és fenntartásuk hatalmas költségei miatt katasztrofális helyzeteket teremthet.

(2) A könyvtári állományok cseréje (kulturális örökségek) és azok tartalmi befogadásának emberi–fiziológiai határai között feszülő ellentmondás.

A szerző végezetül hangsúlyozza, hogy mindenekelőtt az orosz könyvtárügy talaján kell kidolgozni az új filozófiát, ennek hiányában ugyanis további ideológiai deformációk keletkezhetnek. Jó lenne elkerülni a csak gyakorlati receptekkel, üdvözítő javaslatokkal és visszaemlékezésekkel tarkított hiánypótlásokat. A könyvtár lényegét a filozófiai hajlamú könyvtári szakembereknek kell kifejezésre juttatni, más tudományterület filozófusaitól valószínűleg nem várható közreműködés. A jelen rohanó tempója ugyan nem kedvez a filozófiai fejtegetéseknek, mélyek a társadalmi-gazdasági problémák, mégsem lehet megelégedni a bölcsességet nélkülöző, az infantilitást, a kritikátlanságot és a dolgok leegyszerűsítését terjesztő könyvtárosi tudattal.

(Bíró Júlia)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Terminológia

97/002
KURONEN, Timo: Tietoyhteikunnan määrittelemisestä – nyt on kirjastoihmisten vuoro = Signum. 29.vol. 1996. 5.no. 103-106.p.

A könyvtárosokon a sor az „információs társadalom" fogalmának meghatározásában

Információs társadalom

Az információs társadalom fogalmát egyetlen társadalmi szervezet vagy intézmény nem határozhatja meg önmagában. Az Európa Tanács megbízásából a Martin Bangemann EU-biztos vezette munkacsoport által 1994-ben készített jelentés csak egy szűk ipari kör nézeteit képviseli. Az EU ennek alapján elindított INFO 2000 programja világosan mutatja, hogy az Unió értelmezésében az információs társadalom a folyamatos gazdasági növekedésen, valamint a kereskedelmi információk termelésén és terjesztésén alapuló társadalom. A Bangemann-jelentés semmit nem ígér az állampolgárok informálódási és művelődési lehetőségeinek bővüléséről: a technikai feltételeken kívül csak az európai szórakoztató ipar érdekeinek biztosításáról beszél.

Ma már világos, hogy a piac ellen az állam sem tud védelmet nyújtani polgárainak, így ellenerőként az állampolgári társadalom kialakítására van szükség, amelynek egyrészt feltétele, másrészt eredménye egy olyan információs társadalom, amelyet a következőképpen határozhatunk meg: benne az információ szabadon hozzáférhető, könnyen elérhető, ingyenes és szabadon felhasználható. A lényegi kérdés tehát az, milyen információtartalmakat közvetítünk az információs hálózatokon. Ennek tervezésében az állampolgári társadalom megvalósítását, a művelődés, a kultúra elősegítését kell szem előtt tartanunk. Az információtartalmaknak olyanoknak kell lenniük, hogy segítsék az állampolgárok egymás közti tevékenységét, érdekvédelmet jelentsenek a piaccal és az állammal szemben, s jelentőségük legyen az emberek mindennapi problémái szempontjából. Kritikusoknak, megbízhatóknak és könnyen használhatóknak kell lenniük. Az információhálózatokat mind a regionális, mind a szakterületi elv alkalmazásával kell kifejleszteni. Rendkívül időszerű volna, hogy e kérdésekről meginduljon a könyvtárosok eszmecseréje.

(Sz. Nagy Lajos)

Történet

Lásd 36

Kutatás és fejlesztés

97/003
GANDHI, T.M.K.: The need for catalogue use studies in Indian libraries = Ann.Libr.Sci.Doc. 43.vol. 1996. 2.no. 76-80.p. Bibliogr. 27 tétel.

Katalógushasználati kutatások szükségessége az indiai könyvtárakban

Katalógushasználat; Könyvtártudományi kutatás

A cikk a katalógushasználati szokások kutatásának fontosságát hangsúlyozza, különös tekintettel a hálózatosítási célú adatbázisfejlesztésre. A téma szakirodalmának vizsgálata azt mutatta, hogy a legtöbb ilyen kutatás a nyugati országokban folyik, és három kategóriába csoportosítható: 1) használói vizsgálatok, 2) az információkeresés kudarcainak vizsgálata, 3) módszertani szempontú kísérletek. A szerző hangsúlyozza a katalógushasználati szokások indiai kutatásának szükségességét és fontosságát, különös tekintettel a hálózatfejlesztési törekvésekre.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tudománymetria, bibliometria

97/004
REYES, M.B. – ALEIXANDRE BENAVENT, R. – VALDERRAMA ZURIÁN, J.C.: Análisis de la producción y el consumo de información en los articulos españoles sobre bibliometria = Rev. Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 3.sz. 314-325.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

A spanyol bibliometria termésének és információhasználatának elemzése

Bibliometria

A spanyol bibliometria tíz éves (1982-1992) szakirodalmi termését elemezték. Az összesen 101 cikk 1848 hivatkozása túlnyomórészt folyóiratcikkekre vonatkozik, s többségük spanyol nyelvű. A leggyakrabban idézett folyóirat mindazonáltal a *Scientometrics*, amelyet a *Revista Espanola de Documentación Científica*, a *Journal of the American Society of Information Science*, a *Journal of Documentation*, az *American Documentation* és a *Journal of Information Science* követ, majd az általános folyóiratok, a *Nature* és a *Science* következnek. A legtöbb bibliometriai vizsgálatot a pszichológia és az orvostudomány területén végezték.

(Autoref. alapján)

97/005
LAMUS, José Francisco: Evaluación del comando RANK como herramienta para el análisis bibliométrico = Rev.Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 2.sz. 163-187.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

A RANK parancs mint a bibliometriai elemzés egy eszköze

Adatbázis -szabadalmi; Bibliometria; Online információkeresés

A *World Patent Index* szabadalmi adatbázisában a horizontális fúrással kapcsolatos dokumentumokat elemezték és rangsorolták annak érdekében, hogy kipróbálják a Dialog rendszerben használható „rank" parancsot mint bibliometriai műszert. Az 1980 és 1994 közötti dokumentumokról e parancs a keresési eredményekről statisztikai trendeket tud mutatni. Kiválasztották a szükséges információk szerinti különféle mezőket: országok, cégek, a legtöbb eredményt felmutató kutatók, a legfontosabb technológiai területek és a legtöbbet hivatkozott szabadalmak szerint. A kiválasztott mezők elemzése azt mutatta, hogy lehetőség van a részeredmények kombinálására és betűrendbe, illetve csökkenő sorrendbe rendezésére. Ugyanakkor határt szab a lehetőségeknek, hogy a parancs csak az adatbázis egyes mezőiben használható, és nincs mód két mezőben való párhuzamos használatára.

(Autoref. alapján)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

97/006
SKRESLET, Paula Youngman: A newer World Information Order: reaching for greater justice in

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

the global flow of information = Alexandria. 8.vol. 1996. 2.no. 85-95.p. Bibliogr.

Az újabb Információs Világrend: a globális információáramlás igazságosabbá tétele felé

Együttműködés -nemzetközi; Információáramlás; Támogatás -más országnak

Sokan hívják fel a figyelmet arra az egyenlőtlenségre, amely erősen a fejlett országok irányába fordítja a mérleg nyelvét a tudományos, művészeti, kereskedelmi és egyéb publikációk, valamint a nem-nyomtatott dokumentumok mennyiségi és minőségi mutatóinak területén. Ennek az igazságtalan különbségnek a kiküszöbölésére irányult az Unesco korai kísérlete, az 1978-ban indult „New World Information Order" (Új Információs Világrend) nevű program. Az Új Információs Világrend hívei azonban csak egy központilag irányított, sztálinista stílusú megoldást tudtak elképzelni, amely miatt előbb az Egyesült Államok, majd Nagy-Britannia is kilépett az Unesco-ból. Az új elektronikus technológiák megjelenése következtében az információban gazdag, ill. szegény rétegek közötti szakadék további növekedése várható. E helyzetben változást jelenthet a nem-kormányzati szervezetek (NKSZ) egyre növekvő befolyása a világpolitikában. Olyan NKSZ-ek, mint pl. az IFLA és a FID, sok közös projektben vesznek részt az Unesco-val. Több ilyen szervezet részvételével 1997 januárjában szimpóziumot szerveznek az információk világméretű gazdaságosságának a kérdéseiről, különös tekintettel az Internetre. Most, miután egy kiegyensúlyozottabb információs világrend szükségessége újra létfontosságúvá vált, és a sztálini megoldást mindenütt elvetik, a könyvtári és információs szervezetek az NKSZ-re építő megoldás felé fordulnak.

(Autoref.)

97/007
SCHWUCHOW, Werner: Die Studie über elektronische Informationsdienste in siebzehn europäischen Ländern (MSSTUDY) = Nachr. Dok. 47.Jg. 1996. 5.sz. 277-286.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Felmérés az elektronikus információs szolgáltatásokról tizenhét európai országban (MSSTUDY)

Felmérés [forma]; Információpiac; Szolgáltatások; Tájékoztatási vállalkozás

A DGD (Deutsche Gesellschaft für Dokumentation) által 1994-ben kifejlesztett módszer szerint 1995/96-ban felmérést végeztek az elektronikus tájékoztatási szolgáltatások (online és offline) piacáról 17 európai országban (az Európai Unió tagállamai plusz Norvégia és Izland). A felmérést a résztvevő országok országos összekötő intézményei végezték, a DGD és a PSI (Policy Studies Institute, London) koordinációja mellett. A tanulmány (Member States Study, MSSTUDY) kétféle szempontból vizsgálta a helyzetet: 1) piaci szempontból (az érintett országoknak az elektronikus szolgáltatásokra fordított kiadásai); és 2) a forgalmazók szempontjából (a forgalmazóknak az érintett országokból származó bevétele). A cikk bemutatja az MSSTUDY fő eredményeit, figyelembe véve az adatgyűjtés módszertani problémáit és azokat a nehézségeket, amelyek a nyert adatoknak az európai helyzetképbe való beillesztése során merültek fel.

(Autoref.)

Lásd még 21

Nemzeti könyvtárügy

97/008
BUBEKINA, N.V. – ČUDINOVA, V.P.: Gosudarstvennaâ bibliotecnaâ politika i deti = Bibliotekoved. 1996. 2.no. 3-14.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Állami könyvtárpolitika és a gyermekek

Gyermekolvasó; Könyvtárpolitika

A szerzők mindenekelőtt az állami könyvtárpolitika kívánatos jellemzőiről fejtik ki nézeteiket, miközben megállapítják: napjaink gyakorlata még igencsak elmarad tőlük.

Így az állami könyvtárpolitikának elsősorban demokratikusabbnak kellene lennie, azaz a szakemberek szélesebb körét bevonnia a döntések előkészítésébe. E tekintetben a szövetségi és a regionális könyvtárpolitika között nem lehetne különbség. A könyvtárpolitikában az államnak és különféle szerveinek segítőként, patrónusként, építészként és mérnökként kellene viselkednie. Míg a segítő és a patrónus funkció közérthető, az „építész" alatt rendszertervezést, a „mérnök" alatt pedig tervszerű rendszerellenőrzést ért a szerzőpáros.

És továbbmenve: a könyvtárpolitikának minden lehetséges eszközzel támogatnia kellene a könyvtár társadalmi presztízsét, s humánus jelleget kellene öltenie. Oda kellene hatnia, hogy az információs szféra terén az ország elérje a nemzetközi normatívák színvonalát.

Két szerzőnk a könyvtárpolitika prioritásérzékenységének követelményét taglalva érkezik el tulajdonképpeni tárgyához, a gyerekek ellátásának könyvtárpolitikai támogatásához. Ha a korosztály kulturálódási szükségletei felől közelítjük meg a kérdést, elsősorban művelődéspolitikai tennivalókkal találjuk magunkat szemben. Ezek: információs-elemző rendszereket kell létesíteni a gyerekek kulturális ellátásával kapcsolatos döntések érdekében; szakértőket kell bekapcsolni a gyerekek kulturális szükségleteinek szakszerűbb kielégítésére; a problémakör érdemibb és elmélyültebb megismerése érdekében kutatási programokat kell elindítani, és nem megfeledkezni azokról a szociális technológiákról sem, amelyek ki tudják – jórészt ingyenesen – elégíteni a gyerekek kulturális igényeit és szükségleteit.

E technológiák közül a könyvtári ellátás technológiái kiemelkedő fontosságúak. A velük kapcsolatos állami könyvtárpolitikának prioritásai közé kell iktatnia a gyerekeket szolgáló könyvkiadás, a gyerekkönyvtári finanszírozás és hálózatfejlesztés kérdéseit, a gyerekkönyvtárosok javadalmazásának javítását és – természetesen – a gyerekek ingyenes hozzáférését a gyerekkönyvtárakhoz.

A hálózatfejlesztésben – az eleddig is szokásos finanszírozási, beruházási és képzési–továbbképzési tennivalókon túlmenően – azt is el kell érni, hogy a nemzeti információs hálózat fejlesztésében a gyerek- és iskolai könyvtárak számára a más típusú könyvtárakkal egyenrangú részvétel lehetőségei teremtődjenek meg.

(Futala Tibor)

97/009

TROFIMOVA, R.A.: Biblioteka kak faktor social'noj zasity naseleniâ = Bibliotekoved. 1996. 2.no. 14-19.p. Bibliogr.

A könyvtár mint a lakosság szociális védőhálójának egyik eleme

Társadalmi követelmények

A közművelődési könyvtárat újabban úgy definiálják, hogy az szociális, képzési (tanító), tájékoztató–kulturális intézmény, továbbá központja a személyek közötti véleménycserének, a szabadidő kulturált eltöltésének.

A definíció legkevésbé egyértelműen vallott eleme a szociális feladatkör. A többféle magyarázat egyik jellegzetes változata szerint a „szociális" summázata a meghatározás többi elemének, azaz a könyvtár társadalmi meghatározottságát fejezi ki. Egy másik magyarázat ezt a funkciót olyan fogalmak társaságába helyezi, amelyek az anyagilag és lélektanilag vészhelyzetbe kerültek segítésére vonatkoznak („szociális védelem", „szociális munka", „segélyezés", „ingyenes ebédek juttatása", „hajléktalanok éjszakai elhelyezése" stb.).

S ki merné tagadni, hogy Oroszországban hatalmas lakossági csoportok anyagi leromlásuk mellett nem élték volna, nem élnék meg a lélektani nyomor különféle válfajait. A közművelődési könyvtáraknak éppen ez utóbbi nyomor enyhítésében kell – kellene – közreműködniük, ami az esetek jelentős részében anyagi jobbrafordulást is eredményez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

E célból – természetesen – továbbképzések útján ki kell bővíteni a könyvtárosok szakmai ismereteit, könyvtáros animátorokká kell fejleszteni őket. Ez a jobb, kvalitásosabb, lelkileg is egészséges állampolgárt célzó szociális animátor mozgalom az 50-es években Franciaországban indult el, majd nemsokára Nagy-Britanniában is meghonosodott. Céljai és módszerei az oroszországi viszonyokra is adaptálhatók.

Különösen a falusi településeken tapasztalható, hogy a könyvtár mint az iskolán kívül egyetlen jelen levő intézmény mennyi szociális jellegű feladatot lát el a hagyományos könyvtári funkciók mellett. Az altaji régióban végzett számos felmérés tanúskodik e tényről. Az altaji állami kulturális főiskolát mindez arról győzte meg, hogy „könyvtáros-szociális munkás" szakosodást rendszeresítsen képzési gyakorlatában. A szociális feladatok és a hagyományos könyvtári funkciók integrált előadása és gyakoroltatása egyébként könnyen, a korábbi funkciókat nem károsítva valósulhatott meg.

Most a szociális tevékenységi szférán (annak irányítóin és intézményein) van a sor, hogy a közművelődési könyvtárak is beemeltessenek az általában is újrafogalmazandó és alakítandó szociális rendszer „sáncai közé".

(Futala Tibor)

97/010

LUXOVÁ, Jana: Statistika 1996 = Čtenář. 48.roč. 1996. 6.no. 216-217.p.

Cseh köztársaság: 1996. évi könyvtári statisztika

Könyvtárügy; Statisztika

A cím megtévesztő. A benne szereplő évszám az adatgyűjtés és -feldolgozás évére vonatkozik. Az adatgyűjtés tárgyéve: 1995.

A cseh közkönyvtárakra (nyilvános könyvtárakra) 1995-ben nagyjából–egészéből az 1994-re vonatkozó feltételi és eredményi adatok megismétlése, pontosabban fogalmazva: itt minimális csökkenése, ott ugyancsak minimális növekedése volt a jellemző. Ez konkrétan a következőket jelenti:

Az 1995-ben működött 6179 közkönyvtár 1,2%-kal, az 1607 fiókkönyvtár pedig 4,1%-kal volt kevesebb az 1994-ben működőnél. A könyvtári állomány – nyilván a még mindig időszerű selejtezések miatt – 0,7%-kal csökkent, és 58 880 636 egységet tett ki. Az ország egy-egy lakosára 5,7 egységnyi állomány jutott.

Az 1 428 309 olvasó (ez egy tized %-kal kevesebb az 1994. évinél) 1995 folyamán 57 413 175 egységnyi állományt kölcsönzött (ez nem egészen 7 tized %-kal kevesebb, mint 1994-ben volt). A látogatások száma 14 363 598-at tett ki, ami 0,4%-os növekedés.

A működési kiadások 951 802 ezer cseh koronát „vittek el", azaz az ország egy-egy lakosára 92,2 korona jutott. Ebből lakosonként 14,6 korona volt az állománygyarapításra jutó összeg. Ez ugyan 7,7%-kal haladta meg az előző évi ráfordítást, ám a könyvek és a folyóiratok ára ennél magasabb arányban nőtt.

A közkönyvtárakban – a részfoglalkozásúak átszámításával – 5089,4 könyvtáros tevékenykedett, 0,5%-kal kevesebb, mint 1994-ben. Ugyanakkor a szakképzett könyvtárosok száma 0,6%-kal volt magasabb az előző évinél.

A statisztika összeállítója hangsúlyozza: a közölt adatok meghatározott – falusi könyvtárakra vonatkozó – részét nem szabad szentírásnak venni, ui. a járási könyvtáraknak a városi önkormányzatokhoz utalásával – a cseh terminológia szerint: transzformálásával – szétesőben vannak a járási közkönyvtári rendszerek, s nincs senki, aki a falusi részmunkaidős, illetve tiszteletdíjas könyvtárosoknak tanácsot adna a statisztikai kérdőívek kitöltésével kapcsolatban. Ebből következik: a közkönyvtárügy helyzete rosszabb, mint a róla összeállt „statisztikai kép".

(Futala Tibor)

97/011

VLASÁK, Rudolf: Naše knihovnictví na prahu digitální revoluce = Čtenář. 48.roč. 1996. 7/8.no. 242-247.p. Bibliogr. 8 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cseh könyvtárügy a digitális forradalom küszöbén

Jövő könyvtára; Könyvtárügy

A cseh könyvtárügyön belül van néhány tucatnyi korszerű könyvtár és több száz, legfeljebb beszűkült választékú kölcsönzést kínáló, anyagilag és intellektuálisan alig-alig ellátott könyvtáracska. Mivel az utóbb említett nagy számosságú halmaz „működési filozófiája" jóval közismertebb, mint a korszerűséggel jellemezhetőé, a kormány és a parlament egyaránt megmarad a „könyvtár = helyi kulturális intézmény" szemléleténél, s az önkormányzatok felelősségére hivatkozva, magára hagyja a könyvtárügy nagyobb részét. Ez olyannyira igaz, hogy újabban a közvélemény is berzenkedik a mostoha kezelés láttán.

Az amerikai és nyugat-európai értelemben vett nyilvános könyvtár (közkönyvtár) nagy jövő előtt áll: az emberiség intellektuális gazdagságát globálisan feltáró állományok elérésének legfontosabb intézményeként kezelik máris. Mint ilyen, azon központilag is fejlesztett intézmények közé tartozik, amelyek számára nagyszabású projektek sokasága áll rendelkezésre. (A cikk iménti állításait Albert Gore USA-alelnök és az OCLC alelnökének nyilatkozataival támasztja alá.)

Így napjaink könyvtára, különösképpen a közkönyvtár, mindenekelőtt információs hellyé fejlődik, s elsődleges feladatává az informálódási lehetőségekben, főként az Internetben való racionális eligazítás válik. S itt a racionalitásnak különös hangsúlya van.

A régi könyvtár-sztereotípiákban gondolkodó személyek, köztük esetenként szakképzett könyvtárosok is, gyakorta hangoztatják a digitalizálás káros, az igazi kultúrát veszélyeztető voltát. Pedig inkább az ellenkezője igaz: az ez irányba való fejlődés új, hatalmas lehetőségekkel kecsegtet a kulturálódás terén is. Pl. az Internet jelentősége felér Gutenberg találmányának jelentőségével. Ennek nem mond ellent, hogy mint minden emberi leleményt, ezt is lehet rosszra felhasználni.

Ellentétben az USA-val és a nyugat-európai országokkal Csehországnak egyelőre nincs semmiféle információs politikája, sőt még képzési és kulturális politikája se. A könyvtárügy alakulásában is emiatt fordulnak elő ferdeségek és hiábavalóságok. A legnagyobb hiányosság jelenleg, ami a korszerűen gondolkodó könyvtárak továbblépését is akadályozza, a nyilvános telekommunikáció még mindig elmaradott technikája és technológiája.

A kulturális tárca könyvtári–információs intézményi fejlesztési programját 1996 elején a minisztertanács nem fogadta el, mondván: a program nem eléggé konkrét. Most a Nemzeti Információs Központ kapott megbízást egy tárcaközi korszerűsítési tervezet elkészítésére, amely (a folyamatban lévő munkálatokból már kitűnően) a kommunikációs probléma kiküszöbölésére fog koncentrálni. Keretében egyebek mellett mintegy 20 járási és városi könyvtár fog bekapcsolódni az Internetbe, azaz „közköltségen" jut majd hozzá az ehhez szükséges berendezésekhez.

(Futala Tibor)

97/012

CZAJKA, Stanislaw: Biblioteki samorzadowe a biblioteki wojewódskie = Bibliotekarz. 1996. 9.no. 3-7.p.

Az önkormányzati és a vajdasági könyvtárak

Fenntartó szerv; Községi könyvtár; Megyei könyvtár; Városi könyvtár

Lengyelországban a 90-es évek első felében lezajlott a közművelődési könyvtárak (nyilvános könyvtárak, közkönyvtárak) helyi önkormányzati kezelésbe adása. Csupán a vajdasági könyvtárak maradtak területi önkormányzati fenntartásban. Az iskolák – és velük az iskolai könyvtárak – önkormányzatosítására 1996-ban került sor.

A szakmai közvélemény ezt a megoldást igen szkeptikusan, nagy félelmek közepette fogadta, s egyesek azt jósolták, hogy a területi közművelődési könyvtárak 60%-a meg fog szűnni. Nos, ez azért – a könyvtári pontokat kivéve, ahol a fogyás meghaladta a 75%-ot – nem következett be. A tárgyalt időszakban a városi és falusi könyvtáraknak mindössze 7,8%-a, azaz

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

809 könyvtár szüntette meg működését, túlnyomórészt falun. Ezzel szemben valamelyest (5 millióval) nőtt a helyben olvasott művek és (két millióval) a kölcsönzések száma. 1994-ben összesen majdnem 28 millió helyben olvasott művet, 1995-ben pedig 157 millió kölcsönzést regisztráltak az önkormányzatosított könyvtárak.

Persze eközben előfordultak szakmailag elfogadhatatlan intézkedések (pl. gyarapítási keretmegvonások) és szervezeti ballépések (pl. mindenféle összevonások) is. Hogy ezek gyakorisága nem volt meghatározó, az részint a vajdasági könyvtáraknak és a szakmai szervezeteknek, részint pedig az érintett könyvtárosok fokozódó önkormányzat kezelő „ügyességének" köszönhető. Egyébként ennek az „ügyességnek" további tökéletesítésére és általánossá tételére van az elkövetkező években is szükség.

Ami pedig a vajdasági könyvtárakat illeti: egészében véve csökkent a városi–falusi könyvtárüggyel való törődésük. Itt egyfelől a financiális válság, másfelől a nem egészen tisztázott feladatkör hatott a területi gondoskodás lanyhulására, bár korántsem valamennyi vajdasági könyvtárban.

Ezek a könyvtárak eddig sikeresen védték ki azokat a próbálkozásokat, amelyek őket is a székhelyi önkormányzat fenntartásába akarták utalni. Ettől azért félnek, mivel az esetleges városhoz rendelés következtében előbb-utóbb elsorvadna regionális módszertani, gyűjtőköri, bibliográfiai és tájékoztatási funkciójuk.

(Futala Tibor)

97/013

GARCHA, Rajinder – BUTTLAR, Lois J.: Profiling African libraries: automation in Ghana, Kenya and Nigeria = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 6.no. 25-35.p. Bibliogr. 29 tétel.

Afrikai könyvtárak felmérése: az automatizálás helyzete Ghanában, Kenyában és Nigériában

Felmérés [forma]; Könyvtárügy; Számítógépesítés

A szerzők véleménye szerint a hozzáférhetőség és az információs erőforrások megosztása a könyvtári munkafolyamatok megfelelő automatizálásától és a számítógéphasználattól függ. Jellemzik három afrikai ország könyvtárait (Ghana, Kenya és Nigéria), különös tekintettel a technológiai adottságokra. A felmérésből az derült ki, hogy kevés könyvtár rendelkezik online katalógussal, továbbá kevés könyvtárosnak vannak megfelelő számítógépes ismeretei. A megkérdezett könyvtárak 44%-a rendelkezik saját számítógéppel, és a leggyakoribb alkalmazás az adatbázisépítés és -keresés. A két legnagyobb probléma a pénz és a képzés hiánya, pedig a könyvtárosok többsége tovább szeretné fejleszteni könyvtárosi ismereteit. A könyvtárautomatizálás tervezésébe az afrikai könyvtárosokon és számítástechnikusokon kívül az illetékes vezetőket is be kellene vonni. Komolyan fontolóra kell venni a forrásmegosztás és az együttműködés lehetőségeit.

(Autoref.)

Lásd még 102

Központi szolgáltatások

97/014

AHLERS, Torsten – SCHLIEPHACKE, Jens – SCHMIDT, André: Die von der DFG geförderten Schwerpunktbibliotheken im Internet. Ein Informationssystem für Sondersammelgebietsbibliotheken, Zentrale Fachbibliotheken und Spezialbibliotheken: Das Projekt WEBIS = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 43.Jg. 1996. 3.no. 227-240.p.

A Német Kutatási Társaság által támogatott kiemelt könyvtárak az Interneten. A kiemelt gyűjtőkörű könyvtárak, az országos feladatkörű könyvtárak és a szakkönyvtárak információs rendszere: a WEBIS projekt

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Országos szakkönyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A World Wide Web mára a legelterjedtebb Internet-platformmá vált. Az Interneten töreked-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek arra, hogy könnyen áttekinthetően jelenítsék meg a könyvtárakat és azok szolgáltatási kínálatát. Jelenleg erre csaknem kizárólag földrajzi szempontok szerint rendezett listák állnak rendelkezésre, amelyekben nem lehet témák, gyűjtőköri területek szerint keresni.

Németországban a szakkönyvtárakat különböző kategóriákba sorolják: vannak központi szakkönyvtárak, a gyűjtőköri együttműködésben kiemelt szerepet játszó (a Német Kutatási Társaság, DFG által támogatott) és egyéb szakkönyvtárak – ezekről hagyományosan különböző nyomtatott jegyzékekből lehet tájékozódni. (Jelenleg 37 könyvtár 113 gyűjtőköri területért felelős.) A könyvtárak egyre inkább a WWW-n adják közre szolgáltatásaikat. Ha valaki egy bizonyos téma szakirodalmát keresi, egyelőre még nehezen jut hozzá a szükséges WWW-címekhez.

A WEBIS program ezen kíván segíteni: közösen használható infrastruktúrát szeretne ehhez adni. A DFG 1995 elején hagyta jóvá a program finanszírozását. 1996 elején tették közzé a WEBIS elérhetőségét különböző vitafórumokon. A program keretében először a gyűjtőköri együttműködésben kiemelt szerepet játszó, később a többi szakkönyvtár számára is egy WWW-szervert hoznak létre.

A WEBIS honlapjáról a következő információk érhetők el:

– a gyűjtőköri területek (index-szel, a könyvtárak földrajzi szempontok szerinti jegyzékével; előkészületben van az országos tárgyszójegyzék és egy osztályozási rendszer mint belépési pont; meg vannak jelölve azok a könyvtárak, ahonnan közvetlenül online lehet szakirodalmat rendelni),

– a programról szóló információk,

– a német könyvtárak gépi hálózatai és a központi könyvtári szolgáltató intézmények,

– bel- és külföldi könyvtárak és szolgáltatásaik,

– a WEBIS-szel kapcsolatos aktuális műszaki információk, útmutatás a gyűjtőköri témák gondozói számára.

A WEBIS elve, hogy a szakterületek referensei megválaszthatják, hogy a bevitt információkat a későbbiekben külső szerverről kívánják behívni (az űrlapon: LINK mező) vagy közvetlenül a WEBIS szerverén helyezik el (az űrlapon szövegként, HTML-hívójelekkel vagy azok nélkül). Az adatszolgáltató könyvtárnak nincs tehát feltétlenül szüksége WWW-szerverre. A használók tájékoztatására az egyes Web-lapokon szerepel, hogy azok WEBIS szerverén vagy azon kívül találhatóak.

A WEBIS olyan űrlapokat kínál, hogy a referenseknek nem kell ismerniük a HTML-nyelvet, a rendszer létrehozza az oldalak stíluslapját, továbbá egységes használói felületet ad. Az információk aktualizálása az adatbevitelt követően azonnal megtörténik.

A WEBIS-ben jelenleg az egyes szakterületek referensei a következő oldalakat szerepeltethetik:

– általános információk a szakterületről,

– a referens adatai (név, cím, telefon-, faxszám, e-postacím),

– rokon szakterületek (hipertextes kapcsolódással, további szöveges információkkal),

– gépi katalógusok,

– gyarapodási jegyzékek,

– beszerzési javaslatok,

– közvetlen könyvtárközi kölcsönzési rendelési lehetőség,

– újabb Internet-források (űrlap a katalogizálásához),

– CD-ROM adatbázisok jegyzéke (ez előkészületben van, szerzői jogi okokból közvetlen hozzáférés többnyire nem lesz lehetséges; kérésre azonban irodalomkutatást végeznek majd a szolgáltató könyvtárak).

A WEBIS-szerver a LINUX operációs rendszerre épül és egy, a CERN-ben előállított szoftvert használ. A WWW-oldalak teljes terjedelme hamarosan eléri az ezer oldalt.

Jelenleg a WEBIS rendszer 1.0 verziója üzemel, kísérleti jelleggel. Hálózati címe <http://wwwsub.sub.uni-hamburg.de>. Tervezik a hardver felújítását. Előkészületben van egy átfogó online help készítése a használók és a referensek számára. Szeretnék bővíteni a dokumentumszolgáltatási funkciókat.

(Hegyközi Ilona)

97/015

DIEROLF, Uwe – MÖNNICH, Michael: Karlsruher Virtueller Katalog (KVK). Neue Dienstleistungen im World Wide Web = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 8/9.no. 1395-1401.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A karlsruhe-i virtuális katalógus (KVK): új szolgáltatás a World Wide Weben

Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Gépi könyvtári hálózat; Központi katalógus -online; Számítógép-hálózat

Németországban a nagykönyvtárak kb. 10 éve közösen katalogizálják a könyveket és időszaki kiadványokat. A legnagyobb közös katalógusok a következők: a bajorországi (BVB), a hét tartományra kiterjedő GBV, a délnyugat-német SWB (Baden-Württemberg és Rajna-Pfalz), a HBZ adatbázisa (Észak-Rajna-Vesztfália és Rajna-Pfalz) és a Deutsches Bibliotheksinstitut (DBI) periodika-adatbázisa (Zeitschriftendatenbank, ZDB). Ez az öt adatbázis több mint 25 millió címet és 49 millió lelőhely-adatot tartalmaz. Közös lekérdezésük az eltérő számítógépes rendszerek miatt még a World Wide Web-en sem egyszerű.

A karlsruhei egyetemi könyvtár, az intézeti könyvtárak és a badeni tartományi könyvtár maga is hozzáférhetővé teszi saját katalógusát a hálózaton. Ezek közös lekérdezése még nincs megoldva.

Az utóbbi években a közös lekérdezésben jelentős fejlemények történtek. WWW-interfészek segítségével, HTML-űrlapokon lehet a keresőkérdést feltenni, amelyet egy CGI (Common Gateway Interface) program „lefordít" az egyes katalógusok szintaxisára, egyszerre megküld minden katalógusnak, a találati listákat összegyűjti és elemzi, végül egységes, HTML-formátumú közös találati listát állít elő.

Ezt tervezik az ún. karlsruhei virtuális katalógus (KVK) esetében is. Ennek honlapjáról (<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de>) az SWB, a BVB, a GBV, a HBZ adatbázisában és a karlsruhei OLIX-OPAC-okban lehet majd keresést végezni. A használó meghatározhatja, hogy mely katalógusokban kíván keresni. A találati lista rövidített bibliográfiai leírásaira rákattintva megjelenik a teljes leírás és a lelőhely.

Felmerült a kérdés, hogy ez a technika alternatívát jelent-e az SR illetve a Z39.50 szabványos interfész-protokolokkal szemben. Előnye, hogy olyan rendszereknél is alkalmazható, amelyek nem rendelkeznek szabványos interfésszel. További előny a WWW hipertext-funkcióinak alkalmazása, t.i. az, hogy rákattintással további szolgáltatások és funkciók (lelőhely, kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, további információk) vehetők igénybe. Hátránya viszont, hogy csak korlátozott számú katalógus esetében célszerű alkalmazni, ui. a WWW-interfészekben végrehajtott változtatásokat a struktúraleíró fájlokban is végig kell vinni.

A rendszer könnyen bővíthető egyéb katalógusokkal, tervezik például a DBI-Verbundkatalog (VK) felvételét. A bővítés problémái: egyes online katalógusok hozzáférését jelszóval védik; egyes HTML keresőűrlapokhoz be kell szerezni egy láthatatlan, egyedi tranzakciószámot; meg kell oldani a HTML-űrlapok változásainak automatikus felismerését.

(Hegyközi Ilona)

Együttműködés

97/016

RIEDLMAYER, András: Libraries are not for burning: internetional librarianship and the recovery of the destroyed heritage of Bosnia-Herzegovina = Art Libr.J. 21.vol. 1996. 2.no. 19-23.p.

Nemzetközi könyvtárosi együttműködés a kulturális örökség helyreállítására Bosznia-Hercegovinában

Együttműködés -nemzetközi; Háborús károk

Az elmúlt három évben Bosznia-Hercegovina kulturális öröksége jelentős károkat szenvedett. Az Európa Tanács „kulturális katasztrófának" minősítette a helyzetet. Történelmi építészeti emlékek (1200 mecset, 150 templom, 4 zsinagóga és több mint 1000 egyéb emlékmű), műalkotások és kulturális intézmények (múzeumok, könyvtárak, levéltárak és kéziratgyűjtemények) pusztultak el. Nemcsak művészeti alkotások mentek tönkre, hanem olyan kulcsfontosságú dokumentációk is, amelyek segíthetnének a helyreállításukban. A boszniai könyvtárosoknak az újjáépítéshez szüksége van a nemzetközi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtáros közösség támogatására. Jó lenne, ha a külföldi könyvtárosok – intézményeik és szakmai szervezeteik útján – anyagi, technikai, képzési és dokumentációs segítséget nyújtanának az elpusztult kulturális örökség helyreállítására.

(Autoref.)

97/017

LEHMANN, Klaus-Dieter: Bücher als Kriegsgeiseln. + Memorandum der russisch-deutschen Fachgruppe Bibliothekekn über die Zusammanarbeit auf dem Gebiet der Rückführung von Büchersammlungen, die als Ergebnis des Zweiten Weltkrieges verlagert worden sind. = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 8/9.no. 1475-1481.p.

Könyvek mint háborús túszok. + Az orosz-német könyvtári munkacsoport memoranduma a 2. világháború következményeként elhurcolt könyvgyűjtemények visszaszállítására szervezett együttműködésről

Együttműködés -nemzetközi; Háborús károk; Hadizsákmány

A háború alatt és után elszállított németországi könyvek visszajuttatása ügyében a német-orosz könyvtárosi szakbizottságban az egyetértés a jellemző, az orosz politikában viszont a határozott „nem". A legutóbbi szakbizottsági javaslatot a Szövetségi Tanács elutasította, s mindeddig nem kaptak vissza a német könyvtárak számottevő anyagot a Szovjetunióba szállított könyvekből. Jelenleg az elszállított könyvek lelőhelyének megállapítása folyik; az állomány mintegy 80%-a esetében lehetségesnek látszik a lokalizálás.

„Az orosz-német könyvtári szakbizottság memoranduma azoknak a könyvgyűjteményeknek a visszajuttatásáról, melyeket a második világháború következtében szállítottak el" címmel a cikk közli az 1996. június 11-én Moszkvában Vladimir Zajcev és Klaus-Dieter Lehmann által aláírt memorandum szövegét. A memorandum abból indul ki, hogy a második világháborúban a német csapatok a Szovjetunióban sok múzeumot és könyvtárat megkárosítottak vagy elpusztítottak, sok kultúrkincset, köztük könyvgyűjteményeket is Németországba szállítottak, másrészt Németországból a háború alatt ill. után kultúrkincseknek, köztük könyveknek jelentős mennyiségét szállították a Szovjetunióba. Mindkét fél nemzeti kulturális örökségét pótolhatatlan és tragikus kár érte. 1990-ben az NSZK és a Szovjetunió között barátsági, partneri és együttműködési szerződés jött létre, 1992-ben pedig az NSZK és Oroszország között kulturális szerződés. Az utóbbi megkötése után, 1992 decemberében orosz és német könyvtárosok kerekasztal konferencián találkoztak Moszkvában, melynek záróokmánya szerint „mindkét félnek az a véleménye, hogy a felek számára kölcsönösen elfogadható megoldást kell találni az elszállított könyvtári állományok visszajuttatására."

A könyvtári szakcsoportok további közös munkával módszereket alakítottak ki, melyek segítségével a szóban forgó állománycsoportok nagyságrendje, minősége és állapota megállapítható, új adatbankokat hoztak létre ill. a régebbieket rendszeresen fejlesztették az állományról való információszerzés céljából, s ennek érdekében kölcsönösen biztosították a hozzáférést azokhoz az irattári anyagokhoz, melyek segítségével a gyűjtemények sorsa követhető volt. Ezenközben azonban kirajzolódtak azok a problémák is, melyek a megoldást gátolták: a jogi nehézségek és a visszaadandó javak egyenlőtlen nagyságrendje.

A könyvtári szakértők egyetértettek abban, hogy a könyvek kulturális értékéből kell kiindulni. A nyomtatott könyveknek anyagi értékük van, szemben a műalkotások muzeális értékével, ugyanakkor egyedi értékükön túl gyűjteményi értékük is meghatározó lehet: vannak könyvek, melyek kizárólag mint egy bizonyos gyűjtemény részei válnak értékessé. A Szovjetunióba szállított könyvanyagban vannak olyan állományrészek, melyek könyvtári raktárakba kerültek ugyan, de melyeket mindmáig nem tártak fel bibliográfiailag, s mindmáig senki sem használt. Ezek visszaadása esetében egyik felet sem érné veszteség.

A szakbizottság javaslata szerint a kéziratokat, ősnyomtatványokat, levéltári és ahhoz hasonló anyagokat a könyvektől el kell különíteni,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és további sorsukat más szempontok szerint kell rendezni.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 6, 14, 19

Jogi szabályozás

97/018
CREMIEUX, Karl A.: Malpractice: is the sky falling? = Spec.Libr. 87.vol. 1996. 3.no. 147-155.p. Bibliogr.

Res. spanyol és francia nyelven

Miért nem szokás referensz-könyvtárosok ellen kártérítési pert indítani „szakmai műhiba" címén?

Hatékonyság; Jogszabály -más területről; Könyvtárosetika; Referensz

A cikk a referensz-könyvtárosok ellen a kárt okozó tájékoztatás miatt indítható perek potenciális veszélyeit vizsgálja. A károkozás meghatározásában fontos szerepet játszik a könyvtáros és az olvasó kapcsolata, valamint a nyújtott szolgáltatás szintje. A cikk azáltal, hogy feltérképezi a könyvtári környezetet, az információ-szolgáltatóval szemben támasztott követelményeket és az eddigi jogi-bírósági eseteket, a téma szemletanulmányának tekinthető.

(Autoref. alapján)

97/019
ECKER, Reinhard – MITTLER, Elmar: European Copyright User Platform – ECUP und ECUP+ = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 8/9.no. 1430-1440.p.

Az ECUP és az ECUP+ nevű program az európai szerzői jogi kérdések tisztázására

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Szerzői jog

Az elektronikus dokumentumok használata és sokszorosítása a könyvtárakban számos tisztázatlan szerzői jogi kérdést vet fel. A könyvtári, információs és dokumentációs egyesületeket tömörítő európai szervezet, az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) 1994 októberében létrehozta az ezzel a problémakörrel foglalkozó bizottságát, az ECUP-ot. (European Copyright User Platform.) Az ECUP vezetője Emanuella Giavarra (EBLIDA), irodájának székhelye London, célja: 1. A könyvtárosok tájékoztatása a szerzői jog kérdéseiről, 2. A szerzői jog kérdéseiben koncepcionális álláspont kialakítása, 3. A könyvtárak pozícióinak javítása. Az ECUP megbízatásának lejárta után, 1996 januárjától annak továbbfolytatásaként változatlan célokkal az ECUP+ program lépett életbe.

Az ECUP és az ECUP+ eddigi eredményei:

1. A könyvtárosok tájékoztatása érdekében munkacsoportokat szerveztek, melyek a résztvevőknek a következő témakörökben nyújtottak felvilágosítást: bevezetés a szerzői jogba, bevezetés az elektronikus dokumentumközvetítés jogi kérdéseibe, az adott ország szerzői jogrendszere, a szerzői jog kérdései európai szinten, az adott ország gyakorlata, a nemzetközi (elsősorban az európai) gyakorlat, vita a megoldási lehetőségekről.

A könyvtárosok élénk érdeklődését jelzi, hogy egy-egy munkacsoportba 50-70 résztvevő is jelentkezett.

2. Az ECUP feladata a problémák pontos meghatározása. A következő kérdéskörök várnak tisztázásra:

A jogi kérdések terén: Hogyan definiálható jogilag az „elektronikus sokszorosítás"? (Ez egyik európai országban sem tisztázott kielégítően.) Mit jelent az elektronikus dokumentumok esetében a tárolás, a feldolgozás, a terjesztés, a reprodukálás? Hogyan biztosítható a manipulálással, hamisítással, további hasznosítással szemben a szerzői jog (pl. az Internet esetében)?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A gazdasági kérdések terén: Hogyan akadályozható meg (a technikai megoldásokon túlmenőleg), hogy az egyetlen példányban megvásárolt, majd digitális úton terjesztett dokumentumok esetében a kiadó ne legyen vesztes?

A jogtulajdonos azonosításának kérdése: Számos esetben nem állapítható meg egyértelműen, hogy ki a szerzői jog tulajdonosa.

A szerzői jog védelmében alkalmazott technikai eljárásokat illetően: ezek gyakran használó-ellenesek, drágák és a könyvtárak szempontjából problematikusak.

3. Az ECUP-javaslatok alapelvei: a könyvtárak számára csak az a megoldás elfogadható, amely

– biztosítja, hogy a könyvtár helyiségén belül minden használó ingyenesen olvashassa az elektronikus dokumentumok adatait is,

– az egyes kiadókkal való egyedi szerződések helyett az általános elvi rendezést helyezi előtérbe,

– csak olyan technikai jogvédő megoldásokat enged meg, melyek a dokumentum könyvtári használatát nem gátolják.

4. Ajánlások a könyvtárak elektronikus-dokumentum használói jogainak kidolgozására:

Az ECUP mátrixot dolgozott ki, melynek kategóriái lehetővé teszik a könyvtárakat megillető jogok pontos meghatározását. Más-más jog illeti meg a használót a következő esetekben: a használó maga a könyvtár (belső használat); regisztrált használó az intézményen (egyetem, hatóság, cég stb.) belül; nem regisztrált használó az intézményen belül; regisztrált használó az intézményen kívül; nem regisztrált használó az intézményen kívül; zárt használói csoportok. Az egyes használói kategóriákon belül külön-külön megállapítandók az engedélyezett használati módok (pl. a volltext olvasása képernyőn minden kategóriában engedélyezett, egyszeri másolás magánhasználatra a legtöbb kategóriában engedélyezett stb.) és megállapítandók a kiadói engedélyhez kötöttek (pl. a több példányban történő másolás).

5. A kidolgozott mátrixot az ECUP a kiadók széles körében megvitatta.

6. A megvitatott mátrix alapján elkezdték az első szerződés-modell kidolgozását.

7. Az eddigi tevékenység megvitatását széles körben lehetővé tették az Internet nyilvánosságán keresztül, ahol Copyright Focal Point címen adnak hetente kiegészített tájékoztatást és biztosítanak lehetőséget a véleménynyilvánításra.

(Katsányi Sándor)

97/020

PERKINS, Mark: Barriers to technical solutions: institutional, polcy and legal barriers to information access = Inf.Dev. 12.vol. 1996. 3.no. 149-154.p. Bibliogr.

A műszaki megoldások korlátai: az információhoz való hozzájutás intézményi, politikai és törvényes akadályai

Adatvédelem; Cenzúra; Számítógép-hálózat; Szerzői jog; Tájékoztatás szabadsága

A legutóbbi években egyre többen vannak, akik az emberiség problémáinak megoldását (a „fejlődést" is ideértve) az Internettől, pontosabban annak felhasználóbarát grafikus felületétől, a WWW-től várják. Kétségtelen, hogy az Internet nem pusztán információszállító mechanizmus, hanem egy rendkívül erőteljes kommunikációs eszköz, használatának azonban a technikai feltételeken kívül politikai, társadalmi, kulturális és intézményes akadályai is vannak. A *cenzúra,* azaz az Internet tartalmának bizonyos határok közé szorítása (pl. rasszista megnyilvánulások letiltása a Bulletin Boardokról és az Usenetről), vagy bizonyos területek hozzáférési korlátozása (pl. pornográf anyagok korhatárhoz kötése) a WWW nyomán kialakult egyre szélesebb körű elterjedés és népszerűség okán vált indokolttá és szükségessé, holott eredetileg az Internetet éppen a durva cenzúra leküzdésére (is) tervezték. Több országban vannak tervek, illetve már hatályos törvények az Internet cenzúra-jellegű szabályozására, azonban ezek számos problémát vetnek fel (az értelmezési kérdésektől a technikai megoldásokig, pl. „V-chip" beépítése a hardverbe az USA-beli jogszabály értelmében, az Internet terjesztők felelősségétől a tiltás határáig, egy német jogszabály által letiltott helyről a tilalmas információ szinte azonnal megjelent több más, elérhető helyen stb.) A *magánszféra* sérthetetlensége, a *„privacy"* is számos proble-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ma okozója, hiszen normális esetben egy Internet üzenetet küldeni annyi, mint nyílt postai levelezőlapot írni, ez azonban lehetetlenné teszi pl. a pénzügyi, üzleti vagy technológiai (ld. ipari kémkedés) levelezés biztonságát és titkosságát. Másrészt viszont az üzenetek titkosításának lehetősége a szervezett bűnözés és a terrorizmus érdekeit is szolgálja. A *szerzői jogok* legalább ennyi kérdést vetnek fel, általában az elektronikus copyright, és különösen a szellemi termékeknek az Interneten való terjesztése körül. Az USA kormányának *„white"* és az Európai Unió *„green" papere* élő bizonyítéka a kérdés bonyolultságának. Az intézményesnek nevezett problémák elsősorban az Internet gyors terjedésével, a fejlődő országokba támogatási, fejlesztési programok útján eljutó Internet-használattal kapcsolatosak.

(Mohor Jenő)

97/021
STREIT, Vincenc: Rada Evropy přeje knihovnické legislativé = Čtenář. 48.roč. 1996. 6.no. 202-203.p.

Az Európa Tanács támogatja a könyvtári jogszabályozást

Jogszabály -könyvtárügyi

Az alább referált cikk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által a könyvtári törvényelőkészítésről 1995 szeptemberében rendezett konferencia utóhangjának tekinthető.

Ezen a konferencián a magyar könyvtárosok egy kvalitásos és működőképes könyvtári törvény megalkotásának útjait–módjait keresték. „Nézeteik – állapítja meg a cikk szerzője – ugyan sok mindenben különböztek egymástól, a vitában, különösen a törvényi szabályozás terjedelmének, gazdaságossági szempontjainak, financiális megközelítésének, a felsőoktatási könyvtárak társadalmi szerepkörének és az egyes állampolgárok és lakossági csoportok információellátásának kérdéseivel kapcsolatban komoly ellentétek fogalmazódtak meg, egy dologban azonban mindenki egyetértett, nevezetesen abban, hogy szükség van a megfelelő törvényi rendezésre, illetve annak végrehajtására."

Hasonlóképpen vélekedtek a konferencia külföldi vendégei is, a cseh, szlovák, lengyel, ukrán, román, szlovén, horvát és osztrák szakemberek. Megfogalmazásaikban mindössze a nemzeti hagyományokra való hivatkozásban volt különbség. Noha több országban, így Csehországban, Szlovákiában, Ukrajnában és Szlovéniában intenzív erőfeszítések történtek a könyvtári törvény kimunkálására és elfogadtatására, ám ezek meddők maradtak: legfeljebb a parlamenti bizottságokig jutottak el. Ez különösen szomorú Csehország esetében, amely már az Osztrák-Magyar Monarchia idején megpróbálkozott a könyvtárügy, pontosabban a közkönyvtárügy (nyilvános könyvtárügy) törvényi szabályozásával, majd mindjárt a Csehszlovák Köztársaság megalakulását követően ténylegesen is meglehetősen példaszerű törvénnyel „rukkolt elő" (vö. a 430/1919. Sb. sz. törvénnyel). De még a szocialista korszakban sem maradt könyvtári törvény nélkül (vö. 53/1959. Sb. sz. törvénnyel) az ország. (Más kérdés, hogy ez a jogszabály magán viselte korának minden negatív sajátosságát.)

Cikkünk szerzője az „egész tanácskozás betetőzésének" minősíti az Európa Tanács képviselőjének felszólalását, aki leszögezte, hogy a könyvtárak kulcsszerepet játszanak az információs területen, illetve az informálódáshoz való jog állampolgári–lakossági realizálásában. Szerinte a közkönyvtárügy törvényi szabályozásának korántsem csak a könyvtárak és olvasóik–használóik számára van jelentőségük, hanem az európai méretekben megvalósítandó könyvtárközi együttműködés számára is. Annál is inkább, mivel az összeurópai egység nem utolsósorban az információk hatékony és szabad áramlásán múlik.

(Futala Tibor)

Könyvtárosi hivatás

97/022
CRONIN, Blaise – DAVENPORT, Elisabeth: Conflicts of jurisdiction: an exploratory study of aca-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

demic, professional, and epistemological norms in library and information science = Libri. 46.vol. 1996. 1.no. 1-15.p. Bibliogr.

Felelősségi konfliktusok: a felsőoktatási, szakmai és ismeretelméleti normák érvényesülése a könyvtár- és tájékoztatástudományban

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Női munkaerő; Oktató -könyvtárosképzésben; Publikációs tevékenység

A könyvtár- és tájékoztatástudomány oktatói – más, szakmai jellegű felsőoktatási intézmények oktatóihoz hasonlóan – olykor különböző igények konfliktusának vannak kitéve: a tudományos produktivitás összeütközésbe kerülhet a szakmai lelkiismeretességgel, az elméletalkotás a gyakorlati készségek fejlesztésével. Ez a tanulmány a könyvtár- és tájékoztatástudomány egyik olyan részterületét – „A gyermek, az iskola" – vizsgálja, amely csaknem kizárólag női oktatóknak a kutatási területe; ott veszi szemügyre a felsőoktatási, a szakmai és a tudományos normák érvényesülését, a publikációk és a rájuk való hivatkozások száma alapján. A szerzők felfogása szerint a hármas norma kielégítése a kritériuma annak, hogy valaki egy egyetemi diszciplina hivatásos oktatói közé tartozik-e. Az újabb szakirodalomban viszont jelentkezik egy olyan, feminista színezetű felfogás, amely szerint egy „új könyvtártudomány" kritériuma az, ha valaki e három norma egyikének se felel meg. E felfogás képviselői, akik az „először nők és gyermekek" elvével igazolják ennek az új könyvtártudománynak a létjogosultságát, ezzel lényegében az említett normák elvetését követelik. A szerzők szerint ezzel olyan hatásköri konfliktus jelentkezésére reagálnak, amelyet egészen más módon kellene feloldani.

(Autoref.)

97/023

DRURY, Claire: How to win friends = Libr.Assoc. Rec. 98.vol. 1996. 6.no. 306-307.p.

Hogyan nyerjünk barátokat új munkahelyünkön? Egy könyvtáros tapasztalatai sikeres beilleszkedéséről

Főiskolai könyvtár; Kommunikáció -személyzeten belül; Könyvtárosi hivatás

Az új munkatársak gondosan megtervezett bevezetése, betanítása rendkívül fontos a későbbi sikeres munkavégzés szempontjából. A gyakorlatban ez lehet formális, a feladatokat és a körülményeket részletesen ismertető, felületes, nagyszerű, értéktelen vagy akár nem létező. A cikk szerzője első munkahelyén (egy iskolai könyvtárban) saját bőrén tapasztalta a nem megfelelő indításból fakadó problémákat. Elkövette azt a hibát, hogy az adott könyvtári szervezet kellő ismerete nélkül kezdett a meggyőződése szerint jobbító szándékú változtatásokhoz. Így érthető, hogy ezek – gondos előkészítés és megalapozottság hiányában – visszájára fordultak, ellenérzést váltottak ki a felettesekből és a használókból egyaránt.

Az új belépő legkörültekintőbb megismertetése leendő munkahelyével sem terjedhet ki minden tudnivalóra. Ezért a kezdeti időszakban szinte elkerülhetetlenek a hibás döntések.

A szerző négy pontban foglalta össze stratégiájának lényegét, amely véleménye szerint a munkaszervezet jobb átlátását és a feladatok mélyebb megértését szolgálja.

1. A nevek és az arcok összekapcsolása. Evidensnek tűnik, de egy nagy intézmény esetében meg kell ragadnia a könyvtárosnak minden lehetőséget ahhoz, hogy ismertté váljon, és ő is minél több tagját megismerje, ebben aktív, kezdeményező szerepet játszva.

2. Nem elég az intézmény szervezeti felépítését megismerni, azon személyeket kiemelten számba kell venni, akik tudnak és akarnak is segíteni, akiktől lehet és érdemes tanácsot kérni, akik nem élnek vissza a bizalmas információkkal.

3. Célszerű bekapcsolódni az intézmény működésébe: munkabizottságokban, különböző testületekben más területek képviselőivel együtt részt venni, ahol lehetőség nyílik a könyvtárban folyó munka megismertetésére. Ezáltal elérhető, hogy mindenkor figyelembe vegyék a könyvtári szempontokat a döntések meghozatala során.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. Az előző három pontban foglaltak szellemében összegyűjtött információkat használja fel a könyvtáros saját szakmai céljainak eléréséhez.

A szerző a kezdeti hibás döntéseit újraértékelte, és az általa kidolgozott fenti stratégiát követve elérte, hogy gyakorlatilag ugyanazokat a változtatásokat zökkenőmentesen megvalósíthatta, amelyek belépésekor nagy ellenállást váltottak ki. A siker titka az volt, hogy a második esetben szem előtt tartotta az intézmény egészének működését és sajátos szempont-rendszerét. Az egyik alapvető változtatás abban állt, hogy az állomány felülvizsgálata után meggyőzte a tanárokat, hogy járuljanak hozzá jelentős mennyiségű könyv kivonásához az állományból. A költségvetés lehetővé tette sok új mű beszerzését ezzel párhuzamosan, így az akció sikeressé vált. A másik „szentségtörő" terv arra irányult, hogy az olvasóterem egy elkülönülő részét „beszélő" zónává alakítsa, ugyanis a diákok gyakran kapnak olyan csoportos feladatot a tanáraiktól, amelyet a könyvtárban együtt kell elvégezniük, célszerűen kommunikálva közben, ez pedig az olvasóterem csendjében konfliktusokhoz vezetett.

(Pappné Farkas Klára)

97/024

MISSINGHAM, Roxanne: Cyberspace: no women need apply? Librarians and the Internet = Aust.Libr. 45.vol. 1996. 2.no. 102-119.p. Bibliogr.

Változást jelent-e az Internet a nők szakmai érvényesülésének szempontjából?

Könyvtárkép; Női munkaerő; Számítógép-hálózat

A könyvtárosságot hagyományosan női foglalkozásnak tekintik, mert „segítő jellegű", és mert a könyvtárosok igen nagy hányada (a felső vezetőket kivéve) nő. A nők és a tudomány, a nők és a technológia viszonya mindig az adott társadalom nemi strukúrájának (strukturáltságának) függvénye is. (S a patriarchális nyugati társadalomban a feministák a tudományt a női élettől idegennek, a nő számára valami „rossznak", vagy legalábbis a női lét megkönnyítésére tett, de be nem váltott ígéretnek tekintik. A kutatások szerint pedig minden új technológia bevezetése során a férfiak kapnak előbb és több lehetőséget annak megismerésére, előnyt élveznek a továbbképzés során stb.)

Ugyanakkor a könyvtárak a számítástechnikán és telekommunikáción alapuló új technológiák alkalmazásában élen járnak már jó húsz éve, az Internet pedig igen sok könyvtáros számára teremt lehetőséget a kollégáikkal (illetve más intézményekkel) való közvetlen kapcsolatfelvételre információcsere, hálózatfejlesztés, használói szolgáltatások nyújtása és saját szakmai előmenetelük biztosítása (karrierfejlődés) érdekében.

A tanulmány azt tekinti át, hogy az Internet mennyiben befolyásolja a női könyvtárosok szakmai lehetőségeit a „hálózatozás", a „mentorkodás" és a karrierfejlődés révén. A „hálózatozás" itteni jelentése: kapcsolatteremtés és e kapcsolatok felhasználása bármely célra. A „mentorkodás" pedig valamely idősebb (tapasztaltabb, képzettebb, jobb pozícóban lévő) kolléga által nyújtott információ, segítség, támogatás az előbbre jutás érdekében.

Az Internet, lévén személytelen, s az e-mail címek és a használói azonosítók is többnyire oly rövidek (vagy választottak), hogy nem utalnak nemre, elvben azonos lehetőséget nyújt mindkét nem használói számára. Hogy a két nem azonos mértékben és módon használja-e ki a lehetőségeket, azt vizsgálták meg két szakmai levelező lista segítségével. Elemezték a PACS-L, az egyik legnagyobb (amerikai eredetű) általános könyvtári kérdésekkel foglalkozó „elektronikus vitakör", és a FEMINIST, az ALA feminista csoportja által létrehozott, főként női, homoszexuális és a feminista témák iránt érdeklődő könyvtárosok által használt levelezőlista egy bizonyos időtartamon belül megjelent üzeneteit. A FEMINIST tagjai egy e-mailen eljuttatott kérdőívre is válaszoltak.

Összegző megállapítások: A válaszoló (női) könyvtárosok legtöbbjének (84%) egy évnél régebben van Internet-hozzáférése, többségük (67%) nagyobb mennyiségű munkalehetőségről értesül az Internet révén, számosan (39%) pályáztak meg az Interneten hirdetett állást, 25%-uk nem keresett más állást, ám 50-uk használt fel az Internet révén talált képzettséggel és fizetéssel kapcsolatos információkat. Valamennyien

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kommunikáltak más könyvtárosokkal az Interneten, az Internet-hozzáférés növelte az információforrásokról való ismereteiket, javította szakmai- és karrierképüket, 56%-uknak volt „mentorkodási" kapcsolata (akár támogató, akár támogatottként).

A FEMINIST-re a nők által küldött üzenetek 1. információt kerestek, 2. általános vitában vettek részt, 3. szexuális zaklatással vagy diszkriminációval foglalkoztak, 4. másnak nyújtottak segítséget. A férfiak üzenetei 1. új információforrásokról tájékoztattak, 2. másokat bíráltak, 3. konferencia-híreket közöltek, 4. munkalehetőségről tájékoztattak.

A PACS-L női üzenetei 1. szexuális zaklatással, diszkriminációval foglalkoztak, 2. az általános kérdések megbeszélésén vettek részt, 3. információt kerestek, 4. munkalehetőségről tájékoztattak. A férfi üzenetek 1. konferenciákról, előadásokról jelentettek, 2. új forrásokról tájékoztattak, 3. bíráltak, 4. következő konferenciákra figyelmeztettek.

A FEMINIST üzenőinek 68,1%-a, a PACS-L-énak csak 32,3%-a volt nő. (Ne feledjük: a könyvtárosoknak több, mint 80%-a nő!) Mindkét listára jellemző, hogy a nők több üzenetet küldenek annak érdekében, hogy információt kérjenek, hogy az általános megbeszéléseken vegyenek részt, hogy a szexuális zaklatással, diszkriminációval foglalkozzanak, hogy másokat segítsenek; a férfiak pedig azért, hogy tájékoztassanak (konferenciákról, előadásokról, forrásokról), illetve hogy bíráljanak.

Az elemzés során bizonyos nyelvhasználati különbségeket is fel lehetett fedezni (pl. a nőknél gyakoribb a személyes névmások használata), de evidensen hátrányosan megkülönböztető nyelvezetet nem lehetett kimutatni. A társadalmi erőviszonyokat látszik tükrözni, hogy míg a nők inkább kérik, a férfiak inkább adják az információt, a nők inkább segítik, a férfiak inkább bírálják a másik résztvevőt.

A vizsgálatnak az a hipotézise, hogy az Internet a női könyvtárosoknak a férfiakéval azonos lehetőséget nyújt a szakmai kérdések megvitatására, a PACS-L esetében éppenséggel nem bizonyosodott be: a nyilvánvaló kisebbség üzenetei stílus- és természetbeli különbségeket mutatnak, s bár a FEMINIST szinte egy elektronikus női szalon, mindkét listán megmutatkoztak a nembéli különbségek: erő (hatalom) és agresszió volt a férfi, a megosztás (adás) és az információkérés a női üzenetek jellemző vonásai.

Azzal kapcsolatban, hogy a hálózatozás, a mentorkodás és a karrierfejlődés magasabb szintű, kevésbé strukturált, mint a való életben, s ily módon nagyobb lehetőségeket nyújt a nőknek, a következőket tapasztalták: az álláslehetőségek elérhetőbbek, nagyobb együttműködési készség mutatkozik, a mentorkodás és a hálózatozás idő- és térbeli akadályokon át is hat. A nők, akik alacsonyabb beosztásuk, kisebb fizetésük, vagy családi körülményeik miatt ritkábban utazhatnak, az Internet segítségével könnyen tehetnek virtuális tanulmányutakat, vehetnek részt konferenciákon, s mindez előnyösen hat karrierjükre. Bár az Internet nem semlegesnemű világ, valóban lehet szerepe abban, hogy a társadalomban kialakult nemi hierarchia-sturktúrát lebontsa, s másrészt a női részvétel emberközelibbé teheti a hálózatot, növelheti a technológia humán dimenzióját.

(Mohor Jenő)

Lásd még 26, 55

Oktatás és továbbképzés

97/025

BISSEN BARD, Therese: Cooperative activities in interactive distance learning = J.Educ.Libr.Inf. Sci. 37.vol. 1996. 1.no. 2-10.p. Bibliogr. 18 tétel.

Az együttműködés lehetőségei interaktív távoktatás során

Didaktika -felsőoktatási; Távoktatás

A hagyományos oktatásban bevált közös, csoportos tanulás a távoktatásban is alkalmazható. Ebben az oktatási formában a hallgatók teljesítménye, csapatmunkája, problémamegoldási készsége egyaránt sikeresnek bizonyult. A közös tanulás elősegíti az önfejlesztést, az intellektuális megerősödést és az állandó tanulás iránti vágyat, továbbá feloldja az elszigeteltség

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

érzésének gátlásait. Az együttműködési tevékenységek típusai közül a következők bizonyultak hatékonyaknak: páros és kiscsoportos beszélgetések, team-feladatok, közös elemzés és értékelés. A távoktatási csapatmunka sikerét alátámasztja a hallgatók véleménye, az oktató tapasztalatai és a kiadott feladatok sikeres megoldása.

(Autoref.)

97/026

BUTTLAR, Lois – DU MONT, Rosemary: Library and information science competencies revisited = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 37.vol. 1996. 1.no. 44-62.p. Bibliogr. 44 tétel.

Melyek a legfontosabb képességek a könyvtári-információs munkában? Végzett hallgatók munkahelyi tapasztalatainak felmérése és összehasonlítása a korábbi adatokkal

Felmérés [forma]; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A tanulmány arra kereste a választ, hogy a végzett könyvtárszakos hallgatók miként vélekednek a Master's programban hallgatott tárgyak gyakorlati fontosságáról. A volt hallgatók értékelését a tanterv kifejlesztésében kívánták hasznosítani. Összesen 736-an értékeltek 55 féle jártasságot. A megkérdezettek 25%-a kevesebb, mint három éve, 60%-uk kevesebb, mint tíz éve fejezte be a tanulmányait. A legtöbben közkönyvtárban dolgoztak (39%), ezután következtek az egyetemi könyvtárosok (20%), az iskolai könyvtárosok (19%) és a szakkönyvtárosok (10%). A nem könyvtárban dolgozók 12%-ot tettek ki. Jelentős összefüggést találtak a felvett tantárgyak és az alkalmazó könyvtár típusa között. A szakirodalmi tárgyak közül a gyermek- és ifjúsági irodalom bizonyult a legnépszerűbbnek. A megkérdezettek a következő öt jártasságot minősítették a legfontosabbnak: forrásismeret, állománygyarapítási készség, referensz-interjú, hatékony írásbeli kommunikáció, kritikai gondolkodásmód a könyvtári problémák megoldására. A jártasságokat könyvtártípusok és a szakmában töltött idő (1-3, ill. 5-nél több év) szerint is elemezték. Az eredményeket egy, a szerzők által korábban (1987) végzett tanulmány adataival hasonlították össze.

(Autoref.)

97/027

BILINSKI, Lucjan: Postulowane zmiany w poziomach ksztalcenia bibliotekarzy = Poradnik Bibl. 1996. 7/8.no. 1-4.p.

Változtatások szükségessége a lengyel könyvtárosképzés egyes szintjein

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A lengyel közkönyvtári (nyilvános könyvtári) hálózatban 1995 folyamán összesen 17 894 könyvtáros dolgozott. Közülük 12 646 volt a főállású. Az összlétszám 12,2%-ának volt felsőfokú, 48,6%-ának pedig középfokú szakképzettsége. A főfoglalkozásúak 72,9%-a, az összlétszám 60,8%-a tekinthető szakképzettnek. Ebből következik: van mit „csinálnia" az esti és levelező tagozatoknak. 1995-ben e tagozatokon ezret meghaladó volt a hallgatói létszám, mintegy másfél százzal több, mint 1994 folyamán.

1994-hez képest 1995-ben az összlétszámon belül 4,1%-kal, a főfoglalkozásúak körében pedig 5,0%-kal nőtt a felsőfokú szakképzettségűek aránya, ami bizonyos szemléletváltozást tükröz a foglalkoztatási politikában. Ezt a felsőfokú képzőintézmények is érzékelik, ui. 1994-ről 1995-re körükben a legnagyobb arányú a hallgatói létszámnövekedés (20-28%-os).

Meglehet: a felsőfokú képzés iránti érdeklődés növekedése összefüggésben áll a nem állami felsőoktatási intézmények sokaságával. (Néhány év alatt 79 ilyen intézmény regisztráltatta magát az Oktatási Minisztériumban.) Bár ezekben az intézményekben egyelőre még nem indult könyvtárosképzés, kétszáznál több könyvtáros hallgatójuk van a legkülönfélébb szakokon.

A középfokú képzés a felsőfokú felfutása ellenére is még kb. fele részét fogadja a pályára készülőknek, illetve a nem szakképzettek közül a képesítésre törekvőknek. Különösen erősek e képzés pozíciói ott, ahol magas színvonalon mű-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ködnek a könyvtáros iskolák (pl. a katowicei és a varsói vajdaságban).

Középfokú képzési szinten bizonyos kollízió áll fenn a kétéves (érettségire épülő levelező könyvtáros képzés az Állandó Könyvtáros Képzési Központ szervezésében) és az egyéves (ráfejelő képzés a már valamilyen diplomával rendelkezők számára) forma között. Egy felmérés válaszai nyomán a kétéves képzés egy további évvel megtoldva esetleg főiskolai képzéssé alakul, bár a növekvő tandíjak perspektívája miatt nem mindenki lelkesedik e lépés megtételéért.

A képző intézmények egyre intenzívebben érdeklődnek a munkaerőpiac könyvtáros keresletének alakulása iránt, minthogy nem céljuk a keresletet meghaladó kibocsátás. E célból 1996 nyarán Krakkóban tudományos konferencián tárgyalták meg a munkaerőpiac és a könyvtáros, illetve tájékoztató képzés kapcsolatainak kérdéskörét.

(Futala Tibor)

Szabványok, normatívák

97/028
LUPOVICI, Catherine: Standards and electronic publishing = Int.Cat.Bibl.Cont. 25.vol. 1996. 2.no. 39-42.p. Bibliogr.

Az elektronikus publikálás szabványai

Elektronikus publikáció; Szabvány

A szabványosítás az információtechnológia és az információfeldolgozás területén – főleg a multimédia és a hálózati alkalmazások támogatására – az elmúlt öt évben igen aktívvá vált. A szabványosítás kiterjed az információk tartalmára (szöveg, állókép, grafika, hang és videó), valamint azok szerkezetére és közreadási formájára is.

(Autoref.)

Egyesületek, konferenciák

Lásd 76

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

97/029
WEIMING, Jiang – NING, An: The National Library of China = Alexandria. 8.vol. 1996. 2.no. 143-147.p.

A Kínai Nemzeti Könyvtár

Feladatkör; Nemzeti könyvtár

Kína nemzeti könyvtárát 84 évvel ezelőtt alapították. Célja az ismeretek és információk gyűjtése, feldolgozása, megőrzése és terjesztése a Kínai Kommunista Párt, a kormány, a fontos országos programok, a tudomány és technika, a kutatási és felsőoktatási intézmények és – bizonyos mértékben – a nyilvánosság számára. A könyvtár állománya 19 millió dokumentum, amelyek 40%-a kínai nyelvű. A gyűjtemény időben egészen a 13. századi déli Song-dinasztiáig nyúlik vissza. Ritka kincsei közé tartozik 35 ezer, teknőspáncélra és állati csontokra írt dokumentum és 280 ezer, 1795 előtt publikált ritka könyv. A könyvtár 1987-ben kezdte el a nem-nyomtatott dokumentumok gyűjtését. Egy elektronikus olva-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sóteremben ma CD-ROM-ok és online szolgáltatások állnak a használók rendelkezésére.
(Autoref.)

Lásd még 102

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

97/030
BRANIN, Joseph J. [ed.]: Managing change in academic libraries = J.Libr.Admin. 22.vol. 1996. 2/3.no. 1-144.p.

Az egyetemi könyvtár alkalmazkodása a változott körülményekhez. – Tematikus szám, 9 közlemény

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Észszerűsítés; Információtechnológia; Munkaszervezés; Személyzet

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A közlemények címe: Könyvtárak változó viszonyok között: a szerepek, hatáskörök, felfogások változása. – Alexandria újrafeltalálása: alkalmazkodás a változáshoz az elektronikus könyvtárban. – A könyvtárigazgató mint a változás tényezője. – A költségvetési megszorítás mint az újítás ösztönzője: Louisiana és Ohio példája. – Alkalmazkodás a szerepek változásához: a diplomások és a segédszemélyzet a könyvtárakban. – Alkalmazkodás a technológiai változásokhoz: a teljesítmény minősítése helyett a teljesítmény értékelése. – Változó szerepek a referenszkönyvtárosok számára. – Bibliográfiai számbavétel az elektronika korában. – Szerkezeti átalakulás az egyetemi könyvtárakban: egy esettanulmány.

Lásd még 43, 56, 58, 68-69, 72, 83-84, 86, 92

Közművelődési könyvtár

97/031
DUDECK, Jochen: Weder Nische noch Warenhaus. Zur Standortbestimmung von Öffentlichen Bibliotheken in Zeiten von Multimedia und Internet = Buch Bibl. 48.Jg. 1996. 9.no. 765-770.p.

Res. angol nyelven

A közművelődési könyvtárak helye a multimédia és az Internet világában

Feladatkör; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

Az új médiák előrenyomulása megállíthatatlan folyamat, a „csatlakozási kényszer" alól senki sem tudja kivonni magát. Nincs visszaút, de nyugtalanító, hogy az utat kizárólag technikai és gazdasági szempontból vizsgálják. Úgy tűnik, hatalmas „trivializáló gépezet" működik, csaknem teljesen az üzleti érdekek szolgálatában: a multimédiák és információs autópályák szép új világában a hatalmas anyagi nyereség meghódításáért harcolnak a stratégiai szövetségesek.

A „több csatorna és több média = több információ" jelszó hamis, mert nem szól az emberi információszerzés biológiai, intellektuális és szociális feltételeiről. Különösen félrevezető ez a jelszó a közművelődési könyvtárakban. A szakkönyvtárak használói általában pontosan tudják, hogy mit keresnek, a közművelődési könyvtárak látogatóit azonban az új információs lehetőség, az Internet labirintusba csábítja és ott a véletlennek kiszolgáltatva magára hagyja.

Általános nézet, hogy az új információs technika elterjedése erős civil társadalmat feltételez, ami különösen fontossá teszi a médiakompetencia széles körben történő kialakítását. Eltekintve attól, hogy a civil társadalom valójában fokozatosan gyengül, kérdéses, hogy az egyéni kompetencia fontosságának hangsúlyozása nem a kollektív felelősség elhárítását jelenti-e? Például azt a kérdést, hogy a gyerekek számára mikor, milyen, mennyi tévénézés hasznos illetve káros, kizárólag a szülők kompetenciájának kell-e eldöntenie, s a társadalomnak e téren

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

semmi felelőssége nincsen? Akkor sem, ha a szülők nincsenek abban a helyzetben, hogy médiaszakértőkké váljanak?

A médiapedagógia alapjaiban elhibázott utakon jár. Az állam nagyvonalú az iskolák technikai eszközökkel való ellátása terén, viszont nem biztosít helyet médiapedagógiai óráknak. Az iskolán kívüli médiapedagógiai alkotásközpontú: „írj egy forgatókönyvet, forgass egy videofilmet!" stb., pénzigényes és szociálisan korlátozott, ezért hatása csak igen szűk körre terjed ki.

Egy társadalom alkotóképessége attól függ, hogy sikerül-e egyensúlyban tartania két tényezőt: a múlt felhalmozott, rendezett, ellenőrzött ismeretanyagát és a jövőre irányuló nyitottságot, kreativitást. Ha az oktatási intézmények egyoldalúan a „halott" ismeretanyagra építenek, veszélybe kerül a kreativitás. Ma fordított veszély fenyeget: az ismeretszerzés technikai lehetőségeinek fontossága kerül túlzottan az előtérbe.

Mit tehetnek a könyvtárak? Tudatosítaniuk kell, hogy az információs alapellátás, az információhoz való állampolgári jog a könyvhöz való szabad hozzájutást is jelenti. A könyv ugyanakkor nemcsak az információ egyik, „könyvspecifikus" formája: az olvasás olyan befogadási mód, mely határozottan különbözik az elektronikus tömegmédiák fogyasztásától. Az olvasó egyéni ritmusára, egyéni idejére, egyéni belső világára épül, lehetőséget nyújt a tömegmédiákhoz húzó társadalmi csatlakozási kényszer elleni védekezésre.

A könyvtár kommunikációs helyszín, nemcsak a polgári információnak, hanem a polgári véleménycserének is intézménye. Ezt a lehetőséget ki kell használnia: szövetségre kell lépnie minden csoporttal és intézménnyel – az Amnesty International-tól a gyermekvédelmi egyesületekig, a jószomszédi segítségnyújtó csoportoktól a szakszervezetekig – mindenkivel, akiben a társadalmi felelősségtudat munkál, és frontot kell nyitniuk az elektronikus médiák túltengése ellen. Miért ne hirdethetnénk a „nagy médiazabálás" korában a diéta hasznosságát?

(1995 óta az Interneten ForumOeb név alatt vita folyik a közművelődési könyvtárak jövőjéről. A szerző jelen cikkében az ott több hozzászólásban kifejtett álláspontját és téziseit foglalta össze.)

(Katsányi Sándor)

97/032

GAWROŃSKI, Andrzej: Czym zmierzyć „naukowość" biblioteki publicznej? = Bibliotekarz. 1996. 6.sz. 4-7.p.

Min lehet lemérni a közkönyvtár „tudományos" voltát?

Közművelődési könyvtár; Tudományos és szakkönyvtárak

Az alább referált szakmai megnyilatkozásra az szolgáltatott alkalmat, hogy a lengyel „államigazgatás egyik magas rangú tisztviselője", L. Bilinski a *Bibliotekarz* 1995. évi 12. számába cikket írt a nyilvános könyvtárak tudományos könyvtárakká történő minősítésének jogi és érdemi kritériumairól. A szóban forgó kritériumok, derül ki Bilinski írásából, valójában – bizonyos szigorítással – megismétlik egy korábbi jogszabály minősítési kritériumait, s mint ilyenek belekerülnek a majdani új könyvtári törvénybe is.

Attól – referált szerzőnk szerint – ugyan el lehet tekinteni, hogy a „született" tudományos könyvtárak (köztük a legkisebbek és a „tudományra" legképtelenebbek is) milyen megvetéssel és egyszersmind féltékenykedéssel kísérték korábban és most is a számos esetben egy-egy iskolai és egyetemi város legfejlettebb, de mégiscsak „proletár származású" nyilvános könyvtárának ilyetén való rangemelését, az azonban már veszélyes, hogy az új törvény tervezetében a szóban forgó könyvtártípusok meghatározása továbbra is tele van kétes tartalmú szómágiával, a „korábbi pszeudorébusszal", ami táplálja a tudományos könyvtári dölyföt.

Még veszélyesebb a Bilinski-cikk felületes statisztikákkal operáló problémakezelése, mert azt mutatja, hogy a tudományos címért pályázó könyvtárak megítélése milyen szánalmasan formális kritériumok alapján megy-mehet majd végbe. Referált szerzőnk ezt a fenyegető veszélyt akarva csökkenteni, mindenesetre megsemmisítő elemzés alá veszi a Bilinski felhozta statisztikákat, s azt hangsúlyozza, hogy dönteni ilyen kérdésben csak a végzett munka minősége alapján szabad, ami viszont alapos egyedi vizsgálatokat tesz szükségessé.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Csak hát mi a garancia arra, hogy a Kulturális és Művészeti Minisztérium apparátusában végül is nem a kritika nélküli hitre és a számmisztikára támaszkodó bürokratikus–adminisztratív módszerrel fognak a minősítések során dönteni?

(Futala Tibor)

97/033
LUDWIG, Elfriede: Die Bücherei als Tor zur Welt. Eine Kleinstadt-Bibliothek im Internet: Hachenburg im Westerwald = Buch Bibl. 48.Jg. 1996. 9.no. 748-756.p.

A közkönyvtár mint kapu a világra: egy kisváros (Hachenburg) könyvtára az Interneten

Számítógép-hálózat; Városi könyvtár

Németországban a nagy és közepes könyvtáraktól eltekintve kevés az olyan közkönyvtár, amelyik olvasói hozzáférést nyújt az Internetre, s még kevesebb, amelyiknek saját honlapja van. Márpedig a kis falusi könyvtárakban is van mód a világszintű hálózati szolgáltatásokra, amennyiben a helyi politikusok és vezetők ezt fontosnak tartják, és sikerül kormányzati támogatást is kapni. Hachenburg teljes kölcsönzési forgalma online módon történik: az Internet útján a koblenzi tartományi könyvtár OPAC-ját és dokumentumrendelő szoftverét használják. Ezen kívül a könyvtár az „EUnet" kereskedelmi szolgáltató szerverén saját honlapot tart karban, amelyen átfogó tájékoztatást ad az állományáról és a szolgáltatásairól. Az Internet-hozzáférés ingyenes a használók számára. Az új szolgáltatás következtében megnőtt a használók száma és a kölcsönzési forgalom.

(Autoref. alapján)

Lásd még 9, 12, 50, 88, 90

Tudományos- és szakkönyvtárak

97/034
HAKKARAINEN, Juhani: Keskuskirjastot tulosohjausjärjestelmässä = Signum. 29.vol. 1996. 3.no. 50-53.p.

A szakközpontok jövőjének kérdései

Az ismertetéshez felhasználtuk még a Signum 1996. 4. számának 80-82. oldalain, és az 5. szám 113-114. oldalain lévő cikkeket is.

Országos feladatkörű szakkönyvtár

Az oktatási minisztérium részint szakértői előtanulmányok, részint az érdekelt testületek és intézmények néhány képviselőjétől kért állásfoglalás alapján mérlegelés tárgyává tette az 1972-ben létrehozott tudományos könyvtári szakközpontok további működésének kérdését. A kilenc szóban forgó könyvtárnak – amelyek egy kivételével felsőoktatási könyvtárak – a szakközponti szerepkörét két fő ok miatt kellett újragondolni: egyfelől a felsőoktatási intézmények irányítási és finanszírozási rendszerének módosításai miatt, másfelől pedig az elektronikus információközvetítés szerepének és részarányának jelentős megnövekedése következtében. Az utóbbi körülmény csökkentheti a szakközpontokra nehezedő gazdasági terhet: kevesebb nyomtatott dokumentumot kell beszerezniük; a gépi központi nyilvántartás könnyű hozzáférhetősége kiküszöbölheti a fölösleges duplikációkat a rendelésben; végül pedig enyhülnek a raktározási gondok is, miután az alig használt dokumentumaik számára van hely az új tároló könyvtárban.

A minisztérium álláspontja szerint a szakközpontok eredeti, gyűjteménycentrikus szerepkörét fel kell váltania az új információkereső és közvetítő rendszerek működtetésének és fejlesztésének, ám magát a szakközponti rendszert a jelenlegi állapotában fenn kell tartani. Ez azt is jelenti, hogy a szakközponti feladataik finanszírozására szolgáló összeget nem különítik el nevesítve a felsőoktatási intézmény költségvetésé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben, arra hivatkozva, hogy nem ellenőrizhető, valóban a szakközponti feladatokra költik-e az adott összeget; valamint arra, hogy a szóban forgó könyvtárak közt jelentős méret- és szolgáltatásbeli különbségek vannak, ami az összeg megállapítását lehetetlenné tenné. A legtipikusabb szakközponti szolgáltatások – a könyvtárközi kölcsönzés és az információszolgáltatás – terén viszont a finanszírozást nagyobb mértékben kívánják megoldani „az igénybe vevőkön (fogadókon) keresztül".

A minisztériumi indoklás maga is felveti a kérdést: a fenti feltételekkel mi teszi érdekeltté a szóban forgó könyvtárakat a szakközponti szerep vállalásában. A Helsinki Egyetem Központi Könyvtára (nemzeti könyvtár) és három – szakközpontként működő – kari könyvtár a minisztériumi állásponttal vitázva az alábbiakat tartja a tudományos információellátás és a szakközponti szerepkör feltételének:

1. A felsőoktatási intézmények és a minisztérium közti szerződésbe belefoglalják az előbbieknek a tudományos információellátással kapcsolatos felelősségét és ennek anyagi vonzatait.

2. Az információs technika fejlesztését célzó átfogó, több éves „Finnországból információs társadalom" elnevezésű programot kiegészítik a tartalmi kínálat garantálására vonatkozó résszel.

3. A felsőoktatási intézmények finanszírozási elveiben figyelembe veszik ezek tudományos információellátási felelősségét oly módon, hogy a vizsgaalapú modellt vagy kutatásfinanszírozási, vagy információellátás-finanszírozási összeggel kiegészítik.

4. A jelenleginél nagyobb lehetőséget biztosítanak a felsőoktatási intézményeknek a külső finanszírozás igénybevételére: pl. a könyvtárközi kölcsönzés önköltségi árának megtéríttetésére; valamint más, az információellátásban érdekelt szakterületek minisztériumainak bevonására az ellátási és fejlesztési költségek fedezésében.

A tároló könyvtár igazgatója úgy látja: amíg az információellátás országos szintű tartalmi stratégiája el nem készül, indokolt volna folyósítani a többletfinanszírozást az összes felsőoktatási könyvtárnak, ami viszont azt is jelentené, hogy a szakközponti rendszerre nincs szükség. Helyteleníti a könyvtárközi kölcsönzés „szabadárassá" tételére vonatkozó javaslatot, ennek megvalósítása esetén ugyanis olyan teher nehezedne szerinte a közművelődési könyvtárakra, amit nem tudnának elviselni.

(Sz. Nagy Lajos)

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

97/035

KRÜGER, Susanne: Kinder- und Schulbibliotheken in Uganda und Zimbabwe = Schulbibl.Aktuell. 1996. 3.no. 265-275.p.

Gyermek- és iskolai könyvtárak Ugandában és Zimbabwében

Gyermekkönyvtár; Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár; Községi könyvtár; Mozgókönyvtár

(A tanulmányúti beszámoló írója stuttgarti főiskolai tanárnő, a gyerekek és fiatalok könyvtári ellátásának kérdéseit oktatja. Ezért a két meglátogatott ország könyvtárügyében is a gyerek- és az iskolai könyvtárak kérdéseivel foglalkozik részletesebben.)

Mindkét ország angol gyarmat volt, iskolaügyük az angol iskolarendszert követi. A gyerekek olvasni és írni általában nem anyanyelvükön, hanem angolul tanulnak. Tankönyv és más írásbeli taneszköz többnyire csak angolul áll rendelkezésre, ezen kívül más könyv – amennyiben egyáltalán létezik – többségében angliai import. – A közművelődési könyvtárak igénybevevői mindkét országban elsősorban a tanulók.

A mintegy 11 millió lakosú Ugandában 19 közművelődési könyvtár működik, ebből 3 a fővárosban, Kampalában. A 19 könyvtárnak összesen 57 dolgozója van (ebből diplomás könyvtáros 16, egyéves könyvtárkezelői végzettségű 13.)

A főváros központi gyerekkönyvtára a belvárosban egy térség közepén áll, olvasóteremmel is felszerelt megfelelő épületben. Állománya túlnyomórészt angol-amerikai nyomdatermék. A könyvtár látogatottsága igen nagy, beiratkozási díjat nem kérnek, a kölcsönzésért azonban szerény összeget kell fizetni.

Az állomány gyarapítását a szponzorok teszik lehetővé. A legbőkezűbb adományozó a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

British Council, az afrikai irodalom beszerzése viszont az IFLA „Könyvet mindenkinek" kezdeményezésének köszönhető. A Rotary Club adománya tette lehetővé a könyvtár épületének körülkerítését, (hogy a környező téren üzletelő, főző, és alvó tömegtől valami módon elkülönítsék a gyerekintézményt.)

A magániskolák jól felszerelt könyvtárral rendelkeznek. Az amerikaiak által alapított „Lincoln Nemzetközi Iskola" – ahová a diplomaták és a külföldi üzletemberek gyerekei járnak – főfoglalkozású diplomás könyvtárossal, két könyvtárkezelővel, 10 ezer kötetes állománnyal (ebből csak 250 nem angol nyelvű), 300 videokazettával, CD-ROM gyűjteménnyel működik. Az iskola tanulóinak száma: 330.

A helyi lakosok gyerekeit oktató magániskola (1000 tanuló) részfoglalkozású könyvtárossal, 5000 kötetes állománnyal, helybenolvasási lehetőség nélkül, csak kölcsönzőkönyvtári funkcióval működik.

Zimbabwe városaiban két közművelődési könyvtári rendszer működik: a City Public Library, mely korábban csak a fehéreket szolgálta ki, és a Municipal Library, mely a feketék könyvtára volt. Ma a használatban természetesen nincs ilyen korlátozás, (de a City Public Library vezetői ma is kizárólag fehérek.) Az 1980-ban elnyert függetlenség óta nem történt a könyvtárak állományában „nagytakarítás", a városi könyvtárakban ma is a 60-as és 70-es években beszerzett művek olvashatók.

Zimbabwében (Ugandával ellentétben) ténylegesen működnek a közművelődési könyvtárak. Állományuk (szinte kizárólag paperback könyvek) erőteljesen kihasznált, bár a kölcsönzők nagyobb része itt is a gyerekek közül kerül ki. Az adományozás fontos szerepet játszik, ezért az állomány gyakran nem a célnak valóban megfelelő könyvekből áll.

Bulawayo-ban mozgókönyvtár is működik, mely többek között iskolákat is ellát. A gyerekek osztályonként vonulnak a buszhoz, adják vissza és viszik el a 2-2 könyvet.(A használati díjat az iskola fizeti be.) Aktív könyvtárlátogatók az aszszonyok is, akik főleg az amerikai szerzők bestsellereit kedvelik, az afrikai szerzők írásait viszont nem, mert szórakozni akarnak és nem saját problémáikkal találkozni. (A szerző találkozott egy másik mozgókönyvtárral is: Nkayi homoksivatagjában szamár húzta kordén szállítják a falvakba a könyveket.)

A legintenzívebb igény a gyerekkönyvtárakban jelentkezik. Egy-egy rendezvényen 200 gyerek is részt vesz. Bulawayo központi gyerekkönyvtárában korábban egy szenvedélyes mesemondó helyi népi meséket mondott, ma viszont a „story-hour" a divatos. (Ezek közös imával és egy bibliai történettel kezdődnek.) Marondera gyerekkönyvtára (egy gazdag angol farmer alapítványa 1965-ből, de kezdettől a városi könyvtár keretében működött) teljesen a torontoi példaképet mintázza: tematikus állomány elhelyezés, hangulatos dekoráció, bábszínház, játékos könyvtárhasználati képzés stb.

A legnagyobb gondot a sok kis falu ellátása jelenti. A legutóbbi években svéd kezdeményezésből és támogatással program indult, mely kombinált iskolai-közművelődési könyvtárak szervezését tűzte ki célul. 46 ilyen intézményt hoztak létre (két ellátó központtal), melyek arra hivatottak, hogy az alfabetizációnak és hasonló kulturális kezdeményezéseknek is bázisai legyenek, és a kölcsönzésen kívül – a könyvtári tanács segítségével – gyakorlatias információkat is adjanak a települések lakóinak. A könyvtárat néhol maguk a lakók építik föl: minden családnak meghatározott számú téglát kell ebből a célból kiégetnie.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 8

Iskolai könyvtárak

Lásd 35

Egyéb könyvtárak és tájékoztatási intézmények

97/036
ATASOY, Nurhan: Early „art libraries" in Turkey = Art Libr.J. 21.vol. 1996. 2.no. 15-18.p. Bibliogr. 17 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Korai „művészeti könyvtárak" Törökországban

Egyházi könyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti

A korai török könyvtárak, amelyek főleg a középkori mecsetek és a mohamedán egyházi iskolák részei voltak, sok, jelentős művészi értékű kéziratot őriztek. Az egyházi iskolákat és ezek könyvtárait az ottomán uralkodók adományozták, akiknek – mint a művészetek támogatóinak – sok kéziratot is köszönhetünk. A tudósok magánkönyvtárakkal rendelkeztek, de Isztanbul minden kerületében közkönyvtárak is léteztek. E gyűjtemények nagy része fennmaradt és megtekinthető, egyrészt múzeumokban és később létesített könyvtárakban, másrészt az Isztambuli Egyetemi Könyvtárban és az ankarai Nemzeti Könyvtárban.

(Autoref.)

97/037

KIMBUNGA; Thomas Michael: The role of parliamentary library and research services in multiparty Tanzania = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 6.no. 18-24.p.

Az országgyűlési könyvtár és kutatási szolgáltatásainak szerepe a többpártrendszerű Tanzániában

Országgyűlési könyvtár; Szolgáltatások

A cikk megvizsgálja a tanzániai politikai rendszert, és áttekinti a parlament új szerepét. Felvázolja a képviselők információszükségleteit, valamint az országgyűlési könyvtári és kutatási szolgáltatások szerepét. Részletesen megvizsgálja a tanzániai parlamenti könyvtárat, és további szolgáltatások beindítását javasolja. Rámutat, hogy az országgyűlési könyvtári és kutatási szolgáltatásoknak semlegeseknek kell lenniük, hogy minden párt képviselete egyenlő és igazságos információellátásban részesüljön.

(Autoref.)

97/038

SZOCKI, Józef: Książka i czasopismo w środowisku więziennym = Poradnik Bibl. 1996. 7/8.no. 18-19.p.

Könyv és folyóirat börtönkörnyezetben

Börtönkönyvtár; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó

A szerző Irena Ciezobka főiskolai szakdolgozata alapján ismerteti a Nowy Saczban található fegyház olvasómozgalmi adatait, amelyek – mondhatni – túlnyomórészt örvendetesek.

A börtön könyvtárának 11 ezer kötetes állománya van. Ebből több mint 50% szépirodalom, kb. 30% ismeretterjesztő mű, 6% tudományos és jogi munka. Az állományban képviselve vannak mind a lengyel, mind pedig a világirodalom klasszikusai és a legfontosabb történeti, irodalomtörténeti monográfiák sem hiányoznak belőle. A kézikönyvtár 830 jól válogatott műből áll.

E könyvtár feladatai nem nagyon különböznek egy jobb közművelődési és/vagy iskolai könyvtárétól, kivéve a reszocializációs feladatkör ellátását.

Minden harmadik elítélt a magán-, minden negyedik a köztulajdon sérelmére elkövetett lopásért, minden ötödik pedig garázdaságért tölti büntetését. Egyéb vétségek miatt kevesen tartózkodnak a fegyintézetben.

Itt is az iskolázottság határozza meg az olvasás mennyiségét és minőségét. Minden harmadik elítéltnek általános, minden negyediknek pedig középiskolai végzettsége van. Felsőfokú végzettséggel mindössze 1,5% rendelkezik. A rabok 41%-ának van valamilyen szakképzettsége.

Korábban a rabok kereken fele soha nem használt könyvtárat. Otthoni könyvtára – általában 100 kötet körüli – minden negyediknek van. Egy felsőfokú végzettségű elítélt mondta: otthon kb. 700 kötetes magángyűjtemény vár visszatértére.

Ami a lengyel klasszikus irodalom olvasását illeti: e vonatkozásban tovább működik az iskola hatása. A külföldi klasszikusok esetén legtöbbször az attraktív külső befolyásolja a választást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ugyanez vezérli az újabb hazai és külföldi művek iránti igény alakulását is.

Sokan olvassák rendszeresen a napilapokat és a képes magazinokat. A „magvasabb" folyóiratok kevésbé olvasottak.

Az olvasást mindenekelőtt a börtönélet szürkesége motiválja. Olvasni még azok az általános iskolai végzettségűek is szeretnek, akiket újra be kellett vezetni az olvasmányok élvezetébe. Egy jellegzetes vallomás az olvasás indoklásáról: „A könyvek, amelyeket olvasok, nem mutatnak közösséget azzal a környezettel, amelyben élek. Arra mégis lehetőséget adnak, hogy azonosuljak hőseikkel, akik ugyan nem mindig pozitívek, de közel állnak hozzám, személyiségemhez."

A második „olvasási ok": az elítéltek tényleges – általában visszailleszkedési – problémáira való válasz keresése. Ez jellemző minden második elítéltre.

(Futala Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

97/039

CHAUDRY, Abdus Sattar: Exploiting network information resources for collection development in libraries = IFLA J. 22.vol. 1996. 3.no. 191-198.p. Bibliogr. 40 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven

Hálózati információforrások felhasználása könyvtári állománygyarapításra

Állománygyarapítás; Eletronikus publikáció; Számítógép-hálózat

A cikk áttekinti a téma szakirodalmát, táblázatokat, jegyzékeket, összehasonlító táblázatokat véve át, valamint helyenként utal a szaudarábiai Ásványtani és Kőolajhasznosítási Egyetem (King Fahd University of Petroleum and Minerals) könyvtárának gyakorlatára.

Az idézett listákból érdekes az Internet felhasználási lehetőségeinek áttekintése:

– könyvtári katalógusok elérése a Telnet révén,

– potenciális ajándékok és kiadványcserelehetőségek felderítése a Listserv-előfizetés segítségével (ld. a SERIALIST, AUTOCAT, COLLDEV-2, VP1EJ-L elnevezésű levelezési listákat),

– dokumentumszolgáltató szolgáltatások (UNCOVER, BIDS, OCLC Article First stb.), és kép-adatbázisok (ELISE – Electronic Library Image Service for Europe, a Vatikáni Könyvtár kéziratainak digitalizált adatbázisa stb.) felhasználása.

Figyelemre méltó továbbá a beszerzés vagy hozzáférés dilemmájának táblázatos összevetése, a számítógépes hozzáférés szerzői jogi problémáinak megoldási lehetőségei (pl. az Electronic Copyright Management System, a CITED, a Dialog ERA szolgáltatása), valamint az egyes kategóriákban (fájl-átvitel, üzenetközvetítés, információvisszakeresés, kódolás stb.) rendelkezésre álló szabványok táblázatos áttekintése.

A könyvtáraknak aktív szerepet kell játszaniuk a hálózati környezetben, láthatóbbá kell tenniük az állománygyarapítási funkciót. Ennek része kell legyen az állománygyarapítási feladatok átszervezése (könyvtáron kívüli tényezők bevonása az állománygyarapításba, pl. a Cornell Egyetemen bevált „elektronikus publikációs tanácsok" létesítése révén), a könyvtári eszközök átalakítása (az elektronikus úton beszerzett információ kezelésére), a könyvtárosok szemléletének megváltoztatása (a kockáztató, kísérletező kedv növelése, ill. ilyen típusú munkatársak felvétele), valamint a szakképzett könyvtárosok új szerepköreinek és kapcsolatrendszerének megalapozása (pl. a szerző könyvtárában egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„elektronikus információforrások bizottsága" koordinálja a szerzeményezési, a tájékoztatási, valamint a számítógépesítési osztály munkáját). A szerzeményezőknek nemcsak a tájékoztatókkal, de a kiadókkal és dokumentumszolgáltatókkal is szót kell érteniük. A szerzeményezőknek maguknak is aktívabban részt kell venniük az új, sokoldalú környezet felderítésében. A Cornell Egyetemen Internet-"aranykeresők" (prospectorok) próbálják felderíteni a kiaknázható értékeket, a King Fahd Egyetemen pedig azt tervezik, hogy a könyvtárosok között felosztják a levelezési listákat, s ezek tartalmáról rendszeresen tájékoztatják a kollegáikat.

(Mándy Gábor)

97/040

MILLER, Ruth H. – LUNDSTROM, Thomas: CD-ROMs in the electronic library: completing the collection management cycle = Coll.Manage. 20.vol. 1996. 3/4.no. 51-71.p.

CD-ROM-ok az elektronikus könyvtárban: állományépítési szempontok

Állománygyarapítás; CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Hatékonyság

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

CD-ROM-on lévő elektronikus dokumentumok segítségével következetesebben lehet elvégezni az állomány kritikai áttekintését, értékelését és válogatását, mint könyvek vagy folyóiratok esetében. A Hong Kong University of Science and Technology könyvtára a következő feladatokat végezte el a CD-ROM állomány gyarapításának optimalizálására: az elektronikus erőforrások gyűjtőköri politikájának kialakítása; kérő és recenziós űrlapok kidolgozása; havi statisztikai táblázatok és adatbázis-statisztikák készítése; a tanszéki igények felmérése.

(Autoref.)

97/041

NISONGER, Thomas E.: Collection management issues for electronic journals = IFLA J. 22.vol. 1996. 3.no. 233-239.p. Bibliogr. 17 tétel.

Az elektronikus folyóiratok állománykezelési kérdései

Állományalakítás; Elektronikus folyóirat

Az elektronikus (e-) folyóiratnak még nincs szabványos definíciója. Típusai a) csak elektronikus folyóiratok, b) korábban nyomtatott folyóiratok csak elektronikus változatai, c) egyszerre mindkét formában megjelenő folyóiratok. E-folyóiratnak nevezik mindazokat a folyóiratokat, amelyek CD-ROM-on (pl. az ADONIS program keretében), online (pl. a Dialog szolgáltatásaként) vagy a hálózatokon férhetők hozzá. Az e-folyóiratok lehetnek ingyenesek, térítést kérhetnek értük előfizetés formájában vagy a használat arányában, illetve a hozzáférési jogért. Tárolhatják őket a helyi könyvtár vagy egyetemi campus számítógépén, elérhetők lehetnek távolról is. Az elektronikus publikálásban megjelentek egyéb, a folyóirat-kiadáshoz kapcsolódó „publikációk" is: ilyenek a kiadók vagy folyóiratok honlapjai a WWW-n, a felsőoktatási konferenciák vagy vitafórumok, a preprint szerverek a WWW-n.

Az e-folyóiratok esetében is alkalmazhatók a hagyományos könyvtári munkafolyamatok, köztük a gyűjteményfejlesztés és -kezelés funkciói.

A beszerzés a térítéses e-folyóiratok esetében jelentheti az előfizetést, a terjesztővel való licenszmegállapodás aláírását a hozzáférési jogosultságról, vagy a használat arányában történő térítésről szóló megállapodást. (Emellett a könyvtár gopherén vagy WWW lapján is elhelyezheti az e-publikációkat.)

A beszerzésre való kiválasztás alapja lehet a formátum (ebben az esetben számítógépes szakemberek dolga) vagy a téma (a gyarapítók/szakreferensek feladata). Az Association of Research Libraries (ARL) 1994 januári felmérése szerint – amelyre még többször utalunk – az e-folyóiratoknál valószínűbb, hogy kollektíva dönt, mint a nyomtatott folyóiratok esetében; továbbá a könyvtárak 54%-a ugyanazokat a kritė-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

riumokat alkalmazza a nyomtatott és az e-folyóiratoknál.

Eddig az Interneten elérhető e-folyóiratok többsége ingyenes volt, de ez meg fog változni. A gyarapítási költségvetés felosztásánál szintén a tematikus és formátumon alapuló megközelítés lesz jellemző. Az ARL felmérése szerint a válaszadó könyvtárak 3%-a különített el speciális rovatot az e-folyóiratok beszerzésére.

A kiválasztás folyamata a szokásos három szakaszra tagolódik: tudomásszerzés, értékelés és kiválasztás. Az utóbbi kettő részfolyamat menete teljesen azonos a hagyományos dokumentumokéval.

Az e-folyóiratokról nem könnyű tudomást szerezni, mivel nem megfelelő a bibliográfiai számbavételük. Vannak azonban hasznos eszközök (kalauzok, vitafórumok, sőt van egy olyan listserv is, amely a tervezés különböző szakaszaiban lévő e-folyóiratokat sorolja fel).

Egy-egy beszerzendő tétel értékelésekor a hagyományos szempontok mellett (tartalom, nyelv, pontosság, aktualitás, indexelés, szerkesztő bizottság, lektorálás, tudományos minőség, olvasóközönség stb.) megjelennek az elektronikus formátumhoz kapcsolódó szempontok (online-CD-ROM-hálózati hozzáférés, ASCII-Postscript vagy egyéb formátum, technikai kompatibilitás, a használathoz szükséges képzés és működtetés, a forgalmazók által megszabott korlátozások, archiválás).

A kiválasztási döntésben szerepet játszanak: a használói igények, az intézmény tanterve, a gyűjteményfejlesztési koncepció, a költségvetési megfontolások.

A gyűjtemény egésze szempontjából két jelentős kérdés vár megoldásra: hogyan kell tekintetbe venni az e-folyóiratokat a könyvtári statisztikában, és milyen, összehasonlításra alkalmas, szabványos gyűjteményértékelési módszereket lehet alkalmazni. (Egyáltalán: előfizetésnek számít-e az elérési lehetőség biztosítása, mit kell katalogizálni, archiválni kell-e a régi számokat vagy elegendő, ha a könyvtár gopherjén vagy WWW-helyén elérhetővé teszi.)

Az e-folyóiratok archiválását végezheti a kiadó (az ARL felmérése szerint a könyvtárak 28%-a ezt a kiadóra bízza), maga a könyvtár (ARL: a könyvtárak 38%-a), regionális vagy országos konzorcium (ARL: 26%). A tartósan megőrzendő e-folyóiratok köréről a szokásos megfontolások alapján kell dönteni. Az archiválás formátuma sokféle lehet (papír, mágneslemez, mikroforma, CD-ROM, optikai hordozó vagy számítógép), a folyóirattól és a könyvtártól függően (e kérdéssel a jelen cikk nem foglalkozik).

Az e-folyóiratok kiválasztási szempontjaira, a kiválasztás folyamatára, az elérésre és az archiválásra vonatkozó szempontokat írásos gyűjteményfejlesztési szabályzatban célszerű rögzíteni. E dokumentumban az ARL-felmérés szerint az e-folyóiratokra csak a könyvtárak 14%-a tér ki.

(Hegyközi Ilona)

Állományvédelem

97/042

BILLINGTON, James: Here today, here tomorrow: the imperative of collections security = Am.Libr. 27.vol. 1996. 7.no. 40-41.p.

Könyvlopás és könyvrongálás: az állomány biztonságának fontossága

Könyvlopás; Könyvrongálás; Szabadpolc

A washingtoni Kongresszusi Könyvtár Thomas Jefferson épülete jövőre ünnepli megnyitásának századik évfordulóját, ez az esemény azonban kissé keserédesnek ígérkezik.

Az épület, amely az Egyesült Államok talán legszebb középülete, raktárak, irodák, polcok és olvasótermek labirintusa, és ezért igen nagy kihívást jelent a biztonsági szakemberek számára.

Már 1896-ban Ainsworth Rand Spofford, a könyvtár hatodik vezetője 1400 dollárt kért „figyelő emberek" alkalmazására, mert az olvasók már akkoriban is megrongálták vagy ellopták a könyveket és újságokat. Napjainkban már ugyanitt 110 rendőr ügyel a rendre, és az elmúlt hat évben közel 12 millió dollárt költöttek biztonsági berendezések beszerzésére.

Sorozatos lopások és rongálások után 1992-ben megszüntették a szabadpolcos rendszert, ahol az olvasók addig kedvükre böngészhettek a könyvek között. Ezek után több javaslat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is született arra, hogy miként lehetne fokozni az állományvédelmet:

– speciális érzékelők elhelyezése a könyvekben, amelyek jeleznek, ha az olvasó áthalad velük a kijárati ellenőrző pontokon;

– figyelő kamerák beszerelése az olvasótermekbe;

– géppel olvasható, fényképpel és aláírással ellátott olvasókártyák bevezetése;

– a raktárakba csak az arra feljogosított alkalmazottak léphessenek be;

– rendőri felügyelet fokozása a raktárak körül;

– az egyszerre használható dokumentumok számának csökkentése;

– az 1978-ban elkezdett leltározás folytatása.

A Kongresszusi Könyvtár végül egy külső biztonsági cég alkalmazása mellett döntött. A múlt évben szerződtek a Computer Sciences Corporation (CSC) vállalattal a biztonsági feladatok irányítására. A cég felülvizsgálta a könyvtári rendőrök munkáját és a könyvtár épületének és raktárainak biztonságáról készült jelentést. A munka ez év júniusában befejeződött, és a könyvtár kiadott egy közleményt, megnevezve azokat az új biztonsági rendszabályokat, amelyeket a vizsgálat eredményeként alkalmaznak majd. Továbbá a nyár folyamán a CSC szakemberei 5000 könyvet lapról-lapra átvizsgáltak, hogy felmérjék állagukat, illetve adatbázist készítettek róluk, feljegyezve a megrongált és hiányzó oldalakat. Ezeket a köteteket majd időről-időre átnézik, hogy történtek-e újabb rongálások.

A CSC javaslataira, illetve a könyvtár által már korábban elkezdett lépésekre építve a könyvtár szakemberei ki fognak dolgozni egy egységes és átfogó állományvédelmi programot, amire már régóta szükség lett volna.

Nemrégiben a könyvtár általános ellenőrzési hivatala vizsgálatot tartott az egyik alkalmazott tavaly augusztusban széles körben publikált állítása miatt, miszerint sorozatos lopások és rongálások történtek a könyvtárban. A szakemberek arra a megállapításra jutottak, hogy ezek a panaszok megalapozatlanok és túlzóak. A vizsgálatot végzők nem találták jelentősnek ezeket a problémákat. Az azonban igaz, hogy rongálások, mint például újságcikkek kitépése, néha előfordulnak.

A szerző – a Kongresszusi Könyvtár jelenlegi vezetője – szerint a könyvtárak feladata az, hogy összegyűjtsék a tényeket, és kiválasszák a legjobb megoldásokat az állományvédelem fokozására. Megfelelő kezdeti lépés lehet egy állományvédelmi „csúcstalálkozó" összehívása a kölcsönös gondok és az alkalmazható megoldások feltárására – a szűkös anyagi helyzetet is szem előtt tartva.

A könyvtárosok feladata pedig az, hogy gondozói legyenek a nemzet intellektuális örökségének, biztosítva, hogy a ma létező gyűjtemények a jövőben is hozzáférhetőek legyenek.

(Lovász Katalin)

Lásd még 103

Raktározás

Lásd 95

Feldolgozó munka

97/043

CREMER, Monika: WebCAT: Erfahrungen bei der Katalogisierung von Internet-Dokumenten an der SUB Göttingen im Rahmen des WebDOC-Projektes = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 8/9.no. 1401-1417.p. Bibliogr. 7 tétel.

WebCAT: Internet-dokumentumok katalogizálása a WebDOC program keretében. A göttingeni Állami és Egyetemi Könyvtár tapasztalatai

Dokumentumleírás; Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat; Tárgyi feltárás

Az Internet-dokumentumok nem katalogizálhatók teljességgel és a hagyományos eszközökkel. Sok könyvtár mégis szeretné beépíteni az Internet-dokumentumokat gyűjteményébe, például a gyűjtőköri együttműködésben rá háruló feladatokat ellátandó. Ezért elérést biztosít hon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lapjáról elektronikus dokumentumokhoz, amelyek viszont nem szerepelnek katalógusában.

A WebDOC projekt a PICA első kísérlete arra, hogy az Internetet a WWW közvetítésével bevonja a használók kiszolgálásába. A projekt nemzetközi összefogással zajlik. Célja az elektronikus (e-) dokumentumok feldolgozása és rendelkezésre bocsátása a hollandiai és a göttingeni PICA-hálózatban a World Wide Weben. Nyolc holland nagykönyvtár (nemzeti és egyetemi) és öt német nagykönyvtár (felsőoktatási és országos szakkönyvtár) vesz részt benne. A projekthez csatlakozott a Kluwer kiadó is, továbbá az amerikai Research Libraries Group.

Minden e-dokumentumot a közös adatbázisban dolgoznak fel, de helyi szervereken tárolják őket. A hozzáférést az e-dokumentumok központi katalógusához WWW-böngésző révén biztosítják. A keresés és a referátumok elérése ingyenes lesz. A dokumentumokhoz való hozzáférést, az esetleges térítést és annak módját licensz-szerződések szabályozzák.

A német partnerek például a következőket tervezik: a BIS Oldenburg saját kiadványait, a hannoveri UB/TIB a német kutatási jelentéseket, a göttingeni SUB (állami és egyetemi könyvtár) a könyv- és könyvtártudományi és a matematikai irodalmat, valamint az intézmények kiadványait (a disszertációkat is) szeretné feldolgozni és rendelkezésre bocsátani.

A SUB könyvtárában az e-dokumentumokat a szakreferensek választják ki. A dokumentumok egy részét felveszik a SUB honlapjára; az ingyenes dokumentumokat minden további nélkül felveszik és katalogizálják; a térítéses dokumentumok először várólistára (a beszerzési javaslatok közé) kerülnek. A dokumentumokhoz tartozó hálózati címeket átadják a honlapot gondozó munkatársnak.

Az e-dokumentumok beszerzése során különböző lehetőségek vannak: e-postai megrendelés, fájltranszfer, WWW. Tisztázandó kérdések: hol van a szerver, hogyan szolgáltatják a dokumentumot, ki kell-e csomagolni, milyen szoftverrel, van-e szükség olvasásához speciális szoftverre (viewer), ezeket honnan lehet beszerezni. A WebCAT a HTML, PDF, PS, TIFF, TeX formátumokat képes kezelni. Az olvasáshoz szükséges szoftvereket a résztvevők lehívhatják a PICA ftp-szerveréről.

Az e-dokumentumok beszerzése munka- és időigényes procedúra. Az Interneten ritkán van lehetőség huzamos előfizetésre. Általában 4-6 havonta meg kell erősíteni az előfizetési szándékot.

Az e-dokumentumok archiválása még nincs megoldva. A következő megoldások születtek: időtálló papírra kinyomtatni, évente archiválni mágnesszalagon vagy mágneslemezen, amelyről aztán időszakonként biztonsági másolatot készítenek.

Az e-dokumentumokat az SUB szerverén ideiglenesen tárolják. A leíráshoz kinyomtatják őket s leltárba vétel után exportfájlba kerülnek. A katalógusrekordokat kb. hetente offline küldik meg a leideni WebCAT szervernek. Ezek a helyi OPAC-ban egyelőre nem jelennek meg.

A holland és a német résztvevők saját katalogizálási szabályzatuk szerint dolgozzák fel a dokumentumokat. A cikk részletesen kitér a RAK-NBM für Online Dokumente adatelemeinek körére, az adatok forrásaira, a kódokra. Egy-egy példán ismerteti a monográfiák, a folyóiratok és a folyóiratcikkek leírása során felmerülő gyakorlati kérdéseket. Mindkét ország kötelező erővel alkalmazza a *Guidelines for the cataloguing of electronic documents* c. 1995. augusztusi előírást, amelyet németre is lefordítottak. A hágai Királyi Könyvtárban működik egy „helpdesk" a katalogizálók számára.

A WebCAT-ban keresni lehet: minden szóra, a cím kulcsszavaira, személynevekre és a Basisklassifikation szerint.

A munka során különösen jelentős problémaként jelentkezett az időráfordítás, a referátumok minősége, a dokumentumok archiválásának kérdése. A projekt végére (1997) meg szeretnék oldani az URL-ek automatikus ellenőrzését és javítását változások esetén, valamint a dokumentumok konvertálását SGML-formátumba.

(Hegyközi Ilona)

97/044

GIL LEVIA, Isidoro – RODRIGUEZ MUNOZ, José Vicente: Tendencias en los sistemas de indización automática = Rev.Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 3.sz. 273-291.p. Bibliogr. 36 tétel.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az automatikus indexelő rendszerek fejlődési irányai

Gépi indexelés

A cikk a hatvanas évek első munkáitól napjainkig kiséri végig az automatikus, illetve a számítógéppel segített indexelés fejlődését. A nem nyelvészeti (hanem elsősorban mérési, értékelési) módszereket alkalmazó rendszerek közül a frekvencia- (Damerau, 1965; Luhn, 1975); a probabilitás- (Rosenberg, 1971) és a cluster- (Bookstein – Swanson, 1974; Artandi, 1976) analízis kerül említésre, továbbá a megkülönböztető (diszkriminációs) érték modell és a kifejezés-relevancia (mindkét módszer Salton, 1975; 1989), valamint az emberi indexelés utánzásának kísérlete (Robertson – Harding, 1984), a Luisianai egyetem INDEX és INDEXD rendszere (1990), az orvosi szakirodalom automatikus indexelésére kifejlesztett SAPHIRE (1992), végül a NASA ezirányú tapasztalatai (melyekről 1994-ben számoltak be).

A nyelvészeti módszereket alkalmazó rendszerek eredete az ötvenes években megkezdődött, a természetes nyelv feldolgozására irányuló törekvésekkel egyidejű, s részben az automatikus fordítás lehetőségeinek kutatásával, részben a Chomsky-féle nyelvelméleti (formális nyelvészeti) tevékenységekkel hozható kapcsolatba. Salton 1961-ből származó SMART rendszere, mely ugyan statisztikai mérésen alapul, de már szinoníma-szótárt tartalmaz, szófajokat különböztet meg és szintaktikai elemzést végez, nemcsak a szövegek automatikus elemzését teszi lehetővé, hanem visszakeresését is, és a folyamatos fejlesztés nyomán ma is használatos. A problémát, azaz az adott szöveg nyelvi struktúrájának megragadását, illetve abból a fogalmak felismerését és a dokumentum tartalmát tükrözők kiválasztását a CLAIRT (Computational-Linguistic Approaches to Indexing and Retrieval of Text) rendszer másképp közelíti meg. Első lépésként a szöveg formális elemzését végzi el, kiválasztva a mondatok, szakaszok bevezető és záró részeit, majd morfológiai és szintaktikai elemzést végez, és az indexelésre kiválasztott kifejezéseket egy normalizált szójegyzékkel veti össze (egy 1991-es cikk számol be tartalmi kivonatok sikeres automatikus indexeléséről e rendszerrel).

Ebből az évből való a SIMPR (Structured Information Management: Processing and Retrieval) elnevezésű, finn-német-skót közös projekt beszámolója, amely a morfo-szintaktikus elemzést követő tudás-alapú (azaz szakértő rendszer jellegű) szemantikai elemzést írja le.

A kereskedelmi forgalmú automatikus indexelő rendszerek közül való a francia fejlesztésű, 1980 óta kapható SPIRIT (Système Probabiliste d'indexation et de Rehcerche d"Informations Textuelles), mely lingvisztikai és statisztikai elemzést végez; a Siemens GOLEM rendszerén belül automatikusan indexelő PASSAT; az ugyancsak francia és a nyelvi elemzés mellett normalizált szójegyzéket is használó ALETH; a francia és angol nyelvre egyaránt kidolgozott DARWIN (az egyetlen, mely a nyelvi elemzés mellett jelek és rövidítések feldolgozását is lehetővé teszi); a SINTEX (statisztikai és probabilitás-elemzés, szójegyzék, kifejezés-értékelés); az ALEXDOC (nyelvi elemzés, szójegyzék, idióma-kezelés, kifejezés-értékelés) végül a nyelvi elemzésen és kifejezés-értékelésen alapuló amerikai INDEXICON. A fejlesztők újabban a multimédia felé tekintenek: hang-adatbázisok, képgyűjtemények, képeket és szöveget vegyesen tartalmazó dokumentumok nemcsak szöveges automatikus indexeléséről is szólnak már a kilencvenes évek beszámolói.

(Mohor Jenő)

Katalógusok

97/045
DODD, David: Requiem for the discarded = Libr.J. 121.vol. 1996. 9.no. 31-32.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Rekviem a cédulakatalógusért. Interjú Nicholson Baker íróval

Cédulakatalógus; Könyvtártörténet -egyetemes; Online katalógus

Nicholson Baker amerikai író – egy igazi könyvtárpártoló – új, *The Size of Thoughts* című, esszéket és más rövid írásokat tartalmazó könyvében ismét olvasható az eredetileg a *The New Yorker* 1994. április 4-i számában megjelent „Discards" című írása, amely voltaképpen rekviem a könyvtári cédulakatalógusokért. Ebből az alkalomból készített interjút az íróval a *Library Journal* állandó könyvszemlézője. A könyvtár a történelem letéteményese, a katalógus pedig a könyvtár saját történelmének dokumentuma, egy szép, nagy, generációk sora által épített örökség, amiről írni miért lenne valamiféle ezoterikus dolog? És egy korábbi technológia eredményét miért ne ünnepelhetné legalább egy valaki, ha mindenki más az új technológiára áttérést, a konverziót ünnepli éppen? Az pedig, hogy az új megjelenésével a régit nem egyszerűen félretesszük, elhanyagoljuk, hanem egyszer s mindenkorra fizikailag is megsemmisítjük, igen szűk látókörre vall. Olyan ez, mintha a Johnson féle angol szótárból kitépnénk és elégetnénk azokat az oldalakat, amelyeket a mai angol nyelvi gyakorlat már meghaladott, vagy ha megölnénk a teknősbékát, hogy biztosítsuk a nyúl győzelmét a futóversenyen. Gondolatai nagy visszhangot keltettek könyvtáros körökben, és rengeteg, főként buzdító, egyetértő levelet írtak neki. Az elektronikus úton érkező levelek kevesebb megértést mutatnak, és – nem meglepő módon – a hálózati levelező listákon is inkább a bosszúság, a méreg kapott „hangot". Pedig szinte minden intézményben, ahol átestek a retrospektív konverzión, maradtak vagy előjöttek olyan problémák és kérdések, amelyekre csak a cédulakatalógus adhatott (volna) választ. A MIT cédulakatalógusát ugyan mikrofilmre vették, de a cédulák hátoldalán is volt információ, amelyért most a könyvekhez kell visszanyúlni... A Harvard egyik könyvtárosa szerint nagyon sokan tudják, s legalább annyian félik, hogy a retrokonverzió minősége még rosszabb, mint amilyennek Baker leírja. Szép lenne, ha egy elszánt könyvtáros létesítene egy Web-helyet, talán Katakombának, vagy valami hasonlónak lehetne nevezni, ahol a ritka könyvekhez hasonlóan, MARC formátumban a még megtalálható, túlélő cédulakatalógusok (vagy katalógus-töredékek, pl. egy periodikaállomány megmaradt helyrajzi katalógusa) adatai (az intézménytől kezdve a fiókok számán, az indítás és a befagyasztás dátumán át akár az említésre méltó katalogizálók nevéig) lennének megtalálhatók. A feltárt, katalogizált katalógusokat talán már nehezebb lenne kidobni, és talán a világ ismét komolyabban venné a könyvtárakat, ha azok felhagynának saját múltjuk megtagadásával.

(Mohor Jenő)

97/046

Special topic issue: Current research in online public access systems = J.Am.Soc.Inf.Sci. 47.vol. 1996. 7.no. 489-583.p.

Tematikus szám: újabb kutatások az online katalógusok témakörében. (Bevezető és 6 tanulmány)

Gépi információkeresés; Információkeresési rendszer értékelése; Online katalógus

A tanulmányok címe: Miért nehéz használni még mindig az online katalógusokat? – A használó céljai az online katalógussal. – Tematikus keresések hibáinak elemzése az online katalógusban való tematikus keresés új lehetőségeire vonatkozó kísérletben. – Azonos szerzőre, műre vonatkozó tételek besorolása: a kollokáció foka az online katalógusból való megjelenítésben. – Cheshire II: egy új generációs online katalógus tervezése. – Az információkeresési rendszerekre vonatkozó online ellenőrző módszerek újragondolása: a keresés eredményétől a keresési folyamat felé.

97/047

LARSON, Ray R. – MCDONOUGH, Jerome – O'LEARY, Paul [et al.]: Chesire II: designing a next-generation online catalog = J.Am.Soc.Inf. Sci. 47.vol. 1996. 7.no. 555-567.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Cheshire II": egy új generációs online katalógus tervezése

Gépi információkeresés; Hiperszöveg; Multimédia; Online katalógus; Teljes szövegű adatbázis

A *Chesire II* nevű online katalógusrendszert úgy tervezték, hogy áthidalja a tisztán bibliográfiai információk, valamint a gyorsan terjedő és online elérhető teljes szövegű és multimédia információk világát. A rendszer számos amerikai és nemzetközi szabványra épül; ezek egyaránt érintik az adatleírást, a kommunikációt és a használói felületet. A rendszer kliens-szerver technológiát használ, X windows-os kliens kommunikációval, SGML-alapú valószínűségi keresési mechanizmussal és Z39.50 információkeresési protokollal.

(Autoref.)

97/048
CANEPA, Fernanda: Conversione retrospettiva: dalla Francia una lezione di metodo per la sperimentazione genovese = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 2.sz. 149-165.p. Bibliogr. 22 tétel.

Res. angol nyelven

Retrospektív konverzió: francia ismeretek egy genovai kísérlethez

Konverzió

A retrospektív konverzióban is érdekelt francia Jouve cég által támogatott tanulmányút célja a franciaországi módszerek, tapasztalatok és eredmények megismerése volt, mely ismereteket a genovai Berio Közkönyvtárban kívánják hasznosítani. Genova nagymúltú városi könyvtára ugyanis költözés előtt áll. Ennek nyomán a jelenlegi zárt raktári rendet felváltja (az állomány döntő hányada tekintetében a szabadpolcos szakrendi (Dewey) elhelyezés, ami önmagában is a katalógus új funkcióit hozza magával. Természetes módon merült fel tehát a számítógépes katalógus bevezetése, annál is inkább, mert a könyvtár már szerzett e téren tapasztalatokat Komubusz-gyűjteményének 1992-es feldolgozásával.

A francia tapasztalatokból kiemelendő, hogy a csereformátumok az összeköttetésben álló, hálózatban működő könyvtárak tényleges szükségletei nyomán alakultak és fejlődtek, ismeretük tehát nélkülözhetetlen a könyvtári munka bármely szektornának tervezéséhez; hogy a konverziós tervek előfeltételezik az eljárások figyelmes elemzését, és a projekt rendelkezésére álló idő alatt elérendő célok pontos meghatározását; hogy a kísérleti stádiumban folyamatosan mérni kell minden újítás gazdaságossági hatásait. Az elsősorban a derivált (azaz meglévő adatbázisokból nyert rekordokra alapozó) katalogizálást használó retrokonverzió kísérleti periodusának végén hátrányként említik, hogy az olasz nemzeti bibliográfia, a firenzei nemzeti könyvtár és a Library of Congress CD-ROM-jaiból nyert rekordok ellenőrzése és kiegészítése „szakmailag kevesebb" értékű, mint az *ex novo* bibliográfiai leírás. Ugyannakor előny a szerzett rekordok folyamatos kiegészítésének lehetősége, ami feltételezhetővé teszi, hogy a majdani integrált automatizálás már az első jelzés pillanatában rekordot importálhat a rövidesen megjelenő (és beszerezni kívánt) dokumentumról; és még nagyobb előnynek tartják az ország katalogizálási és besorolási-adat egységesítési teljesítményének eredményeit.

(Mohor Jenő)

97/049
SADOWSKA, Jadwiga: Probelmy retrokonwersji zbiorów bibliotecznych w Polsce = Bibliotekarz. 1996. 7/8.no. 3-7.p.

Könyvtári állományok retrokonverziójával kapcsolatos problémák Lengyelországban

Konverzió

A könyvtári katalógustételek retrospektív konvertálása (rövidebben retrokonvertálása) óriási feladat. Egy-egy tétel e műveletre való előkészítése legalább 1,5 órát vesz igénybe, egy-egy analitikus folyóiratfelvételé pedig 4,5 órát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A retrokonvertálandó nagyságrendek is hatalmasak. A 20. századi lengyel könyvtermés minimálisan 750 ezer, az országban található külföldi eredetű állomány kb. 400 ezer leírás konvertálását teszi szükségessé. Ebből óránként 6 új zlotys bért és üzemelési költséget számolva, igencsak jelentős összeg kerekedik ki.

A 90-es évek első felében jelentek meg Lengyelországban azok a berendezések, amelyek megléte nélkül ez az akció szóba sem kerülhetett. Azóta az érdekelt nagykönyvtárak autarkiás és nem kompatibilis megoldásokat alkalmaztak e téren, noha 1995 és 1996 folyamán két értekezlet is sürgette a kooperáció megszervezését.

Legújabban azonban mintha jobb belátásra hajlana az akcióban érdekelt mintegy 200 jelentős könyvtár. Meglehet: az „egyedi út" leküzdhetetlen nehézségei bírták rá őket a pálfordulásra. A megállapodásra váró kérdések a következők:

Mindenekelőtt munkamegosztást kell kialakítani a 20. századi lengyel termés katalógustételeinek konvertálását illetően. Itt az e téren máris a legtöbb tapasztalatot szerzett nemzeti könyvtárnak kell felügyeleti felhatalmazást kapnia. (A legjelentősebb nemzeti könyvtári eredmény: az 1985 és 1995 közötti lengyel könyvtermés felvételeinek CD-ROM-ra vitele.)

A külföldi művek bibliográfiai leírásainak konvertálásához a külföldi adatbázisok szolgáltatásait kell hasznosítani.

Meg kellene az alkalmazandó technikában is egyezni. A lehetőségek: klaviatúra használatával történő adatbevitel, a külföldi adatbázisokból való lehívás, a katalóguscédulák „szkennelése". Ez utóbbi mellett azért célszerű dönteni, mert használata nem teszi szükségessé a hagyományos katalógusok „megbolygatását", illetve az olvasóforgalomból való hosszabb idejű kivonását.

A leírási szabályzatot ugyancsak egységesíteni kell. Ez nem lehet más, mint az USMARC elfogadása és megállapodás a kódolásra használt jelekben.

A „ki csinálja?" kérdése sem mellékes. A könyvtárak-e vagy hazai, illetve külföldi cégek. Közülük az OCLC (Online Computer Library Center) a legismertebb. E célra három speciális programja is van, úm. a REPROCON, a MICROCON és a TAPECON.

Végezetül a finanszírozási elveket–módszereket kell meghatározni.

(Futala Tibor)

97/050

PERRIN, Georges: La conversion rétrospective des catalogues des bibliotheques municipales: chronique d'une modernisation et esquisse d'un bilan = Bull.Bibl.Fr. 41.vol. 1996. 3.no. 15-18.p.

Res. angol és német nyelven

A francia városi könyvtárak katalógusainak retrospektív konverziója

Konverzió; Városi könyvtár

Franciaországban a városi könyvtárak katalógusainak retrospektív konverziós programja, amely a Francia Nemzeti Könyvtár projektjének része, utolsó szakaszába érkezett. Huszonhat könyvtár helytörténeti gyűjteményének és helyi állományának konverzióját befejezték, és 1996 februárjában harminc újabb könyvtár katalóguskonverzióját kezdték meg. Még korai lenne mérleget készíteni, de néhány eredmény és irányzat már most megfigyelhető: a retrokonverzió felszínre hozta a helytörténeti állományok eredetiségét, változatosságát és gazdagságát. Ezeknek a katalógusoknak a modernizálása nyomán a hozzáférés módja lényegesen megváltozott és könnyebbé vált a kutatók számára, s mindez új, világméretű megvilágításba helyezte az érintett könyvtárakat.

(Autoref.)

Lásd még 3, 15

Információkeresés

97/051

BEKAVAC, Bernard: Suchverfahren und Suchdienste des World Wide Web = Nachr.Dok. 47.Jg. 1996. 4.sz. 195-213.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Keresési eljárások és szolgáltatások a World Wide Weben

Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat

A World Wide Web segítségével egyre nagyobb tömegű információhoz lehet hozzáférni, ezért a tárgyi keresés egyre fontosabb feladattá válik. A cikk a helyi és a globális Web-keresés különféle technikáit ismerteti. Kisebb mértékben automatikus navigációra képes kliens-alapú keresőeszközöket használnak, de nagyobb mértékű a szerver-alapú keresőtechnikák alkalmazása, amelyek nemcsak helyi keresést tudnak végezni egy adott szerveren, hanem világméretű keresésre is alkalmasak, WWW-katalógusok és robot-rendszerű keresőgépek útján. A cikk funkciókészletük szempontjából tanulmányozza és hasonlítja össze a katalógus- és robot-rendszerű Web-szolgáltatásokat. Néhány példa erejéig alternatív keresőrendszereket és bemutat, és olyan fejlett rendszerekre is kitér, amelyek az Interneten felüli keresésekre is képesek.

(Autoref.)

97/052

GUARDIOLA, Elena – SÁNCHEZ-CARBONELL, Javier: La bases de datos del ISBN como instrumento para la recuperación y análisis de libros sobre un tema especifico. Estudio de un caso concreto: el alcoholismo = Rev.Esp.Doc. Cient. 19.vol. 1996. 3.sz. 292-303.p. Bibliogr. 30 tétel.

Res. angol nyelven

Az ISBN adatbázisa mint meghatározott témájú könyvek visszakeresésének eszköze. Tanulmány egy konkrét téma, az alkoholizmus esetén

Adatbázis; Bibliometria; Előzetes kiadványszámozás; Tárgyi feltárás

Lévén az alkoholizmus jelentős egészségügyi probléma Spanyolországban, e téma könyveit próbálták meg kigyűjteni és elemezni a spanyol ISBN iroda adatbázisából, egyben az adatbázis tulajdonságait is tanulmányozva. Az *alcohol*, alkohol*, etanol*, etili**, valamint a *beber** (inni, iszik) szavakra kerestek, és az eredményt elemezték szerző, az adatbázison belüli osztályozás, a kiadás éve, a nyelv (eredeti és a kiadásé), kiadó szerint. Az összesen 196 könyv 71%-a az utóbbi időben (1985 és 93 között) jelent meg, 79% személyes szerzőtől származik, 95% spanyol nyelvű és csak 10% a fordítás. Az ISBN osztályozása szerint a könyvek 28 csoportba tartoznak, többségük a patológia, a betegségek, a klinikai gyakorlat, illetve a gyógyszertan, toxikológia, drogok témakörébe. 40%-ukat hivatásos könyvkiadók, 26%-ukat egyetemek (ezek 94%-a doktori értekezés), a többit társadalmi szervezetek adták ki. Bebizonyosodott, hogy az ISBN adatbázis alkalmas volt az „alkoholizmus" tárgyú könyvek megtalálására, és bizonyos határok között más témakörök könyvanyagának egybegyűjtésére is alkalmazható lehet.

(Autoref. alapján)

97/053

JANES, Joseph W. – ROSENFELD, Louis B.: Networked information retrival and organization: issues and questions = J.Am.Soc.Inf.Sci. 47.vol. 1996. 9.no. 711-715.p.

A hálózatban való információkeresés és szervezete: tények és kérdések

Adatbázis-kezelési útmutató; Gépi információkeresés; Indexelés; Számítógép-hálózat; Tárgyi feltárás

Az Interneten lévő forrásokhoz készített tárgyi útmutatók készítése számos érdekes kérdést vetett fel. E kérdések két nagy csoportba sorolhatók: az Internet környezete (kultúrája, virtuális közösségek és hálózati illemszabályok, a használók azonosítása, a „publikációk" természete, a szabványok fontossága és hiánya, keresési eszközök és folyamatok) és az útmutatókészítés folyamata (az emberek fontossága, a hálózati erőforrások természete, szellemi tulajdon, a kapcsolat szintje, idő). Következtetéseket von le az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

információs szakma jövőjéről és fejlődéséről a globális hálózat környezetében.

(Autoref.)

Lásd még 5, 46

Olvasószolgálat, referensz

97/054

ARTERBURN, Tom R.: Librarians: caretakers or crimefighters? = Am.Libr. 27.vol. 1996. 7.no. 32-34.p.

Hogyan reagáljanak a könyvtárosok az olvasók erőszakos, rendbontó viselkedésére?

Módszertani útmutató [forma]; Olvasószolgálat; Rendbontás

Egy könyvtár hírnevét semmi sem veszélyezteti jobban, mint a könyvek megcsonkításáról, lopásáról, valamint a használókat vagy az alkalmazottakat ért fenyegetésekről szóló botránykrónika.

Bostonban a Northeastern University tisztviselői a magántulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények ellen folytatnak küzdelmet. Tipikus probléma a könyvtárban néhány percre – fénymásolás vagy egyéb okból – magára hagyott laptop eltűnése, amely nem csak magas ára, hanem a benne található információk miatt is komoly veszteséget jelent tulajdonosának. A hordozható személyi számítógépek megóvása érdekében speciális lopásgátlók kifejlesztésében versengenek a számítógépes cégek. Mivel a diákok „személyes sértésnek" tekintenek minden kulcsot, zárat és lakatot, a bostoni egyetemi könyvtár vezetősége a biztonsági szolgálattal együttműködve sajátos megoldáshoz folyamodott. A könyvtár előcsarnokában, az információs pultnál felállították „Purloin professzort", a hatalmas méretű kartonból kivágott börtönlakót, akinek minden ujjáról egy-egy lopott tárgy (walkman, számítógép, pénztárca stb.) lóg. Az egyetem területén mindenfelé szórólapok, könyvjelzők emlékeztetnek a már bemutatott figurát ábrázolva a gondatlanság, a szórakozottság, a feledékenység és a sietség okozta veszélyekre.

A Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress) igazgatója az intézményében tapasztaltak alapján javasolta a könyvtárba bevihető tárgyak mennyiségének és fajtájának korlátozását. Első lépésként ingyenes ruhatárat létesítettek a Jefferson épületben, és továbbiak megnyitását vették tervbe a könyvtár egész területén.

Az Indiana Egyetemen (Bloomington) gyújtogatás okozott többször gondot. Ugyanitt fundamentalista csoportok eltávolították a homoszexuálisokra vonatkozó műveket.

1996-ban Chapel Hillben az Észak-Karolina Egyetemen (University of North Carolina) 40 olyan könyvre, amelynek témája a szocializmus, a kommunizmus, a marxizmus vagy a zsidók, horogkeresztet rajzoltak.

Országszerte a könyvtárosok a személyüket érintő inzultusok számának és hevességének növekedéséről számolnak be, amelyeknek skálája a káromkodástól a testi sértésig terjed.

Az Országos Válságmegelőző Intézet (National Crisis Prevention Institute) viselkedési stratégiát dolgozott ki az erőszakos megnyilvánulásoknak kitett alkalmazottak számára. A könyvtárosok és a biztonsági személyzet számára képzést szerveznek a bűncselekmények elkövetőinek erőszakmentes leszerelésére, megtanítják őket a biztonsági berendezések (vészjelző, zártláncú televízió stb.) használatára, sőt, kézikönyvet is állítottak össze a legfontosabb tudnivalókról.

Tíz ötlet a megelőzésre:

1. Legyél empatikus!
2. Tisztázd a helyzetet!
3. Tartsd be a kellő fizikai távolságot!
4. Légy tisztában a testhelyzet üzenettartalmával! (fenyegető, ill. kevésbé provokáló)
5. Segítsd elő az agresszió verbális levezetését!
6. Állíts fel ésszerű és világos határokat!
7. Ne essél pánikba!
8. Csak utolsó lehetőségként alkalmazz erőszakot!
9. A kihívó, provokáló kérdéseket ne halld meg!
10. Uralkodj magadon, ne válj fenyegetővé!

(Pappné Farkas Klára)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

97/055

SUTTON, Stuart A.: Future service models and the convergence of functions: the reference librarian as technician, author and consultant = Ref.Libr. 54.vol. 1996. 125-143.p. Bibliogr. 10 tétel.

A hagyományos könyvtártól a digitális könyvtárig: a referensz-könyvtáros szerepének változásai

Elektronikus könyvtár; Információtechnológia; Könyvtárosi hivatás; Tájékoztató munka

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A digitális korszak kialakulását a következő tényezők tették lehetővé: a számítástechnika, a távközlési technológiák és összeolvadásuk a számítástechnikával, az összetett új információs struktúrák (multi- és hipermédia) létrejötte.

A könyvtárak, tájékoztatási központok és más információigényes tevékenységek (pl. az oktatás) valamennyien fejlődnek az elektronikus korszakban. A könyvtár a helyben őrzött gyűjteményből szolgáltatás-orientált intézménnyé válik, amely a technológia közvetítésével ad hozzáférés az információhoz, tekintet nélkül arra, hogy az hol található.

Átalakul a tájékoztató könyvtáros munkája is. A technológiai lehetőségeket különböző mértékben kihasználó könyvtártípusokban eltérő módon érvényesül az ember/gép közvetítő szerepe, másként zajlik a primer és a szekunder információ elérése. A digitális könyvtárban konzultációra épülő, értéknövelt szolgáltatási modell fog kialakulni.

A technológiák hatásának érzékeltetésére a könyvtárakat a szerző a következő típusokba sorolja: hagyományos – automatizált – hibrid – digitális könyvtár. Ezeket mind tiszta típusoknak tekinti. Három lényeges összetevőjük van: az elsődleges információk, a másodlagos információk és a kapcsolódási felületek. A kapcsolódási felületek tovább vizsgálhatók a földrajzi korlátozások szerint (akár az információ formáit, akár a könyvtárat illetően) és a használó és a könyvtár közötti közvetítés jellege szerint, egyszerűen szólva aszerint, hogy a közvetítést ember vagy gép végzi-e.

Ebből a három összetevőből feltérképezhetjük a könyvtár klasszikus modelljét mint az információs alrendszerek összességét. A továbbiakban feltételezzük, hogy a kapcsolódási felület a tájékoztató szolgáltatás elsődleges funkciója. Megváltozik azonban funkciójának jellege: a legjelentősebb mértékben a digitális könyvtárban. Feltételezzük azt is, hogy a metainformáció (amely hagyományosan a feldolgozó részlegek feladata) egyre inkább a tájékoztató szolgálat feladatai közé kerül.

Az *1. típusú*, azaz *hagyományos könyvtár* egy bizonyos hely, amelyben egy véges nagyságú gyűjtemény van, továbbá nyomtatott másodlagos vagy metainformációk (katalógus, tézauruszok stb.). Az elérés földrajzilag korlátozott (a használónak be kell jönnie a könyvtárba). A közvetítő funkciót szakember látja el. A szolgáltatási modell a helyi forrásokra épül, a könyvtár az információk hordozója, a tájékoztatásba még csak érintőlegesen kapcsolódik be. Az információ kinyerése részben a használó feladata. A technológiák még kevésbé vannak vagy nincsenek jelen.

A *2. típusú*, azaz *automatizált könyvtár* tevékenységét a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítése jellemzi. A távközlés könyvtári használata a bibliográfiai szolgáltatókhoz való kapcsolódással kezdődött, és elvezetett az online olvasói katalógusok kifejlesztéséhez. E könyvtártípusban a digitális lelőhely-megállapító eszközök még nem digitális hordozókra „mutatnak rá". A digitális és nyomtatott hordozók keveredése az elérés sokféleségét hozza magával. A könyvtár metainformációinak egy része már földrajzilag korlátlanul elérhető. Az emberi és a gépi közvetítés is keveredik itt. Az automatizálás nem befolyásolja e könyvtártípus szolgáltatási modelljét. A cél itt is a források rendelkezésre bocsátása a használó számára, a központban továbbra is a helyi gyűjtemény áll.

A *3. típusú könyvtár a hibrid könyvtár*, amelyben a nyomtatott és a digitális metainformációk mérlege egyre inkább a digitális felé mutat. Az automatizált könyvtártól az különbözteti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meg, hogy együtt található meg benne a primer digitális és nem digitális információ, először jelenik meg a teljességgel korlátozás nélküli földrajzi elérés. Ehhez bizonyos fejleményekre volt szükség a távközlésben és a földrajzilag megosztott tömeges digitális tárolásban. A papír itt a kérésre történő információszolgáltatás közvetítője. Az emberi közvetítés a költséges források elérésének ellenőrzésére szorítkozik. Lényeges változás: megtörtént az áttérés a konzultatív, értéknövelt modellre, amelyben a könyvtárosok aktívan részt vesznek az információk közvetlen elérésében és értékelésében. E modell jellemzői: a megfelelő információt, a megfelelő személynek, a megfelelő időben, a megfelelő formában, a megfelelő helyen és a megfelelő áron. A digitális információk földrajzi megosztását tekintve itt tapasztalható először a gyűjtemény fogalmának gyengülése.

A *4. típus a digitális könyvtár*. A könyvtár itt logikai egység, falak nélküli könyvtár, nem gyűjt megfogható, információt tartalmazó egységeket, ehelyett közvetített, földrajzilag korlátozásmentes elérést nyújt megosztott, hálózati digitális információkhoz. Ez a könyvtártípus sem nélkülözheti a gyűjteményt (a rendelkezésre álló összes információ kiválogatott alhalmazát) és az emberi közvetítés szükségességét. A globális hálózatok világában is van gyűjteményfejlesztés, amennyiben azok az információegységek válnak elérhetővé, amelyekre valaki rámutat – szükség van tehát a tájékoztató könyvtárosra. (Az 1-3. típusban szakbibliográfusok vagy egyéb szakemberek végzik ezt a jelentős mennyiségű feldolgozó-feltáró tevékenységet.) A 4. típusban ez a tevékenység a hálózati navigálást jelenti, de változatlan marad az, hogy egyedi információegységeket értékelnek, válogatnak ki egy bizonyos használói kör számára. A kapcsolódási felület problematikusabb a 4. típusú könyvtárnál, mint a másik két összetevő (a másodlagos információ – azaz a használói elérés szerkezete, és az elsődleges információ – azaz a hálózati források gyűjteménye). Feltételezhetnénk, hogy a digitális könyvtárban a közvetítés kizárólag gépi úton történik. Ehhez egyrészt az lenne szükséges, hogy a számítógépes interfész meglehetősen összetett párbeszédre legyen képes a használóval, másrészt össze kellene egyeztetni mindezzel a 3. típusnál megjelent konzultatív, értéknövelt szolgáltatási modellt. A használói igények (mind a kezdő, mind a tapasztalt használókéi) és az információbőség a használóközpontú szolgáltatások nyújtása mellett szólnak.

A könyvtárosképző intézmények hallgatói remélhetőleg egyre többen részesülhetnek gyakorlati képzésben a 3. típusról a 4. típusra áttérőben lévő könyvtárakban. Ezekben a tájékoztató szolgáltatások modellje felöleli a források szolgáltatását és a teljességgel konzultatív, sőt az értéknövelt szolgáltatásokat is – néha ugyanazon a könyvtáron belül. Képzésüknek olyan tudást és készségeket kell nyújtaniuk, amelyek jóval felülmúlják a 3. típus igényeit.

(Hegyközi Ilona)

97/056

MARTIN, J.V.: Subject specialization in British university libraries: a second survey = J.Librarianship.Inf.Sci. 28.vol. 1996. 3.no. 159-169.p. Bibliogr.

Szakreferensi rendszer a brit egyetemi könyvtárakban: egy újabb felmérés

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Szakreferensszolgálat

A tanulmány egy 15 évvel ezelőtti felmérés (Journal of Librarianship, 14 (2), 1982, 93-108.p.) ismétléseként azt vizsgálja, hogy a brit egyetemi könyvtárakban jelenleg milyen, illetve hogyan változott meg a tárgyi szakosodás természete és mértéke. Az összehasonlítás érdekében a jelen felmérés, amelyet könyvtárvezetőknek küldtek, ugyanazokat az intézményeket vizsgálja, mint a korábbi, ezért nem szerepelnek benne azok az új egyetemek, amelyek korábban politechnikumokként működtek. A könyvtárakat is az előző felmérés szerint csoportosították, úgy mint funkciók szerint centralizált, kétszintű, hibrid, háromszintű és szakterületi felosztású könyvtárak (a szerző pontosan meghatározza e kategóriák jelentését). A korábbi felmérés szerint várható eredmény, miszerint a tárgyi specializálódás a jövőben kevésbé lesz kivitelezhető, nem valósult meg. Amíg 15 évvel ezelőtt az volt a kérdés, hogy az egyetemi könyvtárak megen-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gedhetik-e maguknak tárgyköri könyvtárosok alkalmazását, a tárgyi szakosodás mára még szükségesebbé és megalapozottabbá vált.

(Autoref. alapján)

Lásd még 18

Kölcsönzés

97/057

BECKER, Uwe: Das Projekt „Self-Service" der Stadtbibliothek Köln = ABI-Tech. 16.Jg. 1996. 3.no. 259-264.p.

Res. angol nyelven

„Önkiszolgálás" a Kölni Városi Könyvtárban

Kölcsönzés -számítógéppel; Szoftver; Városi könyvtár

A kölni városi könyvtárban 1979 óta dolgoznak a BASIS offline kölcsönzésnyilvántartó rendszerrel. A könyvtár heti 40 órát tart nyitva, évente több mint 1,25 millió kölcsönzési tranzakciót bonyolít le. 1992/93-ra tervezték az online kölcsönzésnyilvántartás bevezetését, amelyet később úgy módosítottak, hogy önkiszolgáló módon a használó maga végezhesse el a szükséges műveleteket. A térítések fogadását és kezelését pénzkezelő automatákkal oldották meg. 1992-ben kötöttek szerződést az ALS céggel a megfelelő hardver és szoftver szállítására. A dokumentumokra ragasztandó címkéket és a biztonsági berendezéseket a Checkpoint cég szállította. A hardver nyolc szerverből és két pénzkezelő automatából állt. Az ALS rendszere lehetőséget ad a szoftver paramétereinek beállítására, így a központi számítógépes rendszerhez való teljes hozzáillesztésre.

A kölcsönzésnyilvántartás során ellenőrizhető módon illetve automatizáltan történik

– a különböző kölcsönzési határidők megszabása,

– a használók tájékoztatása a késedelmi díjról, számlája állásáról, az általa kölcsönvett dokumentumok számáról,

– a kölcsönzés megtagadása lejárt olvasójegy, prézens példányok stb. esetén,

– a visszavétel megtagadása a fiókkönyvtárak állományába tartozó és előjegyzett művek esetén.

A szerver képernyője az egyes menüpontok megérintésére reagál. A használó – a banki pénzautomatákhoz hasonlatosan – mágneskártyájával és születési dátumának egyes számjegyeinek megadásával azonosítja magát. A dokumentumok nyilvántartása a vonalkódos címkével történik. A tranzakció sikeres lebonyolítását a képernyőn zöld szín jelzi, a használó nyugtát kap. A pénzkezelő automata az igazolvány azonosítása és egy titkos szám beírása után tájékoztatja a használót tartozásairól stb. Vannak azért rendszeresen elvégzendő manuális munkák is: segítség a tapasztalatlan használóknak, a könyvkocsik ürítése, a váltópénz betöltése stb.

A biztonsági védelmet mágnescsíkkal oldották meg. Az AV-dokumentumoknál ezt érthető okokból nem alkalmazták, ezeket továbbra is kézzel kölcsönzik.

További biztonsági intézkedések:

– az olvasók azonosítása,

– a címkék másolásvédelme,

– a vonalkód csak speciális programmal állítható elő,

– a címkét nem lehet eltávolítani.

A módszer bevált, ma már 11 önkiszolgáló kölcsönzőautomatát használnak. Ma már nincs sorállás, a berendezések nélkülözhetetlenné váltak. Problémát csak az új média kölcsönzése és a multimédia jelent, amelyeket eddig kizártak az önkiszolgáló kölcsönzésből.

(Hegyközi Ilona)

97/058

STAFFORD, Janet: Self issue – the management applications. The introduction of self-service at the University of Sunderland = Program. 30.vol. 1996. 4.no. 375-383.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Önkiszolgáló kölcsönzés – vezetési vonatkozások. A Sunderland Egyetem tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Kölcsönzés -számítógéppel; Vezetés

Az önkiszolgáló kölcsönzés előrelépést jelent a kölcsönzésben az olvasó számára, ezért bevezetését érdemes minden könyvtárban fontolóra venni. Segíthet az egyre növekvő olvasói igények problémájának megoldásban, ami különösen most, a gazdasági és költségvetési korlátok korában jelent sokat a könyvtárak számára. A University of Sunderland információszolgáltatási részlegének projektje a szolgáltatás sikeres bevezetése érdekében négy ún. „p" elemet különböztetett meg (preparation, publicity, position, persuation = előkészítés, reklám, elhelyezés, meggyőzés), és ezek köré csoportosította az elvégzendő feladatokat. A cikk összefoglalja a sikerre vezető módszer lépéseit, ismerteti a berendezés részeit és működését, majd bemutatja az eddigi eredményeket és a jövő terveit.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

97/059
SÖDERGARD, Pia: Why does Finland make so many international requests? = Interlend.Doc. Supply. 24.vol. 1996. 3.no. 12-16.p.

Miért olyan sok a nemzetközi kölcsönzés Finnországban?

Állományalakítás; Igénykutatás irodalom iránt; Könyvtárközi kölcsönzés; Tudománymetria

A cikk a Finnish Council for Information Provision (TINFO) tanulmányáról számol be, amely azt kívánta kideríteni, hogy – amint ez egy Európa-szintű felmérésből kiderült – miért olyan magas a könyvtárközi kölcsönzési kérések száma Finnországban. Többféle módszert használtak. Annak kiderítésére, hogy a finn könyvtárak előnyben részesítik-e a külföldi szállítókat a hazaiakkal szemben, egyrészt könyvtárosokkal készítettek interjúkat a jelenlegi gyakorlatokról és folyamatokról, másrészt a nemzetközi kérések adatait behasonlították a központi katalógusba. A nemzetközi kérések űrlapjainak vizsgálatával képet akartak kapni a külföldről beszerzendő dokumentumokról, és fényt akartak deríteni a hazai állományok hiányosságaira. A szerző azt javasolja, hogy a nemzeti információellátás megtervezésénél vegyék figyelembe a használói igények nemzeti sajátosságait. E jellemzők kiderítésére finn disszertációk hivatkozásait elemezték.

(Autoref.)

97/060
HARTER, Stephen P. – KIM, Hak Joon: Accessing electronic journals and other e-publications: an empirical study = Coll.Res.Libr. 57.vol. 1996. 5.no. 440-456.p. Bibliogr.

Elektronikus folyóiratok és más elektronikus publikációk hozzáférhetősége: empirikus tanulmány

Elektronikus folyóirat; Felmérés [forma]; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat

A jelen cikk egy tanulmány eredményeiről számol be, amely az Interneten lévő tudományos és lektorált elektronikus folyóiratok hozzáférési problémáit és egyéb kérdéseit vizsgálta. Adatokat közöl az útmutatók információinak pontosságáról, a cikkek elérhetőségéről, a cikkarchívumok helyzetéről, a kurrens és régebbi számok visszakeresésének módszereiről, és a használt adatformátumok széles skálájáról. Azoknak az elektronikus publikációknak az elérhetőségéről is tájékoztat, amelyekről az elektronikus folyóiratok közölnek bibliográfiai adatokat, illetve annotációkat. Az eredmények rámutatnak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az elektronikus szövegek visszakeresése során felmerülő gyakorlati problémákra, és bemutatják a vizsgált elektronikus folyóiratok elégtelen hozzáférhetőségét és használhatóságát. A szerzők a téma egyetemi- és tudományos könyvtári vonatkozásaival is foglalkoznak.

(Autoref.)

97/061
MEREDITH, Barbara: Document supply in the electronic world: the publishers' view = Interlend.Doc.Supply. 24.vol. 1996. 3.no. 6-11.p.

Dokumentumszolgáltatás az elektronikus világában: a kiadók álláspontja

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus dokumentum; Szerzői jog

A cikk az amerikai kormány, az Európai Unió és különféle kiadók különálló, de együttműködésre kész erőfeszítéseit ismerteti a szellemi tulajdon területén. Tárgyalja a szerzői jogvédelem, különösen az elektronikus dokumentumok szerzői jogvédelmének kérdéseit, valamint a szerzői jogra irányuló globális nézőpont szükségességét. Eloszlat néhány népszerű hiedelmet a szerzői jog megsértéséről.

(Autoref.)

Dokumentációs eljárások és termékeik

97/062
KURM, Margit: Analüütiliste andmebaaside loomise kogemus Eesti Rahvusraamatukogus = Raamatukogu. 1995. 3.no. 19-21.p.

Adatbáziskészítési tapasztalatok az Észt Nemzeti Könyvtárban

Adatbázis; Nemzeti könyvtár

A szerző áttekinti az észt nemzeti könyvtár adatbázisépítő tevékenységét az utóbbi hat évben. Az adatbázisok többsége az elmúlt két évben készült a Pro-Cite 2.1 szoftver használatával. A Fox-Base és a Fox-Pro programokat is használták. Az első adatbázist 1988-ban készítették; ezt a beiratkozott olvasók nyilvántartására használták. Később egyéb adatbázisokat is kifejlesztettek, pl. könyvtárstatisztikai adatállományokat a Könyvtártudományi és fejlesztési főosztályon, valamint az észt nemzeti bibliográfia adatbázisát a Nemzeti bibliográfia főosztályon. Jelenleg 21 adatbázist építenek, pl. a jogalkotás, a gazdaság, a politika és a társadalmi problémák területén. A cikk közreadja az adatbázisok jegyzékét és rövid leírásukat.

(Autoref.)

Lásd még 52

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

97/063
DE VOOGD, Lourina: Bibliotheksarbeit für Einwanderer in den Niederlanden = Bibl.für Alle. 13.Jg. 1996. 3.no. 3-7.p.

A bevándorlók könyvtári ellátása Hollandiában

Nemzetiségi olvasó

Hollandiában a bevándorolt nemzeti kisebbségek a teljes lakosság 6%-át teszik ki, a 15 éven aluli gyerekeknek 11%-át. Néhány nagyobb városban a bevándorlók aránya 20%, a 15 éven aluli gyerekeké pedig közel 50%. Kiemelkedően magas a törökök és a marokkóiak száma, jóval

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kevesebb a Karib szigetvilágból érkezetteké, elenyésző és igen szórt a más országokból (pl. Kelet-Európából) jöttek száma.

Kulturális helyzetükkel a 80-as évek elejétől foglalkozik behatóbban a politika és a törvényhozás, könyvtári ellátásuk szervezett formái is ekkor bontakoztak ki. A könyvellátás legfontosabb központi eszközei a rendszeresen megjelenő könyvbeszerzési tanácsadó jegyzékek. Ezeket a Holland Könyvtári és Olvasási Központ (NBLC) lektorátusa szerkeszti a közművelődési könyvtárak számára. Évente 650 török és 650 arab nyelvű könyvet ajánlanak (ezek fele gyerekkönyv) az évi 8 alkalommal megjelenő jegyzékeken. Ezt a listát mintegy 50 könyvtár fizeti elő. A kisebb könyvtárak számára 25 kötetes egységcsomag is megrendelhető, ezzel a lehetőséggel kb. 20 könyvtár él.

Külön vásárlási tanácsadó jegyzék készül a többi nyelv javasolt irodalmáról is. Ez a jegyzék jelenleg 40 nyelvet tartalmaz, de a jövőben bizonyos prioritásokat kívánnak bevezetni. A félévenként megjelenő lista 25 címből áll (50 DM), de van egy csökkentett változata is (5 cím/5 DM).

Az NBLC országos szolgáltatásait kiegészíti a 12 tartományi könyvtári központ. Többen közülük letéti ellátás formájában gondoskodnak arról, hogy a kisebb könyvtárakban is jelen legyen a nyelvi kisebbségeknek megfelelő irodalom.

Az egyes helyi könyvtárak változatos formákban járulnak hozzá a nyelvi kisebbségek kulturális életéhez: irodalmi rendezvényekkel, felolvasó délutánokkal, kiállításokkal, interkulturális programokkal, írástanulási tanfolyamokkal az asszonyok részére.

A jövőt illetően a holland könyvtárügy fontosnak tartja e téren a könyvtárak és más intézmények együttműködését, a könyvtárak tevékenységi profiljának egyértelműbb kialakítását, s általában a kisebbségekkel kapcsolatos könyvtári feladatok világos megfogalmazását, a hosszabb-rövidebb időre szóló prioritások meghatározását. Az eddiginél többet kell foglalkozni a 3-6 éves gyerekekkel és szüleikkel. A törökök és a marokkóiak mellett a bevándorlók és menekültek más nemzetiségű csoportjaira is több figyelmet kell fordítani. Végül a cikk írójának személyes megjegyzése: mivel Hollandiában a munkanélküliek aránya a bevándorlók körében háromszor akkora, mint a régi lakosoknál, könyvtárosként is több bevándorlót kellene alkalmazni, mint eddig, leküzdve a szakmai ellenállást és a sokféle ellenvetést.

(Katsányi Sándor)

97/064

MAHER, Igor: Dostopmost knjiznic za telesno prizadete osece v Sloveniji = Knjiznica. 39.vol. 1995. 1/2.no. 137-143.p.

A szlovén könyvtárak hozzáférhetősége a testi fogyatékos olvasók számára

Könyvtárépület; Testi fogyatékos olvasó

A cikk egy 1993-as felmérésről számol be, amely a szlovéniai közkönyvtárak 77%-ára, a felsőoktatási könyvtárak 78%-ára és a szakkönyvtárak 34%-ára terjedt ki. A felmérés célja annak kiderítése volt, hogy a résztvevő könyvtárak milyen mértékben biztosítják a mozgássérült használók számára az épülethez, az állományokhoz, a parkoláshoz és a mellékhelyiségekhez való hozzáférést. Az eredmények nem biztatóak, mert a könyvtárak 53%-a nem gondoskodik a mozgássérült használók közlekedéséről, akik a vizsgált könyvtáraknak csak 20%-át tudják segítség nélkül használni. Alacsony azoknak a könyvtáraknak a száma is (21%), amelyek speciális parkolóval rendelkeznek. A könyvtárak 57%-ában nem megfelelő az állományokhoz való hozzáférés a sérült olvasók számára, s még rosszabb a helyzet a mosdókkal, mert speciális WC-ket a könyvtáraknak csupán 3%-a biztosít. A három könyvtártípus összehasonlítása azt mutatta, hogy a legelfogadhatóbb a helyzet az egyetemi könyvtárakban, s a legnagyobb aggodalomra a mozgássérültek számára hozzáférhetetlen közkönyvtárak adnak okot.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

97/065
BINDER, Wolfgang: Die virtuelle Bibliothek ist Internet-Realität: Neue Rollen für reale Bibliotheken = Nachr.Dok. 47.Jg. 1996. 4.no. 215-224.p. Bibliogr. 28 tétel.

Res. angol nyelven

A virtuális könyvtár Internet-realitás: új szerepek a valóságos könyvtárak számára

Dokumentum -gépi információhordozón; Elektronikus könyvtár; Számítógép-hálózat

Több mint húsz éve szerepelnek a szakirodalomban az elektronikus könyvtárral kapcsolatos elképzelések. Az Internetről írták már azt, hogy virtuális könyvtár, amelyben megvalósul az elektronikus könyvtár víziója. Egy ideje megjelentek a digitális könyvtárnak nevezhető szerveződések is.

Az *elektronikus könyvtárak* állománya valódi elektronikus publikációkból, nyomtatott dokumentumok párhuzamos elektronikus kiadásaiból és nyomtatott kiadványok elektronikus másolataiból áll. Tárolásuk történhet helyben vagy a helyi, országos és a nemzetközi hálózatokon. Feltárásuk lehet átfogó és egységes (szabvány szerinti), vagy részleges és heterogén (ideiglenes). A feltárás hiánya nem zárja ki a könyvtár megnevezés használatát.

Az elektronikus könyvtár konzervatív koncepciója szerint egy bizonyos használói kör helyben kap meg kizárólag elektronikus szolgáltatásokat (ez volt a papír nélküli könyvtár koncepciója – lényegében azonban a hagyományos könyvtári ellátás koncepciója új technikai eszközökkel).

A *digitális könyvtárak* modern, realista koncepciója a források hálózatba szervezésén, a kooperatív gyűjtésen és feltáráson alapul. Az ARL (Association of Research Libraries, USA) definíciója szerint a digitális könyvtár nem egyetlen intézmény, hanem a technológia révén összekapcsolt sok forrás, aminek köszönhetően a könyvtár és információs szolgáltatásai egyetemesen hozzáférhetővé válnak. Lényeges vonása még, hogy nemcsak a dokumentumok forrásadatait, hanem azok teljes szövegét szolgáltatja.

A *virtuális könyvtár* összetevő elemei a következők lehetnek:

1. Nem kereskedelmi publikációs szerverek (kb. 2-10 000)

Az Interneten a publikációk (cikkek, jelentések, preprintek, konferenciai jelentések, sajtóközlemények) legtöbbje intézmények, társaságok, intézetek szerverén található.

2. Preprint-archívumok (kb. 50)

Ezeknek különös jelentőséget tulajdonítanak, ugyanis segítségükkel ki lehet küszöbölni a tudományos eredmények közzétételének időbeli eltolódását és a tetemes postaköltséget. A Los Alamos National Lab archívumát 70 ország 35 ezer használója veszi igénybe; naponta 70 ezer tranzakciót regisztrálnak.

3. Szakmai társaságok információs rendszerei

E társaságok egyre többen határozzák el a hagyományos, kereskedelmi folyóiratkiadás megszüntetését (amelynek teljesítőképessége és finanszírozási igénye meghaladja a lehetőségeiket) és vállalkoznak saját elektronikus kiadásra. (Példák: Association of Computer Machinery, Deutsche Mathematiker-Vereinigung.) A létrejövő e-dokumentumok nem puszta leképezései a nyomtatott termékeknek, hanem interaktív elemekkel rendelkeznek (műszaki értelemben: hipertextes megoldások, kommunikációs értelemben: kommentálási lehetőségek).

4. Nem kereskedelmi e-folyóiratok (kb. 1800)

Ezek közül tudományos igényű cím kb. 2-300, a nyomtatott termékekkel azonos minőségű kb. 50.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5. Newsgroup-ok (kb. 10 000)

A newsgroup-ok is az információ- és véleménycsere fórumai. Közönségük elsősorban az érdeklődő laikusokból áll, tudományos értéket néhány száz newsgroup képvisel.

6. A kiadók forgalmazási rendszerei

Az Interneten elsősorban a kereskedelmi elektronikus folyóiratok tartoznak ebbe a körbe (ezek elsősorban még nyomtatott folyóiratok párhuzamos kiadásai; kb. 100 ilyen van). Amint az Interneten létrejönnek a szükséges fizetési és elszámolási megoldások, várhatóan egyre nagyobb szerephez jut majd a megrendelésre történő publikálás.

7. Szövegarchívumok

A humán tudományok területén jött létre a legtöbb ilyen archívum (számuk meghaladja a 300-at), amely könyvszerű publikációkat, forrásszövegeket, különböző irodalmi műfajokat tartalmaz. (Példák: Gutenberg-projekt, LETRS, Electronic Text Center stb.) Ezek belépési pontjai katalógushoz hasonlóak, nyilvánosan használatra szánt publikációkat tesznek hozzáférhetővé.

A digitális könyvtárak (kb. 40-50) egyharmada a fenti típusú alkalmazásokkal él, kétharmada még a tervezési időszakban tart. A digitális könyvtárak olyan információgyűjtemények, amelyek igényes használói interfésszel rendelkeznek, nagyfokú interaktivitást tesznek lehetővé. Ilyen vállalkozások folynak a *Digital Library Initiative* keretében az USA-ban. 24,2 millió dolláros költségvetéssel hat projekt zajlik 18 cég és 30 együttműködő partner (intézmények, karok, társaságok, kiadók és – főleg nagy egyetemi – könyvtárak) bevonásával. E könyvtárak tükrözik és feltárják az Internet mint virtuális könyvtár egyes részeit.

A hagyományos könyvtári funkciók tovább élnek, a könyvtárak szerepköre az Internet-publikációkkal kapcsolatban azonos a hagyományos tájékoztatási termékek esetében szokásos szerepkörrel. Az információszolgáltatás körébe nemcsak a hozzáférés biztosítása, hanem sokkal összetettebb tevékenységek is beletartoznak: kiadói funkciók ellátása, a nyomtatott dokumentumok szkenneléssel való bevitele, elektronikus formában már meglévő dokumentumok HTML-formátumba való konvertálása, Internet-dokumentumok tükrözése helyi szerveren, archiválás, kereskedelmi forgalomban lévő kiadói termékek szolgáltatása, a használat szubvencionálása, műszaki segítségnyújtás a használók számára.

A könyvtárak feladata marad az Internet forrásainak formai és tartalmi feltárása, az Internet-források rendelkezésre bocsátása keresésre vagy böngészésre, továbbá a használók képzése és tanácsadás.

(Hegyközi Ilona)

97/066

BIRKENES, Aase-Liv: The Internet and Norwegian public libraries = Scand.Publ.Libr.Q. 29.vol. 1996. 2.no. 4-5.p.

Az Internet és a norvég közkönyvtárak

Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

A norvég közkönyvtárak igazgatóságának a könyvtárak és az Internet kapcsolatával foglalkozó konzultatív csoportja 1995 nyarán országos felmérést végzett, mely szerint a 21 megyei könyvtár közül 14, s összesen további 21 közkönyvtár rendelkezett Internet-kapcsolattal. Közülük néhány régi felhasználó, komoly tapasztalatokkal, a többség azonban kezdőnek számít. Legtöbben az állami tulajdonú UNINETT-et választották Internet-szolgáltatónak, és több kisebb könyvtár megfelelőnek tartja a telefonos kapcsolatot. (Az UNINETT 1995-ig ingyen biztosította a hozzáférést, azonban 1996-tól olyan mértékű díjat kér, hogy a könyvtárak legtöbbje kereskedelmi szolgáltatóhoz fordult, illetve a kooperációs hozzáférési lehetőségek megteremtése iránt érdeklődik.)

Jelenleg 9 megyei és 16 más közkönyvtár rendelkezik saját honlappal, s közülük néhány nemcsak saját katalógusaiba enged betekintést, hanem más helyi információkat is szolgáltat. Sok kisebb könyvtár használja a *MicroMarc* rendszert, amely nem teszi lehetővé a katalógus WWW-en való szolgáltatását, míg a nagyobb könyvtárak által preferált *Bibliofil* rendszer ezt a lehetőséget is nyújtja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A közeljövő programjai:

1. a könyvtárak megismertetése az Internet technológiájával, lehetőségeivel;

2. az Internet-hozzáférés mint a könyvtárhasználók számára nyújtott szolgáltatás jelenlegi gyakorlatának felmérése, elveinek kimunkálása;

3. valamennyi közkönyvtár Internet-be kapcsolása.

Ez utóbbi várható költsége – csak a hálózati kapcsolatoké – több, mint 10 millió norvég korona, a helyben szükséges berendezések és a képzés költségei nincsenek megbecsülve. Mivel az erre irányuló központi akarat még nem látható, az első feladat egy információtechnológiai terv elkészítése lenne, ami a közkönyvtárak szerepét és az új technológia használatát körvonalazná.

(Mohor Jenő)

97/067

LARSEN, Gitte: The Internet in Denmark = Scand.Publ.Libr.Q. 29.vol. 1996. 2.no. 13-17.p.

Az Internet Dániában

Információs társadalom; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

Egy 1995. őszi felmérés szerint 71 dán közkönyvtárnak volt Internet-hozzáférése, és várhatóan 1997 folyamán szinte valamennyi eléri majd a hálózatot. Ennek elősegítésére a könyvtári főhatóság 1996-ra 1,5, 1997-re pedig 5 millió dán koronát biztosít e célra. Bár az Internet-hozzáférés biztosítása nem szerepel a közkönyvtári törvényben, a kulturális miniszter véleménye szerint ez is könyvtári alapszolgáltatásnak tekintendő, következésképpen a használó számára ingyenesnek kell lennie.

Jelenleg a legszélesebb körű hozzáférést a Roskilde megyei könyvtár biztosítja, negyven teljes körű Internet WWW szolgáltatást nyújtó terminállal és a helyi egyetem hallgatóiból álló, a felhasználókat segítő csapattal. A könyvtári OPAC Web-szerveren keresztül is elérhető. A felmérés idején összesen 25 közkönyvtár nyújtott Internet-hozzáférést olvasóinak, a teljes lakosság 23,2%-át érintve. 1996 elején a legtöbb kapcsolódó könyvtár megteremtette az olvasói hozzáférés lehetőségét.

Az Internet-használó olvasók azonos mértékben böngésznek illetve keresnek Gopher és WWW segítségével, s majdnem azonos mértékben töltenek le anyagokat. A könyvtárosok esetében a Gopher ill. WWW keresés áll az első, a felfedezés, böngészés a második, és a letöltés – lényegesen lemaradva – a harmadik helyen. Mindössze 5 könyvtár rendelkezik saját honlappal, azonban hat hónapon belül 23, egy éven belül 39 lesz ezek száma.

Említésre méltó a silkeborgi könyvtár komplex Internet-szolgáltatása, ahol a saját honlap az OPAC hozzáférés mellett valamennyi részleg ismertetését, turista-információk sorát, a helyi közösségnek szóló tájékoztatásokat és vita-listákon való részvétel lehetőségét is nyújtja.

Az 1994-ben kiadott és széles körben megvitatott „Info-társadalom 2000" című jelentés és az ezt követő (1995. márciusi) "A víziótól a cselekvésig" című dokumentum voltaképpen a dán információpolitika cselekvési terve, amely külön fejezetben („A könyvtárak az információtechnológia korában") foglalkozik a könyvtárakkal. A közkönyvtárak igazgatói saját cselekvési tervet dolgoztak ki, célul tűzve, hogy

1996 végéig legalább a központi szerepkörű közkönyvtárak rendelkezzenek Internet-hozzáféréssel és biztosítsák az Internet használatot olvasóik számára,

a beszerzési keretek növekvő részét fordítsák nem nyomtatott dokumentumokra,

a közkönyvtárak vállaljanak kezdeményező szerepet a helyi érdekeket szolgáló helyi hálózatok kialakításában és

a könyvtárakba nyilvános terminálokat telepítsenek.

(Mohor Jenő)

97/068

ZELENINA, G.N. – KRIVOSENKO, V.A.: Ispol'zovanie vozmožnostej INTERNET v biblioteke vuza = Naučn.Teh.Bibl. 1996. 8.no. 23-26.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Internet felhasználási lehetőségei egy orosz egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár -műszaki; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Az Internet nemcsak globális számítógépes hálózat, hanem hatalmas információtömeg is, amelyben a célirányos tájékozódáshoz speciális ismeretekkel bíró tájékoztató könyvtárosok alkalmazása célszerű. Ezt a felismerést váltották gyakorlattá a Cseljabinszki Állami Műegyetemen, ahol 1993-ban FREENET néven regionális hálózati központot hoztak létre. Az egyetem központi szervere biztosítja Dél-Ural egyetemei, valamint más oktatási intézményei és tudományos szervezetei számára a nonprofit hálózati szolgáltatásokat. A jövőben tovább akarják növelni a Cseljabinszk-Moszkva közötti bérelt vonal adatátviteli kapacitását, és fejleszteni szeretnék a kapcsolatot Ural más városaival, köztük elsősorban Jekaterinburg, Perm és Kurgan hálózati csomópontjaival.

A Cseljabinszki Állami Műegyetem tudományos könyvtárában az elsők között létesítettek szolgáltató állomásokat. Elsősorban az FTP- és TELNET szolgáltatásokat használják.

A műszaki és pszichológiai akadályok leküzdésével egyértelművé vált, hogy változtatni kell a hagyományos könyvtári technológia szemléletén, és az olvasószolgálatnak ki kell használni az Internet lehetőségeit. Kezdetben az elektronikus levelezés rendszerét sajátították el a munkatársak, melynek révén a világ nagy könyvtáraival léptek kapcsolatba. Fokozatosan bővítik a ma már 300 európai és USA-beli könyvtár adatait és adatbázisait tartalmazó elektronikus katalógusukat. A könyvtár szerverén keresztül a könyvtárak országok, városok és a könyvtárak nevei szerinti besorolásban is lekérdezhetők. Az orosz nyelvű leírásban a címek közlésén kívül tájékoztatással is segítik a rendszer használatát.

Hamarosan kitűnt, hogy az olvasók számára nem elegendő a bibliográfiai szintű tájékozódás, a dokumentum teljes szövegéhez szeretnének minél előbb hozzájutni. Az egyetem könyvtára összegyűjtötte azokat a hálózati címeket, ahonnan az ilyen kérések teljesíthetők.

Különösen hasznosnak bizonyultak az Internet telekonferenciái (levelező fórumai). Az egyetemi hálózati központ több mint hatezer USENET és LISTSERV rendszerű telekonferenciával tart fenn kapcsolatot. A konferenciák szinte minden tudományterületet felölelnek, de mivel nincsenek tematikus csoportosításban, igen nehéz rátalálni a keresett témákra. A könyvtár felvállalta a navigátori funkciót: az egyetem profiljának és az olvasói igényeknek megfelelően rendszerezi a konferenciákat, felhívja a figyelmet a változásokra, s az új szolgáltatási formákra. Ez a feladat azért is vált könyvtárivá, mert a munka során kitűnt, hogy a könyvtárost olcsóbb a hálózati munkára átképezni, mint a hálózati szakembert a tájékoztatás tudományára.

A WWW-szervereken elérhető információk sokféle megjelenési módja (grafikus, video stb.) az oktatás és az egyetemen folyó kutatás számára nagyon jól hasznosul, a lekérdezésükhöz szükséges telekommunikációs ismeretek elsajátítására ezért nagy figyelmet fordítanak. Az egyetem szerverén természetesen megtalálhatók az egyetem saját közérdekű adatai is (tanszékei, tanárai, kutatási témái stb.).

A könyvtár jelenleg a saját állományáról szóló információs anyaggal, valamint az orosz könyvtárak online katalógusainak, adatbázisainak címeivel, tájékoztató adataival bővíti a világ könyvtárait tartalmazó szisztematikus kínálatát. Az egyetem könyvtára egyben a városi és a felsőoktatási könyvtárak módszertani központja is, s koordináló szerepeként – a LIBWEB szövetségi program keretében – a hagyományos együttműködést hálózati integrációvá kívánja fejleszteni.

(Bíró Júlia)

97/069

BEVAN, Simon – EVANS, Janet: Managing the library Intranet at Cranfield University = Man.Inf. 3.vol. 1996. 9.no. 38-40.p. Bibliogr. 8 tétel.

„Intranet" szolgáltatás a Cranfield Egyetemen

Egyetemi könyvtár; Helyi gépi hálózat; Kommunikáció -személyzeten belül

Az *Intranet* az Internet-, ill. Web-technikának (pl. TCP/IP, ill. HMTL-protokollok) egy nagyobb szervezeten belüli alkalmazása. Nagy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ütemben terjed, a Netscape-ügyfelek 70%-a alkalmazza. 1998-ra azt jósolják, hogy az Intranet-programok eladási értéke négyszerese lesz az Internet-üzletnek. Sok egyetemen máris találkozhatunk vele, ezeken a helyeken a hallgatók utánanézhetnek az egyetemi intézmények címének, telefonszámának, az előadások idejének, sőt, saját érdemjegyeiket is ellenőrizhetik.

A házon belüli információs rendszereknek két fő típusa létezik, a Groupware (ilyen a Lotus Notes), valamint az Intranet. Míg az előző esetben minden dokumentumot minden helyi hálózaton többszörözni kell, az Intranet egy központi helyen tartja azokat. Ahol az adatátviteli szélesség kicsi, vagy a hálózati kapcsolat nem eléggé megbízható, ott a Notes jobban beválhat, bár az Intranetnél mintegy tízszer drágább.

A Cranfieldi Egyetem könyvtárában munkaerőgondokkal küzdöttek (71 órás heti nyitvatartás, két munkatárs minden nap 14 és 21 óra között, szombati ügyelet, miközben a 30 dolgozóból tíz részfoglalkozású), s a dolgozók közötti kapcsolattartás is javításra szorult (pl. sokan nem találkoznak naponta).

LIBNET néven kísérleti rendszert fejlesztenek ki, amely jelenleg csak a könyvtárosok számára elérhető, jelszóval védett, s a szerveren egy közös alkönyvtárra korlátozódik, de olyan kulcsfontosságú információkhoz nyújt kényelmes hozzáférést, mint a használók kölcsönzési információi, az esti ügyeleti beosztás, a személyzet bizottsági tagsága, adatbázishasználati útmutatók, a gyakran feltett kérdésekre adott válaszok. Segítségével nem kell annyi dokumentumot köröznie, kevesebb lesz a fénymásolási költség, az oktatók levélrekeszeiben nem halmozódnak a dolgozatok. Egyes elektronikus folyóiratokat (pl. Ariadne, D-Lib) közvetlenül is hozzáférhetők; a könyvtárban folyó tervezési munkálatok dokumentumaihoz is hozzá lehet férni. A következő fázisban több beleszólást terveznek adni a könyvtárosoknak a saját Intranetük alakításához, és a munkatársak születésnapjának számontartása is hozzájárulhat a saját személyes érdekeltségük erősítéséhez. Elektronikus úton lesz célszerű hozzáférhetővé tenni az új könyvtári kézikönyvet. A munkatársak minden szintjét képviselő Intranet-fejlesztő csoportnak külön elektronikus formanyomtatványon lehet észrevételeket küldeni.

A problémák között az Intranet passzív jellegét (mindenkinek keresni kell az információt), valamint az információk karbantartásának, javításának kötelességét lehet megemlíteni. Az előbbin azzal lehet segíteni, hogy minden számítógépen bekapcsoláskor aktivizálódik a Netscape, az utóbbinak megoldása pedig azon múlik, mennyire teszik magukévá a könyvtárosok a LIBNET-et, s hogy milyen egyenletesen lehet elosztani az ezzel kapcsolatos munkát.

(Mándy Gábor)

97/070

HIGGINS, Peter: The World Wide Web: an introduction = Inf.Dev. 12.vol. 1996. 3.no. 145-148.p.

A World Wide Web: bevezetés

Hiperszöveg; Számítógép-hálózat; Tipográfiai szerkesztés

A cikk egy kezdők számára írt útmutató az Internetről és a World Wide Webről. Ismerteti, mire jó az Internet és mire nem, hogyan használható fel a mindennapi életben. Felvázolja a WWW fejlődését és funkcióit, s röviden elmagyarázza a HyperText Markup Language (HTML) használatát Web-oldalak készítésére. Közread egy Web mintaoldalt HTML-es változatával együtt, és egy rövid értelmező szótárt is közöl a legalapvetőbb internetes kifejezésekről.

(Autoref.)

97/071

WEINER, Suzanne T. [ed.]: Electronic resources in science and technology: gopher and its future = Sci.Tech.Libr. 15.vol. 1996. 4.no. 69-79.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tudományos-műszaki információk elektronikus forrásai: a gopher és jövője. Tematikus rész, két cikk

Hatékonyság; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A gopher története 1991-ben indult. Tervezésekor a könnyű használat, a minimális használóképzés volt a cél, és hogy minden szerver-"gazda" maga alakíthassa ki hierarchikus menüje szerkezetét. Az utóbbi két évben a gophert mint népszerű navigációs eszközt egyre inkább felváltja a WWW és a különböző böngészők.

Az Internet „vadnyugati" korszakában nem lehetett a hálózaton intuitíven navigálni. Hálózati címeket kellett ismerni, és tisztában kellett lenni azzal, mi a teendő, ha elértünk az adott címre. A gopher népszerűségét beépített strukturális és navigációs tulajdonságainak és használóbarát interfészének köszönheti. A könyvtárosok a hierarchikus menüket azért fogadták örömmel, mert hasonlított a megszokott osztályozási rendszerek szerkezetéhez.

A könyvtárosok hagyományos szerepe az információk osztályozása és kiválasztása, valamint a források kiválasztása a gyűjteménybe. A gopher az utóbbit is lehetővé tette: kiválasztott elektronikus források feltöltését, megjelenítését, az azokhoz való kapcsolódást. Alkalmas volt arra, hogy nagy szöveges fájlokat archiváljon és indexeljen indexelő rendszerekkel (pl. WAIS) összekapcsolva. Egyszerre kezelte a hozzáférést és a saját tulajdonban lévő állományt: a helyi információk, dokumentumok és adatbázisok is feltölthetők és elrendezhetők voltak az Internet kapcsolódási pontok mentén.

A World Wide Web újabb és korszerűbben kezelhető navigációs eszköz. Vizuálisan és szerkezetét tekintve is a nyomtatott hordozóhoz hasonlít (oldalak, különböző betűtípusok, grafika stb.). Sokkal tetszetősebb, eszközökben gazdagabb. A Web hipertextes kapcsolatai szövegbe ágyazhatók vagy menükbe szervezhetők. A kapcsolódási pontokhoz magyarázatok fűzhetők. A kiválasztás és a megszervezés a gopherrel azonosan történik, de a Web lehetőséget ad a kreativitásra, míg a gophernél egy meglévő struktúrát kellett alkalmazni. A szövegszerkesztő programok új változatai automatikusan html-formátumra alakítják a szövegeket, ami várhatóan növelni fogja a Web népszerűségét.

A gopher hierarchikus struktúrája a használók előtt menüként jelenik meg. A menü tételeihez kapcsolódhat metainformáció. A struktúra és a metainformáció a dokumentumokon kívül jelenik meg. A gophert helytelenül nevezik csak szövegesnek: a dokumentumok, amelyek a gopheren megjelennek, lehetnek bármilyenek (szöveg, grafika, HTML, video stb.).

A WWW szervezeti struktúrája a html dokumentumokon belül jelenik meg. A WWW mindent oldalként kezel, nincs különbség az információs tér szerkezete és tartalma között.

A gopher és a WWW egyaránt első generációs eszközök, amelyeket műszakilag képzetlen felhasználók tömeges használatára fejlesztettek ki. Mint minden új technológia esetében, itt is időbe telik a problémák optimális megoldása.

Sok könyvtár terjedelmes gopherekret hozott létre a Web megjelenése előtt. Felmerül a kérdés, hogy áttérjenek-e a Webre vagy a gophert tartsák meg; esetleg mind a gophert, mind a Web-szervert működtessék. Technikailag sokféle lehetőség nyílik: gopherekhez kapcsolódni lehet a Web-oldalakról is, a gopher-kapcsolódásokat html-kapcsolódásokra át lehet alakítani egy számítógépes program segítségével (ez kibővíthető aztán szöveggel és más médiával Web-oldalakká). A döntésnél figyelembe kell venni, rendelkezésre áll-e az a technika, amellyel a Mosaic és Netscape Web-böngészők futtathatók, a Web-oldalak teljes pompájukban megjeleníthetők. Ha a gophert és a Webet egyaránt tovább „gyarapítják", a munka gyakorlatilag megduplázódik, továbbá két szervert kell üzemeltetni.

A gophert és a WWW-t eltérő tulajdonságaik miatt különböző célokra érdemes használni. A WWW lapok például igen alkalmasak a hirdetések céljaira, a gopher pedig (a Veronicához hasonló indexelő szolgáltatásokkal kombinálva) lehetővé teszi, hogy pertinens információkat viszonylag gyorsan megtaláljuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mire lesz szükség a jövőben? A gyűjtemények szerkezetének megjelenítésére, keresési lehetőségekre és gazdag tartalomra. Ezt el lehet érni a gopher és a WWW kombinálásával (html-dokumentumok gyűjteménybe szervezésével gopher-szerveren). Az architektúra szempontjából az jelent problémát, hogy a gopher kapcsolódási pontjai egy-egy könyvtár (directory) tételei, a WWW kapcsolódási pontjai pedig dokumentumba ágyazott URL-ek. E kapcsolódási pontok nem néven, hanem lelőhelyen alapulnak. Az információs rendszerek következő generációi a neveket fogják használni, legalább opcióként a lelőhelyekre történő hivatkozás mellett.

A gophert is fejlesztik: a minnesotai egyetemen háromdimenziós használói interfészt fejlesztenek ki a hozzá (GopherVR), hogy a dokumentumok és azok klaszterei közötti kapcsolatokat szemléletesebben meg lehessen jeleníteni. A kísérleti szakasz 1-2 év múlva zárul. Egy másik tendencia az Internethez igazodó lapformátum nyelvek fejlesztése. A WWW html-dokumentumai mellett már az Adobe Acrobat PDF dokumentumok is tartalmazhatnak URL-eket hipertextes kapcsolódási pontként. Mivel a gopher képes újfajta adatformátumokat fogadni és nem kapcsolódik szorosan egyetlen lapformátum nyelvhez sem, ezt a fejleményt is könnyen be tudja fogadni.

(Hegyközi Ilona)

97/072

PLEMNEK, Alexander – SOKOLOVA, Natalia: RUSLANet – a new generation library system project in Russia = El.Libr. 14.vol. 1996. 4.no. 303-306.p.

Egyetemi és tudományos könyvtárak hálózata Oroszország észak-nyugati régiójában: a RUSLANet projekt ismertetése

Egyetemi könyvtár; Fejlesztési terv; Gépi könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat

A külföldi szoftverek adaptálása nem vezetett a várt eredményre, ezért orosz sajátosságokkal is rendelkező, de a nemzetközi könyvtári rendszerbe is beilleszthető rendszer kifejlesztését határozták el. A RUSLANet kidolgozását a pétervári műegyetemen kezdték meg, két évvel ezelőtt. Azt tervezik, hogy az egyetem központi könyvtára és a Nyitott Könyvtári Rendszerek Központja (az egyetemen belül) Északnyugat-Oroszország könyvtári koordinációs központjává válik. A rendszerben részt vevő báziskönyvtárak könyvtári szolgáltatásokat, adatbázis-szolgáltatást, híreket, levelezést, Internet-hozzáférést nyújtanak, valamint ők felelősek a rendszer biztonságáért is. Az információk használatában megkülönböztetik az egyetemi, a városi-regionális, valamint a globális szintet. Ez utóbbi már feltételezi a Z39.50-es kapcsolatot, valamint keresőrobotok (search engine) használatát is. Ezen a szinten működik az egész rendszer „rendszergazdája". A rendszer kliens-összetevőjét a munkaállomások (workbench) hierarchiája alkotja, amely a felhasználók típusaihoz (vezető, katalogizáló, olvasó stb.) igazodik, és a szerverrel helyi hálózati (LAN), távoli hálózati és Internet üzemmódban kommunikálhat. A munkaállomások egyforma használói interfésszel rendelkeznek.

A Nyitott Könyvtári Rendszerek Központjának gépparkja: MicroVAX/Open VMS, DECSystem 5500/Ultrix, AlphaServer 400/DEC Unix, valamint 100 megabájtos hálózati infrastruktúra. A RUSLANet két irányban fejlődik: egyrészt Web-oldalakat hoznak létre a projektben részt vevő könyvtárak csoportja számára (ez lehetővé teszi a közvetlen Internet-kapcsolattal nem rendelkező könyvtáraknak, hogy a Web-en információkat tegyenek közzé magukról), másrészt egy regionális könyvtári információs rendszert fejlesztenek ki (online katalógusokkal, UNIMARC szabvány alapján, egy teljes szövegű, kizárólag orosz nyelvű adatbázissal, valamint keresőprogramokkal és Z39.50-es kapcsolódással). A szoftver-rendszer infrastruktúrájának tervezésénél a DEC NAS-modellből indultak ki.

A RUSLANet rövidesen Web-szerverként fog működni, és hozzáférést fog nyújtani az egyes könyvtárak online katalógusaihoz. A további fejlesztés az ország politikai és gazdasági helyzetétől függ majd.

(Mándy Gábor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

97/073
CANO, Virginia: Networked information technologies in academic and research activities: a research agenda = FID News Bull. 46.vol. 1996. 6.no. 213-217.p. Bibliogr.

Res. spanyol és francia nyelven

Hálózati információs technológiák használata felsőoktatási és kutatási célokra: kutatási terv

Felsőoktatási intézmény; Információtechnológia; Kommunikáció; Számítógép-hálózat; Tudományos kutatás

A jelen cikk azokat a kérdéseket tárgyalja, amelyek a hálózati információs technológiáknak (IT) a felsőoktatás környezetébe való integrálása kapcsán merülnek fel. A második rész a hálózati IT-nek a kutatásban, illetve a kutatási eredmények terjesztésében játszott szerepével foglalkozik, a harmadik rész pedig a tanrend-tervezésben való felhasználási lehetőségeit vizsgálja. A tanulmány negyedik része végül egy kutatási programot közöl, amely összefoglalja az előző részekben tárgyalt kérdéseket.

(Autoref.)

97/074
EGOROV, I.I.: Regional'nye informacionno-analitičeskie centry: struktura i zadači = Naučn.-Teh.Inf. 1.ser. 1996. 6.no. 8-10.p.

Regionális információs-elemző központok: struktúrájuk és feladataik

Regionális tájékoztatási központ

Az orosz átiratban röviden RIAC-nak nevezett központok (a továbbiakban: központok) kialakításán évek óta több egyetemi szakember és társadalmi szervezet fáradozik. Az eddigi tapasztalatokat összegezve a szerző közzéteszi azokat a javaslatokat és elképzeléseket, amelyek a központok funkcionális–szerkezeti kialakítását a közeljövőben elősegíthetnék.

Az állami vagy részvénytársasági (bankok, biztosítók, iparvállalatok) tulajdonformában létrehozandó központok a régió integrált információs eszközei révén komplex szolgáltatásokat nyújtanának. Ilyenek például az operatív és stratégiai prognózis; a megoldásra váró kérdések feltárása; a döntéshozatal előkészítése; a tájékoztató-elemző monitoring.

A gyakorlatban ez a részvénytársasági forma az üzleti információhasznosítás reménye nélkül nem jött létre, az integrációt pedig a monopolisztikus törekvések akadályozták. A RIAC elképzeléseihez hasonló struktúrákat csak a helyi városvezetés elemző központjai tudtak létrehozni. Az új szerkezeti megközelítéshez a szerző fontosnak tartja áttekinteni a központok fő feladatait, információs termékeit, szakemberszükségletét, felhasználói körét és az információs piac szerepét.

A központok funkcionális részlegeiben az információellátás irányítása kiemelt szereppel bír, feladatai közé tartozik elsősorban a regionális, az országos és a külföldi információs eszközök hasznosítása a modern telekommunikációs hálózatok révén. Paradox módon ezen a területen a „legközelebbi, régión belüli" információkhoz való hozzáférés jelenti a legnagyobb gondot. A technikai problémákon kívül meg kell küzdeni például a szerződéskötés feladatával, a különböző témájú szövegek automatizált nyelvi feldolgozásával, a gazdasági elemzésekhez nélkülözhetetlen dinamikus modellálási rendszerek, hipertext rendszerek stb. alkalmazásával.

A tájékoztató-elemző információs termékek fajtáit a következőképpen csoportosíthatjuk:

– rendelésre készült tanulmányok (prognózisok, elemző szemlék, retrospektív tájékoztatás);

– a közérdekű információ központi és helyi eszközeinek tartalmi elemzése;

– az adott régió tájékoztató, faktografikus és problémára orientált adatbázisainak és adatbankjainak a létrehozása és térítéses alapú szolgáltatása.

Az információs szolgáltatásokat szervező és előállító szakemberek tekintetében alapvetően kétféle magasan képzett munkaerőre van szükség: menedzser-informatikusokra és az információs erőforrások irányítóira. Külső szakemberek szerződéses alapon kapcsolódnának az egyes munkacsoportokhoz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A foglalkoztatottak száma és a belső szervezeti tagozódás alapvetően a felhasználói közeg megválasztásától függ. A szerző szerint kétféle változattal kell számolni : (1) a helyi és a szövetségi törvényhozó és végrehajtó hatóságok információellátása; (2) a széles körű potenciális felhasználói kört kielégítő szolgáltatások (elsősorban bankok, üzemek, kereskedelmi cégek, biztosítók és más pénzintézetek, külföldi befektetők stb. részére). Ugyanakkor szerződéskötések sorozatával be kell kapcsolni azt a kört is, amely egyben az információ előállítója és felhasználója is lehet: a szövetségi hivatalok területi szerveit, a Központi Bank területi vezetését, a Pénzügyminisztérium szövetségi kincstárát, az adóhatóság felügyeleti szervét és rendőrségi ügyosztályát, a vámhatóságot, a külgazdasági minisztériumok képviseleteit, a nemzetiségi minisztériumokat, a munkaügyi központokat, a helyi kereskedelmi-ipari kamarákat, a tudományos információs központokat.

Az első változat szerinti központok már több helyen kialakultak. Példaként említi a szerző a jaroszlavi terület állami szerveinek lokális hálózatát, amely 1995-ben épült ki, és integrált adatbázisait kb. 30 szakember irányítja. A központ céginformációs, jogi adatbázisai és a régió infrastrukturális információs-grafikai (TERRA) elemző rendszere mellett egy hipertext technológiával s a multimédia elemeivel működő tájékoztató-kereső rendszer is rendelkezésre áll: a „Jaroszlavia". A központ közvetlenül a területi kormányzó alá tartozik, önálló jogi személyként.

(Bíró Júlia)

Lásd még 14, 20, 24, 31, 33, 39, 77, 86, 107-110

Közgazdasági tájékoztatás

97/075

VIRKUS, Sirje – TAMRE, Marje: Business information in Estonia = FID News Bull. 46.vol. 1996. 4.sz. 139-145.p.

Üzleti tájékoztatás Észtországban

Felmérés [forma]; Tájékoztatás -közgazdasági

A tallini pedagógiai egyetem és az észt nemzeti könyvtár kérdőíves felmérést végzett az üzleti információk használatának és igényének kiderítésére. A kérdőívet összesen 250 vállalatnak küldték ki. Az eredmények azt mutatták, hogy az észt vállalatok fő információforrásai a napilapok és a hivatalos kiadványok, és az egyéb üzleti információforrásokról csak minimális ismerettel rendelkeznek. A legtöbbre értékelt információtípus a jogi információ. Az üzleti információk eléréséhez összehangolt tevékenységre van szükség, továbbá nagyobb hangsúlyt kell helyezni az információs szakemberek ez irányú szakképzésére és a különféle üzleti tájékoztatási szolgáltatások beindítására.

(Autoref.)

97/076

SIMON, Elisabeth: Information für Handel und Industrie (Business Information) an Bibliotheken in Russland. Ein Kongress in Russland und die Gründung eines neuen Verbandes = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 7.no. 1191-1195.p.

Kereskedelmi és ipari tájékoztatás az orosz könyvtárakban: konferencia Oroszországban és egy új egyesület alakítása

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Konferencia -nemzeti; Tájékoztatás -közgazdasági; Térítéses szolgáltatás

A könyvtárak üzleti és ipari információs tevékenysége a nyugati országokban messze múltra nyúlik vissza: Sheffieldben már 1920-ban szerveztek ilyen szolgáltatást, melyhez később más angol könyvtárak is csatlakoztak a „Sinto" szövetség keretében. Ma e szövetség tagjai és egyes más könyvtárak, melyek ilyen tevékenységet is folytatnak, a „Library Association Industrial Group"-ban tömörülnek.

Az Egyesült Államokban számos közkönyvtár nyújtja használóinak az üzleti információ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alapszolgáltatásait. Ezekben az intézményekben az üzletemberek nem csak az üzleti élet szorosan vett szakinformációihoz jutnak hozzá, hanem a háttér-információkhoz is. (Nem ritkán csak ezek segítségével értékelhetők a szakinformáció adatai.)

Kelet-Európa volt szocialista országaiban 1989 után sok információs intézmény jutott arra az elhatározásra, hogy információs szolgáltatásait – önköltséges alapon – kiterjeszti az újonnan létrejövő szabad kereskedelem résztvevőire is. A várható igényeket azonban nehéz volt felbecsülni, ez okozta pl. azt, hogy az NDK-ban a fal leomlása után létrejött ilyen jellegű tájékoztató szolgáltatások közül egyik sem maradt hosszú életű.

Az egykori szocialista országok kezdeményezéseinek sajátossága, hogy a könyvtárak ezeket túlélési lehetőségként fogják fel, (ez figyelhető meg pl. Csehországban és Magyarországon), másrészt a külföldi befektetők jelenléte miatt a hazai és a külföldi információs intézmények között kemény konkurrenciaharc folyik, gyakran egyenlőtlen esélyekkel, mert sok külföldi befektető saját megszokott információs forrásaihoz ragaszkodik. A kívánatos és előnyös együttműködésre viszont jó példa Prágában az a közös cseh és ír információs szolgáltatás, mely a gyorsan változó hazai és külföldi vám- és jogszabályokról naprakész információt szolgáltat az igénybevevőknek.

Az orosz könyvtárosok a „business information" fogalmát meglehetősen tágan értelmezik, ide sorolják pl. az üzleti jellegű kiadói munkásságukat is. A könyvtárak tevékenysége igen változatos: Tomszkban az Egyetemi Könyvtár naptárakat, jegyzetfüzeteket és plakátokat ad ki és értékesít, Jekaterinenburgban a Műszaki Könyvtár az információs társulások kiadója és a külföldi információs brókerek helyi partnere, Novoszibirszkben az Egyetemi Könyvtár a helyi hatóságokat látja el információval, Nikolájban a helyi városi könyvtár adta ki az első „Nikoláji sárga lapok"-at. Murmanszkban a Központi Regionális Könyvtár kizárólag a szolgáltatások jövedelméből tartja fent magát. Szentpéterváron a Központi Városi Könyvtár „Kereskedelmi és Műszaki Központot" hozott létre, amely a helyi közigazgatás és a felsőoktatási intézmények hallgatói számára nyújt információkat.

Vannak könyvtárak, melyek még ingyenesen nyújtják szolgáltatásaikat, s ezért igen magas a látogatottságuk, amivel természetesen rontják a díjat szedő könyvtárak esélyeit. A legtöbb könyvtár azonban az információhoz juttatásért magas árat kér, pl. 30 ezer rubelt féléves tagságért, vagy 500 rubelt egyszeri olvasótermi használatért.

Az üzleti információt nyújtó könyvtárak számára a Bibliomarket Moszkvában ill. Vlagyimirban egyhetes konferenciát szervezett. A konferencia a tapasztalatcserén kívül a népszerűsítést is szolgálta: az üzleti élet és a sajtó számos képviselője is jelen volt az összejövetelen, a Library Support Foundation pedig versenydíjat hirdetett meg az üzleti információ terén legjobb eredményt elérő intézményeknek. A szeminárium az üzleti információt nyújtó könyvtárak oroszországi szövetségének megalapításával ért véget. A Szövetség az ukrán és a fehérorosz könyvtárakra is kiterjed, sőt a FÁK többi államának érdekelt könyvtáraira is számít. (A vlagyimiri körzeti könyvtár a Szövetség szláv közösségi jellegét hangoztatta, de ezzel az ideológiával a többi résztvevő nem értett egyet.)

(Katsányi Sándor)

Egyéb tájékoztatási rendszerek

97/077

FERGUSON, Peter: ELDIS: mapping information on development and the environment = Inf. Dev. 12.vol. 1996. 3.no. 155-162.p.

Az ELDIS adatbázis: fejlesztési és környezeti információk az Interneten

Adatbázis -környezetvédelmi; Adatbázis -közigazgatási; Számítógép-hálózat

A szerző ismerteti a British Library for Development Studies (BLDS) által kifejlesztett ELDIS (Electronic Development Information System) nevű metainformációs rendszert, amely a fejlesztési tanulmányok és a környezetvédelem szakterületére terjed ki. Felvázolja az ELDIS

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

eredetét, beleértve a hasonló szakterületű intézményekkel való koordináció szükségességét, valamint azt a döntést, hogy az információterjesztést az új technológiákra, elsősorban a WWW-re kell építeni. Áttekinti az információkezelési problémákat és a használói felület megtervezésére vonatkozó megfontolásokat, az alkalmazott módszereket, és a rendszerhez való hozzáférés problémáit. Egy előzetes értékelést is közread a projektről, és arra a következtetésre jut, hogy a feladathoz a hagyományos könyvtárosi jártasságokra is szükség van, de az új médiumok, különösen az Internet, egyéb irányú szakértelmet is megkövetelnek, pl. intézetközi infrastruktúrák létrehozását, s e gyakorlatoknak az intézményi munkafolyamatokba való integrálását.

(Autoref.)

97/078

BERGERON, Pierrette – DESCHATELETS, Gilles: Étude d'expériences américaines et européennes de diffusion électronique d'information gouvernementale = Doc.Bibl. 42.vol. 1996. 2.no. 65-79.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Kormányzati információk elektronikus terjesztése: amerikai és európai tapasztalatok

Elektronikus publikáció; Szakirodalom -közigazgatási

A cikk egy 1991-1992-es tanulmány eredményeit adja közre, amelynek során a kormányzati információk elektronikus terjesztésének helyzetét vizsgálták az Egyesült Államokban, Franciaországban, Nagy-Britanniában és Norvégiában. Ismerteti az elektronikusan terjesztett kormányzati információk körülményeit és módszereit. Az eredmények olyan szempontokat világítanak meg, mint a szerzői jog, a terjesztés céljai, a terjesztőkkel kötött megállapodások, piaci vizsgálatok, potenciális felhasználók és reklám. Végül hét kulcsfontosságú tényezőt ismertet a kormányzati információk elektronikus terjesztésére vonatkozóan.

(Autoref.)

97/079

CARUSONE, Angela – MORRONI, Emi: Il progetto Geodoc: un viaggio durato tre anni = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 2.sz. 167-185.p. Bibliogr. 13 tétel.

Res. angol nyelven

A „Geodoc" projekt három éve

Adatbázis -geológiai; Tájékoztatási intézmény -geológiai

Az 1991-ben indult „Geodoc" projekt célja Olaszország teljes területe sokcélúan használható geológiai dokumentációjának létrehozása. Ehhez a 2200 (800 kurrens) időszaki kiadványt, 15 ezer monográfiát és 46 ezer térképet tartalmazó országos geológiai szakkönyvtár teljes újjászervezésére volt szükség, amit Nápolyban és Rómában 200 könyvtáros és dokumentátor közös erőfeszítésével a következő lépésekben végeztek el:

– technikai vezérfonal összeállítása az új dokumentációs központ felállításáról;
– a könyvtár szervezetének és céljainak leírása;
– a szoftverkövetelmények elemzése;
– a könyvtári anyagok fizikai újrarendezése;
– kötés, restaurálás;
– a teljes állomány leltározása;
– a könyv és periodika-anyag katalogizálása az ISBD(M), az ISBD(S) és az olasz szabványok szerint;
– a térképállomány katalogizálása az ISBD(CM) szerint;
– a teljes állomány indexelése osztályozási rendszer, ellenőrzött és szabad tárgyszavak alapján, georgáfiai, kronológiai stb. szempontok szerint;
– 40 ezer analitikus tétel katalogizálása;
– a BIBLIO adatbázis implementálása és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– a rekordoknak az SBN (az „Országos Könyvtári Szolgálat") országos adatbázisába való letöltése.

(Mohor Jenő)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

97/080
CYBULSKI, Radoslaw: Bariera strachu paralizuje postep = Bibliotekarz. 1996. 7/8.no. 10-12.p.

A félelem gátja bénítja a haladást

Munkaszervezés; Vezetés

A szűnni nem akaró változások időszakát éljük valamennyi posztkommunista ország deklarált sorsaként. E változásokkal nem mindenki ért egyet, mert úgy véli: a társadalmi fordulatot „hozzáértőbben" kellene végrehajtani. Ennek ellenére senki nem szól, mivel félti az állását.

E jelenség a könyvtárügyben sem ismeretlen. Pl. a varsói egyetemen a ráfejelő képzésben részt vevő fiatal könyvtárosok a következőképpen szokták elhárítani a saját intézmény munkájának ésszerűsítésére–javítására „kihegyezett" záródolgozati ajánlásokat: „Nem, semmi esetre sem vállalkozhatom ilyesmire, mivel féltem az állásomat. Munkámat a vezetőség kritikaként értelmezné."

Persze a másik póluson, a vezetőség pólusain is jelen van a félelem. Számos könyvtárigazgató azt hiszi, hogy az intézményében kezdeményezett és végrehajtott technológiai és szervezeti reformok „rossz hírét keltik" a fenntartóknál, akik a változtatásokat a korábbi rossz munka következményének fogják tartani.

Ezért sok helyütt minden marad a régiben, holott mind a személyzet, mind a vezető látja: lépni kellene és lehetne a korszerűsödés irányába.

A konzervatív magatartás elsősorban a vezető felelősségét veti fel, hiszen ő könnyebben kezdeményezhet, mint a személyzet bármelyik tagja. Ám hogy kezdeményezése ne ütközzék munkatársai ellenállásába, előbb neki kell megváltoznia. Ehhez három lélektani–szervezési „parancsolat" betartása szükséges. Elsősorban a munkatársak tájékoztatását kell megoldani, hogy tisztában legyenek vele: mik a könyvtár céljai, gondjai–bajai, és miként lehet úrrá lenni a nehézségeket. Másodjára társtervezővé kell tenni a munkatársakat, ami feltételezi érdemi javaslataik elfogadását, a könyvtár működésébe való szerves beépítését. Végül a nemzedéki problémát kell pozitív módon feloldani. Ez annyit tesz, mint értékesíteni az idősebbek tapasztalatait és hasznosítani a fiatalabbak dinamizmusát.

(Futala Tibor)

Tervezés

97/081
CAMPBELL, Corinne A.: Product service strategies for information services = FID News Bull. 46.vol. 1996. 4.sz. 126-129.p.

Egy műszaki könyvtár stratégiai terve szolgáltatásainak korszerűsítésére

Fejlesztési terv; Üzemi tájékoztatási központ

A Boeing vállalat műszaki könyvtárai egyszerűsített, célirányos stratégiai tervet dolgoztak ki szolgáltatásaik korszerűsítésére. Az ún. S-T-P (Situation-Target-Proposal = Helyzet-Cél-Javaslatok) dokumentum elkészítésének módja és ta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pasztalatai más könyvtárak számára is követendő mintaként szolgálhatnak.

A Seattle-i (Washington állam) székhelyű vállalatnak 70 ezer alkalmazottja van, akik közül 25 ezren könyvtárhasználónak tekinthetők. A könyvtárak, amelyek négy székhelyen működnek 41 könyvtárossal és nyolc további (számítógépes és adminisztratív) dolgozóval, 1988 óta részt vesznek a cég Continuous Quality Improvement (CQI) programjában, amelynek során jelenleg az állományegységenkénti költségek lefaragására, a kiszolgálási idő lecsökkentésére és a rendszeres felmérések nyomán felismert használói elégedettség növelésére helyezik a hangsúlyt.

A vállalati könyvtárak fő feladata a külső információk feldolgozása és szolgáltatása (kiadványok rendelése, külső adatbázisok beszerzése ill. elérésük biztosítása stb.), de ezen kívül rájuk tartozik a cég belső kiadványainak dokumentálása és a saját Web-en elérhető információk szervezése és indexelése.

Az S-T-P dokumentumot egy hatfős munkacsoport dolgozta ki. A *Helyzet* a jelenlegi problémák felmérését szolgálja, a *Cél* feladata a célévben (esetünkben 2000-ben) elérendő állapot körvonalazása, a *Javaslat* keretében pedig meg kell határozni, hogy a jelenlegi helyzetből a cél elérése érdekében milyen feladatokat kell elvégezni.

A *Helyzet*-dokumentum a következő nyolc terület feltérképezésére terjedt ki:

– háttér (pl. mennyit költenek külső információkra),

– használói elvárások,

– alkalmazott technológiák,

– belső kérdések (pl. a kérések kielégítésének ciklusideje, a mikrofilmlapok kiváltásának alternatívái, a belső Web-helyek számának elszaporodása),

– külső kérdések (pl. szerzői jogi megszorítások, publikálási engedélyek költségei, a tudományos-műszaki kiadványok árának folyamatos emelkedése),

– a szervezet erős és gyenge pontjai,

– kulcsfontosságú sikertényezők (egy bizonyos folyamatra kivetítve a következő öt jellemző közül – minőség, költségek, dokumentumszállítás, biztonság, morál – melyik a legfontosabb),

– használói elégedettség (negyedévenkénti felmérések alapján).

A *Cél*-dokumentumban a munkacsoport összefoglalta, hogy a fenti területeken milyen változások várhatók 2000-re, pl. ami a használói elvárásokat illeti, a használóknak nyilván azonnali információkra lesz szükségük a saját számítógépes munkaállomásukon, közvetlenül szeretnének hozzáférni az elektronikus publikációkhoz és a könyvtárosok által „testre-szabott" kutatási eredményekhez. Ezen a lépcsőfokon dolgozták ki a Boeing-könyvtárak hosszú távú stratégiai tervét, amely 10 feladatcsoportot tartalmazott, pl. a munkaszervezet ésszerűsítése, elektronikus rendelés, a jelenleg használt könyvtári rendszer (Dobis) lecserélése, a belső Internet- és Web-munkálatok koordinálása stb.

A *Javaslatok* között minden évre vonatkozóan meghatározták a kulcsfontosságú sikertényezőket és az egyes feladatcsoportokra vonatkozó cselekvési tervet. Például 1995-re a következő feladatokat tűzték ki:

– a feldolgozási folyamatok ésszerűsítése folyamatábrák segítségével, különös tekintettel a rendelésre és a körözésre,

– a könyvtár Web-honlapjának kifejlesztése a Boeing számára releváns kapcsolatokkal,

– a Dobis-t felváltó rendszer kiválasztása és a költségek jóváhagyatása,

– a vállalat belső, Web-bel kapcsolatos információszervezési tevékenységének vezetése.

Természetesen megkülönböztetett fogyelmet kell fordítani az akcióterveknek a főosztályi és a vállalati célokkal való összekapcsolására.

Az S-T-P módszer fő előnyei: a vonatkozó dokumentumok aránylag könnyű elkészítése, a személyzet motiválása és ösztönzése, a jövőbeli intézkedésekre vonatkozó vállalati felhatalmazás elnyerése és – végső soron – a könyvtár szakmai tekintélyének megalapozása.

(Novák István)

Lásd még 109

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

97/082

FISCHLI, Irmgard: Outsourcing: a new management tool or just a fad? = FID News Bull. 46.vol. 1996. 5.no. 171-173.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Privatizálás: új vezetési eszköz vagy divat?

Bérmunka kiadása

Az „outsourcing" (külső bérmunka, privatizálás) kérdését gyakran – érzelmektől sem mentesen – vitatják. A módszer lelkes hívei többféle vezetési-szervezési feladatra is alkalmazni szeretnék, ellenzői pedig azok közül kerülnek ki, akik vonakodnak a munkafolyamatokat egy külső szervezetre bízni, félve a veszélyektől, amelyeket a minőség és a szállítás ellenőrzésének az elveszítése, továbbá a vállalaton belül rendelkezésre álló képzett és szakmailag megbízható munkaerő hiánya okozhat, különösen válságos helyzetben. A cikk meghatározza az „outsourcing" fogalmát és működését, áttekinti történeti fejlődését, és megvizsgálja az információs szolgáltatásokkal kapcsolatos vonatkozásait.

(Autoref.)

97/083

MOWAT, Ian R.M.: Reviewing other people's libraries = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 5.no. 8-16.p.

Tudnivalók egyetemi könyvtárak külső felülvizsgálói számára

Egyetemi könyvtár; Felülvizsgálat; Szakértő

A szerző megvizsgálja a külső szakértő szerepét az egyetemi könyvtárak felülvizsgálatában. Áttekinti a könyvtári felülvizsgálatok különféle típusait, és a szakértő megfelelő feladatait. Tárgyalja a felülvizsgálatot megelőző képzés és dokumentációismeret fontosságát a felülvizsgáló számára, és a külső szakértő alkalmazásának előnyeit a könyvtár szempontjából. Következtetésként megállapítja, hogy mivel a külső szakértő fontos szerepet játszik a könyvtári felülvizsgálatokban, megfelelő képzésre és etikai kódex kialakítására lenne szükség.

(Autoref.)

97/084

HAYTHORNTHWAITE, Jo: Preparing to be reviewed and the aftermath of review = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 5.no. 23-25.p.

A könyvtár teendői felülvizsgálat előtt és után

Egyetemi könyvtár; Felülvizsgálat

A világszerte szűkülőben lévő pénzügyi erőforrások miatt a könyvtári és információs területen is a felülvizsgálatok korát éljük. A szerző egy brit egyetemi könyvtár (Glasgow Caledonian University, GCU) felülvizsgálatának tapasztalatait osztja meg az olvasókkal. A következő következtetéseket sikerült levonnia:

1) Az egész folyamat leghasznosabb szakasza a felülvizsgálatra való felkészülés. Ez alkalmat ad a könyvtárnak a munkafolyamatok áttekintésére, a személyzet bevonásával történő konstruktív megbeszélésekre, bírálatokra és javaslatokra. A folytatandó gyakorlat és sorrend: „olvass, beszélgess és írj!" Az olvasás a releváns belső dokumentumok (évi jelentések, statisztikák, más osztályok felülvizsgálati dokumentumai stb.) áttekintését jelenti. A beszélgetés során a személyzet kritikai javaslatait érdemes megtudakolni, ill. eszmecserét folytatni a felülvizsgálatot szervező vezetőkkel és a vizsgálaton már „átesett" osztályok vezetőivel. Végül készítsünk egy olyan írásos dokumentumot, amely lehetőleg minden olyan kérdésre kitér, amelyre a vizsgálat kíváncsi.

2) Ne reméljük, hogy a felülvizsgálatból valami olyasmit tudunk meg, amit eddig nem tudtunk.

3) Meglepetés is érhet bennünket. A GCU például kénytelen volt tudomásul venni, hogy túl sokféle gyűjteménye van, és túl változatos kölcsönzési határidőkkel dolgozik. Ezen a személyzet kellőképpen fel is háborodott, de a könyvtár saját vizsgálata végül is igazolta a bírálat jogosságát.

4) A felülvizsgálati jelentés alkalmat adhat nehéz és népszerűtlen döntések meghozatalára. A GCU a költségvetés felosztásának módszerét változtatta meg ily módon. Nagy előny, ha arra tudunk hivatkozni, hogy egy bizonyos átszerve-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zés felülvizsgálati javaslatra, a felső vezetés támogatásával történt.

(Novák István)

97/085

COOPER, Michael: The use of Total Quality Management (TQM) in libraries and information services in Australia and overseas = Aust.Libr.J. 45.vol. 1996. 2.no. 92-101.p. Bibliogr.

A teljes körű minőségirányítás (TQM) Ausztrália és más országok könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásaiban

Hatékonyság; Szolgáltatások; Vezetés

A teljes körű minőségirányítás (Total Quality Management, TQM) olyan vezetési hozzáállás, amelyet a használói igények, valamint a minőségjavítás iránti szüntelen elkötelezettség határoznak meg. Olyan kulcsfontosságú összetevői vannak, mint a használói észrevételekre való odafigyelés, a személyzet részvétele, és a sikeresség folyamatos mérése. A TQM módszerei: használói felmérés, a munkamozzanatok folyamatábrán való megjelenítése, a problémákra adható megoldások együttes keresése – pl. „ötletroham" (brain storming) útján –, teljesítményszabványok kidolgozása stb. A hangsúly a munkafolyamaton van, nem pedig a végterméken, s a szükséges változtatásokat több kis lépésben valósítják meg.

A TQM módszerét eddig kórházi, katonai, felsőoktatási, közművelődési könyvtárakban és tájékoztató intézményekben vezették be. A cikk öt esettanulmánya bemutatja néhány megvalósítás sajátosságait és tapasztalatait.

Az *Oregoni Állami Egyetem* könyvtárában 1993 óta folyik a kísérlet. Az egyetem rektorhelyettese ismertette a célokat, ezt egy háromnapos tanfolyam követte. Két munkacsoport alakult: az egyik a könyveknek a polcra való visszaosztását, a másik pedig a hivatalos dokumentumok feldolgozását tanulmányozta. A teameket az érintett osztályvezető vezette, a „facilitatort" (a felvetődő problémák megoldását segítő személyt) pedig a könyvtáron kívül, az egyetemi dolgozók közül választották ki (hogy így küszöböljék ki az esetleges személyi konfliktusokat). A tapasztalatokat összegző tanulmány rámutat: a TQM segít egy olyan munkahelyi kultúra kialakításában, amely a használóknak nyújtott szolgáltatásokra és a könyvtári munka minden területén a minőség javítására koncentrál. Amikor egy új probléma felvetődik, egy új TQM-team jön létre, amely előbb-utóbb megoldja az adott problémát.

A *Samford Egyetem Davis Könyvtára* (USA, Alabama állam, Birmingham) 1990-ben a használóknak nyújtott szolgáltatások javítása és a könyvtárosok csapatszellemének erősítése céljával kezdett a kísérletekbe. Viszonylag kis könyvtárról van szó, amely kb. 4000 hallgatót szolgál ki. Az eredeti merev kereteket fellazították, teljesen átszervezték az osztályokat, minden posztra újra pályázni kellett (de a vezetőség szüntelenül hangoztatta, hogy az átszervezés miatt senkit sem bocsátanak el).

A *Georgia Institute of Technology* (az amerikai Georgia állam műszaki főiskolája) könyvtára szintén 1990-ben vezette be a saját TQM-változatát, s az akcióprogram fő elemei a következők voltak: az egész személyzet részvétele, a külső és belső használók megkülönböztetése, a használói elégedettség növelése, nagyobb lehetőségek nyújtása a használói interakcióra és visszajelzésre, értéknövelt szolgáltatások nyújtása, az innováció és hatékonyság ösztönzése, akadálytalan kommunikáció, a személyzet számára továbbképzési lehetőségek teremtése. Sok más mellett létrehoztak egy évente egyszer kiosztandó érmét, a kiemelkedő teljesítményt nyújtó könyvtárosok jutalmazására (a jutalmazandó személyre a kollegáknak kell a javaslatot előterjeszteniük).

A szerző munkahelyén, az ausztráliai *Monash Egyetem Könyvtárában* 1993-ban két TQM-projektet indítottak: az első a sürgős jegyzet-beszerzések meggyorsítását célozta, a másik pedig a könyvbeszerzések adatbázisából történő online rendelésének lehetőségeit vizsgálta meg. Ez utóbbit három hónap után a felmerülő problémák miatt abba kellett hagyni. A TQM-kísérlet részleges kudarcának fő oka az volt, hogy a vezetés nem vitte végig következetesen a személyzet bevonásának elvét, s az egyes részadatokból összeállított intézkedési tervet maga véglegesítette.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *Telstra Australia* (korábban Telecom) nevű vállalat 1990-ben kezdte a TQM elveinek megvalósítását, az Országos Információs Forrásközpontban (National Information Resource Centre). Ott is két projektet indítottak: a katalogizálási adatok bevitelének, valamint a könyvtárközi kölcsönzésnek a területén (mindkettő a központ krónikus problémája volt, tanulmányozásuk pedig kivitelezhető, fontos és számszerűsíthető). Az ügyfelek véleményét rendszeresen kikérték, egyes szolgáltatások minőségét véletlenszerűen kiválasztva vizsgálták meg, a szolgáltatások általános minőségvizsgálatát pedig a QFD módszer (Quality Function Deployment) segítségével végezték el (a módszer lényege a használói igények feltárása, prioritások meghatározása, valamint az igényeknek új szolgáltatásokra való „lefordítása").

(Mándy Gábor)

97/086

DAVIDSON, Jeanne – RUSK, Cherie: Creating a university Web in a team environment = J.Acad.Librariansh. 22.vol. 1996. 4.no. 302-305.p.

Egyetemi Web-hely létrehozása, kollektív munkával

Egyetemi könyvtár; Felsőoktatási intézmény; File-szervezés -gépi; Munkaszervezés; Számítógép-hálózat

A felsőoktatási intézmények általában törekszenek arra, hogy jelen legyenek a Web-en, ezzel is vonzani szeretnék például a leendő hallgatókat. Az egyetemi kutatók hatékony megoldásnak találják a külső és a belső információcserében, eredményeik közzétételében. Az oktatók is használni szeretnék, mind a normál nappali, mind a távoktatásban. A kutatók a Web-en keresztül szeretnének hozzáférni a könyvtárhoz vagy a számítástechnikai szolgáltatásokhoz. A hallgatók is szeretnének megjelenni a Web-szervereken honlapjaikkal, például a korábban végzett hallgatók csoportjai, a sportkörök stb.

Az Oregon Állami Egyetem Web-helyének létrehozása team-munkában történt. A projekt pont akkor indult 1994 elején, amikor a tájékoztatási részleg egy átszervezés folytán összeolvadt a számítástechnikai részleggel, a médiaközponttal, a távközlési részleggel és a könyvtárral, emellett áttértek a team-munkában való munkavégzésre. A munkába később bekapcsolódott az egyetem kiadói és beiratkozási részlege is.

A team kritikus szemmel megvizsgált sok egyetemi Web-helyet. Ezután a potenciális használói csoportok igényeit és műszaki lehetőségeit vették szemügyre. Olyan struktúrát szerettek volna létrehozni, amely minden használói csoport számára könnyen megtalálhatóvá teszi a szükséges információkat. A javasolt szervezési sémát először „low-tech" módon, madzagokkal összeerősített cédulákkal jelenítették meg egy mobil modellen. Később táblázatkezelővel tartották nyilván az URL-eket. Kikérték az egyetemi közösség észrevételeit.

A team-munka során természetesen felmerültek az eltérő szakmai kultúrából adódó konfliktusok a könyvtárosok és a számítástechnikusok között. Utóbbiak túlzott súlyt helyeztek a biztonságra, korlátozni akarták a Web-fájlok hozzáférhetőségét; túlzott technikai ismereteket vártak el a használóktól. Voltak, akik amellett foglaltak állást, hogy a Web a munkálatok alatt is bővüljön, mások véleménye szerint ez akadályozza a munkát. Miután a vitákban formálódó team megvitatta az eltérő elképzeléseket és megközelítéseket, megegyezésre jutottak a lényeges kérdésekben és a csoport irányítását kézbe vette egy tapasztalt projekt-menedzser.

Elsődleges használóknak a belső használókat tekintették, akik szükség esetén megfelelő képzésben részesülhetnek a használathoz. Ha a struktúrát a külsőkhöz igazították volna, igen sokféle szintű igényt kellett volna figyelembe venni (a világ kutatói, könyvtárosok, leendő hallgatók, Internet-szörfölők).

A team autonóm döntésekre kapott felhatalmazást. Fontosnak tartották, hogy megnyerjék az intézményvezetés támogatását (személyzeti, pénzügyi, jogi kérdésekben). Meg kellett oldaniuk, hogy a használó érzékelje, hogy kilép az egyetem hivatalos Web-oldalairól. Be kellett iktatniuk a struktúrába egy kereskedelmi vállalkozást is, az egyetemi könyvesboltot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A projekt lezárása után most a működtetés és folyamatos értékelés folyik. Összehasonlítják a Web-helyet más egyetemek hasonló vállalkozásaival, gondoskodnak a Web-helyeket működtetni kívánó tanszéki munkatársak képzéséről, a könyvtári használóképzés programjába is felvették a Web-bel kapcsolatos tudnivalókat.

Ez a projekt lehetővé tette, hogy különböző szakterületek munkatársai működjenek együtt egy jó minőségű termék létrehozásában: a távközlési és a médiaközpont szakemberei (grafikai megjelenítés, oktatástechnológiai kérdések), a számítástechnikai szakemberek (műszaki szakismeretek) és a könyvtárosok (szervezési képességek és használó-orientáltság).

(Hegyközi Ilona)

Pénzügyi és gazdasági kérdések

97/087
PAVLÍK, Jakub: Poplatky v knihovnách. Ze semináře uspořádaného 13. března 1996 Státní vědeckou knihovnou v Kladne = Čtenář. 48.roč. 1996. 7/8.no. 253-255.p.

Térítési díjak a könyvtárban. A kladnói Állami Tudományos Könyvtár által 1996. március 13-án rendezett szemináriumról

Térítéses szolgáltatás

Az utóbbi években igencsak megnövekedett a jelentősebb tudományos és szakkönyvtárak különféle szolgáltatásai iránti igény. Ezzel párhuzamosan mind több (és drágúló) szakemberre és mind több (ugyancsak drágúló) információforrás beszerzésére, illetve igénybevételére van szükség. Mindez felettébb aktuálissá teszi a térítési díjakkal való foglalkozást.

Hogy az iménti kijelentés mennyire igaz, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a kladnói Állami Tudományos Könyvtár által a szóban forgó témakörben megrendezett szemináriumon a cseh tudományos és szakkönyvtárügy „színe–virága" megjelent.

Ez a „kontaktálás" valójában az első átfogóbb megközelítése volt a térítési díjak problematikájának, amiből kifolyólag alig esett szó rajta konkrét díjtételekről. Ehelyett a díjmegállapítási elvek megfogalmazása felé indultak el a résztvevők, mégpedig azzal, hogy 1997 első felében folytatni fogják az elkezdett munkát.

A két blokkban, nevezetesen a könyvtári és a tájékoztatási szolgáltatások blokkjában lefolytatott eszmecsere után összesen 26 (6+20) díjmegállapítási elvben sikerült a résztvevőknek előzetesen és keretszerűen megállapodniuk. Egyebek mellett a következőkben:

„A használók regisztrálási (beiratkozási) díját célszerű a lehető legalacsonyabb szinten tartani."

„A késedelmi díjak emelésének gyorsítania kell az állomány forgási sebességét."

„Az alapszolgáltatások a regisztrálási (beiratkozási) díj megfizetése után ingyen vehetők igénybe, a nem ilyenek térítési díj ellenében." (Abban azonban nem jött létre megegyezés, hogy melyek az alapszolgáltatások és melyek nem azok.)

„Az egyes rész-szolgáltatások díjait a komplex szolgáltatás díjában kell összevonni."

„A díjakban meg kell különböztetni az adatbázisokból és a katalógusokból–bibliográfiákból nyert információkat."

„Bizonyos kategóriák (pl. egyetemi hallgatók) esetén díjkedvezmények biztosítása kívánatos."

„A bibliográfiai leírások szolgáltatásának díjazásában meg kell különböztetni, hogy cseh vagy idegen nyelvű, illetve annotálatlan vagy annotált leírásról van-e szó."

„A díjak megállapításánál nem szabad más díjtételt megállapítani a saját és az idegen adatbázisokból származó információkra."

A további elvek a díjak megállapításánál használandó számítási egységekre (idő, oldal, tételszám stb.) vonatkoznak.

(Futala Tibor)

97/088
SCHNEIDER, Ronald: Der lange Abschied von der „Bibliothek für alle" – Teil 1. Die kommunale verwaltungsreform als modernisierungschance für Öffentlichen Bibliotheken = Buch Bibl. 48.Jg. 1996. 9.no. 759-764.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Res. angol nyelven

Búcsú a „mindenki könyvtára" elvtől – 1. rész: a közigazgatási reform mint a közkönyvtárak korszerűsítésének lehetősége

Feladatkör; Fenntartó szerv; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A Német Könyvtáros Egyesület „Bibliotheken '93" című tanulmányát főleg annak túlzott és irreális követelményei miatt bírálja a cikk. A közületi szektor pénzügyi válsága miatt alternatív megoldást jelentene a közkönyvtári szolgáltatásoknak olyan alapszolgáltatásokra való redukálása, mint az általános képzés, a továbbképzés és a közhasznú tájékoztatás, mert a szórakoztató olvasmányok beszerzését hosszú távon nem lehet az adófizetők pénzére alapozni. A szolgáltatások gazdasági alátámasztása a közigazgatás kommunális reformjai miatt vált szükségessé, amelyek megkívánják, hogy az egyes szolgáltatásokat célfelhasználókra szabottan határozzák meg, és a támogatásokat a kulturális és szociális politika irányainak megfelelően használják fel.

(Autoref.)

97/089

ROWLEY, Jennifer: Libraries and the electronic information marketplace = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 7.no. 6-18.p. Bibliogr. 13 tétel.

A könyvtárak és az elektronikus információk piaca

Elektronikus publikáció; Információpiac; Számítógép-hálózat

Az Interneten hatalmas mennyiségű információs és kommunikációs szolgáltatás van jelen. Ezek egyrészt információt szolgáltatnak (végtermékként, pl. elektronikus könyvek szövege), tájékoztatnak más információs/kommunikációs szolgáltatásokról, szolgáltatásokat és termékeket (pl. szállodai helyeket) kínálnak. Úgy tűnhet, hogy a könyvtárak korábbi szolgáltatásainak helyébe lép az Internet.

Egyes elektronikus információforrások (bibliográfiai adatbázisok és tájékoztatási eszközök teljes szövege) már 10-30 éve rendelkezésre állnak. Ezeket háttérbe szorították azok a fejlemények, amelyek nyilvános hozzáférést tesznek lehetővé. Az elektronikus információs piac most lép növekedési-fejlődési szakaszába, amely előreláthatólag az elkövetkező 10-20 évben zajlik majd.

Az információ nem áru, s nem is szolgáltatás. Az információcsere sajátosságai is ebből fakadnak. Az információ nem szűnik meg, ha átadjuk vagy eladjuk valakinek. Értéke nem fejezhető ki mennyiséggel, hanem a használótól és az adott helyzettől függ. Marketingjét befolyásolja még, hogy több életciklusa is lehet aszerint, ahogy a szerzők és a gondolatok divatossá ill. népszerűtlenné válnak. Szolgáltatásához elengedhetetlen a technika. Bemutatása nyilvánosságra hozatalt jelenthet, ami aláásható értékesítését. Magát az információt is be lehet szerezni (vásárlás és lízingelés), de a hozzáférést is. Szinte számtalan lehetőség kínálkozik újracsomagolására.

Az információs piac vásárlóinak köre különbözőképpen szegmentálható. Egy példa: általános közönség (felnőttek, gyermekek, speciális csoportok), szakmai közönség, oktatás (tanulók, hallgatók és oktatók), kereskedelmi/üzleti felhasználók (tudósok, forgalmazók, üzletemberek), közvetítők (intézményen belüliek, információs brókerek).

A hagyományos kiadási folyamat résztvevői és azok szerepe megváltozik az elektronikus környezetben, mind a termék előállítását (pl. az elektronikus lektorálást és szerkesztést), mind a termék jellegét (pl. multimédia enciklopédia) illetően. Egy-egy korábbi intézmény több feladatot is elláthat. Egyes korábbi intézmények (pl. a terjesztők) feladatai megoszthatók több újfajta intézmény között (országos dokumentumszolgáltató központok, könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatók, kereskedelmi dokumentumszolgáltató központok, témafigyelő szolgáltatások).

Az elektronikus információk árának megállapítására a szakirodalom különböző módszereket sorol fel: az optimális ár megállapítása (amit még a vásárló kifizet), érték szerinti ár (eltérő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

árak a különböző piaci szektorok esetében), költségarányos ár, a marginális költségekkel arányos ár (az alapköltségeket ekkor központi költségvetésből fedezik), ingyenesség. A gyakorlatban e stratégiákat kombinálják. Az elektronikus információk ára hordozónként (CD-ROM, Internet, online) más és más. Lehet előfizetés, egyszeri díj és a hozzáférés mennyiségével arányos, vannak engedmények és hálózati elérési árak. A terjesztők és a vevők egyaránt nehéz helyzetben vannak. Nehezen jósolható meg, hogy egy-egy árképzési stratégia milyen bevételt hoz. Az árak nehezen összevethetők és nehéz kiszámítani, hogy az elektronikus információ beszerzése hosszú távon mennyibe fog kerülni. Az árszerkezet bonyodalmai kockázatossá teszik az elektronikus piacot annak minden résztvevője számára.

A terjesztési csatorna a *marketing mix* fontos összetevője. Jelenleg az elektronikus információk hálózaton (online szolgáltatók által vagy az Interneten) és CD-ROM-on férhetők hozzá. Előbbi esetben konkrét kérésre történik a hozzáférés az adott időpontban igényelt információhoz. A második esetben egy információs csomagot megvásárolnak még az igény felmerülése előtt.

Elméletben elegendő, hogy egy-egy dokumentumot egyetlen elektronikus példányban tároljanak az egész világon – a virtuális könyvtár majd hozzáférhetővé teszi a nemzetközi hálózatokon. Ez az elképzelés nehezen valósul meg, mert gondoskodni kellene a könyvtárakban tárolt nyomtatott és multimédia dokumentumok elhelyezéséről; nem minden használó számára elérhetőek otthonából a nemzetközi hálózatok; meg kellene oldani a térítés kérdéseit; még alakulóban van az információs társadalom; sok használó jobban kedveli a nyomtatott dokumentumok olvasását.

Ma már megfigyelhető a gyűjteményről a hozzáférésre való áttérés. 1996-ban az elektronikus könyvtár témakörében számos projekt volt folyamatban mind a könyvtári munkafolyamatok (az állomány és kölcsönzése), mind az információ-visszakeresés (online hostokhoz való hozzáférés és CD-ROM használat egyedi munkaállomáson vagy hálózatban) területén.

Az információ és az információs rendszerek egyre nagyobb hatást gyakorolnak a társadalomra és annak értékrendjére. Néhány jelenség az elektronikus könyvtári koncepcióval is kapcsolatos: az információban szegények és gazdagok megjelenése, a szellemi tulajdonnal és a szerzői joggal kapcsolatos kérdések, a biztonság és az adatvédelem, a szabványok, az archiválás és a bibliográfiai számbavétel problémái.

Az információs piac mindig is összetett volt, számos piaci szegmenssel, termékkel és szereplővel. Emellett nemzetközi jellegű, továbbá szerepet vállal benne a magánszektor és a közszolgálati szektor egyaránt. Gyorsan fejlődik, új fogyasztók és eladók jelennek meg. Sok a bizonytalanság: mi lesz a könyvtárak szerepe, megmarad-e megőrző és újra-elosztó feladatuk, vagy egyre inkább kiadói és ellenőrzési szerepet vállalnak?

(Hegyközi Ilona)

97/090

SMITH, Mark L.: Using statistics to increase public library budgets = Bottom Line. 9.vol. 1996. 3.no. 4-13.p.

Milyen érveket szolgáltathat a statisztika a közművelődési könyvtári költségvetés növeléséhez?

Fenntartó szerv; Költségvetés; Közművelődési könyvtár; Statisztika

A szerző azt vizsgálja, hogyan lehet a könyvtári statisztikákat felhasználni a közkönyvtári fejlesztési programok indoklására. A cikk a költségvetés három fő területére (állomány, személyzet és berendezések) összpontosít. Irányelveket közöl annak eldöntésére, hogy milyen típusú adatokat milyen érvek támogatására érdemes felhasználni. Ismerteti a felhasználandó adatok lehetséges forrásait: a belső és külső forrásokat. Bemutatja, hogyan lehet az adatok egyszerű szöveges, illetve grafikus-szemléletű ábrázolásával hatékony költségvetési tervet készíteni.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Személyzet

Lásd 23, 109

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Általános kérdések

97/091
LEPILOVÁ, Květuše: Fantazię čtenáře a posedlost počitačovou hrou = Čtenář. 48.roč. 1996. 7/8.no. 263-265.p.

Az olvasó fantáziája és a számítógépes játékok

Játék; Olvasás

Az ízlés esztétikai kategóriaként a 17. században jelenik meg. Mint a szép megismerésére alkalmas képesség Voltaire munkásságában vált általánossá. Helvetius kétféle ízlést ismer, úm. egyfelől azt, amely divatként, megszokásként, közkeletűen tetszőként definiálható, másfelől pedig azt, amely a kor lelkének mélységes ismeretén alapszik, és mint ilyen tudatos ízlésnek nevezhető. A francia klasszicizmus és felvilágosodás az ízlés kategóriáját a megismerés kategóriájának tartja. Olyan sajátos képességnek, amely az érzelmet, az ítélni tudást és az észt egyaránt igénybe veszi. Rousseau úgy véli, hogy a természettől való távolodás rontja az ízlést, amit azonban olvasással és költészettel ellensúlyozni lehet.

A romantikában – Hegel kritikája nyomán – az ízlés elveszíti iménti jelentőségét. Nietschénél teljesen szubjektív kategóriává válik, olyanná, amelynek sem alapja, sem normája, sem pedig imperatívusza nincs. Ezt a jelentőségvesztést később az európai burzsoá kultúra krízisének emlegették.

Az esztétikai ízlésre jellemző a történelmi változatosság és az a törekvés, hogy az esztétikai norma stabillá váljék. Ezt azonban a sorjázó nemzedékek nem mindig fogadják el, minthogy ők a saját esztétikai normájuk „trónra ültetésében" érdekeltek.

Az esztétikai ízlés egyik válfaja az olvasói és televíziós ízlés (minden tv-játék ui. drámai műfajnak fogható fel). A hozzá tartozó fogalmakkal (hagyomány, norma, ítélet, állásfoglalás és szükséglet) együtt lélektani–szociológiai kategória. Mint ilyen, három síkban nyilvánul meg, úm. a mű kiválasztásában, elolvasásában és az ezt követő időben. Az olvasással manapság sokminden konkurál. A filmen, a televízión, a videón kívül a számítógépes játék is. Az olvasás ugyan válhat túlzó szokássá, de kábítószerré nem. Másként áll a helyzet az egyetlen végkifejletre – rendszerint gyilkolásra – rákényszerítő számítógépes játékkal. A gyerekek általa frusztráltakká válhatnak, nem szólva arról, hogy egyéni ízlésüktől is „elbúcsúzhatnak".

A szerző eszmefuttatását „strikt" ítéletek helyett egy kérdéssorral zárja, úm.: Vajon az ízlés – Helvetius felfogásával összhangban – képessége-e a szép megismerésének? Vagy csak szokás, divat, az, ami tetszik? Netán – ahogy a felvilágosodás személyiségei látták – az érzelmek, ítéletalkotások és az ész vezérelte megismerése képesség? Ugyan hol vannak a számítógépes játék ízlésének határai, hol a brutalitásei, amelyek immár a számítógépes játékokra való gyerekkori felkészítésben kezdődnek el?

A könyvtárosok a szociológiai jellegű olvasási–olvasói statisztikában való érdekeltségük miatt általában keveset foglalkoznak a „könyvtáros – olvasó" és az „olvasó – szöveg" közötti kapcsolattal, holott – mint azt a NATIS-program már 1947-ben hangsúlyozta – a nyilvános könyvtárügy az iskola folytatása, sőt továbbvivője a jellemfejlesztésnek. Így igencsak felelős a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyerekekért és az ifjúságért. Ezért a könyvtárosoknak felettébb hasznos időnként az itt szóba került dolgokkal is foglalkozniuk.

(Futala Tibor)

Használat- és igényvizsgálat

97/092

ASHOOR, Mohammad Saleh – KANAMUGIRE, Athanase B.: Responding to researchers' and faculty use patterns and perceptions of CDROM services = Online CDROM Rev. 20.vol. 1996. 4.no. 171-180.p.

Hogyan használják a hallgatók és a kutatók a CD-ROM szolgáltatásokat egy egyetemi könyvtárban? Egy felmérés eredményei és a könyvtár reakciója

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Használói szokások

A szerzők röviden ismertetik annak a kutatásnak az eredményét, amelynek során az oktatók és a kutatók használati szokásait és véleményét vizsgálták a KFUPM (King Fahd University of Petroleum & Minerals, Szaúd-Arábia) könyvtárának CD-ROM szolgáltatásaival kapcsolatban. A tanulmány fő célja az volt, hogy a használói szokások és vélemények alapján tervezési stratégiát dolgozzanak ki a szolgáltatások javítására és továbbfejlesztésére. Kétféle módszert alkalmaztak: CD-ROM keresési űrlapokat és kérdőíves felmérést. Az eredmények azt mutatták, hogy az oktatók legnagyobb része használta a szolgáltatást; meg is voltak elégedve vele, de erősen hiányolták a használói képzést. Több problématerületre fény derült, pl. korszerűbb hardver- és szoftver-rendszerek szükségessége, reklámozás, használók képzése, dokumentumszolgáltatás. A jelentés a problémák megoldására irányuló intézkedésekről is számot ad, s ezek hatékonyságát is tárgyalja. Következtetésként megállapítja, hogy annak ellenére, hogy a KFUMP a felmérés alapján a használókra szabottan igyekezett kialakítani a szolgáltatásait, egy további kihívással is szembe kell néznie: a CD-ROM szolgáltatásokat teljes mértékben integrálni kell a többi elektronikus szolgáltatással.

(Autoref.)

97/093

Co s ním? Malá anketa o využívání Internetu v českych knihovnách = Čtenář. 48.roč. 1996. 7/8.no. 248-252.p.

Körkérdés a cseh könyvtárakhoz az Internet felhasználásával kapcsolatban

Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Az Internet a könyvtári szolgáltatásokban forradalmi változásokat idézett elő. Az olvasói igények kielégítésének ideje jóval rövidebb lett. A könyvtári katalógusokban való keresés, a kölcsönzési és másolatszolgáltatási kérések intézése ugyancsak megváltozott. Az Internet az irodalomkutatásoknál is sikerrel alkalmazható.

Ennek ellenére a cseh tudományos és szakkönyvtárakban viszonylag lassan terjed igénybevétele, ami a felszereltség „fehér foltjaira" vezethető vissza. Ezt erősíti meg az a kérdőíves felmérés, amelyben a 20 felkért könyvtár közül mindössze 9 vett részt. Ezek a következők: 5 állami tudományos könyvtár, a brünni Morva Tartományi Könyvtár, a Nemzeti Orvosi Könyvtár, a Parlamenti Könyvtár és az Állami Műszaki Könyvtár. A többinek feltehetően nincs meg a bekapcsolódáshoz szükséges technikája. A válaszoló könyvtárosok körében is újdonság ez a technika (három 1994-ben, a többi pedig 1995-ben csatlakozott az Internethez).

Az Internet kínálta szolgáltatások teljességét (Gopher, e-mail, WWW, FTP, Telnet) jelenleg csupán három (állami tudományos) könyvtár veszi igénybe. A többi 1-3 szolgáltatást használ (leggyakoribb az e-mail).

Az Internet szolgáltatásaival kapcsolatos díjszedés még embrionális állapotban van. Három állami tudományos könyvtár mindenesetre máris bevezette: fél órányi használatért 10-15

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cseh koronát kér. Ezen felül van betanítási (100 korona) és beiratkozási díj (30 korona) is.

Az Internet használata részint a vele kommunikálni tudó könyvtárak munkafolyamataiba épül be, részint a közönség rendelkezésére áll, illetve közelesen fog állni. A közönségből mindenekelőtt az ifjúság körében népszerű.

A közkönyvtárügyben egyelőre az Internet telepítésének tervezését végzik. Most kb. 20 városi és járási könyvtár bekapcsolódásával számolnak.

(Futala Tibor)

97/094

FORD, Nigel – MILLER, Dave: Gender differences in Internet perception and use = Aslib Proc. 48.vol. 1996. 7/8.no. 183-192.p.

Eltérő nézetek: az Internet férfi, ill. női szemmel

Felmérés [forma]; Használói szokások; Nőolvasó; Számítógép-hálózat

117 egyetemi hallgató töltött ki egy e célra készített kérdőívet az Internettel kapcsolatos véleményükről, Internet-használatuk módjáról. 75-en a Riding-féle kognitív stíluselemző teszt kérdéseire is válaszoltak. A hetvenötből 40 férfi és 35 nő volt, 42 a vizsgálatot végző informatika tanszék hallgatója, a többi egyéb szakos. A viszonylag kis mintát rendkívül alapos korrelációs és faktoranalízisnek vetették alá, amit számos táblázat ismertet. Összefoglalásként elmondható, hogy a férfiak inkább szeretnek böngészni, konkrét cél nélkül „barangolni" az Interneten, szívesen szereznek munkájukhoz nem kapcsolódó információkat, a nők viszont gyakrabban tűnnek eltájolódottnak, kiábrándultnak, és érzik elveszettnek magukat. Inkább munka, mint magánérdeklődés céljából fordulnak az Internethez, inkább csak akkor, „ha muszáj", és inkább csak annak néznek utána, amit tanácsoltak nekik (ellentétben a böngészéssel). Nem véletlen, hogy egy 1463 szervezetre kiterjedő vizsgálat (ami az Internet-használók mintegy 11%-át érinti) szerint a használók 64%-a férfi, s a 36%-nyi nő leginkább az oktatási intézményekből fordul az Internethez.

(Mohor Jenő)

97/095

FRANCIS, J.P.E.: The complete library = Publ.Libr.J. 11.vol. 1996. 4.no. 111-115.p.

Olvasói érdeklődés és az állomány elhelyezése a polcokon

Közművelődési könyvtár; Olvasási szokások; Tematikus szabadpolc

1993 májusa és novembere között az Egyesült Királyság észak-keleti régiójának oktatási és könyvtári tanácsa három vizsgálatban mérte fel a könyvtárat használók, ill. nem használók érdeklődését. A strukturált mintavétel nagyjából minden ezredik lakosra terjedt ki. A megjelölt témaköröket állománykategóriákkal vetették össze. A használók és a nem használók érdeklődési szerkezete nagy mértékben egybeesett; átlagban 10,6 témát jelöltek meg, amelyet átlagban négy Dewey-osztályba lehetett besorolni.

A könyvtárat nem használók 30%-a nem gondolta volna, hogy a könyvtárakban ilyen sokféle témakörről olvashat (ez reményt nyújt arra, hogy egy átfogó propagandakampány sok új olvasót ébreszt rá a könyvtárak előnyeire); kb. ugyanennyien azért nem jönnek, mert az iskola nem kedveltette meg velük az olvasást (ez a könyvtárosok és pedagógusok közötti együttműködés fontosságára figyelmeztet); sokan nem érnek rá könyvtárba járni, mert dolgoznak, kertészkednek, sportolnak stb. (ezekre a külön érdeklődésekre jobban építhetne a könyvtár, felhívhatná a figyelmet a hobbival, sporttal, szórakozással kapcsolatos állományára).

Az olvasók által megjelölt témakörök annyira szerteágazóak voltak, hogy nem lenne célszerű az állományt a legnépszerűbb témákra korlátozni. Az igényeknek a legjobban egy kiegyensúlyozott gyűjtemény felelne meg. A könyvtárosoknak az igények változásaira, a divatokra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is idejében reagálniuk kell, az olvasnivalók változatosságát pedig az állománynak a szolgáltatási pontok közötti forgatása is növelheti.

(Mándy Gábor)

97/096
PORS, Niels Ole: Students' attitudes to the service quality of libraries = Scand.Publ.Libr.Q. 29.vol. 1996. 2.no. 18-23.p. Bibliogr. 4 tétel.

Hogyan értékelik az egyetemi hallgatók a dán könyvtári szolgáltatások minőségét?

Egyetemi hallgató; Hatékonyság; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra

Egy nagyszabású kérdőíves felmérés során Koppenhága körzetében 2700 diák véleményét kérdezték meg a könyvtári szolgáltatások minőségéről. A 74 kérdéses kérdőívet a résztvevőkkel folytatott interjúkkal egészítették ki. A felmérést a következő könyvtárakban végezték: a Királyi (Nemzeti) Könyvtár három részlege, a koppenhágai kereskedelmi iskola könyvtára (Copenhagen Business School Library) és a koppenhágai városi könyvtár. A cikk részletesen összehasonlítja az elvárásokat a használók tényleges véleményével.

(Autoref. alapján)

Lásd még 38

Olvasáskutatás

97/097
KURKA, Ladislav: Zamyšlení nad výzkumy čtenářských zájmu = Čtenář. 48.roč. 1996. 6.no. 210-212.p.

Gondolatok olvasásvizsgálatok fölött

Olvasásvizsgálat

A „bársonyos forradalom" előtti időszakban, konkréten 1982 és 1988 között 43 vizsgálat próbálta feltárni a csehek olvasmányok iránti érdeklődését. Ezeknek az volt a fogyatékossága, hogy csak egyes olvasói kategóriákra és/vagy meghatározott régiókra vonatkoztak.

A nemzeti könyvtár 1989-ben, 1990-ben és 1991-ben kis számú (9, 10 és 16) könyvtár olvasói körében végzett vizsgálata a legolvasottabb és a legkevésbé olvasott szépirodalmi, gyermekirodalmi és ismeretterjesztő művek iránt érdeklődött. A legolvasottabb szerzők ekkoriban a következők voltak: A. Hailey, D. Francis, Z. Frybová, L. Vanková, H. Smahelová és J. Herriot. Ez meglehetősen állandó „toplista", ui. a fenti szerzők egy 1994-ben tartott vizsgálatban is az élen tanyáztak.

Egyébként a három nemzeti könyvtári vizsgálat azt is megállapította, hogy az olvasók legszívesebben az újdonságokat keresik, miközben megmaradnak a szerzők és a címek meglehetősen szűk, triviálisnak minősített kategóriáiban.

Az 1990 és 1995 közötti vizsgálatok részint a hátrányos helyzetűek, a tanulóifjúság, részint pedig egy-egy város, városi kerület, sőt: egy-egy könyvtár olvasói érdeklődésének felderítésére vállalkoznak mindössze. Ezeknél átfogóbban 1994-ben a könyvvásárlók körében (400 résztvevő) és a *Nové knihy* (Új Könyvek) c. folyóirat olvasói körében (1212 résztvevő) vizsgálódtak. Ez utóbbi vizsgálatra már utalás történt a „toplista" állandóságával kapcsolatban.

Az 1212 résztvevővel lebonyolított vizsgálatról meg kell még jegyezni, hogy műfajkedveltségi táblázata nem vethető egybe az egyéb vizsgálódások hasonló táblázataival, minthogy mindegyik vizsgálat más és más műfaji felosztással operál.

E szemléből két következtetés adódik. Az egyik, hogy – akár szélesebb, akár szűkebb vonatkozásban – biztosítani kell a reprezentatív mintasokaságot. A másik: gondolni kell a vizsgálati eredmények összevethetőségére.

Mivel (még a bizonytalan módszerekkel végzett vizsgálatok jelzéseiből is kitetszően) a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cseh népesség olvasói érdeklődése nyugtalanító, ideje volna megbízhatóbb adatokat szerezni róla. Ennek egyik előfeltétele a fent említett módszerbeli elvárásokat kielégítő vizsgálatok meghonosításában rejlik.

(Futala Tibor)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

97/098
MITTROWANN, Andreas – HARMGARTH, Friederike: Bibliothek und Schule als Partner. Ein Zwischenbericht zum Projekt der Bertelsmann Stiftung = Buch Bibl. 48.Jg. 1996. 8.no. 650-656.p.

Res. angol nyelven

A könyvtár és iskola partnerkapcsolata: részjelentés a Bertelsmann Alapítvány projektjéről

Didaktika -általános és középiskolai; Felmérés [forma]; Gyermek- és ifjúsági olvasó; Könyvtárhasználat; Olvasási szokások; Olvasásvizsgálat

Az iskolák és a könyvtárak egyaránt érdekeltek az olvasás népszerűsítésében. Mindkét intézmény sikeresebben működhetne, ha koordinálná erőfeszítéseit. E cél érdekében indították a Bertelsmann Alapítvány 1995-től 2000-ig tartó projektjét „Közkönyvtár és iskola – a partnerkapcsolatok új formája" néven. A program teljes költségvetése 4 millió márka, amiből egy könyvtárosi státuszt finanszíroznak hat város egy-egy könyvtárában, továbbképzési tanfolyamokat szerveznek, továbbá állományfejlesztésre és az olvasást népszerűsítő programokra is juttatnak belőle. Egy évvel a projekt kezdete után a szerzők ismertetik az eddigi eredményeket, és tárgyalják a program alapelveit, merketing stratégiáját és az igénykutatás eredményeit.

(Autoref.)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

97/099
MAJSTROVIC, T.V.: Sindrom CD-ROM = Bibliogr. 1996. 5.no. 3-6.p.

CD-ROM szindróma: az Oroszországi Állami Könyvtár tapasztalatai

CD-ROM; Nemzeti könyvtár

Az ország legnagyobb – jelenleg több mint száz – optikai lemeztárával rendelkező Orosz Állami Könyvtárban 1995 óta közvetlenül az olvasótérben kínálja automatizált szolgáltatásait az információs központ. Maga a tény, hogy az olvasó látóterébe kerültek a számítógépek – és nem valahová máshová eldugva – többszörösére növelte használatuk intenzitását.

A CD-ROM gyűjtemény alapját az USA-beli ISI adatbázisok lemezei képezték. 1990-től folyamatosan szereztek be igen nagy számban kompakt-lemezeket, szinte mindenkin eluralkodott az ún. „cédérom őrület". Az utóbbi két évben azonban – gondos tartalmi válogatásnak köszönhetően – optimális számú és tematikájú lemezállományt alakítottak ki. Az 1994. évi rendeléshez (21) képest 1996-ban csaknem a felére (12) csökkent a beszerzések száma.

A válogatási szempontokat érdemes közelebbről is megvizsgálni. A beszerzést egyébként a szerzeményezési osztály végzi, a tájékoztató-bibliográfiai részleg igényének megfelelően.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az adatbázis megrendelésekor a következő tényezőket vették figyelembe:

1. az adatbázis tudományos jelentősége (oktató- és játékprogramok kizárása);
2. univerzális, több tudományterületet vagy egy nagy tudományterületet felölelő tartalom;
3. a világirodalom szerepeltetése;
4. az adatbázis előállítójának ismertsége, szakmai hírneve;
5. a használói felület barátságossága.

A jelenleg mintegy 130 adatbázis típusai között szerepelnek: bibliográfiai, referáló, enciklopédiákat, szótárakat és kormányzati publikációkat, statisztikai- és címadatokat tartalmazó, valamint gyógyszertani és mérgező anyagokról tájékoztató adatbázisok. A fontosabbak közül a szerző megemlíti az USA Kongresszusi Könyvtárának katalógusát, a hivatkozási adatbázisokat (ISI) és a Silver Platter cég termékeit, melyeknél a bibliográfiai leírást a teljes szöveg követi.

A CD-ROM adatbázisok beszerezésének eredményeként lemondtak 21 referáló lapot és nagyszámú mikrofilmlap átnézése vált szükségtelenné. Olvasóhasználati szempontból azonban nem törekednek a referáló kiadványok további csökkentésére, mivel a CD-k egyidejű használata nem oldható meg a hálózati technológia hiánya miatt. A szerző a referáló adatbázisok nagy hátrányaként jegyzi meg, hogy nincs lehetőség bennük az osztályozási hierarchia szerinti keresésre.

Az optikai lemezek használatával kapcsolatosan a tanulmány szerzője kifejti, hogy drágaságuk miatt törekednek azok maximális kihasználására. Megállapítja, hogy az online és a hálózati kereséshez viszonyítva az információkeresés szempontjait nézve a CD-ROM-ok kényelmesebbek és könnyebben kezelhetőek, mind az olvasók mind a bibliográfusok számára.

Az olvasók kéréseit elemezve kitűnt, hogy azok 80%-a természettudományi, műszaki és orvosi jellegű. Különösen ez utóbbi szakterület Medline adatbázisa népszerű.

A cikk elmarasztaló kritikával illeti az orosz adatbázisok (kb. 100 cím) információs értékét (amelyek többsége illusztrált enciklopédia, oktatólemez és játék), keresési rendszerét és nem megfelelő interfészeit. Nem tartja megfelelőnek a megjelenő CD-k tájékoztatási rendszerét sem. Szinte kizárólag a reklám csatornái érvényesülnek, így a tudományos igényű lemezek gyakran nem is ismertek. A kötelespéldány-rendelet pedig erre az információhordozóra nem érvényesíthető.

Az Orosz Állami Könyvtár szívesen vállal konzultációs feladatokat, az adatbázisválasztás megkönnyítéséhez pedig annotált katalógust jelentetett meg a náluk található optikai lemezekről.

(Bíró Júlia)

97/100

ROWLAND, Fytton: Electronic journals: delivery, use and access = IFLA J. 22.vol. 1996. 3.no. 226-228.p.

Elektronikus folyóiratok terjesztése, használata és hozzáférhetősége

Elektronikus folyóirat; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség

Az egyetemi oktatók és hallgatók legtöbbje az egyetemi könyvtáron keresztül jut hozzá a hagyományos, nyomtatott folyóiratokhoz. Még a gazdag egyetemi könyvtárak sem tudnak megvásárolni minden folyóiratot; ha igen, akkor is csak egy példányban. A katalógusok csak a folyóiratok címét tartalmazzák, a cikkek csak a referáló és indexelő szolgáltatások segítségével kereshetők ki.

Az elektronikus (e-) folyóiratok várhatóan megújítják a hozzáférést. Megfelelő infrastruktúrával a kutató munkahelyén (íróasztalán) jut hozzá a cikkek teljes szövegéhez. Erről álmodtak a kutatók a 70-es évek közepétől, amióta az online referáló és indexelő szolgáltatások működni kezdtek. Az ezzel kapcsolatos kísérletek a 80-as évek közepén indultak meg. A 90-es évek közepére egyre több kutató kapcsolódott a nemzetközi, országos és helyi hálózatokhoz; megtörtént a de facto szabványosítás; a legtöbb tudományos publikáció géppel olvasható formában is rendelkezésre áll; és a legfontosabb: a folyóiratárak emelkedése a könyvtári költségvetéshez viszonyítva elérte a kritikus szintet.

A kiadók arra számítottak, hogy a párhuzamos (nyomtatott és elektronikus) vagy a csak elektronikus publikálás lesz jellemző, és az e-fo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyóiratokhoz is előfizetéssel lehet majd hozzájutni. Ezzel szemben sokféle modell jött létre:

1. *CD-ROM-ok párhuzamos kiadása* – Ez tulajdonképpen nem is számít párhuzamos kiadásnak, mivel a CD-ROM-ok ritkán (néha csak évenként) jelennek meg. Hálózati szolgáltatásuk nem gazdaságos, használatuk könyvtárhoz kötött. Nem jelentenek megtakarítást.

2. *Párhuzamos online publikálás* – A kiadó elhelyezi a folyóirat teljes szövegét és képanyagát egy, az Internethez kapcsolódó szerveren. Ez igen költséges (hardver, megfelelő átviteli kapacitás). Az árazás kérdése még nincs megoldva.

3. *Párhuzamos publikálás helyi hálózatokon* – A könyvtár letölti a folyóiratszámokat, és feltölti helyi hálózatára. A fájlokat helyben úgy konfigurálják, hogy azonos interfészen jelenjenek meg az illető helyen használt más rendszerekkel, például az OPAC-kal. E megoldást szívesen fogadják a kiadók (ilyen a loughborough-i Elvyn projekt). (Az átformázás feladatát díjazás ellenében átveheti a kiadó vagy a terjesztő.)

4. *Központi adatbázis* – Az e-folyóiratok esetében is felvetődött egy ilyen megoldás, a következő analógiára: a BIDS (Bath Information and Data Service) megállapodott számos referáló-indexelő adatbázis szolgáltatójával, hogy egy központi adatbázisba betölti adatbázisaikat, amelyet éves előfizetési díj ellenében a brit egyetemek szabadon használhatnak.

5. *Csak elektronikus folyóirat* – Pénzügyi megtérülése kétséges. A szakfolyóiratok költségeinek legnagyobb része ugyanis a kiadásra történő előkészítésből adódik, és független a terjesztésre használt hordozótól.

6. *Közvetlenül az Interneten való publikálás* – Jelenleg kb. 100 lektorált szakfolyóirat jelenik meg ingyenesen az Interneten. Kezdetben tartalomjegyzéküket és referátumaikat terjesztették levelezőlistákon, és a teljes szövegek fájlátvitellel voltak hozzáférhetők a szerkesztőség szerverén. Újabban a WWW-n férhetők hozzá (hipertextes kapcsolatok, grafikus megjelenítés, kiváló tipográfiai minőség, ingyenesség, de facto szabvány). Küszöbön áll itt is az előfizetés bevezetése, ugyanúgy ahogy az Internet használatáért is térítést kell majd fizetni.

A jelenlegi kísérleti időszakot legvalószínűbben két modell fogja túlélni: a hagyományos kiadók általi párhuzamos kiadás és az Interneten való jelenleg ingyenes, a későbbiekben olcsó publikálás. Az utóbbi időben javaslatok történtek arra, hogy az egyetemi könyvtárak vállalják fel tudományos folyóiratok kiadását, mivel rendelkeznek a szükséges állandó műszaki és szakmai infrastruktúrával.

A könyvtárak számára kényelmes hozzáférést szeretnének biztosítani az e-folyóiratokhoz, amely nem igényel alapos technikai ismereteket. Ismerniük kell az e-folyóiratokat, dönteniük kell minőségi kérdésekben, hatékony hálózati útvonalakat és kényelmes használói interfészeket kell biztosítaniuk.

A kereskedelmi forgalomba kerülő e-folyóiratokat a szokásos marketing-módszerekkel hirdetik meg. Mindössze a költséggel és haszonnal kapcsolatos döntéseket kell meghozni arról, hogy melyik változatot vásárolja meg a könyvtár. Az e-folyóirat a könyvtári gyűjtemény része lesz, a szokásos feldolgozási procedúrán megy át.

Az ingyenes folyóiratokról úgy lehet tudomást szerezni, hogy a könyvtáros rendszeresen figyeli a különböző Internet forrásokat (vitafórumokat, kalauzokat). Bizonyos Web-helyek kapcsolatot kínálnak számos folyóirathoz; a helyi könyvtár is megteheti ezt saját honlapján. Az így „beszerzett" folyóiratokat viszont a könyvtár nem tekinti saját állománya részének, de útvonalat biztosít hozzá helyi rendszeréből (helyi szerveren való tükrözés is lehetséges megoldás).

Ideális esetben egyetlen, használóbarát grafikus interfészen hozzáférhető a könyvtár katalógusa, a referáló-indexelő adatbázisok, a hálózatban elérhető CD-ROM-ok, más könyvtárak OPAC-jai és a helyben vagy távol tárolt e-folyóiratok. Mindez elérhető a könyvtári terminálokról, a munkahelyekről és a nyilvános számítógépes laboratóriumokból egyaránt.

(Hegyközi Ilona)

97/101

BARRUECO CRUZ, J.M. – GARCIA TESTAL, C. – GIMENO, M.J.: Una aproximación a las revistas cientificas en formato electrónico = Rev. Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 3.sz. 304-313.p. Bibliogr. 22 tétel.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elektronikus formátumú tudományos folyóiratok egy megközelítése

Elektronikus folyóirat; Számítógép-hálózat

Az elektronikus hálózatok az egyik leginkább hagyományos tudományos kommunikációs eszköz tekintetében hozták el a forradalmi változás lehetőségét: az elektronikus folyóiratok megjelenésével. Az elektronikus folyóiratnak számos meghatározása született: rendezett, formalizált és publikált cikkek együttesének nevezi őket *Le Coadic*, nem különböztetve meg a nyomtatott kiadványt az elektronikus változattól (mely utóbbi esetünkben a formára és a hordozóra egyaránt utal). Mások az elérés módját hangsúlyozzák: *McMillan* szerint olyan időszaki kiadványokról van szó, amelynek előállítása, publikálása és terjesztése országos és nemzetközi szinten a Bitnet vagy Internet-féle elektronikus hálózatok útján történik, *Langscheid* pedig az online elérhető folyóiratokról beszél, olyan hagyományosakról is, melyeknek elektonikus változatuk is van (pl. a Dialog útján elérhető *Harvard Business Review*). *Peer* meghatározása szerint a kiadásnak ez a formája a „publikált" információk létrehozására, kezelésére és terjesztésére a számítógépeket és/vagy a hálózatokat használja fel. A szerzők Le Coadic meghatározását ajánlják kiegészíteni a kiadói felelősség és a teleinformatikai hozzáférés megemlítésével.

Az elektronikus folyóiratok közti válogatást ma már számos forrás teszi lehetővé. Mindmáig legrészletesebb az amerikai ARL (Tudományos Könyvtárak Egyesülete) által először 1991-ben kiadott *Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists* 5. kiadása (1995 májusában), amely kb. 2500 tudományos levelezőlista és 675 elektronikus folyóirat adatait, elérési és/vagy előfizetési lehetőségeit, a kapcsolattartó személy elektronikus postacímét stb. tartalmazza, papír hordozón. (Az adatok az előző, 1994 áprilisi kiadáshoz képest 40%-os növekedést mutatnak.)

A Weben ingyen terjesztett folyóiratokat sorolja fel a *University of Houston Libraries: Scholarly Journals Distributed via the Web,* amelynek címe *http://info.lib.uh.edu/wj/webjour.html*. A *NewJour: Electronic Journals and Newsletter* fő célja, hogy fórumot nyújtson az új elektronikus folyóiratokról való híradásoknak, és az elektronikus publikációk keresési, azonosítási és hozzáférési eszköze legyen. Címe: *http://gort.ucsd.edu/newjour/*. A genfi CERN-ben működő WILMA (Web Information List Maintenance Agent) tartja karban (automatikusan, egyelőre kísérleti fázisban) az *Electronic Journal*-t, amely osztályozva, s azon belül betűrendben tartalmazza a dokumentumokat. URL-je: *http://www.w3.org/hypertext/DataSources/bySubject/Electronic_Journals.html*. Az *IAT Library: Journals, Magazines and Newsletters* címe: *http://www.iat.unc.edu/library/journals.html*.

Az elektronikus folyóiratok jellemzői közt fontos a prezentáció, azaz hogy a dokumentum

1. egyszerű szöveg (ASCII), tehát sem mellékjeles betűket, sem képleteket, különleges táblázatokat nem tartalmazhat,

2. beszkennelt képeket is tartalmaz (ami igen sok helyet és hosszú kapcsolati időt vesz igénybe),

3. strukturált-e a szöveg az SGML szabvány vagy a HTML (Hypertext Markup Language) segítségével, és végül

4. alkalmazza-e a PDL (Page Description Language) vagy a PDF (Portable Data Format) megoldásait, amelyek egyrészt lehetővé teszik a táblázatok, képek elhelyezését, és PostScript minőségben teszik „élvezhetővé" a dokumentumot, ám nem teszik lehetővé a szöveg manipulálását és – sajnos – az abban való keresést sem.

A terjesztés kezdetben a nehézkes és csak az ASCII formátumot támogató elektronikus postán keresztül történhetett (FTP), ám a Gopher 1991-es kifejlesztése és gyors elterjedése sokat segített ezen. A World Wide Web megjelenése nyomán a létező folyóiratok egyre inkább elhagyták a Gophert és átvándoroltak a WWW-re, amely már valóban rugalmas és kényelmes hozzáférést kínál. Az elektronikus folyóirat minőségét emeli (a British Library egyik tanulmánya szerint), ha a nyomtatott folyóirathoz hasonlóan utal a cikk beérkezésének és elfogadásának idejére, ha a folyórat archív formában is megmarad, s végül, ha az azonosítást, a válogatást, az előfizetést vagy hozzáférést, valamint a bibliográfiai leírást segítő szabványokat is alkalmazza.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lásd még 31, 40-41, 51, 53, 60-61, 78, 89, 92-94, 112-113

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

97/102
BORGMAN, Christine L.: Automation is the answer, but what is the question? Progress and prospects for Central and Eastern European libraries = J.Doc. 52.vol. 1996. 3.no. 252-295.p. Bibliogr.

Az automatizálás a válasz, de mi a kérdés? Eredmények és lehetőségek a közép- és kelet-európai könyvtárakban

Felmérés; Hatékonyság; Számítógépesítés

A volt Jugoszláviában és Közép-Kelet Európa volt szocialista országaiban az információtechnológia legfontosabb eszközei negyven éven keresztül nem álltak rendelkezésre. Ezek az országok most világosan látják, hogy ha részeseivé kívánnak válni a globális információs infrastruktúrának, akkor mindenek előtt a saját infrastruktúrájukat kell fejleszteniük. A cikk egy 1994-95-ben végzett kérdőíves felmérésről számol be, amely Horvátország, a Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia hetven tudományos könyvtárára terjedt ki. A felmérést arra a 300 interjúra építették, amelyet a régió országaiban korábban, 1993-94-ben készítettek. Az eredmények azt mutatják, hogy ezek az országok gyors ütemben szereznek be automatizált feldolgozó rendszereket, CD-ROM adatbázisokat, csatlakoznak számítógépes hálózatokhoz stb. Az automatizálás üteme 1989 óta ugrásszerűen felgyorsult. A cikk országok és könyvtártípusok szerint mutatja be a könyvtári rendszereket és a hálózati alkalmazásokat. Az automatizálás fő céljának a „hozzáférhetőség" javítását tekintik, ami általában online katalógusok telepítését jelenti és azt az igényt, hogy a könyvek hamarabb kerüljenek ki a polcokra, de mindez nem feltétlenül jelenti a használók önkiszolgálási hatékonyságának a javítását. Az együttműködést és a szabványosítást az automatizálás kiemelt feladatai közé sorolják, de mindkét területen megkérdőjelezhető eredményeket lehetett találni. A vezetési célok inkább a sebességre és a feldolgozásra, mint a vezetési információkra, a személyzetre vagy a fenntartó szerv küldetésének előmozdítására összpontosítanak. A személyzeti vezetés gyenge, pedig erősebb személyzeti szerepvállalásra lenne szükség a rendszerkiválasztási folyamatban, a műszaki képzettségű munkatársak könyvtárosi oktatásában, a továbbképzésében és a használók képzésében. A cikk végül ismerteti ezen eredmények várható hatását a régió országaiban.

(Autoref. alapján)

Lásd még 13

Könyvtárépítés, berendezés

97/103
ROBLES, Patricia A.: Security upon moving into a new library building = Coll.Res.Libr.News. 57.vol. 1996. 7.no. 427-430.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Biztonsági intézkedések új épületbe költözéskor

Állományvédelem; Költözés; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Vezetés

A könyvtárköltöztetés szakirodalma bőséges, különös tekintettel a fizikai lebonyolítás menetére, a biztonsági kérdésekkel viszont csak érintőlegesen foglalkoznak.

1994-ben a bakersfieldi Kalifornia Állami Egyetem (California State University) megnyitotta a 22 millió dolláros beruházással megvalósított új könyvtárépületét, a Walter W. Stiern Könyvtárat, amely korszerű elektronikus információs központ.

A költözés időpontjául az 1993. évi decemberi tanítási szünetet jelölték ki, hogy a hallgatók zavartalanul használhassák a könyvtárat, s azt csak a lehető legrövidebb ideig kelljen zárva tartani. Fontos szempontként vették figyelembe azt a tényt, hogy a kiválasztott időszakban nagyon kevesen tartózkodnak az egyetem területén, a forgalom is elenyésző. A költözés megkezdésekor az új épület még nem volt teljesen készen, szerelték a berendezéseket, a telefonhálózatot. A munkával egy hivatásos könyvtárköltöztető céget bíztak meg. A könyvtárnak jó előre gondos eljárási tervet kellett kidolgoznia, hogy ilyen körülmények között biztosíthassa a több milliós értéket képviselő vagyon védelmét. Ez két területet ölelt fel: a forgalom átszervezését az egyetem területén a költöztetés idejére, valamint a maximális biztonságot szolgáló intézkedések kidolgozását.

A biztonsági tervnek a következőkre kellett kiterjednie: a régi és az új épületbe kizárólag azonosító kártyával lehessen belépni, illetve kijönni onnan; valamennyi ki- és bejárathoz diák kisegítőket alkalmazzanak a személyazonosító kártyák ellenőrzésére; az ajtóellenőrök a Közbiztonsági Szolgálattal rádiókapcsolatba tudjanak lépni probléma esetén.

A cikk szerzőjét a tervezésnek eme stádiumában bízták meg a könyvtár költöztetésének koordinálásával és felügyeletével. Első feladata a terv részletes kidolgozása volt. A régi és az új épület több mint tíz bejárata közül kijelölték azt a hármat, amelyeken keresztül a költözés történjék, meghatározták, hogy szükség esetén melyik ajtó vehető még igénybe megfelelő biztonsági ellenőrzés mellett. A tizennégy diákot határás műszakokba osztották be úgy, hogy mindig álljon rendelkezésre tartalék személyzet is. A költöztetésben részt vevő több mint száz egyetemi alkalmazottnak, a hivatásos költöztető vállalat embereinek és az egyéb vállalkozóknak (polcszerelő, szállító stb.) az állandó ellenőrzését úgy oldották meg, hogy mindenkinek azonosító kártyát adtak ki, amely nélkül egyik könyvtárépületbe sem lehetett belépni. Mivel a telefonhálózat még nem működött az új épületben, rádiótelefonok segítségével oldották meg a kapcsolattartást a munkaterületek, az irányítók és az ellenőrzési pontok között, központi diszpécser közbeiktatásával.

A szerző a költöztetés lebonyolítása során szerzett további tapasztalatait a következőkben foglalta össze:

– Mindig jól láthatónak kell lenni. Mivel egyszerre több helyszínen sok esemény zajlik, különösen abban az esetben, ha a telefon nem használható, nagyon fontos a személyes jelenlét illetve kapcsolattartás. A diszpécserszolgálat igénybevétele nem bizonyult jó megoldásnak.

– A személyek és szállítmányok folyamatos ellenőrzését végzőket lehetőség szerint rövidebb időre (2 esetleg 4 órára) kell beosztani, mert a monoton munka hatékonysága később jelentősen romlik.

– A könyvtár személyzete van leginkább tudatában, hogy milyen értéket jelentenek a dokumentumok, a számítógépek és az egyéb berendezések, ezért ők érzik a felelősséget is leginkább. Célszerű tehát őket megbízni az irányítással. A költöztetés időpontját úgy kell megválasztani, hogy az ne essen szabadságolási időszakra, mint jelen esetben, amikor karácsony előtt sok könyvtáros utazott el szabadságra.

– A személyek azonosításához nem kódrendszert kell a kártyákon alkalmazni, hanem névreszólóan kell azokat kiállítani a nagyobb biztonság érdekében.

A gondos előkészítés eredményeként a könyvtár átköltöztetése az új épületbe időre megtörtént, a biztonsági intézkedések mégis elégségesek voltak és a könyvtár a tervezett időpontban megnyílt.

(Pappné Farkas Klára)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

97/104
SHUMAN, Bruce A.: Designing personal safity into library buildings = Am.Libr. 27.vol. 1996. 7.no. 37-39.p.

Hogyan tegyük biztonságosabbá a könyvtár épületét a bűnözőkkel szemben?

Biztonsági berendezés; Könyvtárépület; Módszertani útmutató [forma]; Rendbontás; Személyzet

Képzeletünkben a könyvtárakról alkotott kép nem fér össze az erőszak, a veszély vagy a félelem fogalmával. Az emberek általában olvasás vagy kölcsönzés céljából keresik fel őket. A könyvtárak dolgozói és olvasói azonban egyre nagyobb veszélynek vannak kitéve.

1992-ben az arizonai Buckey városában egy ismeretlen fegyveres, akit azóta sem találtak meg, megölt egy könyvtárost. 1993-ban egy könyvtárost munka közben gyilkoltak meg a Georgia-i Donalsonville-ben. Másnap egy közeli városban elfogtak egy tizenhat éves kamaszt, aki bevallása szerint a könyvtáros ékszereit akarta megszerezni.

Ugyanabban az évben Kaliforniában, Sacramento városában zárás előtt egy olvasó tüzet nyitott a könyvtárosokra, megölve kettőt közülük. A fegyveresről, aki a rendőrséggel folytatott tűzharc végén a könyvtár épületének tetejéről a mélybe vetette magát, kiderült, hogy a könyvtár régi olvasója volt.

1994-ben Salt Lake City-ben egy fegyveres támadó, bombával fenyegetőzve, tizennyolc embert ejtett túszul egy könyvtárban. A túszszedőt végül egy szolgálaton kívüli rendőrnek sikerült ártalmatlanná tennie. Az ötórás túszdrámában szerencsére senki sem sérült meg, de a bombáról, amellyel a fegyveres fenyegetőzött, kiderült hogy elég hatásos lett volna ahhoz, hogy az egész épületet felrobbantsa.

Ezen kirívó esetek nem mondanak ellent annak a ténynek, hogy a könyvtárak általában biztonságos helyek, de felhívják a figyelmet arra, hogy bár a könyvtár állományának védelmére egyre nagyobb figyelmet fordítanak, a könyvtárosok személyes biztonságát sem szabad elhanyagolni.

A könyvtárak nem védettek az erőszak ellen, sőt az a tény, hogy késő estig, illetve hétvégén is nyitva vannak, vonzhatja azokat az embereket, akiknek nincs hova menniük. Fontos az egyéb tényezők figyelembe vétele is, mint például a könyvtár környéke, a biztonsági személyzet száma, a könyvtár elrendezése, ill. a könyvtárosok személyes figyelme.

Az erőszakos cselekedetek elkövetőit a szerző három csoportba osztja:

– Magányos elkövetők a legkülönfélébb indítékokkal (lelki-, elmebetegek, betörők, kábítószer-élvezők). Ők néha csak a „mulatság" kedvéért követnek el bűntényeket.

– Olyan radikális csoportok, akik így próbálják felhívni magukra a figyelmet vagy egyszerűen csak meg akarnak félemlíteni más embereket.

– A könyvtár korábbi vagy jelenlegi alkalmazottai. Ők általában nem tervszerűen, alkoholos vagy kábítószeres befolyás alatt, depresszió vagy elmezavar állapotában követik el a bűntényeket, nemegyszer öngyilkossági céllal. Bárhogy is van, ezeket az eseteket a legnehezebb megelőzni.

De vajon hogyan tudja a könyvtár ellátni a feladatait, és egyben védelmezni az alkalmazottait illetve látogatóit a veszélytől? A válasz kényszerű döntési helyzet elé állít. Ha a személyi biztonságot növeljük, akkor ez az egyéni szabadság rovására mehet. Senki sem szereti ha megmotozzák vagy nem engedik be az adóból fenntartott, ingyenes könyvtárakba. A másik probléma az, hogy mit lehet tenni a bűnesetek megelőzése érdekében a könyvtárak szűkös anyagi helyzetében.

A szerző cikkében néhány olyan intézkedést javasol, amelyek alkalmazásával a könyvtárakat biztonságosabbá lehet tenni.

– A mai könyvtárakat szándékosan úgy tervezik, hogy az olvasók elvonulhassanak és magányosan dolgozhassanak, ami a problémák fő forrása lehet. Meg kell vizsgálni, hogy hol vannak olyan helyek, ahol a bútorzat elmozdításával vagy jobb világítással biztonságosabb környezet teremthető.

– A biztonsági szabályokat minden alkalmazottal meg kell ismertetni, és elő kell készíteni őket a vészhelyzetben való viselkedésre.

– Technikai berendezések, például kamerák és vészcsengők alkalmazása sok pénzbe kerül-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

het, de fizikai jelenlétük önmagában is alkalmas a problémák elkerülésére.

– Feltűnő helyekre kirakott „házirendek" is felhívják a látogatók figyelmét a helyes viselkedés szabályaira.

– Megbízható és vészhelyzetben is cselekvőképes biztonsági személyzet alkalmazása.

– Zárt raktárak alkalmazása a szabadpolcos rendszer helyett, és a látogatók távoltartása ezen elzárt területektől. Továbbá a könyvtárba csak olvasójeggyel rendelkező látogatók léphessenek be.

– Fontos a megfelelő könyvtári személyzet kiválasztása, mert sajnálatos tények mutatják, hogy a könyvtári bűnesetek nagy részét – és nem csak a lopásokat – a könyvtár alkalmazottai követik el.

– A repülőtereken és más középületekben már bevált fémdetektorok alkalmazása.

– Minden könyvtár rendelkezzen megfelelő biztosítással, mely ugyan a bajt nem előzi meg, de annak bekövetkezte esetén segíthet a helyreállítás finanszírozásában.

A szerző szerint a legfontosabb az, hogy az alkalmazottakat bátorítani kell, hogy figyeljék és azonnal jelentsék, ha valami gyanúsat észlelnek, túljutva azon a félelmükön, hogy hibáznak vagy veszélyes helyzetbe sodródnak.

(Lovász Katalin)

Lásd még 64

Számítógépes könyvtári rendszerek

97/105
OLIVER, Frank B.: End-user document access, retrieval and delivery systems – a developer's tale = Interlend.Doc.Supply. 24.vol. 1996. 3.no. 17-22.p.

A dokumentumoknak a közvetlen használók által történő elérését, visszakeresését és szolgáltatását megkönnyítő rendszerek – ahogyan egy fejlesztő látja

Dokumentumszolgáltatás; Gépi információkeresési rendszer; Használó; Hozzáférhetőség; Kísérlet; Nemzeti könyvtár

Az elmúlt néhány évben sikerült bepillantani az ún. „következő generációs" információs rendszerek világába, amelyek a dokumentumhozzáférés legkülönbözőbb módjait kínálják, ezenkívül láttunk a közvetlen használók számára tervezett kereső és szolgáltató rendszereket, s hallottunk jóslatokat a dokumentumkiadás forradalmáról és a könyvtáros–információs szakma megszűnéséről. A cikk olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek az ilyen futurisztikus rendszerek fejlesztői előtt állnak. Kimutatja, hogy a jelenlegi technológia nem tudja teljes mértékben teljesíteni az elvárásokat, és hogy az ilyen rendszerek megbolygathatnak sok jól megalapozott kulturális szempontot és szervezeti infrastruktúrát. A cikkben kifejtett vélemények arra a 18 hónapos tapasztalatra épülnek, amelyet a szerző a British Library *DiSCovery* (jelenleg *Inside*) nevű projektjével kapcsolatos munka során szerzett. Ez a program megkísérli a legújabb technológiát és alkalmazási gyakorlatot egy olyan rendszerben alkalmazni, amelyben megvan a lehetőség a használói hozzáférés módjának és a British Library dokumentumszolgáltatásának a forradalmasítására.

(Autoref.)

Számítógépes rendszerek biztonsága

97/106
LaRUE, James: Hacked! = Am.Libr. 27.vol. 1996. 7.no. 35-36.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tudósítás egy számítógépes betörésről

Biztonsági berendezés; Számítógép-központ; Szoftver

Az amerikai Colorado államban, Castle Rock város közkönyvtárában a számítógép túl lassú működése nyomán kezdtek felfigyelni egy elektronikus behatolóra (hacker), aki az Interneten keresztül, régi, de még nem törölt jelszavak segítségével lépett be a rendszerbe, hogy azt ugródeszkaként használva más egyetemek rendszereiben kalandozzon titokban. Az illető a számítógép Winchester-tárolóján alkönyvtárat létesített, s oda olyan programokat töltött fel, amelyekkel jelszavakat derített fel, megszerezte magának a rendszergazda (vagy „szuperhasználó") privilégiumait, gondosan eltakarította maga mögött a nyomokat, sőt, az ilyenféle illegális tevékenység online kézikönyvét is ott tartotta. A megcélzott egyéb rendszerek szakemberei figyelmeztették a szerzőt, tegyen valamit. A közkönyvtár azonnal felfüggesztette az Internet-kapcsolatot, de amint újraindították azt, a behatoló is visszatért. Nem lehetett „kidobni", mert újra és újra más néven jelentkezett be, mindig a szuperhasználó előjogaival. A könyvtár újra felfüggesztette az Internet-kapcsolatot, minden egyes jelszót kicseréltek, s a legnyilvánvalóbb réseket is betömték a számítógép biztonsági rendszerén. A behatoló nem okozott semmilyen kimutatható kárt, de ez csak a jóindulatán múlott: ha akarta volna, tetszés szerint törölhetett volna bármilyen adatállományt.

A szerző azon tűnődik, mit lehetne tenni a hasonló esetek megismétlődése ellen. Colorado államban az elektronikus behatolás ellen nincs semmiféle jogszabály. Ráadásul, mivel a behatoló California államban élt, másik államból csak akkor lett volna felelősségre vonható, ha az általa okozott tényleges anyagi kár túllépte volna az 1500 dollárt, addig egyszerű csínytevésként kezelik az ügyet.

A számítógépes bűnözés egyre terjed: egy felmérés szerint 1990-től 1995-ig 1700%-kal nőtt. 1994-ben több mint 1 millió jelszót törtek fel. Az Egyesült Államokban törvényjavaslatot dolgoznak ki az információs infrastruktúra védelmére. S akit rajtakapnak, előbb-utóbb börtönbe kerül.

A külvilággal való elektronikus kapcsolat megszakítása ugyan kizárná a külső elektronikus behatolást, ezt azonban a könyvtárak nem tehetik meg: mind a könyvtárosok, mind a használók hozzászoktak már a más könyvtárak online katalógusaiban való kereséshez, az Internet-kapcsolat egyre nagyobb szerepet tölt be minden egyes könyvtár napi tevékenységében.

(Mándy Gábor)

Szoftver

97/107
BESEMER, Hugo: The CDS/ISIS user community and the Internet = Inf.Dev. 12.vol. 1996. 3.no. 178-180.p.

Mit nyújt az Internet a CDS/ISIS használók számára?

Elektronikus posta; Számítógép-hálózat; Szoftver

A cikk arról tájékoztat, hogy az Internet milyen információforrásokat, illetve kommunikációs csatornát jelent a CDS/ISIS használók számára. Részletesen bemutatja a CDS/ISIS listserv használatát: elmagyarázza, hogyan lehet csatlakozni hozzá, és hogyan lehet a régebbi, archivált üzenetekhez hozzáférni. Felsorolja a releváns World Wide Web és Gopher helyeket is.

(Autoref. alapján)

Elektronikus könyvtár

97/108
CHEN, Ching-chih: Global Digital Library initiative: prototype development and needs = Microcomp.Inf.Manage. 13.vol. 1996. 2.no. 133-164.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Digitális Világkönyvtár": kezdeti fejlemények és szükségletek

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Számítógép-hálózat

A nyílt rendszerek mint az Internet és a World Wide Web lehetővé teszik a „virtuális könyvtárak" létrehozását. A szerző már sok éve dédelgeti a *Globális Digitális Könyvtár* (Global Digital Library, GDL) tervét. Hálózati kapcsolatainak sémáját már 1993-ban bemutatta egy konferencián, majd különböző nemzetközi konferenciákon, később az ún. Alexandriai Elvi Nyilatkozatban (1995) népszerűsítette a koncepciót. Működőképességéhez még sok bonyolult logisztikai és nem technológiai jellegű probléma megoldása szükséges (pl. a szabványokkal, a szellemi tulajdonjoggal, a szerzői joggal, a nyelvi korlátokkal, a biztonsággal, a finanszírozással, a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatban.

A kísérlet a Clinton-kormányzat tervéhez, a Globális Információs Infrastruktúrához (GII) is kapcsolódik. A szerző a globális digitális könyvtár prototípusát kívánja létrehozni. A GDL a következő intézménytípusok Web-helyeihez teremt kapcsolatot:

a) nemzeti könyvtárak (Web-helyekkel és OPAC-kal rendelkezők),

b) nemzeti könyvtárak (amelyeknek nincs ugyan honlapjuk, de leíró és képi információkat szolgáltattak),

c) nemzeti levéltárak,

d) válogatott múzeumok,

e) egyes nemzetközi szervezetek,

f) egyes (regionális, országos és helyi) könyvtári és tájékoztatási hálózatok,

g) egyes helyi digitális könyvtárak.

Ezen intézmények évszázadok óta őrzik és tárolják a világ és saját országuk kincseit és gazdag információforrásait. A könyvtárak minőségét eddig aszerint ítélték meg, hogy milyen mennyiségű nyomtatott információforrással rendelkeznek. A szerző azt szorgalmazza, hogy a nagykönyvtárak szerepét ki kell bővíteni: egyrészt országuk információforrásainak dinamikus és aktív szolgáltatóivá kell válniuk, másrészt a globális információs hálózat hatékony csomópontjaivá.

A GDL készülő prototípusa összekapcsolja intézmények WWW-honlapjait egyetlen globális digitális könyvtári rendszerré egy közös, egységes interfész segítségével. Jelenleg a honlapok információtartalma és a használói interfészek jelentősen eltérőek. Összekapcsolva a GDL rendszerében mindegyik hely az egér egy kattintásával elérhető lesz.

A kísérleti szakaszban 2 fotó-CD-n tárolják a 30 nemzeti könyvtárra vonatkozó képeket, egy szöveges CD-n pedig a könyvtárak leírását.

(Hegyközi Ilona)

97/109

LYNCH, Clifford – GARCIA-MOLINA, Hector: Interoperability, scaling, and the digital libraries research agenda = Microcomp.Inf.Manage. 13.vol. 1996. 2.no. 85-131.p.

A „Digitális Könyvtárak" projekt kutatási programja, különös tekintettel az egységesített működésre és az ütemezésre

Elektronikus könyvtár; Könyvtártudományi kutatás; Kutatási jelentés [forma]; Számítógép-hálózat

A jelentés az amerikai kormány IITA (Information Infrastructure Technology and Applications) munkacsoportjának szervezésében a digitális könyvtárak témájában tartott workshop (Reston, Virginia, 1995. május 18-19.) eredményeinek az összefoglalása. A találkozó célja a digitális könyvtárakra irányuló kutatás menetrendjének pontos kialakítása volt, különös tekintettel a kísérletek méreteire, a kompatibilitásra és az előrelépéshez szükséges infrastruktúrafejlesztés feladatainak megállapítására.

(Autoref.)

97/110

MITCHELL, Steve – MOONEY, Margaret: INFOMINE – a model Web-based academic virtual library = Inf.Technol.Libr. 15.vol. 1996. 1.no. 20-25.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INFOMINE – egy Web-alapú egyetemi virtuális könyvtár modellje

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

Az INFOMINE ún. virtuális felsőoktatási könyvtár, amely a WWW-n érhető el. Indexeli és annotálja a felsőoktatásban dolgozó oktatók/kutatók számára az Internet forrásait a legtöbb jelentős szakterületen, valamint hálózati kapcsolódást is biztosít azokhoz. Az INFOMINE-t a California Egyetem Könyvtára (Riverside) fejlesztette ki. Címe: <http://lib.www.ucr.edu>.

Az INFOMINE közel 5000 annotált és indexelt rekordot tartalmaz (ezek adatbázisok, Internet-kalauzok és más elektronikus források, oktatási anyagok, konferenciai jelentések és folyóiratok). Az INFOMINE-on belül a virtuális gyűjtemények szakterületenként vannak megszervezve. Működésének utóbbi 15 hónapjában (létrehozása 1994-ben indult) hetente több mint 20 ezren használják.

Speciális HTML-konverter és adatbázis-kezelő teszi lehetővé a HTML-ben nem jártas szakreferensek számára, hogy maguk is gyarapítsák az INFOMINE-t (azaz új források leírását vigyék be). Fenntartása is egyszerű, pl. egy rendszeresen futtatott URL-ellenőrző program biztosítja, hogy a hálózati címek „éljenek". A rendszer kihasználja a Web hipertextes és multimédia lehetőségeit és az adatbázis-kezelők szervezési és visszakeresési funkcióit.

A használók a szokásos tematikus, kulcsszavas és cím szerinti keresés mellett olyan, a forrás mélységére, átfogására és/vagy az útvonal jellegére utaló kifejezésekkel is kereshetnek, mint „átfogó", „tájékoztatási forrás", „virtuális könyvtár", „kereshető adatbázis". Mind a böngészés, mind a keresés üzemmódban igen sokféle elérési pont áll rendelkezésre. A keresési eredmények dinamikus Web-oldalak formájában jelennek meg, ahonnan a feltüntetett indexkifejezésekre kattintva újabb szűkebb vagy átfogóbb kereséseket lehet végrehajtani. A böngészőket segíti a tematikus tartalomjegyzék.

Az adatbázisba inputot végrehajtók munkájához a források leírását és indexelését segítő eszközök állnak rendelkezésre. Az INFOMINE-rekordok űrlap segítségével könnyen szerkeszthetők, bevihetők és kezelhetők, a HTML ismerete nélkül, mert a rendszer a rekordokat automatikusan ebbe a formátumba, mégpedig ennek dinamikus változatába konvertálja (tehát az indexelés is automatikusan megtörténik).

Az INFOMINE fejlesztői jelenleg azt vizsgálják, hogy az egyes szakterületek indexelési gyakorlatát hogyan egységesíthetnék. Megkezdték a Kongresszusi Könyvtár Tárgyszójegyzékének használatát; a dokumentumtípusokat jelölő és a földrajzi deszkriptorokat pedig az egyes szakterületek gondozói közösen alakították ki. Most dolgoznak azon, hogy a fájlokat és a kezelőprogramokat más campusok és intézmények számára is rendelkezésre tudják bocsátani. (A cikk részletesen leírja a rendszer hardverének és szoftverének műszaki paramétereit is.)

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 11, 65

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

97/111

ALURI, Rao: Improving quality: a reader's advice to C&RL editors = Coll.Res.Libr. 57.vol. 1996. 5.no. 415-427.p. Bibliogr. 12 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A minőség javítása: egy olvasó tanácsai a College and Research Libraries szerkesztőinek

Folyóirat -könyvtári; Publikációs tevékenység; Szerkesztés -tudományos kiadványoké

A College & Research Libraries volt szerkesztője a folyóirat 1993. májusi számában szerkesztőségi cikket jelentetett meg „A minőség javítása: a szerkesztő tanácsai a szerzőknek" címen, amelyben felsorolja azokat az okokat, amelyek miatt a C&RL általában elutasítja a benyújtott cikkek közlését. Ez a cikk néhány igen hasznos megfigyelést és javaslatot tartalmazott a lehetséges szerzők számára. A jelen cikk, amely a téma folytatásának tekinthető, annak ad hangot, hogy a folyóiratszerkesztők sokat tehetnek a szerzők segítésére, és a szerzők, szerkesztők és lektorok közötti kommunikáció előmozdítására.

(Autoref. alapján)

97/112

PEEK, Robin [ed]: Special topic issue: Electronic publishing = J.Am.Soc.Inf.Sci. 47.vol. 1996. 9.no. 663-715.p.

Tematikus szám: az elektronikus publikálás (6 közlemény)

Dokumentum -gépi információhordozón; Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Használói szokások; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

A közlemények címe: Tovább terjed az elektronikus publikálás. – Mi a dokumentum: a fogalom újragondolása egy bonyolult időszakban. – A digitális könyvtár tényleges használatának szervezeti keretei: zárt racionális és nyitott naturális rendszermodellek. – ELVYN: egy folyóirat elektronikus változatának eljuttatása a kiadótól a könyvtárakhoz. – Az IPCT Journal olvasóközönsége: felmérés. – A hálózatban való információkeresés és szervezete: tények és kérdések.

97/113

WHALLEY, Brian – MUNROE, George – LANDY, Sheila [et al.]: Publishing a scholarly journal on the World Wide Web = Aslib Proc. 48.vol. 1996. 7/8.no. 171-176.p.

Egy szakfolyóirat publikálása a World Wide Weben

Elektronikus folyóirat; Elektronikus publikáció; Számítógép-hálózat

Az elektronikus (e-) folyóirat a hagyományos (nyomtatott) folyóirat változata, amelyet elektronikusan terjesztenek és juttatnak el közvetlenül a használóhoz. Vannak hibrid (nyomtatott folyóiratok elektronikus változatai) és tisztán e-folyóiratok.

A *Glacial Geology and Geomorphology* (GGG) tisztán e-folyóirat, a WWW-n terjesztik. Először 1996 márciusában publikált lektorált cikkeket. Egy akadémiai intézet égisze alatt egy hivatásos kiadó (Wiley) adja közre. A szokásos rovatok mellett kiegészítő szolgáltatásként van egy informálisabb rovata is (Fieldwork Notes), és csatlakozik hozzá egy vitafórum is.

A lektorálás jelenleg postai és elektronikus úton történik. Kísérleteznek egy külön WWW-"csatornával" a lektorálás és a szerzői korrektúra céljaira, továbbá videokonferenciával bonyolítják le a szerkesztőbizottsági üléseket.

A GGG cikkeihez különböző szinteken lehet hozzáférni:

1. a cím, szerző(k), rövid referátum és kulcsszavak szerint, a WWW-n (ingyenes),
2. bővebb referátumokhoz (kb. 2 oldal), előfizetés alapján; ez az újszerű megoldás hozzáféréssel párosul a kiegészítő szolgáltatásokhoz,
3. a teljes cikkszöveghez a hozzáféréssel arányos térítésért (ennek több változata is van).

A kiadó végzi el a HTML-jelölést és a szerkesztést. A költségeket a felhasználóra hárítja.

A könyvtárak választhatnak a következők között:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. lehetővé tehetik, hogy a használók otthonról vagy munkahelyükről hozzáférjenek az e-folyóiratokhoz és állják ennek költségeit (ez azonos a személyes előfizetéssel),

2. a teljes előfizetés mellett dönthetnek (ekkor az anyagot letöltik a kiadó szerveréről); a térítés alku tárgya lehet vagy legfeljebb az eredeti díjat számíthatják fel,

3. a használó kérheti egy-egy cikk beszerzését a könyvtártól saját költségére vagy valamilyen kutatási alap terhére,

A nyomtatott folyóiratokat sokan elavultnak, szükségtelennek és irrelevánsnak tartják. Sok kutató mégis ezeket olvassa, és ezekben publikál. Az e-folyóiratok esetében felmerülő kérdések: hol és hogy archiválják az eredeti szöveget; a termék a képernyőn és azon kívül (kinyomtatva) is élvezhető legyen. A WWW használóbarát és könnyen alakítható megjelenítést tesz lehetővé, elektronikusan böngészhető, alkalmas a figyelemkeltésre.

Jelenleg az oktatók vonakodnak a képernyőről való olvasástól (t.i. közlekedés közben nem tudnak olvasni). Talán ez megoldódik majd, ha a laptopok olcsóbbá válnak. Kívánságra a használó maga tud nyomtatni; a hardver-árak csökkenésével (pl. színes nyomtatók) ez kevésbé jelent majd problémát. Távoli felhasználók nem függnek majd könyvtári gyűjteménytől.

Az e-folyóiratcikkek eredeti szövegének archiválását a kiadó vagy a kötelespéldányra jogosult könyvtárak végzik (utóbbiak papíron, ha szükséges). (A GGG esetében két év után áttérnek a CD-ROM-on való archiválásra. Ez hatékonyabb, mintha a könyvtár szerverén tárolnák. Ott ugyanis évi 100 Mbyte-ot feltételezve és Gbyteonként 300 fonttal számolva, az éves költség 30 fontot tenne ki. Ez nem drága ugyan, de még hozzáadódna az előfizetési költséghez.)

A tisztán e-folyóiratok megváltoztatják a könyvtárak jellegét és a kiadók szerepét. A könyvtárosok ezzel tisztában is vannak. A könyvtárak aktívabb közvetítőkké válnak a kiadók és a használók, valamint a szerzők között. Senki sem tudja, mit lesz öt év múlva, de a fennmaradáshoz minden résztvevő alkalmazkodókészségére szükség van. Erre leginkább az e-folyóirat képes, legkevésbé az pedig az olvasó.

(Hegyközi Ilona)

97/114

SANDELANDS, Eric: The future of brands in academic publishing = Online CDROM Rev. 20.vol. 1996. 4.no. 181-183.p. Bibliogr.

A márkanevek jövője a tudományos publikálás területén

Elektronikus publikáció; Folyóiratkiadás; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az elektronikus kommunikáció legújabb fejleményei forradalmi változások alapjait teremtették meg a felsőoktatási tudományos publikálás területén. Az elektronikus forradalom a publikációs folyamat összes szereplőjére jelentős hatást gyakorol. A fejlődés oly nagy mértékű, hogy a felsőoktatás kutatói gyakran felteszik a kérdést, hogy az adott helyzetben, amikor az Interneten ők maguk is könnyen el tudják helyezni tudományos dolgozataikat, miért van egyáltalán szükség kiadókra?

E kérdés megválaszolása érdekében tekintsük át vázlatosan a tudományos publikálás folyamatát. A kiadói ipar azzal a céllal jött létre, hogy a kutatók által készített tudományos közlemények válogatása és az érdekelt célcsoportoknak való terjesztése révén megkönnyítse a tudományos kommunikációs folyamatot. A kereskedelmi kiadóknak bizonyos értékek hozzáadásával sikerült ezt a célt elérni. Ilyen értékek pl. a legjobb cikkek kiválasztása, a megfelelő formátum megtalálása és a megfelelő információk megfelelő időben való eljuttatása az érdekeltekhez. Az évek során a folyamat egyre jobban kifinomult: létrejöttek a szerkesztő-bizottságok, elterjedt a lektorálás gyakorlata, kialakult a referáló és indexelő szolgáltatások rendszere. Egy folyóirat sikere attól függ, hogy a hozzáadott értékek fényében milyen magasra rangsorolják a lapot a szerzők és az olvasók. Ezért van, hogy a tudományos kutatás sok energiát fordított a folyóiratok minőségét jelző mutatók kifejlesztésére, és az összehasonlíthatóság megkönnyítésére.

A „márka" vagy „védjegy" olyan megkülönböztető név vagy szimbólum, amelyik egyértelműen jelzi a fogyasztónak a termék forrását, s így megvédi mind őt, mind az előállítót azoktól a cégektől, amelyek hasonló termékekkel jelent-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

keznek a piacon. A fogyasztónak a védjegy egy bizonyos értéket, minőséget garantál, ezért felhasználható a vásárlási döntések segítésére is.

A kiadók is felismerték a márkanév fontosságát. A könyvkiadás világában a szerző neve, a folyóiratkiadásban pedig a folyóirat címe jelenti a márkanevet, pl. George Orwell vagy Jackie Collins, illetve a *Harvard Business Review* vagy a *European Journal of Marketing* megbízható, keresett „márkáknak" számítanak.

Az elektronikus kiadásban rengeteg előny és sok, még ma is kihasználatlan lehetőség rejlik, a cikkek például hiperszöveges kapcsolatokat tartalmazhatnak más forrásokhoz, adatbázisokhoz stb. A fejlődés rendkívül gyors, és még gyorsabbá fog válni, amint megváltozik az a gondolkodásmód, hogy az elektronikus változatnak – azon kívül, hogy teljes szövegű keresésre is alkalmas – a nyomtatott dokumentumot kell utánoznia.

Hogyan fog alakulni a márkanevek helyzete az elektronikus világban? E kérdés szorosan kapcsolódik az előbbihez, hogy tudniillik szükség lesz-e egyáltalán kiadókra.

Mivel az Interneten lévő közlemények száma drámai sebességgel növekszik, a szerző szerint az Interneten is ki kell fejlődnie azoknak a megbízható, márkanévhez kötött szolgáltatásoknak, amelyek hatékonyan képesek összehozni az egyes publikációkat azok olvasóival. Kezdetben és rövid távon a már létező márkák fognak kilépni a kibertérbe, pl. ismert folyóiratok, amelyek a hálózaton levelezőcsoportként is működhetnek, és nevükkel bizonyos minőséget fémjeleznek a számtalan bizonytalan megbízhatóságú csoport között. Igen fontos szempont a közlemények lektorálásának gyakorlata, mert ez is bizonyos garanciát jelent a minőségre.

Az elektronikus kor szupermárkái valószínűleg olyan „keresőgépek" lesznek, amelyek hatékonyan képesek elvégezni a megfelelő információk kiválasztását a kereső számára érdektelen dokumentumok irdatlan halmazából. A referáló és indexelő szolgáltatások, amelyek az információk szűrésében már komoly jártasságra tettek szert, nagy eséllyel indulhatnak ebben a versenyben. A sikert vagy kudarcot a keresőgépek „intelligenciája" és a potenciális használók értesítésének hatékonysága fogja eldönteni.

(Novák István)

Lásd még 28

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Alexandria – Alexandria (GB)
Am.Libr. – American Libraries (US)
Ann.Libr.Sci.Doc. – Annals of Library Science and Documentation (IN)
Art Libr.J. – Art Libraries Journal (GB)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Austr.Libr.J. – Australian Library Journal (AU)
Bibl. für Alle – Bibliothek für Alle (DE)
Bibliogr. – Bibliografia (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekoved. – Bibliotekovedenie (RU)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB. – Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Bottom Line – The Bottom Line (US)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Coll.Manage. – Collection Management (US)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Coll.Res.Libr.News – College and Research Libraries. News (US)
Čtenář – Čtenář (CS)
Doc.Bibl. – Documentation et Bibliothèques (CA)
El.Libr. – Electronic Libraries (I)
FID News Bull. – FID News Bulletin (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Inf.Dev. – Information Development (GB)
Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)
Int.Cat.Bibl.Cont. – International Cataloguing and Bibliographic Control (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Acad.Librariansh. – The Journal of Academic Librarianship (US)
J.Doc. – Journal of Documentation (GB)
J.Educ.Libr.Inf.Sci. – Journal of Education for Library and Information Science (US)
J.Libr.Admin. – Journal of Library Administration (US)
J.Libr.Inf.Sci. – Journal of Librarianship and Information Science (GB)
Knjiznica – Knjiznica (YU)
Libr.Assoc.Rec. – Library Association Record (GB)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Rev. – Library Review (GB)
Libri – Libri (I)
Man.Inf. – Managing Information (GB)
Microcomp.Inf.Manage. – Microcomputer for Information Management (I)
Nachr.Dok. – Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
Naučn.-Teh.Inf. – Naučno-Tehničeskaâ Informaciâ (RU)
Online CDROM Rev. – Online & CDROM Review (I)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
Public Libr.J. – Public Library Journal (GB)
Raamatukogu – Raamakukogu (EE)
Ref.Libr. – The Reference Librarian (US)
Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Schulbibl.Aktuell – Schulbibliothek Aktuell (DE)
Sci.Tech.Libr. – Science and Technology Libraries (US)
Signum – Signum (FI)
Spec.Libr. – Special Libraries (US)
Z.Bibliothekswes.Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

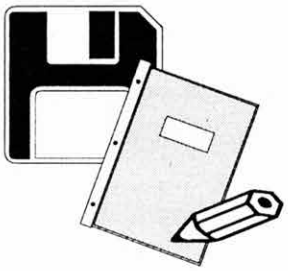

Útmutató a Könyvtári Figyelő szerzői és közreműködői számára

- A lap célja: a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közlése, kiegészítve a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató rovatokkal.

- Műfajok, terjedelem: eredeti tanulmányok (20-25 A/4-es oldal), szemletanulmányok (10-20 A/4-es oldal), tömörítések, fordítások (5-15 A/4-es oldal), recenziók (3-6 A/4-es oldal), referátumok (1-2 A/4-es oldal ; a referátumokra vonatkozó tudnivalókat a rovatszerkesztővel kell megbeszélni).

- A kéziratokat egy nyomtatott (gépelt) példányban, A/4-es oldalon, kettes sortávolsággal írva kérjük beadni. Szövegszerkesztővel készült kézirathoz kérjük mellékeljék a floppy lemezt is. A szöveget formázás nélkül, ASCII kódban elmentve tudjuk legegyszerűbben használni. A lemezt visszaküldjük. A szerző (közreműködő: tömörítő, fordító, recencens író) nevét, munkahelyi címét, telefonját, e-postafiókját is szíveskedjenek megadni a kéziraton.

- Tartalmi összefoglalást (kb. 10 mondat terjedelemben) csak az önálló tanulmányok szerzőitől kérünk az angol és német rezümék elkészítéséhez.

- Hivatkozások: A szövegben folyamatosan számozzák be a hivatkozást a hatványkitevőben elhelyezett arab számmal, majd a tanulmány végén Irodalom vagy Jegyzetek alatt adják meg a feloldását. Minta:

  Folyóiratcikkre történő hivatkozás:

  3. ROCKMANN, I. M.: Coping with library incidents. In: College and research library news, vol. 56. 1995. no. 7. pp. 456-457.,
     vagy
  4. LANG, L.: Az Osztrák Folyóirat-adatbázis mint online katalogizálási rendszer. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 1990. 37. évf. 7. sz. pp. 275-284.

  Könyvekre történő hivatkozás:

  6. MÉSZÁROS István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája, 996-1948. Bp. : Akad. K., 1988. 336 p.

  Könyvrészletre történő hivatkozás:

  5. MARX György: Az informatikai kultúra. In: Trendek magyar módra. Bp. : OMIKK, 1989. pp. 116-126.

- Illusztrációk: fekete-fehér illusztrációkat tudunk közölni. Kérjük adják meg az ábraszámot és az ábrafeliratot, a kéziratban pedig pontosan jelöljék be az ábrák helyét.

- Honorárium: A szerzőkkel felhasználói és megbízási szerződést köt a szerkesztőség, mely alapján a folyóiratszám megjelenése után honoráriumot fizet. A felhasználással kapcsolatos részleteket a felhasználási szerződés tartalmazza.

- Szerzői jog: a szerkesztőség írásbeli hozzájárulása nélkül az itt közölt írások nem jelentethetők meg máshol.

- Javítások: a szerkesztőségnek joga van stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javítani a kéziratokat, tartalmi változtatást csak a szerző jóváhagyásával végezhet. A szerzőnek joga van a korrektúrákat látni és javítani.

- Tiszteletpéldány: a Tanulmányok, Kitekintés, Könyvismertetések rovatok szerzőit, közreműködőit a folyóiratszám megjelenése után egy tiszteletpéldány illeti meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ára: 400,-Ft + postaköltség

Hirdessen a Könyvtári Figyelőben!

Közlés megállapodás szerint.

Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

A következő szám tartalmából:

Miért nincs retrospektív magyar földrajzi bibliográfia?

Sebestyén Géza öröksége – retrospektív magyar könyvészet

Szervezetfejlesztés – humán erőforrások

Körkép a francia könyvtárakról

From the contents:

An outline of the history of Hungarian library journals. Part 2.

Library-informatic teachings... ; User education...

Changes in library use in the last ten years

USMARC – UseMARCON – HUNMARC

Aus dem Inhalt:

Kurze Geschichte der ungarischen bibliothekarischen Fachpresse. Teil 2.

Die Ausbildung von Bibliothekaren und Informationsfachleuten... ; Benutzerschulung von Studenten...

USMARC – UseMARCON – HUNMARC

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben